MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
BANKININKYSTĖS IR INVESTICIJŲ KATEDRA

SAULIUS GIRDAUSKAS

BANKŲ BANKROTŲ ĮTAKOS ŠALIES EKONOMIKAI VERTINIMAS

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas
dr. S. Taraila

Vilnius, 2013

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
BANKININKYSTĖS IR INVESTICIJŲ KATEDRA

SAULIUS GIRDAUSKAS

BANKŲ BANKROTŲ ĮTAKOS ŠALIES EKONOMIKAI VERTINIMAS

Finansų rinkų magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 621L10009

Vadovas
_____dr. S. Taraila
2013 04

Recenzentas
_____
2013 04

Atliko
FRmis1-01 gr. stud.
_____S. Girdauskas
2013 04

Vilnius, 2013

TURINYS

ĮVADAS 6
1. BANKŲ VAIDMUO EKONOMIKOJE 9
1.1. Banko samprata ir jų vaidmuo ekonomikoje 9
1.2. Bankų žlugimo (bankroto) pasekmės ir kaštai ekonomikai 14
1.3. Bankų žlugimo - bankroto priežastys 19
2. FINANSINIO SAUGUMO SISTEMA 23
2.1. Bankų priežiūra 26
2.2. Indėlių draudimo sistema 31
2.3. Paskutinio skolintojo funkcija 34
2.4. Kapitalo reikalavimai 37
2.5. Bankų veiklos atstatymas ir problemų sprendimas 40
3. BANKŲ VEIKLOS PROBLEMŲ SPRENDIMO BŪDAI 43
3.1. Bankų problemų sprendimo principai 43
3.2. Probleminių bankų gaivinimo ir pabaigos metodai 49
4. BANKŲ BANKROTO PRIEŽASTYS LIETUVOS BANKŲ SISTEMOJE 54
4.1. Bankų bankroto atvejai Lietuvos bankų sistemoje, jų objektyvios ir subjektyvios priežastys 55
4.1.1. Bankų raida ir bankroto priežastys 1989 – 1999 metais 55
4.1.2. AB banko SNORAS veiklos raida ir bankroto priežastys 74
4.2. Bankų bankrotų Lietuvos bankų sistemoje pasekmės šalies ekonomikai 89
4.2.1. Bankų, bankrutavusių 1995-1999 m., bankroto pasekmės 89
4.2.2. AB banko SNORAS bankroto pasekmės 95
5. LIETUVOS FINANSINIO SAUGUMO SISTEMOS VERTINIMAS BANKŲ BANKROTŲ KONTEKSTE 101
5.1. 1995 m. bankų krizė - Finansinio saugumo sistemos kūrimo Lietuvoje pradžia 103
5.2. AB banko SNORAS bankrotas - Finansinio saugumo sistemos veiksmingumo patikrinimas 115
5.3. AB Ūkio bankas bankrotas – naujas požiūris į finansų saugumą 121
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI 124
LITERATŪRA 127
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS 133
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA 135
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA 136

LENTELĖS

1 lentelė. ES, JAV ir Japonijos bankų sektoriaus dydis 2010 m. 11
2 lentelė. ES šalių narių pinigų ir finansų institucijų duomenys (2010 m. kovo mėn.) 12
3 lentelė. ES šalių narių kredito įstaigų sektoriaus pasiskirstymas tarp vietos ir užsienio institucijų 2011 m. 13
4 lentelė. ES šalių narių valstybinė parama kredito įstaigoms 2008 - 2011 m. 18
5 lentelė. Bankų krizės priežastys kai kuriose valstybėse 19
6 lentelė. Bankų bankroto priežastys 23
7 lentelė. Pagrindiniai efektyvios bankų priežiūros principai 29
8 lentelė. Pagrindiniai efektyvių indėlių draudimo sistemų principai 32
9 lentelė. Bankų problemų simptomai 45
10 lentelė. Bankų problemų sprendimo priemonės 46
11 lentelė. Bankų problemų priežastys ir jų sprendimo būdai 48
12 lentelė. Kai kurie Lietuvos makroekonominiai rodikliai 1990 - 1999 m., proc. 55
13 lentelė. Bankai, kuriems iškeltos bankroto bylos 62
14 lentelė. Bankų paskolos pagal grupes 1995 01 01 66
15 lentelė. Veiklos riziką ribojančių normatyvų vykdymas 1995 01 01 67
16 lentelė. Kai kurių bankų akcinio kapitalo struktūra 68
17 lentelė. Paskolų grupavimas (4 bankai) 69
18 lentelė. Veiklos rezultatai (pelnas/nuostolis), tūkst. Lt 70
19 lentelė. Pagrindinės Lietuvos komercinių bankų bankroto priežastys 1994 - 1999 m. 71
20 lentelė. AB banko SNORAS įregistruotas akcinis kapitalas 75
21 lentelė. AB banko SNORAS akcininkai 75
22 lentelė. AB banko SNORAS akcinio kapitalo struktūra 2010 12 31 76
23 lentelė. AB banko SNORAS turto, paskolų ir indėlių metinis augimo tempas (laikotarpio pradžiai), proc. 77
24 lentelė. AB banko SNORAS rizikos augimas 82
25 lentelė. Lietuvos banko veiksmai AB banko SNORAS atžvilgiu 2011 m. 83
26 lentelė. AB banko SNORAS balanso vertė, mln. Lt 86
27 lentelė. AB banko SNORAS pagrindinės bankroto priežastys 88
28 lentelė. Bankrutuojančių ir likviduojamų bankų duomenys 1996 01 01, tūkst. Lt 89
29 lentelė. Lietuvos bankų sektoriaus finansinio saugumo rodikliai (laikotarpio pabaigai), proc. 94
30 lentelė. Bankų krizių pasekmės Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje 94
31 lentelė. AB banko SNORAS kreditorių reikalavimai 101

32 lentelė. Finansinio saugumo sistemos veikimas sprendžiant 1995 m. krizinę situaciją bankų sektoriuje 108
33 lentelė. Finansinio saugumo sistemos elementų veiksmingumo vertinimas 115
34 lentelė. Finansinio saugumo sistemos veiksmingumas 2011 m. 120

PAVEIKSLAI

1 pav. Bankų vykdoma lėšų apyvarta ekonomikoje 10
2 pav. Bankų bankroto ryšys su šalies ekonomika 15
3 pav. Banko bankroto socialiniai kaštai 16
4 pav. Finansinio saugumo sistemos elementai 25
5 pav. Tradicinė Finansinio saugumo sistema 26
6 pav. Paskutinio skolintojo funkcijos teigiami ir neigiami aspektai 36
7 pav. Banko kapitalo pakankamumo reikalavimų evoliucija 38
8 pav. Bazelis III kapitalo reikalavimai 39
9 pav. Banko gaivinimo ir pertvarkymo priemonės 42
10 pav. Banko gaivinimo etapai 51
11 pav. Banko gaivinimo algoritmas 53
12 pav. Bankų skaičius Lietuvoje 1990 - 1999 m. 57
13 pav. Bankų pasiskirstymas pagal indėlius, proc. 58
14 pav. Bankų pasiskirstymas pagal turtą, mln. Lt 59
15 pav. Bankų pasiskirstymas pagal suteiktas paskolas, mln. Lt 59
16 pav. Bankų paskolų portfelio dinamika, mln. Lt 60
17 pav. Bankų paskolų kokybės rodikliai, proc. 61
18 pav. Bankų pelnas (nuostoliai), mln. Lt 61
19 pav. Trumpalaikių paskolų litais palūkanų normų ir maržos kaita, proc. 63
20 pav. Bankų pasiskirstymas pagal akcinį kapitalą, proc. 66
21 pav. Bankų neveiksnių paskolų dinamika, proc. (laikotarpio pabaigai) 67
22 pav. AB banko SNORAS finansinio sverto rodiklis 77
23 pav. AB banko SNORAS turto ir įsipareigojimų struktūros kaita, mlrd. Lt 78
24 pav. AB banko SNORAS pagrindinių balanso straipsnių pokyčiai, mlrd. Lt 79
25 pav. AB banko SNORAS turto ir nuosavybės grąžos rodikliai, proc. 80
26 pav. AB banko SNORAS kapitalo pakankamumo ir likvidumo rodikliai, proc. 81
27 pav. Lietuvos kredito įstaigų konsoliduoto balanso duomenys, mln. Lt 93
28 pav. Lietuvos bankų pasiskirstymas pagal turto dydį, proc. 93
29 pav. AB banko SNORAS veiklos sustabdymo pasekmės paskolų ir indėlių rinkai 97
30 pav. Lietuvos kredito įstaigų sektoriaus turto pokyčiai, proc. 97
31 pav. Lietuvos finansinių tarpininkų dalis BVP, proc. 102
32 pav. Lietuvos finansų sistemos struktūra 2012 m. III ketvirtį, proc. 102

ĮVADAS

Tyrimo aktualumas. Finansų sektorius vaidina svarbų vaidmenį kiekvienos šalies ekonominiame gyvenime. Šalys turinčios išvystytą finansų sektorių pasižymi didesniu ekonominio augimo potencialu, platesnėmis investicijų pritraukimo ir verslo plėtros galimybėmis. Finansų sektoriaus struktūra gali būti skirtinga, tačiau dažnai bankai joje užima ženklią vietą, ypatingai šalyse, kuriose rinkos ekonomikos santykiai susiformavo pakankamai neseniai, o kapitalo ir pinigų rinkos nėra išvystytos. Lietuvoje bankų sektorius užima dominuojantį vaidmenį šalies finansų rinkos struktūroje, todėl saugi ir patikima jo veikla yra svarbus šalies ekonominio augimo elementas. Bankai, atlikdami jiems būdingas funkcijas, t.y. priimdami indėlius, teikdami paskolas, atlikdami investavimo operacijas, teikdami kitas finansinio tarpininkavimo, mokėjimų ir atsiskaitymų paslaugas sukuria vertę klientams, akcininkams tuo veikdami, ne tik atskirus namų ūkius ar pramonės šakas, tačiau ir visą šalies ekonomiką. Ryšys tarp bankų sektoriaus ir šalies ekonomikos yra dvipusis. Saugi, stabili ir patikima bankų veikla teigiamai veikia šalies ekonominį vystymąsi, o atsiradusios problemos šiame sektoriuje ir jų sprendimas daro tiek tiesioginę, tiek netiesioginę įtaką kitiems šalies ūkio subjektams (sektoriams), namų ūkiams ir visai šalies ekonomikai. Taip pat, atskirų ūkio subjektų (sektorių) ar visos ekonomikos problemos turi įtakos bankų veiklai, jų veiklos rezultatams ir perspektyvoms. Tiek pasaulinė, tiek Lietuvos praktika rodo, kad finansų sistemos periodiškai patiria skirtingo stiprumo sunkumus ir problemas, kurios pasireiškia atskirų bankų veiklos sutrikimu, o tam tikrais atvejais perauga į reikšmingas sistemines krizes, kurios gali peržengti atskiros šalies ribas ir virsti tarptautinėmis. Lietuvos bankų sektorius nuo formavimosi laikotarpio pradžios iki šių dienų patyrė kelis reikšmingus sukrėtimus, kurie nors ir neperaugo į finansų sistemos krizę, tačiau turėjo įtakos šalies ekonominės raidos procesams. Problemų Lietuvos bankų sektoriuje sprendimo būdai iki šiol nėra pakankamai išnagrinėti mokslinėje literatūroje. Finansinio tvarumo sistema ir valstybės paramos bankų sektoriui mechanizmas taip pat pradėtas kurti tik 2009 m. Bankų problemų sprendimų infrastruktūros kokybinis įvertinimas reikalauja detalaus tyrimo, kadangi tik efektyviomis priemonėms sprendžiant šias problemas galima sumažinti valstybės patiriamus kaštus ir amortizuoti jų neigiamą poveikį ekonomikai. Lietuvos bankų sektoriaus raidos analizė rodo, kad problemos buvo sprendžiamos vienpusiškai – iškeliant probleminiams bankams bankroto bylas -, tačiau šių sprendimų kaštai nėra pakankamai išanalizuoti ir nėra įvertintas jų racionalumas.

Tyrimo problema. Atliekamu tyrimu siekiama įvertinti, ar probleminių bankų bankroto procedūra visuomet yra racionaliausia susidariusių problemų sprendimo priemonė ir įvertinti bankroto kaštus šalies ekonomikai, taip pat išnagrinėti alternatyvias bankų problemų sprendimo galimybes. Reikia pažymėti, kad bankrotas, nors ir neigiamas, tačiau natūralus reiškinys rinkos ekonomikoje, kuomet įmonės, kurios nesugeba efektyviai veikti rinkos sąlygomis turi užleisti vietą įmonėms, kurios

veikia efektyviai. Tačiau ši taisyklė negalioja bankams, kuriems bankroto procedūra laikytina kraštutine ir nepageidautina problemų sprendimo priemone. Tiek atskiro banko, tiek ir bankų sektoriaus problemų sprendimas sukelia ne tik didelį neigiamą poveikį šalies ekonomikai, bet dažnai yra susijęs su didelėmis valstybės išlaidomis. Šias išlaidas galima suskirstyti į dvi pagrindines grupes: - tai: fiskalinės išlaidos, kurios pasireiškia mokesčių mokėtojų pinigų naudojimu bankų problemų sprendimui ir šalies bendrojo vidaus produkto sumažėjimas dėl sutrikusios bankų veiklos sukeltų pasekmių. Problemos bankų sektoriuje taip pat gali skatinti visuomenės pasitikėjimo šiuo sektoriumi sumažėjimą, kuris atskirais atvejais gali peraugti į nepasitikėjimą nacionaline valiuta, tuo sukeldamas valiutos krizę ir investicijų sumažėjimą šalyje.

Atsižvelgiant į bankų bankrotų neigiamas pasekmes, šiame darbe bankų bankroto įtaka šalies ekonomikai vertinama keliais aspektais. Pirmiausia, įvertinamos saugios bankų veiklos prielaidos, kurios yra esminis elementas padedantis išvengti bankų bankroto. Taip pat vertinama bankų veiklos teisinė aplinka, jų veiklos reguliavimo efektyvumas, skaidrumas, kitos aplinkybės, kurios sudaro sąlygas saugiai bankų veiklai ir tarnauja jų problemų prevencijos užtikrinimui. Antra, vertinamos šalies finansinio saugumo ir stabilumo palaikymo bei problemų bankų sektoriuje sprendimo priemonės. Tuo tikslu tiriami galimi bankų problemų sprendimo būdai, valstybės paramos bankų sektoriui galimybės, indėlininkų apsaugos aplinka bei egzistuojančios bankroto procedūros. Trečia, vertinami dėl bankrutavusių bankų patirti kaštai šalies ekonomikai, kurie apima fiskalinius kaštus bei įtaką ekonomikos augimui.

Tyrimo objektas. Bankų bankrotai Lietuvoje, jų priežastys ir poveikis Lietuvos ekonomikai bei Finansinio saugumo sistemos įtaka sprendžiant bankų problemas.

Tyrimo tikslas. Įvertinti, ar Lietuvoje bankams iškeltos bankroto bylos buvo efektyviausias ir vienintelis jų problemų sprendimo būdas, kuris sąlygojo mažiausią neigiamą įtaką šalies ekonomikai.

Tyrimo uždaviniai. Darbu siekiama išspręsti šiuos uždavinius:

1. Atlikti bankų bankrotų Lietuvos bankų sistemoje atvejų įvertinimą;
2. Nustatyti ar pasirinktos bankų bankroto procedūros buvo efektyviausias jų problemų sprendimo būdas;
3. Atlikti Lietuvos bankų bankrotų įtakos šalies ekonomikai ir Finansinio saugumo sistemos veiksmingumo, sprendžiant bankų problemas, įvertinimą.

Tyrimo metodai. Atliekant tyrimą išanalizuota ir susisteminta mokslinė literatūra, nagrinėjanti bankų reikšmę ekonomikoje. Vertinant bankų problemų atsiradimo priežastis ir jų sprendimo būdus, atlikta Europos šalių bankų sektoriaus krizinių situacijų analizė, atliktas banko bankroto priežasčių reikšmingumo vertinimas, pateikti alternatyvūs bankrotų sprendimo algoritmai. Tyrime pateikti įvairių tarptautinių organizacijų (Tarptautinio valiutos fondo, Bazelio bankų priežiūros komiteto ir kt.)

rekomendacijos bankų problemų sprendimams. Atlikta Lietuvos bankų veiklos klausimus reglamentuojančių teisės aktų analizė. Tyrime taip pat pateiktas Lietuvos bankų sektoriaus krizinių situacijų ir pasirinktų sprendimų jų problemoms spręsti įvertinimas. Naudojantis prieinamais statistiniais duomenimis įvertintas bankų bankroto poveikis šalies ekonomikai. Detaliai išnagrinėti atskirų bankų bankroto atvejai, jų problemų sprendimui taikytos priemonės, taip pat įvertintas bankrutavusių bankų poveikis šalies ekonomikai. Atliekant tyrimą įvertinti Lietuvos atsakingų institucijų veiksmai sprendžiant bankų problemas, pateikti alternatyvūs galimi problemų sprendimo būdai. Atsižvelgiant į juos, pateikti pasiūlymai Finansinio saugumo sistemos tobulinimui.

1. BANKŲ VAIDMUO EKONOMIKOJE

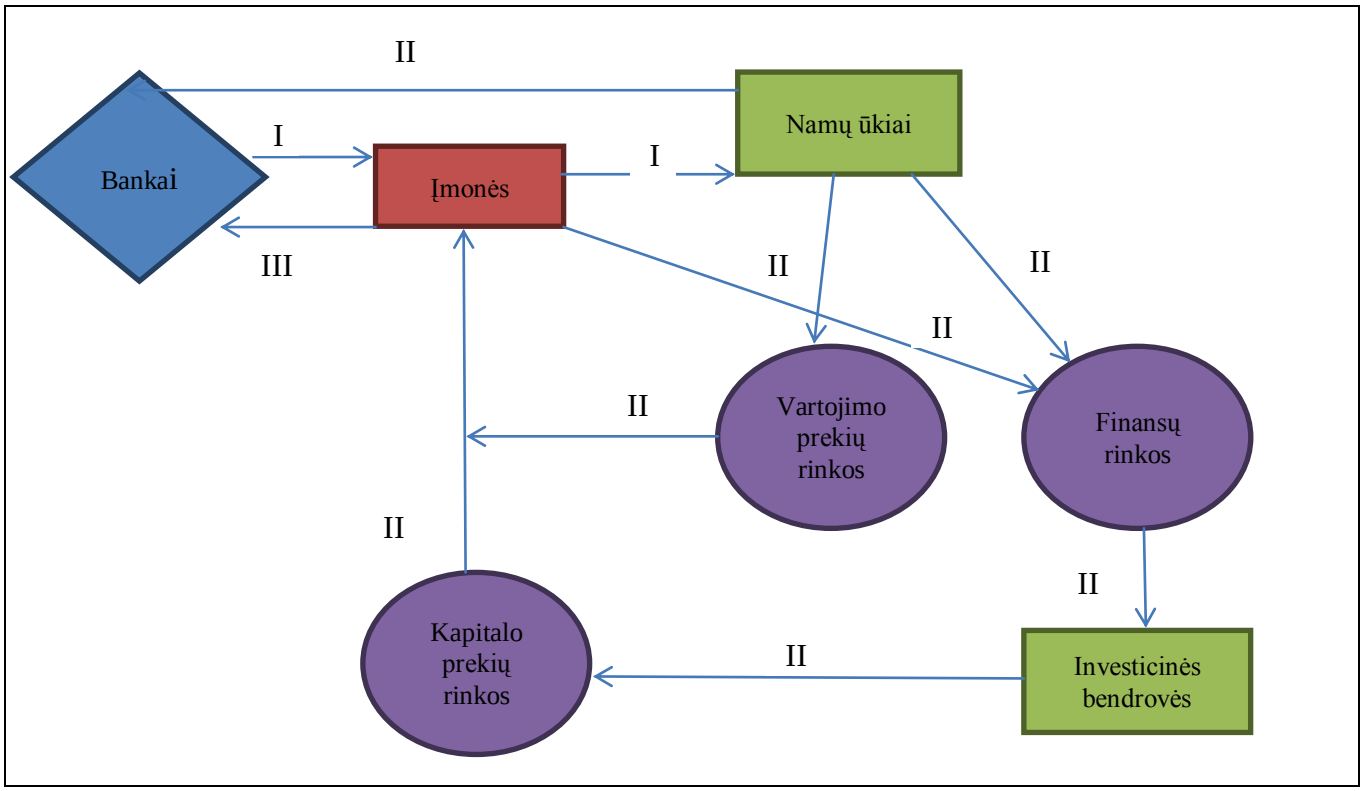
Bankų vaidmens ir reikšmingumo ekonomikoje apibūdinimui galima pasitelkti Vlado Jurgučio (1935) - vieno žymiausių tarpukario Lietuvos finansininkų, Lietuvos banko įkūrėjo, žodžius, kuriais jis teigė, kad ,,neabejotina, kad svarbiausias mūsų dienų ekonominės, o tuo pačiu ir politinės pasaulio gerovės veiksnys yra tos įmonės, kurios valdo pasaulio pinigų ir kapitalo rinkas ir kurios savo nuožiūra skirsto kreditus‘‘ (p. 33). Šie Vlado Jurgučio žodžiai išlieka aktualūs ir šiandien, kadangi neatsakinga bankų veikla gali sukelti reikšmingas socialines ir ekonomines pasekmes, todėl problemų bankų sektoriuje priežasčių tyrimas bei jų pasekmių sprendimo būdai yra svarbus šiuolaikinės ekonomikos uždavinys. Pastebėta, kad šalys, turinčios gerai išsivysčiusį bankų sektorių bei likvidžias kapitalo rinkas, pasižymi spartesniu ekonominiu augimu, nei šalys, kuriose bankų sektorius neišsivystęs (Bossone, 2000). Todėl bankų reikšmingumas ekonomikai turi būti nagrinėjamas detaliau apžvelgiant pagrindinius bankų teorijos aspektus, bankų veiklos reguliavimo ir priežiūros būtinumo klausimą bei prielaidas, kurios sudaro sąlygas saugiai bankininkystei.

1.1. Banko samprata ir jų vaidmuo ekonomikoje

Bankinės veiklos atsiradimą, bankų atliemas funkcijas aiškina finansinio tarpininkavimo teorija. Būdami finansiniais tarpininkais bankai atlieka ne tik visiems finansiniams tarpininkams būdingas funkcijas, tačiau taip pat ir tik jiems būdingas finansines operacijas. Finansinių tarpininkų atsiradimas buvo sąlygotas finansų rinkų netobulumo, nes tobulose rinkose finansiniai tarpininkai nereikalingi, o ištekliai pasiskirsto tiesiogiai tarp vartotojų ir gamintojų (Allen, Santonero, 1999). Rinkose egzistuojantys išteklių pasiskirstymo (transakcijų) kaštai bei informacijos asimetriškumas sudarė pagrindines prielaidas finansiniam tarpininkavimui atsirasti. Reikia pastebėti, kad skirtingas finansų rinkų išsivystymas lemia konkrečios šalies finansų rinkos struktūrą ir skirtingų finansinių tarpininkų dominavimą rinkoje. Šalyse, turinčiose labiau išsivysčiusias finansų rinkas didesnį vaidmenį vaidina nebankiniai finansiniai tarpininkai ir jų finansų sistemos yra labiau orientuotos į rinkos - prekybinės veiklos operacijas (angl. *market-based financial systems*). Tuo tarpu kitose šalyse finansų rinkose dominuoja bankai ir tradicinė bankinė veikla (angl. *bank-based financial systems*) (Allen, Santonero, 1999). Priklausomai nuo finansų rinkos struktūros skiriasi ir bankų veiklos reikšmingumas ekonomikoje. Kai kurie užsienio mokslininkai išskiria tris pagrindines bankų veiklai būdingas funkcijas, kurios daro jų veiklą specifine, reikalaujančia specialaus teisinio reguliavimo ir priežiūros (Beck, 2010). Tai:

- Bankų gebėjimas aprūpinti ekonominius agentus mokėjimo priemonėmis, sudarant jiems galimybes efektyviai keistis teisėmis į finansinį turtą (finansinius išteklius) ir sumažinant tokio apsikeitimo (transakcijų) kaštus;
- Bankų gebėjimas vykdyti finansinio turto transformaciją, suderinant smulkių investuotojų į rinką teikiamo trumpalaikio finansinio turto (finansinių išteklių) pasiūlą ir ilgalaikio finansavimosi paklausą, kurios pageidauja stambūs investuotojai;
- Bankų gebėjimas vykdyti skolininkų stebėseną, jų kreditingumo vertinimą, taip pat paskolintų finansinių išteklių administravimą, jeigu reikia, taikant skolininkams priverstinio išieškojimo priemones.

Bankai, būdami šalies finansų sistemos dalimi, užtikrina piniginių išteklių kaupimą, pasiūlą ir paskirstymą rinkoje. Tokiu būdu jų funkcijos susijusios su aktyvia veikla pritraukiant skolintas lėšas iš rinkos dalyvių, kurie ieško patikimų investicijų, ir šių pritrauktų lėšų investavimas (transformavimas) į aukštos kokybės turtą, prisiimant su tuo susijusią riziką ir atsakomybę (Bossone, 2000). Bankų vaidmuo vykdant išteklių apyvartą ekonomikoje vyksta trimis etapais, kurie pavaizduoti 1 pav.

Šaltinis: sudaryta pagal Bossone, 2000

1 pav. **Bankų vykdoma lėšų apyvarta ekonomikoje**

I etape bankai skolina įmonėms, kurios gamina produkciją ar teikia paslaugas, tuo pačiu mokėdamos atlygį darbuotojams (namų ūkiams). II etape namų ūkiai gautas pajamas naudoja taupymui arba vartojimui. Taupymas gali vykti renkantis indėlius bankuose arba investuojant finansų

rinkose į finansinį turtą. Įmonės, norėdamos pasididinti gamybinius pajėgumus (gamybinį kapitalą), taip pat dalyvauja finansų rinkose, išleisdamos skolos arba nuosavybės vertybinius popierius. Įmonių vertybinių popierių prekybą organizuoja investicinės bendrovės, kurios sugeneruoja reikalingas lėšas iš investuotojų ir investuoja į įmonių vertybinius popierius. Įmonės, gavusios lėšas, kapitalo prekių rinkoje įsigyja papildomas gamybos priemones. Pažymėtina, kad visos šios operacijos vyksta bankų pagalba, kadangi pastarieji yra mokėjimo ir atsiskaitymų sistemų dalyviai. III etape įmonės grąžina bankui paskolas ir palūkanas tuo užbaigdamos I etape inicijuotą pinigų apyvartą.

Esminės veiklos sąlygos, kurias Finansinio tarpininkavimo teorija priskiria bankams, yra jų pakankamo nuosavo kapitalo turėjimas ir investicijos į aukštos kokybės (nerizikingą) turtą. Nuosavas kapitalas garantuoja prisiimtos veiklos rizikos padengimą ir tampa banko saugumo ir patikimumo signalu investuotojų atžvilgiu. Atskirų autorių nuomone, būtent nuosavo kapitalo reikalavimai ir veiklos rizikos apribojimai leidžia bankams pritraukti skolintų lėšų, reikalingų tarpininkavimo veiklai vykdyti ir leidžia jiems veikti turint aukštą finansinį svertą (angl. *high degree of leverage*) kapitalo struktūroje, kuris būdingas tik bankinėms institucijoms (Leland, Pyle, 1977).

Kaip minėta, atskirų šalių finansų rinkose gali dominuoti arba bankų sektorius, arba kapitalo rinkos dalyviai. 1 lentelėje pateikti apibendrinti duomenys apie Europos Sąjungos (ES), Jungtinių Amerikos Valstijų (JAV) ir Japonijos bankų sektorius.

1 lentelė. **ES, JAV ir Japonijos bankų sektoriaus dydis 2010 m.**

Rodiklis	ES	JAV	Japonija
Bankų sektoriaus turtas (trilijonais eurų)	42.9	8.6	7.1
Bankų sektoriaus turto santykis su BVP, proc.	349	78	174
10 didžiausių bankų turtas (trilijonais eurų)	15.0	4.8	3.7
10 didžiausių bankų turto santykis su BVP, proc.	122	44	91

Šaltinis: **Likkanen, 2012**

Vertinant ES ekonomiką reikia pažymėti, kad bankų ir kitų kredito įstaigų sektorius joje vaidina ypatingai svarbų vaidmenį. Iš 1 lentelėje pateiktų duomenų matosi, kad ES ekonomika reikšmingai priklauso nuo bankų teikiamų finansinių paslaugų ir pagrindinis ekonomikos finansavimosi šaltinis yra bankų sektorius.

Atskirose ES šalyse narėse bankų ir kitų kredito įstaigų sektoriai reikšmingai skiriasi, tačiau visų šalių finansų sistemos struktūroje jie užima dominuojančią vietą tarp kitų finansinių paslaugų teikėjų (finansinių tarpininkų). 2 lentelėje pateikti ES šalių narių pinigų ir finansų institucijų apibendrinti duomenys[1].

[1] Pinigų ir finansų institucijos – bankai, užsienio bankų skyriai, kredito unijos, Centrinė kredito unija Lietuvoje.

2 lentelė. **ES šalių narių pinigų ir finansų institucijų duomenys (2010 m. kovo mėn.)**

Šalis	Institucijų skaičius	Turtas (milijonais eurų)	BVP 2011 m. (milijonais eurų)	Turto santykis su BVP, proc.	Turto pokytis nuo 2001 m., proc.
Austrija	765	1,011,062	300,241	336.7%	76.3%
Belgija	108	1,161,709	368,304	315.4%	49.4%
Bulgarija	31	42,857	38,483	111.4%	-
Kipras	141	130,390	17,761	734.1%	-
Čekija	57	192,959	154,913	124.6%	-
Danija	161	1,115,073	239,245	466.1%	131.0%
Estija	17	19,067	15,973	119.4%	-
Suomija	323	641,579	191,571	334.9%	285.0%
Prancūzija	656	8,454,275	1,996,583	423.4%	108.7%
Vokietija	1,893	8,522,747	2,570,800	331.5%	35.2%
Graikija	54	435,211	215,088	202.3%	104.8%
Vengrija	189	115,325	100,513	114.7%	-
Airija	479	1,250,195	156,438	799.2%	135.0%
Italija	740	4,158,073	1,580,220	263.1%	121.4%
Latvija	30	28,348	20,050	141.4%	-
Lietuva	91	24,198	30,705	78.8%	-
Liuksemburgas	142	1,040,680	42,822	2430.3%	27.4%
Malta	26	51,166	6,426	796.2%	-
Nyderlandai	284	2,480,282	602,105	411.9%	95.9%
Lenkija	699	334,764	370,014	90.5%	-
Portugalija	155	580,737	170,928	339.8%	94.5%
Rumunija	41	90,662	136,480	66.4%	-
Slovakija	30	59,719	69,058	86.5%	-
Slovėnija	25	53,714	35,639	150.7%	-
Ispanija	334	3,732,258	1,073,383	347.7%	188.9%
Švedija	174	1,160,037	386,772	299.9%	148.9%
Jungtinė Karalystė	373	9,933,059	1,746,962	568.6%	68.4%
Viso ES	**8,018**	**46,820,146**	**12,637,477**	**370.5%**	**-**

Šaltinis: Liikanen et al., 2012

Didžiausius bankų sektorius (pagal turtą) turi stambiausios ES valstybės - Jungtinė Karalystė, Vokietija ir Prancūzija, o bankų turto santykis su BVP didžiausias Liuksemburge, Kipre, Maltoje, kadangi pastarosios šalys yra vienos didžiausių lengvatinio mokesčio tarifų zonų. Reikia pažymėti, kad ES bankų sektorius paskutiniąjame dešimtmetyje pasižymėjo sparčiu augimu. Kai kuriose šalyse bankų turtas padidėjo daugiau kaip 100 procentų (žr. 2 lentelę). Atskirų autorių nuomone, spartus bankų augimas buvo sąlygotas palankių (žemų) trumpalaikių palūkanų normų, kurios apsprendė palankias skolinimosi sąlygas ir kreditų augimą, taip pat sudėtingų ir kompleksiškų inovatyvių finansinių priemonių atsiradimo, kas leido bankams didinti likvidžias lėšas ir perkelti riziką kitiems rinkos dalyviams (Adrian, Shin, 2008). Reikia pažymėti, kad spartus bankų augimas buvo lydimas bankų veiklos profilio pokyčių. Buvo atsisakoma tradicinės bankinkystės (tokios kaip indėlių

priėmimas, paskolų teikimas, konsultavimas ir pan.) veiklos sričių, vis didesnį vaidmenį bankų veikloje pradėjo užimti prekybinė veikla, kuri vyko tenkinant ne klientų investicinius poreikius, tačiau prekiaujant savo sąskaitą, formuojant nuosavus investicinius portfelius tikintis didesnio pelningumo, nei buvo gaunamas iš tradicinės bankininkystės (Liikanen et al., 2012). Pastaroji veikla dažnai buvo nepakankamai skaidri ir bankų priežiūros institucijos negalėjo tinkamai įvertinti su šia veikla susijusios rizikos.

Bankai taip pat reikšmingai išplėtė ir savo tarptautinę veiklą. Europos Sąjungos plėtra ir ES teisėje garantuojamas laisvas finansinių paslaugų judėjimas užtikrino išsivysčiusių šalių bankams galimybę plėsti veiklą naujų, prie Bendrijos prisijungusių, šalių narių finansų rinkose.

3 lentelė. **ES šalių narių kredito įstaigų sektoriaus pasiskirstymas tarp vietos ir užsienio institucijų 2011 m.**

Šalis	**Kredito įstaigų skaičius**			**Kredito įstaigų turtas (mlrd. eurų)**		
	Viso, vnt.	Vietinių, proc.	Užsienio, proc.	Viso, vnt.	Vietinių, proc.	Užsienio, proc.
Austrija	707	90.9	9.1	1,166	74.9	25.1
Belgija	17	58.8	41.2	1,147	48.5	51.5
Bulgarija	31	25.8	74.2	39	23.5	76.5
Čekija	38	13.2	86.8	168	5.1	94.9
Kipras	39	15.4	84.6	125	68.4	31.6
Vokietija	1,737	95.3	4.7	7,996	94.8	5.2
Danija	113	95.6	4.4	920	87.7	12.3
Estija	18	22.2	77.8	20	5.7	94.3
Ispanija	230	44.3	55.7	3,915	92.1	7.9
Suomija	111	73.0	27.0	634	22.1	77.9
Prancūzija	17	82.4	17.6	6,674	96.7	3.3
Graikija	40	27.5	72.5	425	80.8	19.2
Vengrija	172	82.6	17.4	110	39.1	60.9
Airija	31	12.9	87.1	1,193	32.0	68.0
Italija	67	86.6	13.4	2,794	91.5	8.5
Lietuva	19	21.1	78.9	24	9.9	90.1
Liuksemburgas	141	7.1	92.9	795	7.9	92.1
Latvija	28	42.9	57.1	26	37.7	62.3
Malta	26	38.5	61.5	52	20.2	79.8
Nyderlandai	92	31.5	68.5	2,832	88.8	11.2
Lenkija	640	91.9	8.1	297	36.2	63.8
Portugalija	109	50.5	49.5	513	77.8	22.2
Rumunija	39	17.9	82.1	84	16.7	83.3
Švedija	23	87.0	13.0	1,618	99.6	0.4
Slovėnija	21	47.6	52.4	53	72.6	27.4
Slovakija	30	13.3	86.7	55	11.0	89.0
Jungtinė Karalystė	177	51.4	48.6	11,143	69.0	31.0
Viso ES	**4,713**	**78.3**	**21.7**	**44,818**	**80.1**	**19.9**

Šaltinis: Liikanen et al., 2012

3 lentelėje pateiktas užsienio ir vietinių bankų pasiskirstymas ES šalių narių kredito įstaigų sektoriuose. Iš lentelės duomenų matyti, kad daugumoje naujų ES šalių kredito įstaigų sektoriuose dominuoja užsienio šalių kredito įstaigos. Šis reiškinys turėjo dvigubą įtaką, iš vienos pusės užtikrino kapitalo įplaukas į naujų narių ekonomikas, tačiau tuo pačiu padarė jas priklausomas nuo užsienio šalių finansų sektorių. Tokia priklausomybė sudaro prielaidas rizikai, kad problemos kilusios vienos šalies bankų sistemoje gali tiesiogiai paliesti ir kitų šalių bankų sistemas, kuriose veikia tai pačiai bankų grupei priklausantys bankai. Atsižvelgiant į tai, bankų veiklos saugumo ir patikimumo klausimai peržengia vienos šalies ribas, nes jų bankrotai gali sukelti neprognozuojamas sistemines pasekmes.

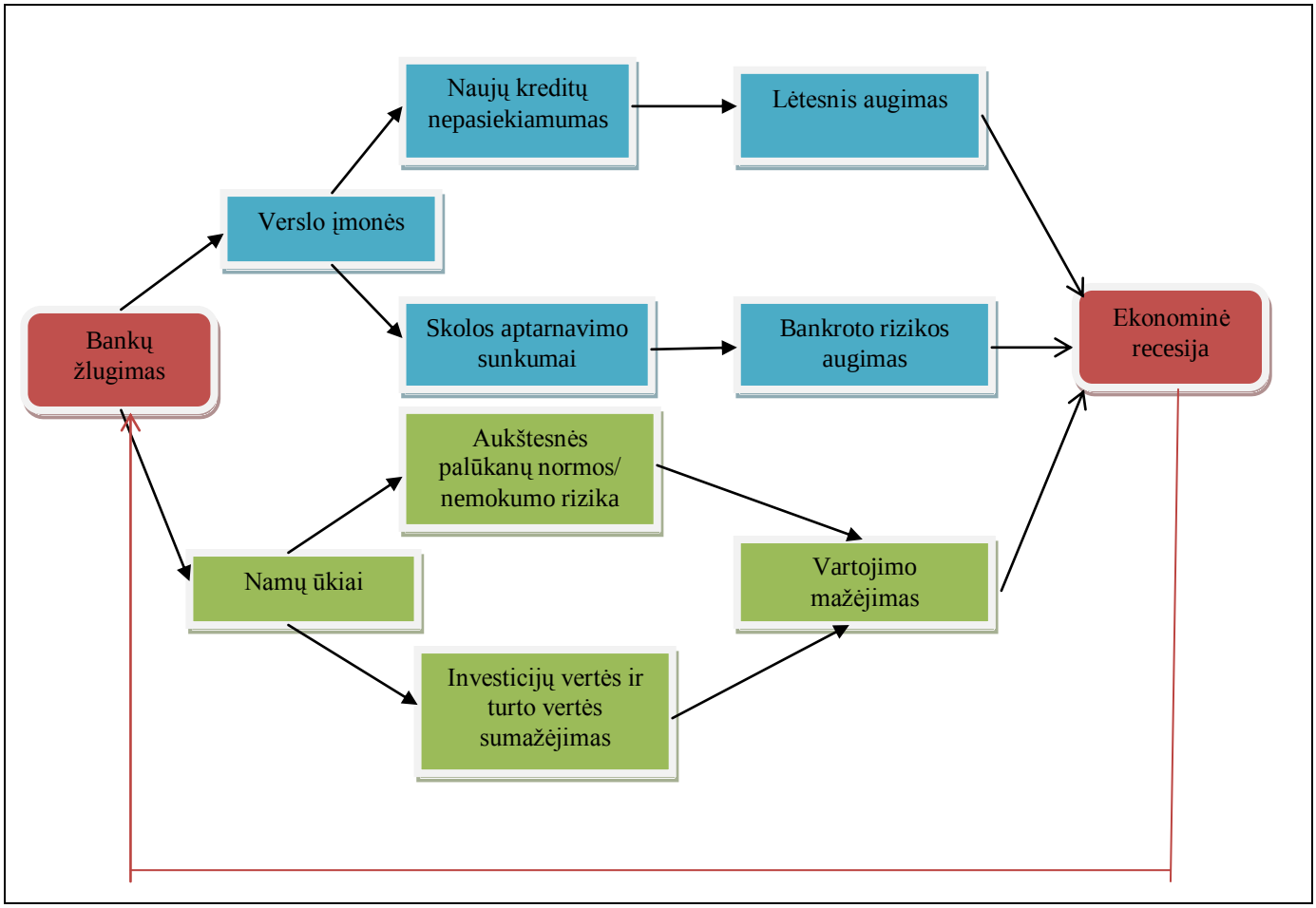
1.2. Bankų žlugimo (bankroto) pasekmės ir kaštai ekonomikai

Bankrotas rinkos ekonomikoje dažniausiai visuotinai pripažįstamas kaip neigiamas reiškinys, o bankrutuojančių įmonių sukeliamos problemos skirstomos į socialines ir ekonomines (Januševičiūtė, Jūrevičienė, 2009). Tačiau bankroto procesas siejamas ne tik su neigiamomis pasekmėmis, kai kurie autoriai bankrotą apibūdina kaip procesą, leidžiantį padidinti kompanijos konkurenciją rinkoje ir išlikti tik geriausioms kompanijoms (Rugenytė ir kt., 2010). Tokiu būdu galima išskirti du mokslininkų požiūrius į bankroto reikšmę: vienų mokslininkų požiūriu bankrotas yra neatsiejamas rinkos santykių elementas, skatinantis pažangą, kitų teigimu – bankrotas yra nuostolingas ne tik pačiai įmonei, jos akcininkams ir darbuotojams, bet ir visai visuomenei (Rugenytė ir kt., 2010). Reikia pažymėti, kad teisinė ir reguliacinė aplinka, sukurianti prielaidas efektyviam (laiko ir kaštų prasme) įmonės veiklos restruktūrizavimui arba, kraštutiniu atveju, bankroto procedūros įvykdymui, yra viena iš sąlygų skatinančių ekonomikos augimą, investicijų patrauklumą šalyje bei užtikrinanti finansų sistemos veiksmingumą. Vis dėlto, bankų veikla skiriasi nuo kitų verslo įmonių veiklos tiek dėl specialaus jų veiklos reguliavimo, tiek dėl atliekamų tik jiems būdingų funkcijų ir specifinės veiklos rizikos. Todėl bankų bankroto pasekmės vertintinos atsižvelgiant į daugiau veiksnių ir aplinkybių.

Finansinio tarpininkavimo teorija priskiria bankams monitoringo funkciją, kuri pasireiškia jiems patikėtų investuotojų lėšų panaudojimo rizikos stebėjimu ir atsakomybės už jų saugumą prisiėmimu (Diamond, 1984). Jeigu bankų sistema šias funkcijas vykdo netinkamai, kyla grėsmė, kad gyventojai, įmonės ir valstybė praras galimybę disponuoti bankams patikėtomis lėšomis.

Banko veiklos sutrikimas gali pabloginti finansų rinkos likvidumą, sutrikdyti mokėjimų ir atsiskaitymų sistemas, o tai gali sąlygoti bendro investicinio klimato blogėjimą. Šalyse, kurių finansų sistemose dominuoja bankai, įvykus bankų sistemos sutrikimams, dėl nepakankamai išvystytų kapitalo ir pinigų rinkų rinkos dalyviai netenka galimybės skolintis alternatyviai. Ypatingai tai aktualu kuomet su problemomis susiduria bankai, kurie yra sistemiškai svarbūs, kadangi vieno banko problemos gali

virsti viso bankų sektoriaus problemomis ir sukelti sisteminę sektoriaus krizę. Jeigu šalyje dominuoja užsienio bankai ar šalies bankai yra tampriai susiję su užsienio šalių bankais, rinkoje gali pasireikšti užkrato efektas, t.y. problemos vienos šalies bankų sektoriuje persikelia į kitas, susijusias šalis. Pažymėtina, kad bankų problemos didesnį poveikį ekonomikai turi besivystančiose ar pereinamosios ekonomikos šalyse, nei šalyse, kuriose egzistuoja gerai išsivysčiusios finansų rinkos ir be bankų veikia kiti finansų tarpininkai, nes rinkos dalyviai turi alternatyvias skolinimosi galimybes. Bankų bankrotų pasekmės ekonomikai ir jų grįžtamasis ryšys pavaizduotas 2 paveiksle.

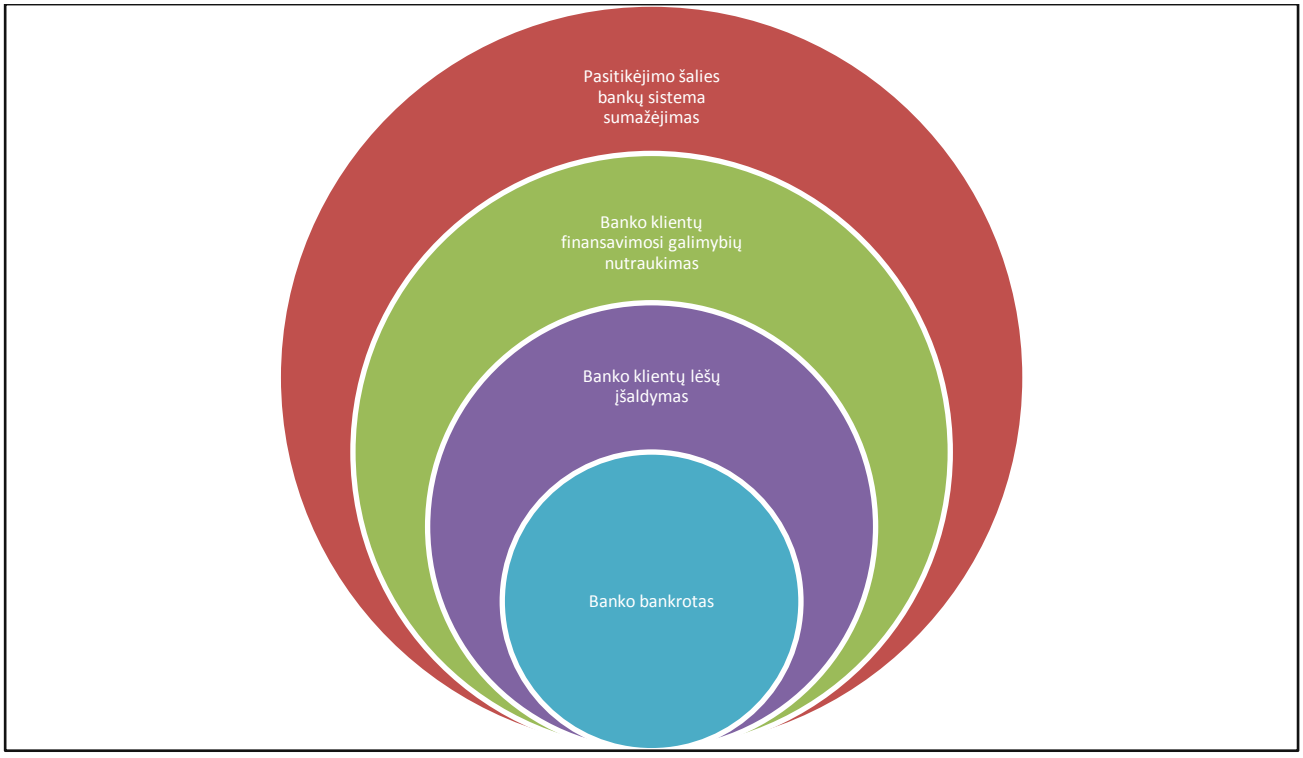

2 pav. Bankų bankroto ryšys su šalies ekonomika

Atskirų mokslininkų teigimu dėl bet kurio bankų bankroto patiriami reikšmingi socialiniai kaštai, kurie visuomenei yra didesni už banko savininkų nuostolius (Beck, 2010). Bankų bankrotas pirmiausia paliečia banko indėlininkus, kurie nėra informuoti arba neturi galimybių įvertinti atskiro banko veiklos rizikingumo. Banko bankroto atveju banko klientai, ypatingai smulkios ir vidutinės įmonės, praranda finansavimosi galimybę. Dar vienas svarbus aspektas, tai banko bankroto sąlygojamas visos bankinės sistemos užkrato pavojus. Atskiro banko bankrotas gali sumažinti pasitikėjimą visa bankų sistema, sutrikdyti bendrą rinkos likvidumą, neigiamai paveikti šalies mokėjimo ir atsiskaitymų sistemas. Verta panagrinėti kiekvieną atvejį atskirai. Viena minėtų bankų funkcijų – mokėjimo paslaugų teikimas.

Smulkūs indėlininkai, kurie laiko indėlius bankuose mokėjimams vykdyti ir netraktuoja jų kaip investicijų, dažnai nevertina ir nėra informuoti apie banko veiklos riziką ir domisi tik bankinių paslaugų įkainiais. Todėl banko bankroto atveju jie netenka galimybės tęsti mokėjimų, kas gali sutrikdyti jų veiklą ar vartojimą. Kreditų prieinamumas taip pat svarbus aspektas, kuriuo dažnai grindžiamas banko ir jo klientų tarpusavio ryšys. Bankai turi galimybes vertinti klientų mokumą ir teikti jiems paskolas, o banko klientai naudojasi šiomis paslaugomos. Ilguoju laikotarpiu susisklosto nusistovėję banko ir atskiro kliento santykiai, kuriuos banko bankrotas išardo. Tokiems klientams tenka pradėti naujus santykius su kitais bankais, kurie gali šuos klientus vertinti konservatyviai ir riboti jiems finansavimosi galimybes. Tokiu būdu tiek verslo įmonių dalis, tiek vartototojų dalis susiduria su kreditų problema.

Kaip minėta, bet kuris banko bankrotas taip pat neigiamai veikia visą šalies bankų sistemą. Išskiriami du tokio poveikio tipai (Beck, 2010). Pirmasis, susijęs su banko klientų lūkesčiais, kurie stebėdami bankroto įvykį gali suabejoti kitų bankų patikima veikla ir atsiimti laikomas lėšas. Antrasis, susijęs su tarpbankinės rinkos funkcionavimu. Banko bankrotas gali sutrikdyti tarpbankinės rinkos likvidumą, sumažinti šios rinkos dalyvių tarpusavio pasitikėjimą, o tai apsunkintų bankų galimybes pasiskolinti rinkoje ir pabrangintų tokio skolinimosi kaštus. Apibendrintai dėl bankų bankroto patiriami socialiniai kaštai pavaizduoti 3 paveiksle.

3 pav. Banko bankroto socialiniai kaštai

Kiekybinį bankų bankrotų poveikį ekonomikai iliustruoja Tarptautinio valiutos fondo (TVF) tyrimai. TVF 1998 m. atliko 53 šalių (22 industrinės šalys ir 31 besivystanti šalis) analizę, kurios metu nustatė, kad laikotarpiu nuo 1975 m. iki 1995 m. šios šalys patyrė 158 valiutų krizės atvejus, 54 bankų krizės atvejus ir 32 atvejais pasireiškė tiek bankų, tiek valiutos krizė. Vidutinė valiutos krizės trukmė siekė 1,6 metų, bankų krizės trukmė – 3,1 metų, o bankų ir valiutos krizės trukmė 3,2 metus. Taip pat buvo įvertinta krizės įtaka BVP nuostoliams. Valiutos krizės atveju nuostoliai siekė 61 proc. bendro BVP nuosmukio, bankų krizės atveju – 82 proc., o bankų ir valiutos krizės atveju 78 proc. Vidutinis BVP nuostolis valiutos krizės metu sudarė – 7,1 proc., bankų krizės – 14,2, o bankų ir valiutos krizės – 18,5 proc. (International Monetary Fund (IMF), 1998).

Paskutinioji, 2007 m. Jungtinėse Amerikos Valstijose prasidėjusi, finansinė krizė, susijusi su būsto paskolų antrinės rinkos burbulo sprogimu, išplito tarptautiniu mastu ir tapo tarptautine finansine krize, kurios mastai JAV lyginami su 1929 – 1933 m. Didžiosios ekonominės krizės (Didžiosios depresijos) apimtimis (Laeven, Valencia, 2010). Reikia pažymėti, kad krizė, pasižymėjo sparčiu mobilumu ir daugelyje šalių peraugo į kredito įstaigų sisteminę krizę, kuri pasireiškė dideliais kredito įstaigų sektoriaus veiklos nuostoliais, bankų žlugimu bei reikšminga valstybine intervencija, siekiant stabilizuoti kredito įstaigų (bankų) sektorių (Lietuvos bankas (LB), 2009). 2007 – 2009 m. sisteminės krizės poveikį tiesiogiai patyrė 13- kos šalių bankų sektoriai, dar 10-tyje šalių krizės poveikis buvo mažesnis tačiau artimas sisteminei krizei.

Su 2007 – 2009 m. finansine krize susiję kaštai buvo gana reikšmingi. Tiesioginiai fiskaliniai kaštai (įvairios valstybinės kredito įstaigų sektoriaus atstatymo programos) vidutiniškai sudarė 4,9 proc. BVP (išsivysčiusiose šalyse – 5,9 proc., kitose – 4,8 proc.), BVP nuostoliai vidutiniškai siekė 24,5 proc. (išsivysčiusiose šalyse – 24,8 proc., kitose – 4,7 proc.) (Laeven, Valencia, 2010). Reikia pastebėti, kad finansinė krizė pakeitė ir pasaulinę bankų sektoriaus rinkos kapitalizacijos struktūrą. Pavyzdžiui, 30 didžiausių pasaulio bankų rinkoje JAV bankų skaičius sumažėjo nuo 10 iki 5, o jų užimama rinkos dalis nuo 39,8 proc. iki 20,9 proc. (Laeven, Valencia,2010).

Jau minėtas (žr. 2 lentelę) spartus ES kredito įstaigų sektoriaus augimas ir jo reikšmė ES finansų sistemoje bei ekonomikoje apsprendė, kad prasidėjus tarptautinei finansų krizei ES šalys narės ėmėsi plataus masto intervencinių priemonių neigiamam krizės poveikiui sumažinti, atkurti pasitikėjimą finansų sektoriumi ir išvengti sisteminės krizės (žr. 4 lentelę). Nuo 2008 m. spalio 1 d. iki 2012 m. spalio 1 d. Europos Komisija patvirtino 5 058,9 mlrd. EUR (40,3 % ES BVP) pagalbą finansų sektoriui. Didžiąją dalį pagalbos leista skirti 2008 m., patvirtinus 3 394 mlrd. EUR sumą (27,7 % ES BVP), kurią daugiausia sudarė bankų obligacijų ir indėlių garantijos. Po 2008 m. patvirtinta pagalba daugiausiai susijusi su bankų rekapitalizavimu ir parama nuvertėjusiam turtui, o ne su garantijomis; naujas garantijų priemones neseniai patvirtino visų pirma tos šalys, kurios susiduria su vyriausybės obligacijų pajamingumo skirtumų didėjimu, pvz., Ispanija ir Italija (Europos Komisija (EK), 2012).

4 lentelė. **ES šalių narių valstybinė parama kredito įstaigoms 2008 - 2011 m.**

Metai	**Garantijos**	**Likvidumo palaikymo priemonės**	**Rekapitalizacija**	**Turto išpirkimas**	**Viso**	
	mlrd. eurų	mlrd. eurų	mlrd. eurų	mlrd. eurų	mlrd. eurų	proc. nuo BVP
2008	3097	85	270	5	3457	27,7
2009	88	5	110	339	542	4,6
2010	55	67	184	78	384	3,1
2011	49	40	34	0	123	1
Viso	**3290**	**198**	**598**	**421**	**4506**	**36,7**

Šaltinis: Liikanen et al., 2012.

Nuo 2008 m. spalio 1 d. iki 2012 m. spalio 1 d. Europos Komisija patvirtino 5 058,9 mlrd. EUR (40,3 % ES BVP) pagalbą finansų sektoriui. Didžiąją dalį pagalbos leista skirti 2008 m., patvirtinus 3 394 mlrd. EUR sumą (27,7 % ES BVP), kurią daugiausia sudarė bankų obligacijų ir indėlių garantijos. Po 2008 m. patvirtinta pagalba daugiausiai susijusi su bankų rekapitalizavimu ir parama bankų nuvertėjusiam turtui išpirkti (EK, 2012).

2008–2011 m. bendra panaudotos pagalbos suma siekė 1 615,9 mlrd. EUR (12,8 % ES BVP). Garantijos sudarė didžiausią jos dalį – maždaug 1 084,8 mlrd. EUR (8,6 % ES BVP), rekapitalizavimo pagalba – 322,1 mlrd. EUR (2,5 % ES BVP), parama nuvertėjusiam turtui –119,9 mlrd. EUR (0,9 % ES BVP), kitos likvidumo priemonės – 89 mlrd. EUR (0,7 % ES BVP) (EK1, 2012).

Kredito įstaigų ir likusio finansų sektoriaus krizės pasekmės sukėlė ekonominę recesiją ES, kurią lydi BVP smukimas. Jeigu 2006 m. Europos Sąjungoje BVP augimas sudarė 3,4 proc., tai 2009 m. užfiksuotas -4,0 proc. nuosmukis (eurozonoje atitinkamai 2,9 ir -4,2 proc.) (IMF, 2009). Sprendžiant finansų krizės pasekmių klausimą atskiroms ES valstybėms (Vengrija, Latvija) prireikė ir TVF pagalbos. Tokie valstybių patiriami nuostoliai dar kartą iškelia klausimus apie finansų sektoriaus reguliavimo būtinumą ir egzistuojančio reguliavimo peržiūrą bei stiprinimą.

Greta Europos centrinio banko ir Europos šalių vyriausybių paramos finansų sektoriui, taip pat buvo nuspręsta imtis struktūrinių ir institucinių reformų, siekiant užtikrinti finansų sektoriaus stabilumą ir išvengti galimų finansinių sukrėtimų pasikartojimų. Vienas esminių šių reformų tikslų sukurti šalyse narėse efektyviai funkcionuojančias Finansinio saugumo sistemas *(*angl. *Financial Safety Net)*. Kadangi šių sistemų tikslas - užtikrinti saugią ir patikimą bankų veiklą ir užkirsti kelią bankų bankroto atvejams, o tam nepavykus, imtis efektyvių bankų pertvarkymo arba gaivinimo priemonių, verta atskirai apžvelgti, kokios priežastys lemia bankų bankroto atvejus šiuolaikinėje ekonomikoje.

1.3.Bankų žlugimo - bankroto priežastys

Kadangi bankų veikla skiriasi nuo kitų verslo įmonių veiklos tiek dėl specialaus jų veiklos reguliavimo, tiek dėl atliekamų tik jiems būdingų funkcijų ir specifinės veiklos rizikos, todėl bankų bankroto priežastis reikia vertinti atsižvelgiant į daugiau veiksnių ir aplinkybių. Bazelio bankų priežiūros komitetas atliko bankų žlugimo išsivysčiusiose rinkose (G10 šalių) tyrimą, kuris apėmė aštuonių šalių bankų sektoriaus analizę.

5 lentelė. **Bankų krizės priežastys kai kuriose valstybėse**

Rizikos rūšis	**Šveicarija (1991 – 96)**	**Ispanija (1978 – 83)**	**Vokietija 1974**	**Norvegija (1988 – 93)**	**Švedija (1991 – 94)**
Kredito	taip	taip	ne	taip	taip
Rinkos	ne	ne	taip	ne	taip
Operacinė	ne	taip	taip	ne	ne
Šokai:					
Realios ekonomikos	taip	taip	ne	taip	taip
Turto kainų	taip	taip	ne	taip	taip
Finansinio reguliavimo liberalizacija	taip	taip	taip	taip	taip
Nepakankama priežiūra	ne	taip	ne	taip	taip
Rizikos koncentracija	taip	taip	ne	ne	taip
Specifinė rizika	ne	ne	taip	ne	ne
Poveikis:					
Visai bankų sistemai	ne	taip	ne	taip	taip
Tik mažesniesiems bankams	taip	ne	ne	ne	ne
Atskiram bankui	ne	ne	taip	ne	ne
Sisteminis poveikis	ne	taip	taip	taip	taip
Krizės sprendimai:					
Trukmė	greitai	greitai	greitai	greitai	greitai
Bankų uždarymas	ne	ne	taip	ne	ne
Paramos tipas	privatus	valstybinis/ privatus	ne	privatus/ valstybinis	privatus/ valstybinis
Fiskaliniai kaštai (% nuo metinio BVP)	< 1	5	nėra	3.1	4.0
Priežiūros / reguliavimo pokyčiai	taip	taip	taip	taip	taip

Šaltinis: Sudaryta pagal Westernhagen N. et al., 2004

Tyrimo metu nustatytos pagrindinės problemų bankų sektoriuje atsiradimo priežastys bei taikyti šių problemų sprendimo būdai (Westernhagen N. et al., 2004). 3 lentelėje pateikiama dalis šio tyrimo duomenų, kurie apima keleto Europos šalių bankų sektorius. Apibendrinus tyrimo rezultatus galima teigti, kad kievienoje šalyje problemos bankų sektoriuje klostėsi individualiai, tačiau įžvelgiami ir visoms šalims būdingi aspektai. Visose šalyse, išskyrus Vokietiją, problemas sąlygojo nepakankamas kredito rizikos valdymas. Priežiūros standartų liberalizacija iššaukė aktyvų bankų paskolų portfelio augimą šiose šalyse, kuris koncentravosi nekilnojamojo turto sektoriuje. Augantis kreditavimas sudarė prielaidas nekilnojamojo turto kainų burbului susiformuoti. Prasidėjus recesijos periodui ir nukritus turto kainoms, šių šalių bankai patyrė žymius nuostolius dėl blogų paskolų, kas ir buvo pagrindinė krizinės situacijos priežastis. Vokietijoje krizinė situacija buvo susijusi su Herstatt banko žlugimu 1974 m. Šio banko žlugimas laikomas klasikiniu pavyzdžiu, kai bankas prisiima nepamatuotą riziką vykdydamas prekybinės veiklos operacijas. Herstatt bankas patyrė didelius nuostolius dėl prekybos užsienio valiuta, kadangi nesugebėjo įvertinti užsienio valiutos kurso pokyčių tendencijų žlugus Bretton Woods fiksuotų kursų sistemai. Visais atvejais nagrinėjamos bankų krizės vyko dėl nepakankamos priežiūros ir finansinio reguliavimo liberalizavimo. Visose šalyse po krizių vyko reikšmingi pokyčiai bankų priežiūroje bei bankų veiklą reglamentuojančioje teisinėje sistemoje. Reikia pažymėti, kad po Herstatt banko žlugimo G 10 šalių centrinių bankų valdytojų iniciatyva buvo įkurtas Bazelio bankų priežiūros komitetas, kurio pagrindinis tikslas - sukurti prielaidas tarptautiniam bendradarbiavimui bankų priežiūros klausimais bei skatinti diegti geriausią priežiūros praktiką. Komitetas nėra daugianacionalinė priežiūros institucija ir jo leidžiami dokumentai neturi juridinės galios, tačiau daugiau nei per 30 veiklos metų šio komiteto vaidmuo smarkiai pasikeitė - padidėjo jo svarba ir įtaka, jo leidžiami bankų priežiūros standartai buvo pripažinti tarptautiniu mastu.

Kaip matyti iš 5 lentelės, šalys, spręsdamos bankų problemas, patyrė didesnius ar mažesnius fiskalinius kaštus. Šiuos kaštus sudarė valstybių išlaidos rekapitalizuojant bankus ar juos įsigyjant. Reikia pažymėti, kad visose šalyse valstybės vaidmuo, sprendžiant bankų problemas, buvo labai aktyvus. Daugumoje atvejų problemos buvo išspręstos restruktūrizuojant probleminius bankus. Tam buvo naudojamos ne tik valstybės, bet ir privačios lėšos, o bankų likvidavimas buvo taikomas, kaip paskutinė priemonė, neradus kitų sprendimų (Westerhagen, 2004).

T. Latter'is studijoje ,,Bankų krizių priežastys ir valdymas'' pažymėjo, kad bankų sektorius nuolatos patiria vieno ar kito pobūdžio krizes, kurios atneša reikšmingus nuostolius šalių ekonominiam augimui (1997). Tarp bankų krizių priežasčių jis išskyrė išorines ir vidines. Jo nuomone, išorines priežastis sąlygoja makroekonominiai veiksniai, kurie gali neigiamai veikti banko veiklą. Tarp šių veiksnių jis įvardino ekonomikos recesijos sukeltą kainų, ypatingai nekilnojamojo turto, kritimą, staigų palūkanų normų išaugimą ir (arba) valiutos kurso pokyčius (devalvaciją). Autorius taip pat pažymėjo,

kad šie veiksniai dažnai tarpusavyje koreliuoja, ką patvirtina tarptautinė patirtis rodanti, kad dažnai finansų krizė yra lydima valiutos krizės. Greta makroekonominių bankų krizių priežasčių autorius taip pat išskyrė vidines – mikroekonomines priežastis. Jo nuomone, viena iš pagrindinių priežasčių yra neefektyvi bankų priežiūra ir kiekvienas banko žlugimas reiškia sąlyginį priežiūros žlugimą. Tačiau šioje vietoje egzistuoja dilema, nes priežiūros efektyvumas turi būti pasiekiamas nekenkiant banko veiklos efektyvumui, priešingu atveju bankas taps nekonkurencingu ir taip pat gali žlugti. Kitas autoriaus išskirtas aspektas – nepakankama bankų veiklą reglamentuojanti teisinė sistema, kuri apima banko apskaitos tvakymo reguliavimą, kreditų užstatų klausimus, bankų veiklos auditą ir kt. Išskiriamas ir valstybinio spaudimo veiksnys, kada bankai verčiami skolinti valstybinio sektoriaus įmonėms ar finansuoti valstybės biudžeto deficitą palankesnėmis nei rinkos sąlygomis. Moralinė rizika taip pat turi įtakos bankų veiklai. Ją sukelia išankstinė prielaida, kad bankui nebus leidžiama bankrutuoti ir, atsiradus problemoms, jam bus suteikta valstybės parama. Tokia nuostata neigiamai veikia ne tik bankus bet ir indėlininkus. Pastarieji, pasitikėdami tiek valstybės parama, tiek indėlių draudimo sistemomis, atsisako savarankiško rizikos vertinimo ir renkasi banką nevertindami jo veiklos ir neprisiimdami rizikos už banke investuotas lėšas. Norint įvertinti banko veiklą, būtinas tam tikro lygio skaidrumas bankų sektoriuje. Tačiau skaidrumo trūkumas, prisidengiant duomenų konfidencialumu, buvo būdingas daugumos šalių bankų sistemoms (Latter, 1997). Reikia pažymėti, kad Bazelio bankų priežiūros komitetas Basel II kapitalo pakankamumo reikalavimuose išskyrė atskirą bloką rekomendacijų, susijusių su skaidrumo bankų sektoriuje didinimu. Į atskirą problemų atsiradimo bankuose priežasčių grupę galima išskirti banko vykdomą veiklos strategiją ir operacijas. Kadangi kredito rizika dažnai yra pagrindinė bankų problemų priežastis, netinkamas kreditų vertinimas neatsižvelgiant į turto nuvertėjimą, kreditų išdavimo procesą ir ekonomikos ciklo ryšį, susijusį skolinimą, kreditų koncentracija ir kiti kredito rizikos valdymo trūkumai gali sąlygoti nuostolingą banko veiklą ir nemokumą. Bankai susiduria su įvairiomis rizikomis (kredito, rinkos, operacine, reputacijos ir kt.), todėl efektyvus rizikos nustatymo, įvertinimo ir valdymo procesas banke turi didelę reikšme saugiai ir patikimai jų veiklai. Atskirai reikėtų paminėti sukčiavimo atvejus. Nors šie atvejai yra reti, tačiau kartais jie gali lemti banko žlugimą, pvz., banko SNORAS atveju Lietuvoje, kada banko akcininkams ir vadovams inkriminuojama kriminalinė veika.

Blundell'as, Atkinson'as ir Lee (2008) nagrinėdami 2008 m. tarptautinės finansinės krizės priežastis, išskyrė du pagrindinius aspektus, kurie jų nuomone turėjo pagrindinę įtaką formuojantis krizinei situacijai tiek finansų rinkose, tiek bankų sektoriuje. Pirma, tai globalūs makroekonominės politikos pokyčiai, kurie sumažino likvidumą rinkose, o tai turėjo reikšmingos neigiamos įtakos bankų sektoriui. Antra, nepakankama bankų priežiūros aplinka, kuri leido išsiplėsti krizinei situacijai tarptautiniu mastu. Jų nuomone, bankų veiklos modelis 1990 – 2008 m. reikšmingai pakito ir tapo orientuotas į rinkos operacijas. Naujų finansinių produktų atsiradimas leido bankams generuoti

didelius pinigų srautus, nors naujų finansinių produktų rizika buvo nepakankamai įvertinta. Pakeitimo vertybiniais popieriais, kredito rizikos perkėlimo, vertybinių popierių pasirašymo ir kitos prekybinės operacijos rinkos augimo laikotarpiu pasižymėjo dideliu pelningumu, o tai skatino bankus plėsti prekybinę veiklą, nepakankamą dėmesį skiriant naujų finansinių produktų rizikos vertinimui bei banko kapitalo bazės stiprinimui. 2004 m. Bazelio bankų priežiūros komitetas patvirtino naują susitarimą dėl kapitalo pakankamumo, kuris leido bankams naudoti vidinius kredito ir operacinės rizikos vertinimo modelius skaičiuojant kapitalo pakankamumą. Taip pat buvo sumažintas nekilnojamuoju gyvenamuoju turtu užtikrintų paskolų rizikos vertinimas bei pritarta platesniam tarptautinių kredito reitingo agentūrų suteiktų reitingų taikymui vertinant riziką. Šie pakeitimai leido bankams prisiimti papildomą turto riziką nedidinant nuosavo kapitalo jai padengti (Blundell, Atkinson, Lee, 2008). Didelė atsakomybė dėl atskirų bankų žlugimo (pvz. Northern Rock) tenka ir bankų akcininkams, kurie pirmiausiai yra atsakingi už banko veiklos saugumą ir patikimumą. Tačiau bankų akcininkai, būdami suinteresuoti grąžos rodikliais, skatino bankus plėsti investicijas į rizikingus prekybinius produktus, o uždirbtą pelną pasiimdavo iš bankų dividendų pavidalu, neskirdami dėmesio kapitalo stiprinimui. Bankų veiklos modelio pokyčiai sąlygojo, kad buvo atsisakoma tradicinės bankinės veiklos, keičiant ją prekybinėmis-investicinėmis operacijomis. Dažnai bankuose buvo sukuriamos likvidumo spragos, t.y. ilgalaikės investicijos finansuojamos trumpalaikiais įsipareigojimais. Sumažėjus likvidumui rinkose, dauguma bankų susidūrė su likvidumo trūkumu. Kadangi pasiskolinti rinkoje trūkstamų lėšų tapo sudėtinga, jie buvo priversti kreiptis paramos į centrinius bankus arba į vyriausybes, kas nulėmė didelius fiskalinius kaštus bankų paramos schemoms įgyvendinti. Prie bankų žlugimo priežasčių priskirtini ir tokie vidiniai veiksniai kaip vidinio valdymo, vidaus kontrolės, vidaus audito, rizikos valdymo nepakankamas organizavimas banke ir nepakankamas dėmesys šiems procesams iš banko vadovų pusės (Blundell, Atkinson, Lee, 2008).

Dar vienas svarbus akcentas nagrinėjant bankų krizines situacijas ir žlugimo priežastis yra valstybinių institucijų veikla. Mokesčių lengvatos, nepakankamas bankų apmokestinimas, neefektyvi fiskalinė politika taip pat sudaro prielaidas rizikingos bankų veiklos plėtrai, didina ekonomikos ciklišKumą, o tai, pasikeitus ekonomikos ciklui, sustiprina recesijos efektą finansų sektoriuje, persiduoda kitiems ekonomikos sektoriams. Pavyzdžiui, augant Lietuvos ekonomikai nekilnojamojo turto sektorius keletą metų buvo bene sparčiausiai augantis Lietuvos ūkio segmentas. Šio sektoriaus augimui didžiausią įtaką darė didelė nekilnojamojo turto, ypatingai gyvenamosios paskirties, paklausa tarp gyventojų. Bendras ekonomikos augimas gyventojų lūkesčius darė vis labiau optimistiniais, todėl skolintis būsto pirkimui buvo nesibaiminama, tikintis ilgalaikio šalies ūkio augimo, dažnai netgi pervertinant savo finansines galimybes. Reikėtų pažymėti, kad vartojimą taip pat netiesiogiai skatino nekilnojamojo turto mokesčio nebuvimas ir Vyriausybės pajamų mokesčio lengvatos, kurios įgalino vartotojus naudotis netgi keliomis būsto paskolomis ir sėkmingai susigrąžinti mokesčius už sumokėtas

palūkanas bei įsigyti nekilnojamąjį turtą ne tik savo poreikiams, tačiau ir perpardavimo ar nuomos tikslais. Pasikeitus ekonomikos ciklui ekonomikos nuosmukis, sunkumai su kuriais susidūrė daugelis ūkio subjektų, lėmė kredito įstaigų skolininkų finansinės padėties blogėjimą, įsipareigojimų kredito įstaigoms nevykdymą ir milžiniškus bankų sektoriaus nuostolius.

Apibendrinant bankų žlugimo priežastis lemiančius veiksnius juos galima grupuoti į išorinius ir vidinius. Detalesnė rizikos faktorių santrauka pateikiama 6 lentelėje.

6 lentelė. **Bankų bankroto priežastys**

Rizikos faktoriai	
Išoriniai	**Vidiniai**
Ekonominė recesija	Finansinė liberalizacija
Turto kainų pokyčiai	Nepakankama priežiūra
Palūkanų normų pokyčiai	Netinkamas veiklos modelis
Valiutos nuvertėjimas	Rizikos koncentracija ir valdymas
Valstybės fiskalinė politika	Banko valdymas
	Skaidrumo stoka
	Turto nuvertėjimas
	Indėlininkų pasitikėjimo smukimas
	Kapitalo trūkumas

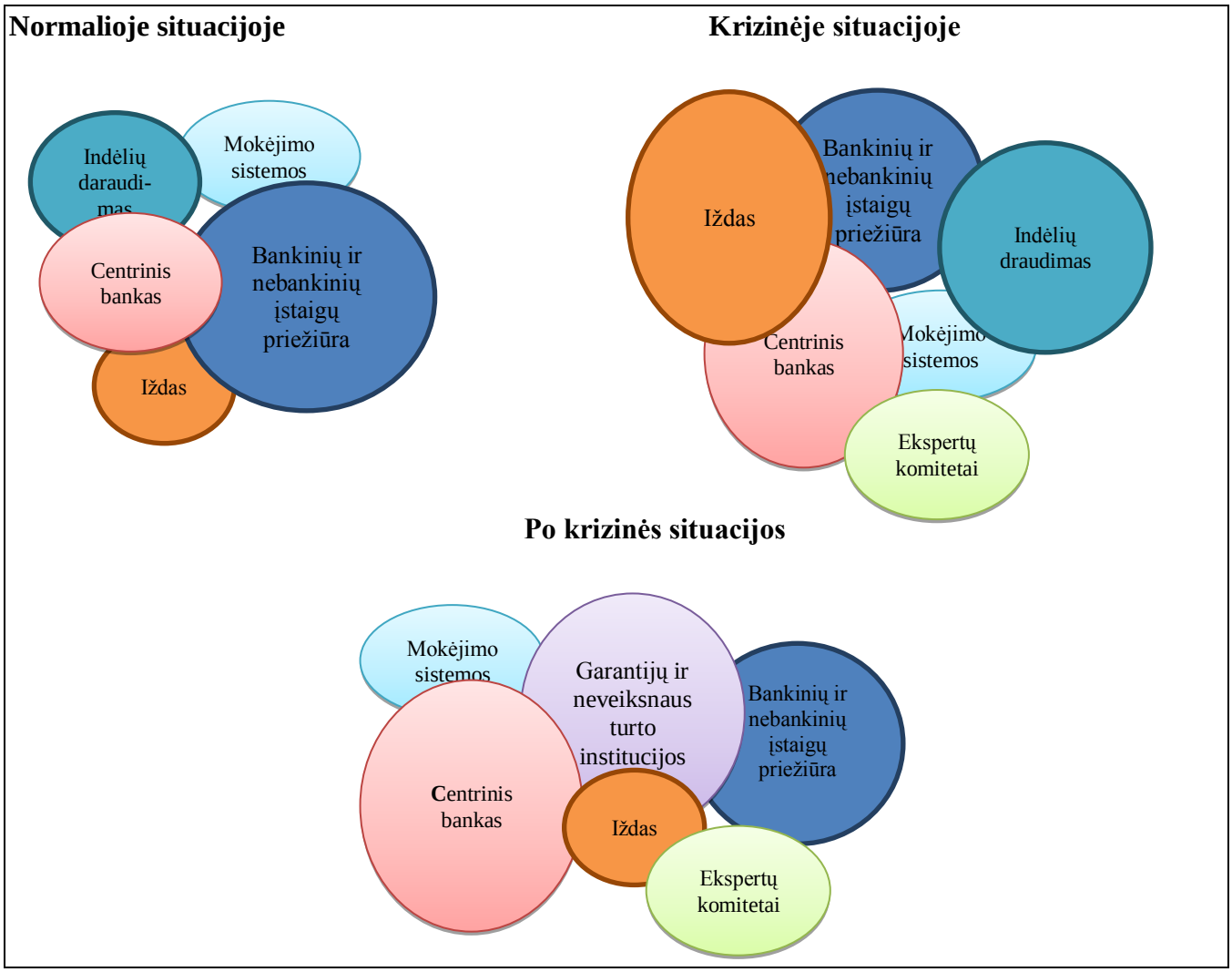
Šaltinis: Sudaryta autoriaus

Apibendrinti rizikos faktoriai, turintys įtakos banko bankroto priežastims leidžia nustatyti, kokios prevencinės priemonės gali būti taikomos, siekiant pašalinti šias priežastis arba sušvelninti jų įtaką. Ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas tinkamai valstybės maroekonominei politikai, siekiant sušvelninti ekonominio ciklo svyravimų amplitudę. Taip pat tinkamas bankų veiklos reglamentavimas ir priežiūra yra esminis veiksnys, neleidžiantis bankams prisiimti nepamatuotos rizikos ir padedantis palaikyti jų veiklos stabilumą. Pastaraisiais metais vis didesnis dėmesys skiriamas kompleksinėms priemonėms, kuriomis siekiama neleisti atsirasti problemoms bankų sektoriuje, arba efektyviai jas išspręsti. Šios kompleksinės priemonės sudaro Finansinio saugumo sistemas.

2. FINANSINIO SAUGUMO SISTEMA

Kadangi problemos kredito įstaigų sektoriuje gali sukelti dideles neigiamas ekonomines pasekmes, o rinka savarankiškai negali užtikrinti bankų sistemos patikimo ir stabilaus funcionavimo, bankų veiklos reguliavimas ir priežiūra yra svarbi šalies ekonominio stabilumo užtikrinimo priemonė. Skirtingose šalyse veikia skirtingos bankų reguliavimo ir veiklos stabilumo palaikymo schemos, tačiau

galima išskirti tam tikras priemones, būdingas visoms šiuolaikinėms finansų rinkoms, kurios kitaip dar vadinamos – Finansinio saugumo sistema. Tradiciškai Finansinio saugumo sistemas sudaro centrinis bankas (atliekantis paskutinio skolintojo funkciją), bankų priežiūros institucija, indėlių draudimo institucija bei Finansų ministerija (Singh, LaBrosse, 2011). Tačiau paskutinė tarptautinė krizė parodė, kad šiose sistemose, priklausomai nuo situacijos, gali dalyvauti ir daugiau dalyvių. Detalesnė galimų Finansinio saugumo sistemų kompozicija pavaizduota 4 paveiksle, kuris atspindi šioms sistemoms priklausančių komponentų vaidmenį skirtingų situacijų finansų rinkose metu (normalioje situacijoje, krizinėje situacijoje ir laikotarpiu po krizės). Kai rinkoje situacija yra normali, svarbiausias šios sistemos elementas yra bankų ir kitų finansų įstaigų priežiūrą vykdanti institucija. Priežiūros institucijos tikslas - vykdyti prevencinę bankų ir kitų finansų įstaigų veiklos priežiūrą, naudojant įvairius priežiūrinius instrumentus, kurių platesnė apžvalga bus pateikta vėliau. Vienas pagrindinių priežiūrinių reikalavimų, kuris susijęs su banko veiklos saugumu, yra kapitalo reikalavimas. Kapitalo reikalavimas Finansinio saugumo sistemose išskiriamas kaip atskiras elementas, kadangi jį sudaro eilė tarpusavyje susijusių veiksnių, kurie taikomi atskirai nuo kitų priežiūrinių reikalavimų. Tačiau priežiūros institucijos negali 100 procentų užtikrinti, kad visų bankų veikla visą laiką bus stabili. Periodiškai daugumos šalių bankų sistemos susiduria su sukrėtimais, bankų žlugimais ir krizinėmis situacijomis. Kai bankai patiria sunkumus didesnį vaidmenį įgauna centrinis bankas, kuris siekia palaikyti bendrą šalies finansinį stabilumą. Centrinis bankas taip pat veikia kaip paskutinis skolintojas, t.y. palaiko bankų sistemos likvidumą, teikdamas likvidumo paskolas mokiems, tačiau su likvidumo problemomis susidūrusiems bankams. Paskutinio skolintojo funkcija yra svarbus Finansinio saugumo sistemos elementas, kadangi jo pagalba galima palaikyti bankų veiklą laikinų sunkumų laikotarpiais, taip pat sustiprinti pasitikėjimą tiek atskirais bankais, tiek visu bankų sektoriumi. Jeigu banko būklė blogėja ir atsiranda žlugimo tikimybė, pradeda veikti kiti Finansinio saugumo sistemos elementai. Indėlių draudimo fondas veikia kaip kompensacinis mechanizmas indėlininkams ir tuo stiprina pasitikėjimą bankų sistema, o Iždas ar analogiškos institucijos gali nuspręsti ar teikti valstybės paramą bankų sektoriui, siekiant atgaivinti jo veiklą. Pokriziniu laikotarpiu vėl sustiprėja centrinio banko vaidmuo, kuris skirtas šalies finansinio stabilumo išlaikymui. Aktualiu klausimu tampa bankų neveiksnaus turto valdymas, kurį dažniausiai atlieka įvairios turto valdymo institucijos. Kiekvienoje šalyje Finansinio saugumo sistemos gali būti skirtingos, t.y. jose gali skirtis dalyvaujančių elementų skaičius. Tai susiję su tuo, kad centrinių bankų, bankų priežiūros institucijų, indėlių draudimą vykdančių institucijų ir kitų šios sistemos elementų funkcijos gali reikšmingai skirtis. Pavyzdžiui, kai kuriose šalyse centriniai bankai atlieka paskutinio skolintojo funkciją, tačiau tuo pačiu vykdo ir bankų priežiūrą. Indėlių draudimą vykdančios institucijos atskirose šalyse turi teisę inicijuoti bankų bankroto procedūras (Kahn, Santos, 2001).

Šaltinis: Sudaryta pagal Kahn, Santos, 2001

4 pav. **Finansinio saugumo sistemos elementai**

Kaip matyti iš 4 paveikslo, Finansinio saugumo sistemų elementų vaidmuo gali keistis priklausomai nuo konkrečios situacijos, tačiau pagrindiniai jos elementai išlieka tie patys.

5 paveiksle pateikta dažniausiai pasitaikanti Finansinio saugumo sistemos schema, kadangi ją sudarantys elementai turi pagrindines funkcijas šios sistemos tikslams pasiekti. Tačiau atskiri sistemos elementai dar neužtikrina visos sistemos veikimo, nes būtinas sklandus jų tarpusavio ryšys bei veiksmų koordinavimas. Kai kuriais atvejais tarp šių elementų gali iškilti interesų konfliktas, todėl konstruojant Finansinio saugumo sistemas būtina aiškiai reglamentuoti kiekvieno jos elemento funkcijas, atsakomybę ir kompetencijas. Tai labai svarbu ir dėl to, kad bankų veikla tampa vis labiau tarpvalstybinė, stiprėja bankų tarpusavio ryšiai, stebimas bankų sektoriaus koncentracijos procesas ir problemos, kylančios viename banke gali sukelti problemas su juo susijusiuose bankuose. Europos Sąjungoje vis dažniau kalbama apie bendrą, arba bendrais principais grindžiamą Finansinio stabilumo

sistemą, kurią planuojama įgyvendinti patvirtinus Bankų Sąjungos principus bei atlikus struktūrinius administracinius bankų veiklos reguliavimo pokyčius (Likkanen, 2012).

5 pav. **Tradicinė Finansinio saugumo sistema**

Kiekvienas šios sistemos komponentas, jų tarpusavio ryšiai yra pakankamai svarbūs, todėl būtina atskira jų apžvalga.

2.1. Bankų priežiūra

Bankų priežiūros evoliucija sietina su vykusiomis finansinėmis krizėmis, nes būtent jos duodavo postūmį kredito įstaigų priežiūros ir priežiūros standartų reformoms. Dar 1932 m. JAV Indianos Finansinių institucijų Studijų komisija (angl. *Study Commission for Indiana Financial Institutions*) padarė išvadą, kad didžiosios dalies bankų žlugimo atvejų galima būtų išvengti pritaikius tinkamas priežiūros priemones ir reglamentavimą (Mitchener, 2005). Todėl JAV po 1929- 1933 metų Didžiosios depresijos buvo įvesta finansų įstaigų priežiūra, kurios pagrindą sudarė administracinė bankų kontrolė, rinkos segmentavimas, konkurencijos ribojimas bei apribojimai patekimui į bankų rinką.

Kai kurie ekonomistai, nagrinėję finansinio tarpininkavimo įstaigų veiklos funkcijas ir paskirtį rinkoje, išskyrė keturias valstybinio reguliavimo sritis, kurios būtinos efektyviam finansinių tarpininkų veikimui užtikrinti, siekiant patenkinti finansinių paslaugų vartotojų poreikius ir apsaugoti jų interesus (Benston, Smith, 1976). Jų nuomone, valstybė turi kontroliuoti a) bankų licencijavimo procesą; b) jų teikiamų finansinių paslaugų kainas; c) bankų kreditų paskirstymo procesą (kreditavimą) ir d) bankų veiklos priežiūros procesą. Tačiau vykstantys globalizacijos procesai, kapitalo judėjimo apribojimų panaikinimas, nuolatinės finansinės inovacijos parodė, kad griežta priežiūra gali būti per didelė našta

bankams, padidinti jų veiklos kaštus ir sumažinti veiklos efektyvumą, todėl būtina ieškoti ir siekti pusiausvyros tarp priežiūros reikalavimų ir rinkos poreikių (Benston, 1996). Pernelyg griežtas reguliavimas taip pat gali versti bankus ieškoti būdų priežiūros apribojimams išvengti. Reikia pastebėti, kad dalis ekonomistų apskritai siūlė atsisakyti kredito įstaigų veiklos reguliavimo (Sheila, 1996). Jų nuomone, rinka pati gali sureguliuoti bankų veiklą taip, kad ji būtų efektyviausia. Pamažu susiformavo požiūris, kad kredito įstaigų priežiūra turi būti orientuota ir atitikti rinkos poreikius, t.y. bankų priežiūra turi kilti iš pačios rinkos poreikių, o ne būtų kuriama dirbtinai. Priežiūros priemonės turi būti naudojamos tik tais atvejais, kai rinka pati negali užtikrinti efektyvumo, jos turi minimaliai veikti konkurenciją. Bankams taikomos priežiūros priemonės turi skatinti bankus vengti per didelės rizikos bei sudaryti sąlygas vengti nesąžiningos veiklos.

Tarptautinių kredito įstaigų priežiūros standartų kūrimo pradžia laikytini 1974 m. kada buvo įkurtas Bazelio bankų priežiūros komitetas (Komitetas). Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Komiteto įkūrimas sietinas su tarptautine bankų krize, po *Bankhaus Herstatt* banko žlugimo Vakarų Vokietijoje. Komitetas įkurtas G-10 šalių centrinių bankų valdytojų iniciatyva, siekiant sukurti prielaidas tarptautiniam bendradarbiavimui bankų priežiūros klausimais bei skatinant diegti geriausią priežiūros praktiką. Komitetas nėra daugianacionalinė priežiūros institucija ir jo leidžiami dokumentai neturi juridinės galios, tačiau daugiau nei per 30 veiklos metų Komiteto vaidmuo smarkiai pasikeitė, padidėjo jo reikšmė ir įtaka, o leidžiami bankų priežiūros standartai buvo pripažinti tarptautiniu mastu. 1997 m. Komitetas išleido ,,Pagrindinius efektyvios bankų priežiūros principus‘‘, kurie yra šiandieninės kredito įstaigų priežiūros pagrindas bei bene pagrindinis tarptautinis jos efektyvumo vertinimo kriterijus (Basel Committee on Banking Supervision (BCBS), 2006).

Dar vienas bankų veiklos ir jų priežiūros etapas susijęs su ribų tarp skirtingų finansinių paslaugų sektorių sumažėjimu. Prieš keletą dešimtmečių egzistavusi aplinka, kai buvo trys pagrindinės finansų institucijų rūšys (bankai, investicinės ir draudimo bendrovės), kurios teikė aiškiai diferencijuotas paslaugas, žymiai pasikeitė. Ribos tarp šių sektorių, ypač tarp bankų ir investicinių įmonių, labai sumažėjo arba iš viso išnyko. Siekiant užtikrinti bankų veiklos saugumą, jau nebeužtenka vien tik tradicinės bankų priežiūros, būtini veiklos standartai ne tik bankams, bet ir kitoms finansų institucijoms, jų tarpusavio derinimas, informacijos tarp atskirų priežiūros institucijų tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu mastu apsikeitimo užtikrinimas. Finansų konglomeratų atsiradimas taip pat paskatino bendros finansų sektoriaus priežiūros vystymosi koncepciją (Martinez, Rose, 2003).

Bendros (jungtinės) finansų priežiūros vystymosi koncepcija plėtojosi dvejomis pagrindinėmis kryptimis, tai atskirų jungtinių priežiūros tarnybų formavimasis, arba viso finansų sektoriaus priežiūros teisių suteikimas centriniams bankams. Priežiūros praktikos, modelio pasirinkimą apsprendžia daugelis veiksnių. Tai finansų sektoriaus struktūra ir dydis, šalies finansų sektoriaus vystymosi istorinės aplinkybės, politinės tradicijos ir tai, kokie yra priežiūros prioritetai bei kokių priežiūros tikslų

siekiama. Pasirinktas priežiūros struktūros modelis pats savaime dar negarantuoja efektyvesnio finansų sektoriaus reglamentavimo ir jo priežiūros. Priežiūros efektyvumą nulemia tinkami įstatymai ir kiti teisės aktai, reglamentuojantys finansų įstaigų veiklos klausimus, tinkamai parinktas ir kvalifikuotas priežiūrą vykdantis personalas bei savalaikės reguliavimo priemonės. Šiandieninės bankų priežiūros efektyvumą įvertinti padeda TVF vykdomos atskirų šalių Finansinio stabilumo vertinimo programos, kurių metu vertinama kaip šalis įgyvendina tarptautinius priežiūros standartus.

Tarptautiniai priežiūros standartai – tai visuotinai pripažinti pagrindiniai principai, gera praktika, rekomendacijos - skirti konkrečiai finansų sektoriau sričiai (centriniams bankams, bankams, vertybinių popierių rinkai, draudimo įmonėms, mokėjimo sistemoms) ir apimantys specifinius šios srities veikimo aspektus (skaidrumą, apskaitą, priežiūrą ir pan.). Efektyviam priežiūros standartų taikymui ir jų įgyvendinimui būtinos tam tikros sąlygos, kurios tiesiogiai daro įtaką kredito įstaigų priežiūros procesams. Komitetas identifikavo keturis būtinus elementus, kurie leidžia užtikrinti sėkmingą kredito įstaigų priežiūros mechanizmo veikimą, tai: makroekonominės politikos pagrįstumas ir tęstinumas; gerai išvystyta šalies teisinė sistema; efektyvi rinkos disciplina ir priemonės bei procedūros kredito įstaigų problemoms spręsti (užtikrinančios visuomenės interesų gynimą) (BCBS, 2006).

Saugi ir pagrįsta šalies makroekonominė politika yra stabilios finansų sistemos pagrindas. Makroekonominės politikos formavimas paprastai nėra kredito įstaigų priežiūros institucijų kompetencijoje, tačiau jos privalo reaguoti į makroekonominės politikos pokyčius, jeigu ji gali paveikti kredito įstaigų veiklos stabilumą.

Gerai išvystyta šalies teisinė sistema apima:

• teisės aktų reglamentuojančių kredito įstaigų veiklą, bankroto procedūras, sutarčių teisę ir pan. visumą;

• išsamius ir tikslius apskaitos principus, turinčius tarptautinį pripažinimą, pvz. Tarptautinius finansinės atskaitomybės standartus;

• nepriklausomo audito reikalavimus, siekiant užtikrinti, kad finansinių ataskaitų naudotojai, įskaitant ir bankus, būtų tikri, kad ataskaitose pateikiami tikri ir teisingi finansiniai duomenys;

• tinkamą visų finansų sektoriaus sričių ir jų dalyvių priežiūrą;

• saugias bei efektyvias mokėjimo ir atsiskaitymų sistemas.

Efektyvi rinkos disciplina reikalauja, kad rinkos dalyviams būtų pateikiama išsami bei pakankama informacija apie bankų veiklą. Informacija turi būti pateikiama laiku, reikiama forma bei turi sudaryti sąlygas rinkos dalyviams priimti tinkamus sprendimus.

Procedūros kredito įstaigų problemoms spręsti apima priemones, kurios gali būti taikomos kasdieninėje kredito įstaigų priežiūroje ir priemones skirtas sisteminei apsaugai. Kredito įstaigų priežiūros institucija turi imtis visų galimų priemonių kredito įstaigų problemoms išspręsti, o jeigu tai nepavyksta, arba sprendimo kaštai yra labai dideli, turi numatyti procedūras tokiems bankams tinkamai

ir laiku pasitraukti iš rinkos, nesukeliant grėsmės visai bankų sistemai. Priemonės skirtos užtikrinti pakankamai sisteminei apsaugai dažniausiai apima indėlių draudimo schemas. Tačiau, čia susiduriama su „moraline rizika“, dėl to, kad indėlininkai praranda bet kokį interesą ir atsakomybę dėl banko pasirinkimo taupant ir investuojant lėšas, taip pat bankai gali skirti mažesnį dėmesį rizikos valdymui, manydami, kad bankroto atveju įsipareigojimus indėlininkams kompensuos indėlių draudimas.

Esant aukščiau paminėtom sąlygom efektyviu tampa tarptautinių priežiūros standartų veikimas. 1997 m. Komiteto išleisti „Pagrindiniai efektyvios bankų priežiūros principai‘‘ apima visas pagrindines reguliavo sritis (licencijavimą, rizikos valdymą, poveikių priemonių taikymą ir kt.) ir skirti suformuoti gerą priežiūros praktiką tarptautiniu mastu. 2006 m. metai minėti principai buvo atnaujinti atsižvelgiant į rinkoje įvykusius pasikeitimus, naujų rizikos rūšių atsiradimą ir kt. Kaip minėta, šių principų įgyvendinimas yra vienas iš kriterijų liudijančių, kad šalyje kredito įstaigų sektorius yra išsivystęs, veikia ir yra prižiūrimas vadovaujantis tarptautiniais standartais. Pagrindinių efektyvios bankų priežiūros stardartų apibendrinimas pateikiamas 7 lentelėje.

7 lentelė. **Pagrindiniai efektyvios bankų priežiūros principai**

Būtinos sąlygos efektyviai priežiūrai vykdyti (1 principas).	Efektyvioje bankų priežiūros sistemoje kiekviena institucija, vykdanti bankų priežiūrą, privalo turėti aiškiai apibrėžtus tikslus ir atsakomybės ribas. Kiekviena tokia institucija privalo būti nepriklausoma ir turėti skaidrius procesus, tinkamą valdymą ir pakankamai išteklių savo veiklai vykdyti bei privalo būti atskaitingos už savo pareigų vykdymą. Bankų priežiūrai vykdyti privalo būti sukurta teisinė bazė, apimanti nuostatas dėl licencijų bankams suteikimo ir nuolatinės bankų priežiūros, suteikianti teises spręsti, kaip laikomasi įstatymų ir saugios bei patikimos veiklos principų, ir garantuojanti teisinę apsaugą priežiūros institucijos darbuotojams. Privalo būti sukurta ir įdiegta efektyvi informacijos apsikeitimo tarp bankų priežiūrą vykdančių institucijų sistema, užtikrinanti šios informacijos konfidencialumą.
Licencijavimas ir struktūra (2-5 principai).	Principai reikalauja, kad būtų aiškiai apibrėžta veikla, kuri yra leistina įstaigoms, licencijuojamoms ir prižiūrimoms kaip bankai, o žodžio “bankas” vartojimas įstaigų, įmonių ir organizacijų pavadinimuose turi būti griežtai kontroliuojamas.Licencijas suteikianti institucija turi turėti teisę nustatyti reikalavimus, kuriuos įvykdžius suteikiama licencija, ir nesuteikti licencijos, jeigu šie reikalavimai nėra įvykdyti. Bankų priežiūros institucija turi turėti teisę nustatyti kriterijus, kuriais remdamasi vertintų bankų veiksmus perkant kitas įmones ar investuojant į jų kapitalą.

7 lentelės tęsinys kitame puslapyje

7 lentelės tęsinys

Riziką ribojantys normatyvai ir reikalavimai (6-18 principai).	Principai reikalauja, kad priežiūros institucija privalo visiems bankams nustatyti privalomus ir minimalius kapitalo pakankamumo reikalavimus. Šie reikalavimai turi atspindėti riziką, kurią patiria bankai, ir apibrėžti sudedamąsias kapitalo dalis, įvertinant galimybę jas panaudoti bankų patirtiems nuostoliams absorbuoti. Priežiūros institucija privalo įsitikinti, ar bankai turi kredito rizikos valdymo procesą, apimantį institucijos rizikos profilį, su apdairia politika ir procesais, taip pat ar bankai, vertindami aktyvų kokybę bei atidėjimų ir rezervų neveiksnioms paskoloms adekvatumą, kuria ir vadovaujasi tinkama politika, normomis ir tvarka. Bankuose turi veikti vadovybės informavimo sistema, kuri įgalina vadovybę nustatyti rizikos koncentraciją banko portfelyje. Bankų priežiūros institucija privalo įsitikinti, ar bankai efektyviai kontroliuoja paskolų, suteiktų susijusiems asmenims, būklę ir imasi kitų priemonių dėl to kylančiai rizikai valdyti ir sušvelninti. Bankų pasirinktos politikos, nustatytų procedūrų ir jų taikymo praktikos turi būti pakankamos šalies bei tarptautinių atsiskaitymų rizikai nustatyti, stebėti ir vertinti. Bankuose turi būti įdiegtos sistemos, kurios tiksliai išmatuoja, prižiūri ir tinkamai kontroliuoja rinkos riziką. Bankų rizikos valdymo procesas (įskaitant ir tinkamą banko valdymo organų priežiūrą) turi būti pakankamas visoms kitoms materialioms rizikoms nustatyti, išmatuoti, prižiūrėti bei kontroliuoti, jųvidaus kontrolės sistema atitinka jų veiklos pobūdį ir mastą. Bankai turi taikyti tinkamą politiką, normas ir tvarką, įskaitant griežtas taisykles “pažink savo klientą”, kurios skatina aukštus finansinio sektoriaus etikos ir profesijos standartus ir apsaugo banką nuo tyčinės ar netyčinės nusikalstamos veiklos.
Nuolatinės bankų priežiūros metodai (19-21 principai).	Efektyvią bankų priežiūros sistemą privalo sudaryti du vienas kitą papildantys metodai: dokumentinė bankų priežiūra, kuri leistų analizuoti ir vertinti bankų veiklą bei finansinę būklę pagal periodiškai bankų teikiamas finansines ir priežiūrai skirtas ataskaitas, ir bankų inspektavimas, kurio metu būtų tikrinama bankų veikla pačiuose bankuose. Priežiūros institucija turi turėti teisę ir būdų gauti finansinę, priežiūrai skirtą ir statistinę informaciją, ją analizuoti ir vertinti tiek kiekvieno banko atskirai, tiek konsoliduotai, kai informacija apima ir banko patronuojamų įmonių veiklą. Taip pat ji privalo turėti galimybę ir būdų patikrinti iš bankų gaunamos informacijos teisingumą inspektavimo metu arba pasitelkdama nepriklausomus auditorius.
Apskaita ir atskleidimas (22 principas)	Bankų priežiūros institucija privalo įsitikinti, ar visi bankai tinkamai tvarko apskaitą, kurią reglamentuoja nuosekli apskaitos politika ir praktika, kuri pripažįstama tarptautiniu mastu, įgalinanti priežiūros instituciją gauti tikrą ir neiškreiptą banko finansinės būklės ir jo veiklos pelningumo vaizdą, ir ar bankas reguliariai skelbia finansines ataskaitas, teisingai parodančias jo būklę.
Teisė taikyti priežiūrines korekcines (poveikio) ir atstatomąsias priemones (23 principas).	Priežiūros institucija turi turėti įstatymuose įteisintų poveikio priemonių, įgalinančių priežiūros instituciją laiku imtis veiksmų, kai kyla grėsmė saugiai ir patikimai banko veiklai, kai bankas nevykdo riziką ribojančių normatyvų (pvz., kapitalo pakankamumo normatyvo), kai jis pažeidžia įstatymus ir teisės aktus arba kai kyla bet kokia grėsmė bankų indėlininkų interesams. Išimtiniais atvejais turėtų būti įteisinta galimybė atšaukti banko licenciją arba rekomenduoti tai padaryti.

7 lentelės tęsinys kitame puslapyje

7 lentelės tęsinys

Konsoliduota ir tarpvalstybinė priežiūra (24-25 principai).	Vienas iš esminių bankų priežiūros elementų yra priežiūros institucijos gebėjimas konsoliduotai prižiūrėti bankų grupę, tinkamai kontroliuojant ir taikant reikiamus riziką ribojančius normatyvus visai bankų veiklai. Pagrindinis konsoliduotos priežiūros komponentas yra ryšių užmezgimas ir pasikeitimas informacija su kitomis įvairiomis priežiūros institucijomis, pirmumą teikiant šalies, kurioje veikia bankas, priežiūros institucijai. Priežiūros institucija privalo užsienio valstybių bankams taikyti tokius pačius reikalavimus, kokius taiko vietiniams bankams.

Šaltinis: Sudaryta pagal BCBS, 2006

2.2. Indėlių draudimo sistema

Indėlių draudimo sistema yra kitas svarbus Finansinio saugumo sistemos elementas, padedantis siekti bankų veiklos saugumo ir stabilumo bei mažinantis bankų bankroto pasekmes. Indėlių draudimo sistema gali prisidėti prie bankų sistemos stabilumo, jeigu ji yra tinkamai ir pakankamai finansuojama ir, jeigu greta jos funkcionuoja efektyvi bankų priežiūra (Helfer, 1999).Tarptautinėje praktikoje egzistuoja dvejopos indėlių draudimo sistemos: aiškiai reglamentuotos (angl. *explicit*) ir numanomos (angl. *implicit*). Numanomos indėlių draudimo sistemos yra neformalizuotos teisės aktais, nėra nustatyta nei indėlių kompensavimo tvarka, nei kompensavimo dydis. Šios sistemos remiasi indėlininkų ir kitų kreditorių lūkesčiais, kad valstybė kompensuos nuostolius banko žlugimo atveju. Kompensavimo dydis paprastai priklauso nuo valstybės finansinių galimybių (BCBS, 2009). Aiškiai reglamentuotos indėlių draudimo sistemos - tai teisės aktais įtvirtinta indėlių kompensavimo tvarka atskirose šalyse. Nors egzistuoja tiek aiškiai reglamentuotos, tiek numanomos indėlių draudimo sistemos, tačiau formalizuotas ir aiškus indėlių draudimas yra pageidaujamas Finansinės saugumo sistemos elementas.

Kaip rodo šiandieninėtarptautinė praktika, joks bankas – nei patikimai veikiantis, nei patiriantis sunkumų – neturi pakankamai likvidžių lėšų, kad galėtų iš karto grąžinti visus indėlius (ar didelę jų dalį). Bankai neapsaugoti nuo „bankų apgulties“ grėsmės, jei indėlininkai mano, kad jų santaupos nėra saugios, ir visi vienu metu bando jas atsiimti. Tai gali turėti didelę neigiamą įtaką visai ekonomikai. Jei banką būtina uždaryti, atitinkama indėlių draudimo sistema kompensuoja indėlininkams indėlius iki tam tikros ribos (vadinamos kompensacijos lygiu), taip patenkinant indėlininkų poreikius. Indėlių draudimo sistema taip pat apsaugo indėlininkus nuo būtinybės dalyvauti ilgai trunkančiose banko bankroto procedūrose, kurioms pasibaigus dažniausiai išmokama tik nedidelė pradinio reikalavimo sumos dalis (EK1, 2010).

Indėlių draudimo sistemos svarbumas buvo ne kartą patvirtintas nuo pat šios sistemos atsiradimo. Indėlių draudimo sistema atsirado Jungtinėse Amerikos Valstijose 1933 m. įkūrus

Federalinę indėlių draudimo korporaciją (angl. *Federal Deposit Insurance Corporation*). Didžiosios Depresijos metu nuo 1929 m. iki Federalinės indėlių draudimo korporacijos įkurimo JAV bankrutavo 4000 bankų. Tačiau per keletą metų po šios korporacijos įkūrimo bankrutavo tik 9 bankai (Helfer, 1999). Tai siejama su tuo, kad buvo pradėtas masinis bankų patikrinimas (inspektavimas), kas patvirtina nuostatą, kad indėlių draudimas tampriai susijęs su bankų priežiūra. Jeigu šalyje funkcionuoja efektyvi bankų priežiūros sistema, kuri vykdo nuolatinį bankų finansinės būklės stebėjimą, atlieka bankų patikrinimus vietoje, imasi priemonių apriboti pernelyg rizikingą bankų veiklą, indėlių draudimo sistemos efektyvumas reikšmingai padidėja.

Nežiūrint indėlių draudimo sistemos svarbos, dalies mokslininkų nuomone ši sistema sukuria finansų rinkoje moralinės rizikos (angl. *moral hazard*) problemą (Schich, 2008). Moralinė rizika atsiranda dėl to, kad indėlininkai, žinodami, kad indėliai apsaugoti, gali nevertinti pačio banko rizikos. Bankai, savo ruožtu, gali siūlyti indėlininkams rizikingesnius, tačiau patrauklius finansinius produktus, motyvuodami tuo, kad visais atvejais jie yra apsaugoti indėlių draudimo sistemos. Indėlių draudimo sistema taip pat gali skatinti tarptautinį indėlių arbitražą, tuo sukuriant bankams nevienodas konkurencines sąlygas. Tai susiję su tuo, kad skirtingose šalyse yra skirtingi indėlių draudimo kompensuojami dydžiai, kas gali skatinti indėlininkus rinktis jiems patrauklesnes indėlių draudimo sistemas. Taip pat indėlių draudimo sistemos sukuria nevienodas sąlygas bankrutavusio banko kreditoriams, nes indėlių draudimo sistemos draudžia tik dalies bankų klientų indėlius. Šios problemos ypač aktualios Europos Sąjungos vidaus rinkoje, kadangi joje užtikrinam laisvė teikti finansines paslaugas ir judėti kapitalui.

Bazelio bankų priežiūros komitetas ir Traptautinė indėlių draudikų asociacija parengė ir patvirtino Pagrindinius efektyvių indėlių draudimo sistemų principus, kurių įgyvendinimas turi užtikrinti, kad šalyje veikianti indėlių draudimo sistema funkcionuoja tinkamai (BCBS, 2009). Pagrindinių efektyvių indėlių draudimo sistemų principų apibendrinimas pateikiamas 8 lentelėje.

8 lentelė. **Pagrindiniai efektyvių indėlių draudimo sistemų principai**

Valstybinės politikos tikslai ir moralinės rizikos sumažinimas (1-2 principai)	Efektyvioje indėlių draudimo sistemoje turi būti aiškiai apibrėžta, kokių tikslų siekiama diegiant indėlių draudimą. Pagrindinis indėlių draudimo sistemos tikslas– prisidėti prie finansų sistemos stabilumo palaikymo ir indėlininkų apsaugos. Indėlių draudimo sistema turi prisidėti prie šalies finansinio saugumo stiprinimo, tačiau neturi sudaryti prielaidų moralinės rizikos atsiradimui finansų sektoriuje. Indėlių draudimo sistema neturi skatinti bankų prisiimti nepamatuotos rizikos, taip pat sudaryti prielaidų manyti, kad bankui nebus leidžiama bankrutuoti.

8 lentelės tęsinys kitame puslapyje

8 lentelės tęsinys

Įgaliojimai ir teisės (3–4 principai)	Principai reikalauja, kad indėlių draudimą vykdanti institucija turėtų įstatymiškai įtvirtintus įgaliojimus šiai veiklai, taip pat aiškiai nustatatytas teises ir pareigas bei atsakomybės ribas. Indėlių draudimą vykdanti institucija turi turėti pakankamai teisių, kurios užtikrintų, kad ji gebės vykdyti savo veiklą, t.y. teisę nustatyti ir rinkti draudimo įmokas, gauti jos funkcijų vykdymui reikalingą informaciją ir kt.
Valdymas (5 principas)	Indėlių draudimo funkciją valstybėje atliekanti institucija turi būti teisiškai apsaugota tiek nuo politinių jėgų, tiek nuo rinkos dalyvių galimos įtakos. Indėlių draudimo institucijos veikla turi būti skaidri, efektyvi, taip pat nustatytos jos atskaitomybės ribos.
Santykis su kitais finansinio saugumo sistemos dalyviais ir tarptautinis bendradarbiavimas (6-7 principai)	Finansinio saugumo sistema turi apimti veiksmingą veiksmų koordinavimą tarp šios sistemos dalyvių. Vienu iš veiksnių, leidžiančių siekti veiksmingo veiksmų koordinavimo yra savalaikis keitimasis aktualia informacija tarp šios sistemos dalyvių. Atsižvelgiant į tai, teisės aktai, reglamentuojantys indėlių draudimo funkcijas vykdančios institucijos veiklą turi užtikrinti tokio keitimosi informacija galimybes. Kadangi bankų veikla peržengia vienos šalies ribas ir šalyse veikia užsienio bankų padaliniai, kurie priklauso užsienio šalių draudimo sistemoms, todėl svarbus priimančios šalies ir išleidžiančios šalies indėlių draudimo sistemų bendradarbiavimas. Siekiant užtikrinti tinkamą indėlininkų apsaugą būtina aiškiai nustatyti indėlių kompensavimo tvarką ir atsakomybę, kai idėlių kompensavime dayvauja kelios indėlių draudimo sistemos.
Narystė ir kompensavimo apimtis (8-10 principai)	Narystė indėlių draudimo sistemoje turi būti privaloma visoms indėlius iš neprofesionalių rinkos dalyvių priimančioms finansų įstaigoms. Indėlių kompensavimo dydis ir tvarka turi būti aiškiai apirėžtas ir turi apimti didžiąją dalį indėlininkų. Kompensuojama indėlio suma neturi sudaryti prielaidų tiek bankams, tiek indėlininkams ja piktnaudžiauti prisiimant nepamatuotą riziką, t.y. neturi skatinti moralinės rizikos atsiradimo.
Finansavimas (11 principas)	Indėlių draudimo sistemos finansavimas turi būti toks, kad būtų užtikrintas kompensacijų išmokėjimas indėlininkams per kuo trumpesnį laikotarpį. Indėlių draudimo sistema turi turėti galimybes skolintis trūkstamas lėšas. Pagrindinis indėlių draudimo sistemos finansavimas turi būti vykdomas bankų įmokomis, kadangi ši sistema skirta jų klientų apsaugai. Nepriklausomai nuo finansavimo būdo, įmokų surinkimas turi būti skaidrus ir aiškus visiems šioje sistemoje dalyvaujantiems bankams.
Visuomenės informavimas (12 principas)	Siekiant, kad indėlių draudimo sistema veiktų efektyviai būtina užtikrinti, kad visuomenė būtų nuolatos informuojama apie šios sistemos veikimą ir teikiamą indėlininkų apsaugą.
Teisiniai aspektai (13-14 principai)	Indėlių draudimo įmonė ir jos tarnautojai turi būti teisiškai apsaugoti nuo teisminių ieškinių, kurie gali būti iškelti dėl su jų funkcijų vykdymu susijusių veiksmų. Indelių draudimo įmonė turi turėti regreso teises į kompensacijas dėl draudimo išmokų banko bankroto atvejais.

8 lentelės tęsinys kitame puslapyje

8 lentelės tęsinys

Pertvarkymasžlugimo atvejais (15-16 principai)	Indėlių draudimo įmonė, būdama viena iš įmonių priklausančių šalies Finansinio saugumo sistemai, turi pagal kompetenciją dalyvauti nustatant, įvertinant ir sprendžiant bankų problemas. Tuo tikslu ji turi turėti teisę siūlyti arba imtis išankstinių (prevencinių) priemonių spendžiant bankų problemas. Efektyvus žlugusio banko pertvarkos procesas numato, kad Finansinio saugumo sistemoje turi būti institucija atsakinga už žlugusio banko administravimą, jo turto pardavimą, kreditorinių įsipareigojimų įvykdymą.
Kompensacijos indėlininkams ir banko gaivinimas (17-18 principai)	Indėlių draudimo sistema turi kuo greičiau kompensuoti indėlininkams prarastus indėlius. Indėlininkai turi būti supažindinti su kompensavimo išmokų mokėjimo tvarka ir sąlygomis. Indėlių draudimo įmonė turi dalyvauti žlugusio banko gaivinimo procese. Šio proceso tikslingumas turi būti grindžiamas tik būsima ekonomine nauda.

Šaltinis: Sudaryta pagal BCBS, 2009

Indėlių draudimo sistemos Europos Sąjungoje remiasi bendrais principais ir minimaliais reikalavimais, kurie buvo įtvirtinti Europos Bendrijos 1994 m. direktyvoje 94/19/EB. Vis dėl to taikant Direktyva 94/19/EB įtvirtintą minimalaus derinimo požiūrį, valstybių narių kompensavimo lygis smarkiai išsiskyrė. 2008 m. rudenį padidėjus tarptautinės finansų krizės mastui, kai kurie ES indėlininkai savo indėlius iš tų valstybių narių, kuriose nustatytas mažesnis kompensavimo lygis, bankų perkėlė į bankus tose valstybėse narėse, kuriose užtikrinta didesnė indėlių apsauga. Dėl tokio staigaus ir didelio indėlių išėmimo kredito įstaigos galėjo susidurti su didelėmis likvidumo problemomis. Siekiant ateityje išvengti tokių iškraipymų ir užtikrinti vienodas sąlygas ES vidaus rinkoje, Europos Komisija mano, kad reikėtų visur nustatyti iš esmės vienodą kompensacijos lygį (EK1, 2010). Taip pat bandoma sutrumpinti indėlių kompensacijos terminą, skaičiuoti bankų draudimo įmokas atsižvelgiant į jų prisiimamą riziką. Šiuo metu svarstoma įkurti visos ES bendrą indėlių draudimo sistemą, kuri veiktų kaip visos ES sistema ir pakeistų esamas atskirų šalių sistemas.

2.3. Paskutinio skolintojo funkcija

Kadangi viena iš pagrindinių bankų funkcijų yra trumpalaikio finansinio turto transformavimas į įlgalaikį, jie nuolatos susiduria su likvidumo rizika, kuri atsiranda dėl turto ir įsipareigojimų terminų nesuderinamumo ir piniginių srautų nesubalansuotumo (Davis, 2008). Esant normalioms sąlygoms rinkoje, tinkamas šios rizikos valdymas užtikrina, kad bankai nepatiria sunkumų dėl likvidžių lėšų trūkumo, nes gali trūkstamas lėšas pasiskolinti iš kitų finansų rinkos dalyvių. Tačiau esant krizinei situacijai, ar kilus panikai dėl banko veiklos patikimumo, netgi gerai veikiantys (mokūs) bankai gali susidurti su nenumatytomis likvidumo problemomis. Paskutinioji tarptautinė finansinė krizė, ypatingai nuo 2007 m. iki 2009 m., pareikalavo reikšmingų centrinių bankų intervencijų. Europos centrinis

bankas, siekdamas išlaikyti eurozonos bankų sistemos likvidumą bei vartotojų pasitikėjimą bankų sistema, vien tik 2007 metais suteikė daugiau kaip 395 mlrd. eurų likvidumo paskolų (Liikanen et al., 2012).

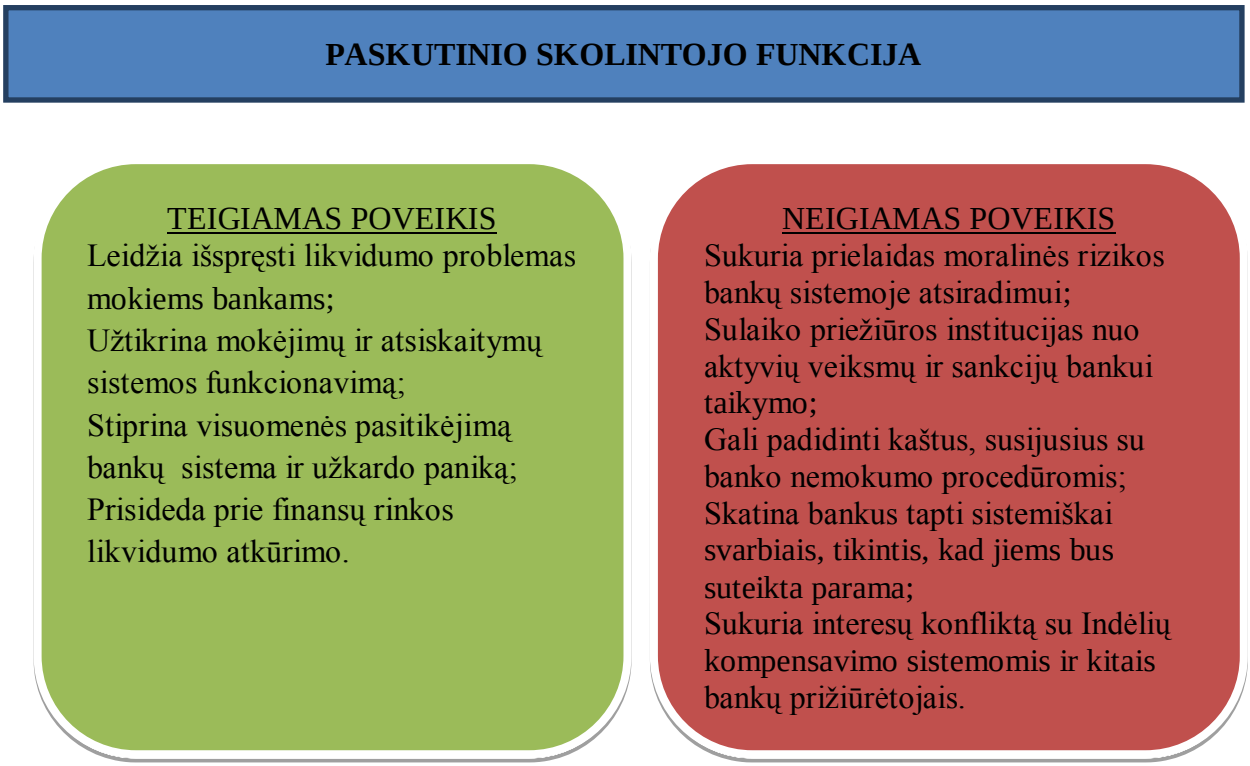
Klasikinė centrinių bankų atliekamos paskutinio skolintojo funkcijos interpretacija buvo apibrėžta 19 a. Britanijos ekonomisto *W. Bagehot'o*. Pagal jį, paskutinio skolintojo funkcija skirta užkardyti mokių, tačiau su laikinomi likvidumo problemomis susidūrusių bankų žlugimą, teikiant jiems už priimtiną užstatą likvidumo paskolas su padidintomis palūkanų normomis (angl. *penalty rate*) (Schich, 2008).

Įprastai paskutinio skolintojo funkciją atlieka centriniai bankai, kadangi jie atsakingi už šalies pinigų politiką ir turi galimybę reguliuoti pinigų kiekį ekonomikoje. Pagrindinis šios funkcijos tikslas suteikti likvidumo pagalbą bankams susidūrusiems su likvidžių lėšų trūkumu, tuo išvengiant mokėjimo ir atsiskaitymų sistemos sutrikimų, indėlininkų ir kitų banko kreditorių panikos, taip pat sisteminės rizikos atsiradimo bankų sektoriuje. Dalies mokslininkų nuomone, ši centrinių bankų atliekama funkcija, be jos teigiamų aspektų, sukuria bankų sistemoje tam tikrus neigiamus reiškinius bei moralinę riziką (Davis, 2008). Jų nuomone, centrinių bankų teikiamos likvidumo paskolos suteikia bankams paskatas tikėtis, kad visais atvejais jiems, susidūrus su problemomis, bus suteikta likvidumo pagalba ir neskatina kreipti dėmesio į šios rizikos valdymą, perkeliant ją centriniam bankui. Be to, likvidumo pagalba visuomet susijusi su tam tikrais kaštais. Kadangi riba tarp nelikvidžių ir nemokių bankų gali būti pakankamai nežymi, gavęs likvidumo paramą bankas po kurio laiko gali tapti nemokiu, galutinis jo problemų sprendimas gali pareikalauti dar didesnių kaštų. Manoma, kad ši centrinių bankų funkcija neigiamai veikia ir bankų priežūrą, ypatingai kai ją atlieka nepriklausoma priežiūros tarnyba. Neigiamas poveikis pasireiškia tuo, kad centrinis bankas palaikydamas banko likvidumą, sulaiko priežiūros tarnybas nuo veiksmų, kuriuos jos taikytų, jeigu bankui nebūtų suteikta likvidumo pagalba, pvz., restruktūrizavimo, likvidavimo ir kt. (Davis, 2008). Taip pat tai neigiamai veikia bendrą rinkos discipliną, kuomet netinkami rinkos dalyviai turėtų būti šalinami iš rinkos, bei kuria paskatas jiems toliau veikti rizikingai plečiant veiklą ir tikintis, kad dėl veiklos masto ir apimčių jiems nebus leidžiama žlugti.

Šalinant prielaidas moralinės rizikos atsiradimui dėl paskutinio skolintojo funkcijų, centrinis bankas prieš suteikdamas paramą privalo įsitikinti, kad bankas išnaudojo visas galimybes pasiskolinti rinkoje iš privačių investuotojų (Davis, 2008). Likvidumo paskolos turi būti suteikiamos reikšmingai aukštesnėmis nei rinkoje palūkanų normomis, kad bankas negalėtų šių lėšų perskolinti savo naudai, taip pat paskolos turi būti apdraustos aukštos kokybės užtikrinimo priemonėmis.

Centriniai bankai gali siekti, kad likvidumo paskolos būtų teikiamos iš privačių lėšų (bankų įnašų) suformuoto fondo. Likvidumo paskolos neturėtų būti teikiamos automatiškai, kiekvienas atvejis turi būti įvertinamas individualiai. Siekiant pašalinti centrinių bankų ir indėlių draudimo institucijų

interesų konfliktą, likvidumo paskolos turi būti teikiamos tik įsitikinus, kad bankas neturi ir artimiausiu metu jam negresia mokumo problemos, nes priešingu atveju, padidėja rizika, kad banko problemos gali padidėti ir indėlių draudimo išlaidos taip pat padidės (Schich, 2008). Kita vertus, indėlių draudimo fondas po draudiminio įvykio tampa banko kreditoriumi, o centriniam bankui likvidumo paskolos garantuojamos aukštos kokybės turtu, kurio netenka tiek indėlių draudimo fondas, tiek kiti kreditoriai. Pagrindiniai paskutinio skolintojo funkcijos teigiami ir neigiami aspektai pateikiami 6 paveiksle.

6 pav. **Paskutinio skolintojo funkcijos teigiami ir neigiami aspektai**

Paskutinio skolintojo funkcija išlieka svarbiu Finansinio saugumo sistemos elementu ir kaip parodė 2007 – 2009 m. finansų krizės įvykiai, suvaidino svarbų vaidmenį palaikant finansų rinkų stabilumą, stiprinant pasitikėjimą bankų sistema bei išlaikant mokėjimų ir atsiskaitymų tęstinumą.

Kaip minėta, paskutinio skolintojo funkciją vykdantys centriniai bankai Finansinio saugumo sistemoje tampriai sąveikauja su bankų priežiūros ir indėlių draudimą vykdančiomis institucijomis. Todėl svarbu užtikrinti interesų konflikto, kuris gali atsirasti tarp šių trijų Finansinio saugumo sistemos elementų dėl jų skirtingų funkcijų ir veiklos tikslų, tinkamą valdymą. Pagrindinė šio interesų konflikto išvengimo priemonė yra tinkamas šių institucijų funkcijų pasidalijimas, glaudus bendradarbiavimas bei efektyvus priežiūros ir reguliavimo galių tarp jų pasiskirstymas (Kahn, Santos, 2001).

2.4. Kapitalo reikalavimai

Kapitalo reikalavimai yra Finansinio saugumo sistemos elementas, tiesiogiai susijęs su banko gebėjimu prisiimti riziką ir padengti nenumatytus nuostolius. Atskirais atvejais kapitalo reikalavimai gali būti traktuojami kaip bankų priežiūros elemento dalis, tačiau, įvertinant jų reikšmę bankų veiklos saugumui užtikrinti, tikslingas atskiras šio elemento išskyrimas. Reikia pažymėti, kad kapitalo reikalavimams po paskutinės tarptautinės finansų krizės taip pat skiriamas ypatingas dėmesys ir šie reikalavimai iš esmės peržiūrimi tiek Komitete, tiek Europos Sąjungos institucijose.

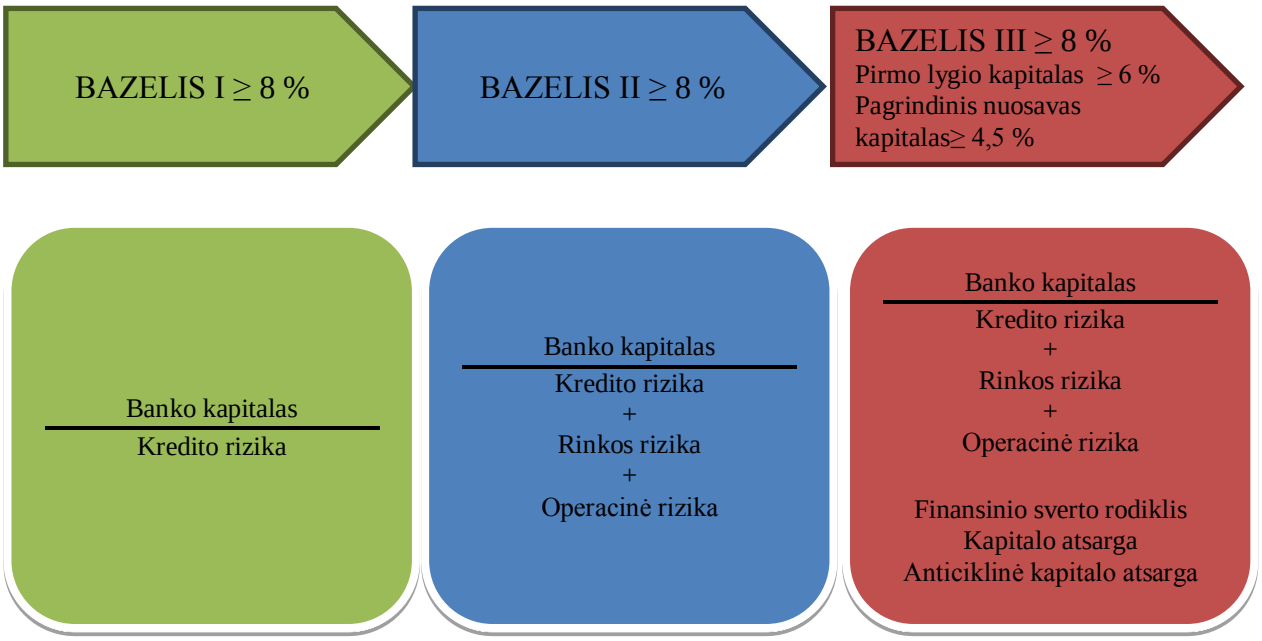
Kapitalo reikalavimų koncepcija susijusi su nuostata, kad pagrindinę atsakomybę už saugią ir patikimą banko veiklą turi prisiimti banko savininkai (akcininkai), kadangi jie formuoja banko veiklos strategiją ir veiklos kryptis, sudaro banko valdymo organus ir prižiūri šių organų veiklą. Pagrindiniu akcininkų tikslu yra pelno siekimas ir, kaip rodo tarptautinė patirtis, pelno siekimas dažnai nesuderinamas su priimtinu rizikos lygiu ir jos valdymu. Bankininkystės istorijoje gausu skandalingų istorijų, bankų žlugimų, jų sukeltų sisteminių krizių, todėl už bankų priežiūrą atsakingos institucijos nuolatos ieško naujų priemonių ir metodų, kaip priversti bankus neperžengti saugios veiklos ribų (Ramonas, 2002).

Banko kapitalo dydis apsprendžia banko mokumo būklę, nes bankas tampa nemokiu kada jo turtas tampa mažesniu už jo įsipareigojimus (Amel-Zadeh, Meeks, 2011). Banko kapitalas taip pat yra pagrindinis rodiklis rodantis banko gebėjimą prisiimti papildomą veiklos riziką ir gebėjimą padengti nenumatytus nuostolius ateityje. Siekiant išlaikyti banko gebėjimą veikti stabiliai ir patikimai, taip pat išvengti valstybės ir mokesčių mokėtojų lėšų naudojimo gelbėjant žlungančius bankus, bankų priežiūros institucijos nustato minimalius nuosavo kapitalo reikalavimus. Šie reikalavimai turi užtikrinti, kad, bankas prisiimti veiklos riziką gali tik turėdamas pakankamai lėšų jai padengti. Bankams nustatomas minimalaus pradinio kapitalo dydis. Pavyzdžiui, Europos Sąjungoje bankams yra nustatytas minimalus pradinis kapitalo dydis (norint gauti leidimą verstis bankine veikla) – jis turi būti ne mažesnis kaip 5 mln. eurų (KRD III, 2006).

Tačiau bankų veikla yra specifinė ir dažnai jie veikia turėdami didelį finansinį svertą, t.y. teikdami paskolas ir kitas paslaugas iš pritrauktų indėlių ar kitų skolintų lėšų. Bankų sektoriaus analizė rodo, kad pradedant 1960 m. iki pat 2007 m. krizės bankų finansinis svertas reikšmingai augo, t.y. nuosavo kapitalo dydis mažėjo, lyginant su prisiimtais įsipareigojimais (Liikanen et al., 2012). Atsižvelgiant į tai, jau nuo 1988 m. įvarios tarptautinės organizacijos ir priežiūros institucijos ieškojo priemonių, kaip užtikrinti, kad banko minimalus kapitalas būtų proporcingas jų prisiimamai rizikai.

Pirmieji standartizuoti kapitalo pakankamumo reikalavimai atsirado 1988 m. Komiteto iniciatyva buvo pasiektas tarptautinis susitarimas dėl minimalių kapitalo pakankamumo reikalavimų (Bazelis I). Pagal šį susitarimą banko kapitalas turėjo būti ne mažesnis kaip 8 procentai nuo pagal riziką įvertinto

banko turto (BCBS, 1988). Šie reikalavimai išliko nepakitę iki 2006 m. Pagal 1988 m. kapitalo pakankamumo reikalavimus iš esmės buvo vertinama tik bankų prisiimama kredito rizika, jie nebuvo sukalibruoti kitų rizikos rūšių įvertinimui. Tai sudarė sąlygas bankams plėtoti prekybines ar turto pakeitimo vertybiniais popieriais operacijas, plačiai taikyti išvestines finansines priemones, kredito apsidraudimo sandorius ir kt. Šia veikla buvo siekiama maksimizuoti pelningumo ir pajamingumo rodiklius, neturint pakankamo kapitalo prisiimtos rizikos amortizavimui. 2006 m. Bazelio bankų priežiūros komitetas peržiūrėjo kapitalo pakankamumo reikalavimus ir patvirtino naują susitarimą dėl kapitalo, kuris numatė, kad bankai turi turėti kapitalo ne tik kredito rizikos padengimui, tačiau taip pat vertinti rinkos bei operacinę rizikas. Europos Sąjungoje bankų kapitalo struktūrą, jo sudėtines dalis bei minimalius reikalavimus reglamentuoja 2006 m. birželio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/48/EB dėl kredito įstaigų veiklos pradėjimo ir vykdymo (nauja redakcija) (KRD III, 2006). Tačiau paskutinioji tarptautinė finansinė krizė atskleidė, kad ir šie reikalavimai nepakankami, ir neapsaugo bankų nuo finansinių sukrėtimų. Tai susiję su skirtingomis atskirų kapitalo elementų nuostolių absorbavimo savybėmis, dauguma jų nepasiteisino. Reikia pažymėti, kad kapitalo reikalavimai nėra tik kiekybiniai reikalavimai, kurie grindžiami banko finansiniais duomenimis. Bankai turi turėti patikimą kapitalo pakankamumo įvertinimo sistemą, atitinkančią individualų banko rizikos lygį ir kapitalo valdymo strategiją. Kartu priežiūros institucijos turi tikrinti ir vertinti bankų kapitalo pakankamumo įvertinimo sistemas, taip pat jų gebėjimą stebėti šias sistemas bei užtikrinti jų atitikimą reguliuojamo kapitalo reikalavimams. Be to, reikalaujama, kad bankai viešai atskleistų savo rizikos valdymo procesus bei kapitalo pakankamumo rodiklius. Kapitalo pakankamumo reikalavimų evoliucija atvaizduota 7 paveiksle.

7 pav. **Banko kapitalo pakankamumo reikalavimų evoliucija**

2010 m. Bazelio bankų priežiūros komitetas išleido iš esmės peržiūrėtus kapitalo pakankamumo reikalavimus (Bazelis III), kurie skirti užikrinti, kad finansinės krizės daugiau nepasikartotų (žr. 8 pav.) (BCBS, 2010). Pagrindinis Bazelio III reformos tikslas:

- sustiprinti bankų **mikropriežiūrą** – *atskirų bankų* lygmenyje taikyti naujus riziką ribojančios priežiūros reikalavimus, padėsiančius padidinti bankų atsparumą sunkumų laikotarpiais.
- sustiprinti bankų **makropriežiūrą** – *viso bankų sektoriaus* lygmenyje (tiek atskiros šalies, tiek tarptautiniu mastu) taikyti naujus sisteminę riziką ribojančius reikalavimus, taip pat ribojant šios rizikos padidėjimo ciklišku mą.

Kapitalo reikalavimai ir buferiai			
	Pagrindinis nuosavas kapitalas	**I lygio kapitalas**	**Kapitalo pakankamumo normatyvas**
Minimalūs	4,5 proc.	6,0 proc.	8,0 proc.
Kapitalo atsarga	2,5 proc.		
Minimalūs plius kapitalo atsarga	7,0 proc.	8,5 proc. (6 + 2,5)	10,5 proc. (8 +2,5)
Anticiklinės kapitalo atsargos diapazonas	0 – 2,5 proc.		
Sisteminės rizikos buferis	neribojamas		

8 pav. **Bazelis III kapitalo reikalavimai**

Makropriežiūros priemones kapitalo reikalavimuose sudarys kiekybiniai Anticiklinės kapitalo atsargos ir Finansinio sverto elementai. Anticiklinė kapitalo atsarga (angl. *Countercyclical Capital Buffer*) – tai papildomas kapitalo rezervas, skirtas sumažinti banko galimus nuostolius, atsižvelgus į ekonominio ciklo pasikeitimus. Šio rezervo dydį nustatys priežiūros institucijos, atsižvelgdamos į banko paskolų portfelio augimo tempus, jo veiklos apimtis ir teikiamų paslaugų geografiją. Rezervo dydis sieks 0 proc. - 2,5 proc. nuo pagal riziką įvertinto turto. Siekiant apriboti pernelyg didelį finansinio sverto augimą bankuose, siūloma įvesti finansinio sverto rodiklį (angl. *leverage ratio*).

Pagal tarptautinius susitarimus pirmiausia šis rodiklis turėtų būti įvestas kaip papildoma priemonė, kuri, Europos bankų priežiūros institucijos nuomone, galėtų būti taikomas pavieniams bankams, tačiau nuo 2018 m. planuojama rodiklį padaryti privalomu. Jis apskaičiuojamas kaip banko I lygio kapitalo santykis su banko balansiniais ir nebalansiniais straipsniais ir turėtų būti nemažesnis kaip 3 proc.

Atsižvelgdama į Bazelio bankų priežiūros komiteto Bazelis III dokumentą Europos Komisija parengė ir 2011 m. liepos mėn. pateikė Pasiūlymą dėl Kapitalo reikalavimų direktyvos ir reglamento (CRDIV/CRR), kuriame pateikiami išsamūs rizikos ribojimo reikalavimai kredito įstaigoms ir investicinėms įmonėms.

2.5. Bankų veiklos atstatymas ir problemų sprendimas

Bankai teikia piliečiams, įmonėms ir visai ekonomikai gyvybiškai svarbias paslaugas (indėlių priėmimas, skolinimas, mokėjimo sistemų paslaugos ir kt.). Jų veikla iš esmės grindžiama pasitikėjimu, nes jie gali greitai tapti nemokūs arba negyvybingi, jei klientai ir sandorio šalys nebetikėtų, jų patikimumu ir gebėjimu įvykdyti įsipareigojimus. Iš tiesų žlugusiam bankui turėtų būti keliama įprasta bankroto byla kaip ir bet kuriai kitai įmonei. Tačiau bankų sektorius skiriasi nuo daugelio kitų verslo sektorių tuo, kad atlieka ypatingos svarbos ekonomines funkcijas ir yra ypač jautrus sisteminėms krizėms. Dėl to, banko likvidavimas gali turėti rimtesnių padarinių nei kitų įmonių pasitraukimas iš rinkos. Tuo gali būti pateisinamas specialių taisyklių ir procedūrų taikymas bankų sektoriaus krizės atveju. (EK2, 2012). Dėl sisteminės rizikos ir svarbios ekonominės bankų funkcijos kai kuriais atvejais kelti įprastinę bankroto bylą gali būti netikslinga, taip pat dėl to, kad nėra veiksmingų krizės ištiktų bankų valdymo priemonių jų veiklos pasitikėjimui atkurti dažnai naudojamos viešosios lėšos. Atsižvelgiant į tai, būtinas veiksmingos politikos ir sistemos tvarkingam bankų žlugimui valdyti ir išvengti užkrato kitose įstaigose sukūrimas. Tokios politikos ir sistemos tikslas būtų atitinkamoms valstybinėms institucijoms suteikti bendrų ir veiksmingų priemonių ir įgaliojimų, kad jos galėtų užkirsti kelią bankų sektoriaus krizėms, išsaugoti finansinį stabilumą ir kiek įmanoma sumažinti mokesčių mokėtojams tenkančius nuostolius (EK2, 2012).

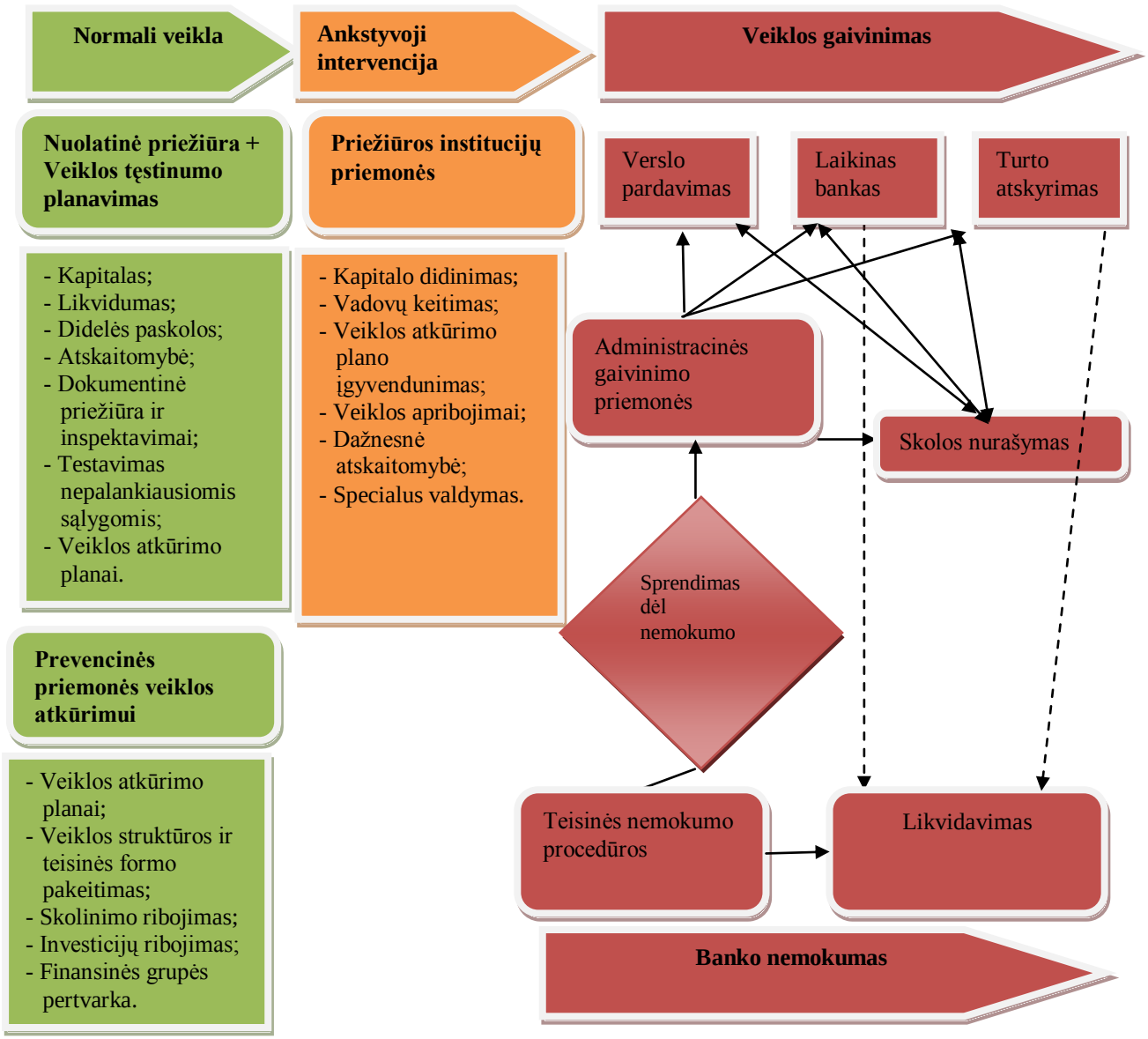
Europos centrinio banko duomenimis 2009 m. Europos Sąjungoje veikė 8 398 kredito įstaigos, kurių turtas sudarė 42 143 milijardus eurų (EK2, 2012). Kaip minėta, Europos Sąjungoje ekonomikoje bankų sektorius vaidina reikšmingą vaidmenį, bankai yra pagrindiniai tiek ūkio subjektų, tiek namų ūkių finansavimo šaltiniai, taip pat užtikrina mokėjimo ir atsiskaitymų sistemų funkcionavimą. Bet koks banko žlugimo atvejis gali sukelti visuomenės nepasitikėjimą visa bankų sistema, paskatinti indėlių atsiėmimą iš bankų tuo sukeliant viso bankų sektoriaus problemas.

Bankų priežiūrą vykdančių institucijų užduotis yra tarnauti kreditorių interesams ir kiek galima maksimizuoti bankrutuojančio banko turto vertę. Kadangi banko bankrotas (žlugimas) susijęs su

reikšmingais kaštais ir yra priimtinas tik kraštutiniu atveju, Finansinio saugumo sistemoje vis didesnį vaidmenį įgauna priemonės, susijusios su bankų veiklos gaivinimo ir atstatymo procedūromis. Pagrindinė problema šioje srityje tai, kad bankų bėdos sprendžiamos naudojant viešuosius finansus, kas sisteminės krizės atveju sudaro prielaidas valstybės skolos krizės atsiradimui. Kaip rodo tarptautinė praktika, neesant efektyvių bankų veiklos atstatymo priemonių, nemokių bankų reorganizavimas dažnai būna neveiksmingas, kadangi banko kreditoriai siekia susigrąžinti bankui patikėtas lėšas. Bankroto atveju banko kreditorių teisės yra apribojamos, o tai iššaukia bendro pasitikėjimo bankų sistema sumažėjimą ir sumenkina finansų sistemos stabilumą. Atsižvelgiant į tai, bankų veiklos atstatymo ir sprendimo priemonės šiuo metu yra pagrindinis Finansinio saugumo sistemos elementas, kuriam įvairiose Europos Sąjungos institucijose skiriamas didelis dėmesys. Europos Komisija 2012 metais parengė priemonių pasiūlymą kuriuo siekiama išvengti banko žlugimo atvejų, o jiems įvykus minimizuoti su banko žlugimu susijusius kaštus. Šis pasiūlymas apima tris pagrindinius elementus, tai: a) nuolatinės ir prevencinės priežiūros stiprinimas, ir veiklos atstatymo planų parengimas; b) ankstyvosios intervencijos priemonės; c) veiklos gaivinimo priemonės. Nuolatinės ir prevencinės priežiūros stiprinimas, ir veiklos atstatymo planų parengimas turėtų būti vykdomas taip, kad galimų problemų rizikakiek įmanoma būtų sumažinta. Ankstyvosios intervencijos priemonės turi apimti atitinkamų institucijų įgaliojimus sustabdyti banko būklės blogėjimą ankstyvoje stadijoje, kad dėl atsiradusių problemų būtų išvengta banko nemokumo. Veiklos gaivinimo priemonės taikomos, jei banko nemokumas kelią pavojų viešajam interesui. Šios priemonės apima banko reorganizavimo arba tvarkingo likvidavimo veiksmus, kartu išsaugant jo ypatingos svarbos funkcijas ir kiek įmanoma apribojant mokesčių mokėtojams tenkančius nuostolius dėl nemokumo (EK2, 2012). Kadangi neįmanoma iš anksto tiksliai nustatyti atskiro banko keliamos rizikos finansiniam stabilumui, šios priemonės turėtų būti taikomos kiekvieno banko, nepaisant jo dydžio ar veiklos masto, atžvilgiu. Bankų gaivinimo ir pertvarkymo schema pateikta 9 paveiksle.

Daugelyje šalių finansinių sunkumų patiriantiems bankams keliamos įprastinės bankroto bylos. Keliant tokias bylas bankas arba reorganizuojamas (tai reiškia, kad pagal susitarimą su kreditoriais sumažinama jo skolų našta), arba likviduojamas ir nuostoliai paskirstomi kreditoriams, arba atliekami abu veiksmai kartu. Visais atvejais kreditoriai ir akcininkai atgauna ne visus pinigus. Tačiau skirtingų šalių bankų sektoriaus krizių patirtis rodo, kad nemokumą reglamentuojantys teisės aktai ne visuomet tinka, norint veiksmingai išspręsti žlungančio banko problemas, nes jais nėra tinkamai atsižvelgiama į būtinybę išvengti finansinio stabilumo trikdžių, toliau teikti esmines paslaugas ar apsaugoti indėlininkus. Be to, bankroto bylos ilgai trunka, o reorganizacijos atveju reikalingos sudėtingos derybos ir susitarimai su kreditoriais, kurių trukmė, sąnaudos ir rezultatai gali būti žalingi skolininkams ir kreditoriams.

Banko pertvarkymas ir veiklos gaivinimas yra bankroto bylos alternatyva, skirta žlungančiam bankui, kurio žlugimas sukeltų grėsmę viešajam interesui (keltų grėsmę finansiniam stabilumui, indėlių, klientų turto ir viešųjų lėšų saugumui), restruktūrizuoti ar likviduoti (EK2, 2012).

9 pav. **Banko gaivinimo ir pertvarkymo priemonės**

Taigi bankų pertvarkymu siekiama užkirsti kelią netvarkingam banko žlugimui, kuris gali nulemti šalies finansinį nestabilumą, tačiau, jeigu šalies kompetetingų institucijų vertinimu, grėsmė finansiniam stabilumui ir mokesčių mokėtojams nekyla, bankui gali būti leidžiama žlugti įprastu būdu. Pertvarkymo proceso metu taip pat turėtų būti užtikrintas teisinis tikrumas, skaidrumas ir prognozuotumas, susijęs su požiūriu į akcininkus bei banko kreditorius, ir išsaugota vertė, kurios netenkama bankroto atveju. Be to, panaikinus numanomą tikrumą, kad įstaigos bus gelbėjamos

valstybės lėšomis, pertvarkymo galimybė turėtų skatinti neapsidraudusius kreditorius geriau įvertinti su jų investicijomis susijusią riziką. Šis Finansinio saugumo sistemos elementas yra naujas, tikimasi, kad ES teisės aktai dėl bankų gaivinimo ir pertvarkymo bus patvirtinti 2014 m. Atsižvelgiant į tai, tikslinga apžvelgti, kokios priemonės sprendžiant probleminių bankų klausimus taikomos šiuo metu.

3. BANKŲ VEIKLOS PROBLEMŲ SPRENDIMO BŪDAI

Bankus pagal jų vaidmenį ir įtaką šalies ekonominiam gyvenimui galima suskirstyti į sistemiškai svarbius ir bankus, kurių veiklos problemos nesukelia šalies finansų sistemai struktūrinių problemų. Įvairiose šalyse, priklausomai nuo bankų veiklą reglamentuojančių teisės aktų, probleminiais bankai gali būti pripažįstami tuomet kai jie susiduria su mokumo ar likvidumo problemomis, nevykdo veiklos riziką ribojančių normatyvų reikalavimų, neužtikrina saugios ir patikimos veiklos. Visuotinai pripažintą probleminio banko sąvoką pateikia Komitetas, kuris probleminį banką apibūdina kaip banką, kurio likvidumas ar mokumas yra arba gali pablogėti, jeigu bankui nebus suteikta reikšminga finansinė parama, pagerintas ir pakeistas veiklos rizikos valdymas ir šio valdymo kokybė, strateginės veiklos kryptys ir prisiimtos rizikos profilis (BCBS, 2002). Ypatingas dėmesys kreipiamas į sistemiškai svarbius bankus, nes šių bankų problemos gali sukelti sistemines bankų sektoriaus krizes, kurias lydi didelis tiek finansinių, tiek nefinansinių institucijų bankrotų skaičius, blogų paskolų apimčių augimas, atsiskaitymų tarp verslo subjektų sutrikimai ir bendro likvidumo rinkoje pablogėjimas. Reikia pažymėti, kad nuo 1970 m. iki 2007 m. įvyko 124 sisteminės bankų krizės, tarp kurių patenka ir Lietuvos bankų sektoriaus krizė 1995 metais (Laeven, Valencia,2008).

3.1.Bankų problemų sprendimo principai

Sprendžiant probleminių bankų veiklos klausimus pirmaeiliu uždaviniu tampa siekis išvengti krizinės situacijos susidarymo bankų sektoriuje, jos išplitimo kituose finansų sektoriaus segmentuose. Todėl, nustačius, kad atskiras bankas ar bankų sistema susiduria su sunkumais, reikalingos veiksmingos priemonės neigiamai situacijai pašalinti arba bent apriboti jos sukeliamas pasekmes. Išskiriami keli pagrindiniai principai, kuriais vadovaujantis valstybės kompetetingos institucijos turi spręsti problemas bankų sektoriuje ir atskiruose bankuose (BCBS, 2002):

- ***Greitis.*** Jeigu prevencinėmis priežiūros priemonėmis nepavyksta užtikrinti patikimos ir saugios banko veiklos, kompetetingos institucijos turi nedelsiant imtis intervencinių-korekcinių priemonių. Tarptautinė praktika patvirtina, kad kompetetingų institucijų aktyvių veiksmų delsimas pablogina probleminio banko situaciją. Taip pat toks delsimas apsunkina problemų sprendimą,

padidina jų sprendimo kaštus, sudaro prielaidas atskiro banko problemų išplitimui visame sektoriuje tuo sukuriant sisteminės krizės atsiradimo tikimybę.

- ***Kaštų – efektyvumo vertinimas.*** Renkantis bankų problemų sprendimo alternatyvas turi būti įvertinami visi tiesioginiai (pvz. finansinė parama) ir netiesioginiai (pvz., finansinis šalies stabilumas) kaštai, kurie bus patirti sprendžiant banko problemas. Turi būti laikomasi principo, kad pasirenkami mažiausiai kainuojantys bankų problemų sprendimai.
- ***Lankstumas.*** Atsiradus problemoms bankuose, kompetetingų institucijų veiksmus reglamentuoja tam tikri teisės aktai, todėl svarbu, kad juose būtų numatyta teisė kompetetingoms institucijoms imtis savarankiškų veiksmų koreguojant banko veiklą.
- **Nuoseklumas.** Kompetetingų institucijų veiksmai sprendžiant bankų problemas, turi būti nuoseklūs ir pagrįsti ir neturi sukelti konkurencinių iškraipymų rinkoje. Taip pat jie neturi sukelti neužtikrintumo ar samyšio rinkoje. Panašios problemos bankuose, nepriklausomai nuo bankų dydžio ir nuosavybės formos (privatūs, valstybiniai), turi būti vertinamos ir traktuojamos vienodai ir veiksmai jų atžvilgiu neturi sukurti privilegijų prieš kitus rinkos dalyvius.
- **Moralinės rizikos vengimas.** Kompetetingų institucijų veiksmai, suteikiama parama neturi skatinti bankų prisiimti papildomos rizikos. Pagrindinė atsakomybė dėl bankų problemų turi tekti akcininkams ir jiems negali būti kompensuojama žala dėl banko nuostolių. Taip pat bankams teikiama parama neturi skatinti bankų elgtis neatsakingai, tikintis, kad jų problemos bus ir ateityje sprendžiamos valstybės paramos pagalba. Kompetingų institucijų veiksmais negali būti ginami ir (arba) banko vadovų interesai.
- **Skaidrumas ir bendradarbiavimas.** Bankų problemų apimtis ir veiksmai, susiję su jų sprendimu turi būti skaidrūs. Sprendimai dėl probleminio banko informacijos atskleidimo kitiems rinkos dalyviams turi būti priimami užtikrinant pusiausvyrą tarp būtinos atskleisti informacijos ir konfidencialumo, kuris būtinas, siekiant nekelti bereikalingo samyšio rinkoje, dar labiau pagilinant banko problemas.

Bankų problemų sprendimo efektyvumas ir su tuo susiję kaštai didžia dalimi priklauso nuo to, kaip greitai kompetetingos institucijos sugeba pastebėti, kad banko veikla reikalauja prevencinių ar korekcinių priemonių (BCBS, 2002). Kadangi probleminiu banku įvardijamas bankas, turintis likvidumo ir mokumo problemų, šios problemos susidaro esant keliems aiškiai pastebimiems simptomams. Komitetas įvardija šiuos pagrindinius bendrus simptomus, kurie kelia likvidumo ir mokumo riziką bankui (žr. 9 lentelę).

Atskirai išskiriama kredito rizikos valdymo svarba, nes kreditavimas tradiciškai yra dominuojanti veikla bankininkystėje ir netinkamas šios rizikos valdymas bei problemos, susijusios su blogomis paskolomis, yra dominuojanti bankų bankroto priežastis, ypatingai tose šalyse, kur nėra išvystytos investicinių paslaugų ir kapitalo rinkos.

9 lentelė. **Bankų problemų simptomai**

Rizikos veiksniai	Keliama rizika
Bloga turto kokybė	Mokumo rizika
Žemas pelningumas	Mokumo rizika
Kapitalo nuostoliai (sumažėjimas)	Mokumo rizika
Reputacijos blogėjimas	Likvidumo rizika
Turto ir įsipareigojimų struktūros neatitikimas	Likvidumo rizika

Šaltinis: BCBS, 2002

Vertinant kredito rizikos valdymo veiksmingumą ir bendrą rizikos kontrolės funkcijos vykdymą banke, susiduriama su keliomis sritimis, kurios turi didžiausią įtaką banko paskolų portfelio kokybei:

- Nesaugus kreditavimo procesas ir praktika, kuris gali būti sąlygotas pernelyg spartaus paskolų portfelio augimo ir nepakankamo skolininkų rizikos įvertinimo;
- Paskolų portfelio koncentracija, kuriai įtaką gali daryti banko siekis kredituoti tik tam tikras ūkio šakas ar įmones, o tai, esant tos šakos nuosmukiui, gali nulemti žymius paskolų nuostolius;
- Pernelyg didelis rizikos prisiėmimas, pasireiškiantis tuo, kad banko vadovai, siekdami didesnio pelningumo, gali būti linkę prisiimti didesnę riziką;
- Rizikos limitų ir konservatyvios bankininkystės standartų nesilaikymas, susijusio skolinimo ribojimų nesilaikymas, banko vadovų asmeniniai sprendimai nulemiantys nepamatuotuotą rizikos prisiėmimą;
- Atskirų banko darbuotojų sukčiavimas ir kita nusikalstama veikla.

Sprendžiant banko problemas didelę reikšmę turi Finansinio saugumo sistemos elementų, aptartų 2 skyriuje, įgyvendinimo lygis šalyje. Šių elementų įgyvendinimas sudaro prielaidas priežiūros ir kitoms valstybės institucijoms vykdyti efektyvią prevencinę veiklą, taip pat suteikia galimybę imtis sąvalaikių veiksmų koreguojant banko veiklą. Be minėtų elementų, svarbu, kad šalyje būtų tinkama teisinė sistema, kuri leistų spręsti problemas bankų sektoriuje. Ši sistema turėtų apimti šiuos aspektus:

- Priežiūros institucijų teisinę apsaugą atliekant priežiūros veiksmus, t. y. bankų priežiūrą vykdantys asmenys turi būti ginami įstatymiškai kai vykdo savo funkcijas;
- Teisines priemones, numatančias banko nemokumo pripažinimo procedūras ir leidžiančias imtis efektyvių veiksmų sprendžiant nemokaus banko klausimus, užtikrinant banko kreditorių intersų apsaugą ir likviduojamo banko turto apsaugą;
- Neutralią mokestinę aplinką, kuri leistų užtikrinti banko turto perėmimą ir atliekamų operacijų apribojimą neiškraipant banko atžvilgiu taikomų korekcinių priemonių;

- Krizių valdymo sistemą, kuri numatytų suinteresuotų institucijų bendradarbiavimą ir funkcijų pasidalijimą sprendžiant banko problemas tiek vietiniu, tiek tarptautiniu lygiu;
- Pasitikėjimo bankų sistema palaikymo mechanizmą, kuris užtikrintų visuomenės pasitikėjimą šalies finansų sistema, įskaitant paskutinio skolintojo funkciją ir indėlių draudimo sistemą.

Laiku nenustačius problemų bankuose, jos turi tendenciją augti ir bankų problemų sprendimo kaštai reikšmingai padidėja. Veiksmai sprendžiant banko problemas priklauso nuo to, su kokiomis problemomis susiduria bankas, tačiau remiasi tam tikrais principais, tai:

- Bankų priežiūros tikslų siekimas, įskaitant šalies finansinio stabilumo palaikymą ir indėlininkų apsaugą;
- Korekcinės priemonės turi būti savalaikės - tiek priežiūros institucijos, tiek bankas turi veikti nedelsdami, siekiant sustabdyti banko problemų plėtrą;
- Banko valdymo organų įsipareigojimai – banko valdymo organai turi įsipareigoti laikyti banko veiklos atstatymo plano, arba jie turi būti nušalinti nuo banko valdymo;
- Proporcingumas – veiksmai banko atžvilgiu turi būti proporcingi banko problemų dydžiui;
- Kompleksiškumas – kartu su banko problemomis turi būti pašalinamos ir jas sukėlusios priežastys.

Priemones, taikomas probleminio banko atžvilgiu, galima suskirstyti į tris grupes: tai veiksmai nukreipti į akcininkus, į banko vadovus ir į patį banką. 10 lentelėje pateiktas šių priemonių detalizavimas.

10 lentelė. **Bankų problemų sprendimo priemonės**

Veiksmai į akcininkus	**Veiksmai į banko vadovus**	**Veiksmai į banką**
Papildomo įnašo reikalavimas (kapitalui stiprinti, nuostoliams padengti).	Banko vadovų ir darbuotojų, kurių funkcijos banke yra reikšmingos, nušalinimas.	Reikalavimas sustiprinti, banko valdymo, vidaus kontrolės ir rizikos valdymo sistemas.
Visų ar atskirų akcininkų teisių, įskaitant balsavimo, apribojimas.	Apribojimų banko vadovų ir darbuotojų, kurių funkcijos banke yra reikšmingos, atlygiui nustatymas.	Reikalavimas turėti didesnius kapitalo pakankamumo ir likvidumo rodiklius.
Pelno paskirstymo ir kitų paskirstytinųjų įšmokų akcininkams apribojimai.		Apribojimų tam tikrai banko veiklai nustatymas.
		Apribojimų operacijų apimtims ir turto pardavimo sandoriams nustatymas.

10 lentelės tęsinys kitame puslapyje

10 lentelės tęsinys

Veiksmai į akcininkus	Veiksmai į banko vadovus	Veiksmai į banką
		Apribojimų banko padalinių plėtrai nustatymas (draudimas steigti vietinius ar užsienio filialus).
		Reikalavimas sudaryti atidėjinius nuostolingam turtui ir teisingai nustatyti turto vertę.
		Apribojimai subordinuotųjų paskolų grąžinimui ir palūkanų pagal jų sutartis mokėjimui.
		Bet kokios veiklos, kuri gali turėt neigiamą poveikį bankui, pažeisti banko veiklą reglamentuojančius įstatymus uždraudimas.
		Išankstinio priežiūros įstitucijų leidimo reikalavimas prieš sudarant stambius sandorius arba prisiimant įsipareigojimus.
		Laikinojo administratoriaus arba banko likvidatoriaus paskyrimas.

Šaltinis: BCBS, 2002

Laiko faktorius labai svarbus sprendžiant bankų problemas, tačiau egzistuoja veiksniai, kurie stabdo korekcinių priemonių pradžią. Tarp jų paminėtini pačio probleminio banko ir jo priežiūros institucijų tikėjimas, kad problemos išsispręs savaime. Taip pat dėl nepakankamai efektyvios teisinės aplinkos, bankų priežiūros institucijos delsia priimti sprendimus dėl to, kad nenori pradėti teisminio ginčo su banku dėl savo sprendimų pagrįstumo. Atskirais atvejais priežiūros institucijos susiduria su politiniu spaudimu ar lobizmu atidėti korekcines priemones. Siekiant įšvengti šių kliūčių būtina, kad šalyje būtų įgyvendinti tarptautiniai saugios bankininkystės standartai ir sukurta tinkama teisinė sistema probleminių bankų veiklos klausimų sprendimui. Taip pat svarbu, kad priežiūros institucijos darbuotuojai turėtų pakankamą teisinę apsaugą dėl veiksmų, kurie susiję su vykdomomis funkcijomis.

Priklausomai nuo problemos pobūdžio gali būti taikomos skirtingos korekcinės priemonės banko veiklai atstatyti. Taikant korekcines priemones būtinas individualus sprendimas kiekvieno banko atžvilgiu, nes priemonės tinkančios vienam bankui gali būti nepritaikomos kito banko problemoms spręsti. 11 lentelėje pateiktas galimas banko problemų grupavimas ir jų sprendimo būdai.

11 lentelė. **Bankų problemų priežastys ir jų sprendimo būdai**

Probleminė veiklos sritis	Problemų atsiradimo priežastys	Problemų sprendimo būdai
Kapitalo pakankamumas (Mokumas)	Aukštos rizikos įvertinimą turinčio turto padidėjimas	Akcininkų įnašai nuostoliams padengti arba kapitalui sustiprinti
	Banko skaičiuotino kapitalo sumažėjimas, pvz. dėl skolinto kapitalo grąžinimo	Turto pardavimas arba pakeitimas vertybiniais popieriais sumažinant kaptalo poreikį rizikai padengti
	Reikšmingi veiklos nuostoliai	Turto struktūros pakeitimas pakeičiant aukštos rizikos turtą žemesnės rizikos turtu
		Operacinių išlaidų sumažinimas
		Dividendų mokėjimo apribojimas
		Subordinuotųjų paskolų ir kitų mišrių kapitalo priemonių grąžinimo apribojimas
		Naujų investuotojų įtraukimas
Turto kokybė	Bloga paskolų valdymo kokybė ir kredito rizikos valdymas	Paskolų restruktūrizavimas, refinansavimas, pardavimas ir kiti neveiksmingų arba dalinai veiksmingų paskolų valdymo būdai
	Neveiksmingas blogų paskolų valdymas	Paskolos užtikrinimo priemonių realizavimas
	Turto kokybės blogėjimas gali nulemti reputacinės rizikos didėjimą, sumažinti indėlininkų pasitikėjimą banku ir padidinti bankui skolinimosi kaštus	Paskolų nurašymas
		Turto perdavimas specialios paskirties turto valdymo įmonėms
Banko valdymas	Nėra skaidrios ir veiksmingos banko valdymo sistemos	Reikalavimų bankų valdymo sistemai įgyvendinimas
	Banko vadovai netinkamos kvalifikacijos ir reputacijos	Banko vadovų reputacijos ir kvalifikacijos vertinimas
	Jeigu valdymo problemos neišsisprendžia korekcinėmis priemonėmis	Banko vadovų nušalinimas ir laikinojo administratoriaus paskyrimas
Pajamų lygis	Nuostolingos investicijos į banko plėtrą steigiant skyrius ar dukterinius bankus	Banko organizacinės struktūros pertvarkymas
	Nepakankama pajamų diversifikacija ir nepastovus jų srautas iš tam tikrų veiklos sričių	Banko veiklos strategijos ir veiklos planų peržiūra
	Nepakankama banko išlaidų kontrolė ir konkurencijos rinkoje augimas	Atlygio politikos peržiūra, personalo išlaidų ir skaičiaus peržiūra, bendrų banko išlaidų sumažinimas

11 lentelės tęsinys kitame puslapyje

11 lentelės tęsinys

Probleminė veiklos sritis	Problemų atsiradimo priežastys	Problemų sprendimo būdai
Likvidumas	Nepakankamas banko likvidus turtas, užtikrinantis įsipareigojimų vykdymą	Bankui taikomi likvidumo normatyvai ir kiti reikalavimai (likvidumo atsargos ir pan.)
	Nesubalansuoti banko turto (paskolos) ir įsipareigojimų (indėliai) terminai	Bankui nustatomi reikalavimai parengti pinigų srautų planus, kad būtų subalansuotas neatitikimas
	Pasitikėjimo banku sumažėjimas ir indėlių atsiėmimo rizika	Bankai įpareigojami vesti tiesiogines derybas su stambiaisiais indėlininkais, patronuojančiaisiais bankais, arba tarpbankinėje rinkoje likvidumui palaikyti
	Bankui nepavyksta atkurti likvidumo, tačiau jis yra mokus	Centrinio banko likvidumo paskolos.
Rizikos valdymas	Banko rizikos valdymas neatitinka banko veiklos pobūdžio, neapima visų verslo linijų ir su jomis susijusių rizikos rūšių	Priežiūros institucijos turi reikalauti iš banko vadovų patobulinti rizikos valdymo procesą, įdiegti trūkstamus limitus ir kontrolę, arba apriboti banko opreacijas, kurios yra rizikingos.
	Bankas negali kontroliuoti rizikos kuri nuo jo nepriklauso, t.y. rinkos rizikos	Banko vadovybė turi dėti visas pastangas, kad rizika atsirandanti dėl pokyčių rinkoje būtų suvaldyta, pagrindinis įrankis turėtų būti banko veiklos testavimas nepalankiausiomis sąlygomis.
	Nepakankama vidaus kontrolė neužtikrina operacinės rizikos, susijusios su sukčiavimų prevencija, informacinėmis tschnologijomis, personalo kompetencija ir pan.	Banke turi būti sukurta nepriklausoma vidaus audito sistematarnyba, kuri turi tikrinti ir vertinti visas banko veiklos sritis bei informuoti banko vadovybę apie problemas.

Šaltinis: Sudaryta autoriaus

3.2.Probleminių bankų gaivinimo ir pabaigos metodai

Probleminių bankų gaivinimo ir pabaigos metodai taikomi individualiai kiekvienam bankui priklausomai nuo jame susiklosčiusios finansinės situacijos, tačiau visi jie remiasi tam tikrais bankų gaivinimo politikos principais (BCBS, 2002):

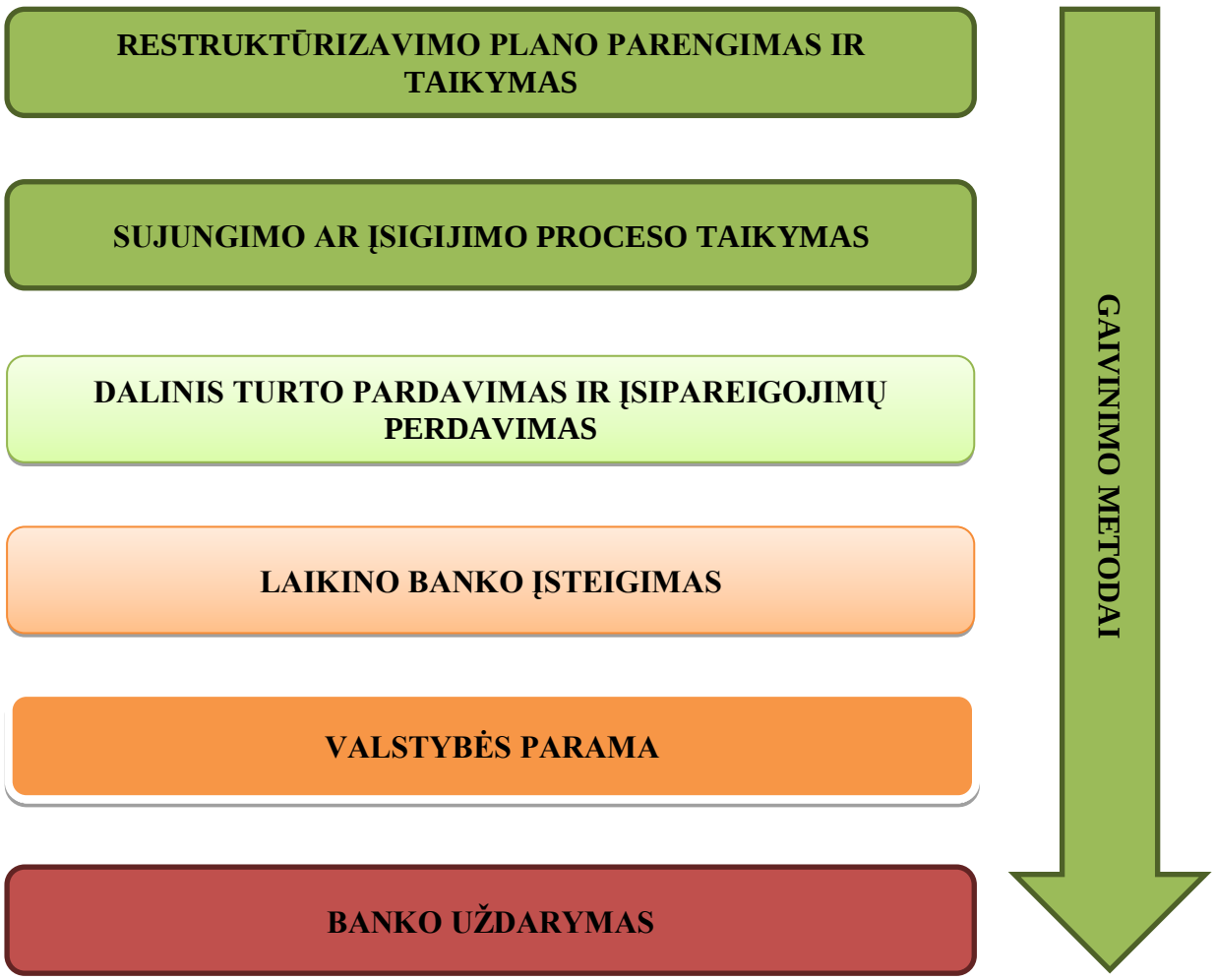
- *Banko bankrotas yra neatsiejama jų veiklos rizikos dalis konkurencinėje aplinkoje.* Bankų priežiūra negali suteikti absoliučios garantijos, kad bankas nežlugs. Finansų sistemos ir indėlininkų apsaugos tikslai nepriklauso nuo atskirų bankų bankroto atvejų. Tačiau būtini aiškūs kriterijai kada bankui leidžiama bankrutuoti, o kada reikalingos gaivinimo procedūros.

- *Problemų sprendimai, grindžiami privačiomis lėšomis yra prioritetiniai.* Banko gaivinimas turėtų būti atliekamas kiek įmanoma pasitelkiant privačias lėšas, nes tai saugo mokesčių mokėtojų lėšas ir nesukelia rinkos iškraipymų. Tradiciškai, tai siejama su probleminio banko įsigijimo atvejais, kada probleminį banką įsigyja kita kredito ar finansų įstaiga.
- *Gaivinimo procesas turi būti efektyvus.* Probleminio banko gaivinimo procesas turėtų būti kiek galima trumpesnis. Banko kreditoriams ir skolininkams kuo greičiau turi būti sudaryta galimybė pradėti disponuoti tiek savo indėliais, tiek paskolomis. Kuo ilgesnis banko gaivinimo procesas, tuo didesnė jo turto nuvertėjimo tikimybė.
- *Konkurencijos išsaugojimas.* Probleminio banko pardavimo, sujungimo ar įsigijimo atvejais įsigyjančioji įstaiga turėtų būti parenkama išlaikant konkurencines sąlygas, t.y. pasirenkama geriausia iš pretenduojančių.
- *Neigiamo poveikio rinkos dalyviams minimizavimas.* Renkantis tarp banko gaivinimo ir uždarymo būtina įvertinti šių veiksmų poveikį banko klientams. Banko klientai, uždarymo atveju, netenka finansavimosi galimybių, turi užmegzti santykius su kitais bankais, dėl kreditavimo sustojimo gali žlugti jų vystomi projektai. Banko indėlininkai, kurių indėliai neapdrausti gali prarasti galimybę disponuoti lėšomis.

Renkantis banko problemų sprendimo būdus būtina aiškiai numatyti kokio rezultato siekiama – teisinio banko uždarymo ar ekonominio. Teisinis banko uždarymas suprantamas, kaip banko licencijos atėmimas ir jo kaip juridinio asmens pabaiga. Ekonominis banko uždarymas – tai disponavimo banko turtu sustabdymas ir visų operacijų, susijusių su tuo turtu, nutraukimas (BCBS, 2002). Ekonominis banko uždarymas taip pat gali turėti reikšmingas neigiamas pasekmes banko klientams, todėl renkantis banko problemų sprendimo metodus turėtų būti siekiama tik teisinio banko uždarymo.

Jeigu nusprendžiama probleminiam bankui taikyti gaivinimo metodus, tai jie turi būti taikomi laikantis tam tikro nuoseklumo, pavaizduoto 10 pav. Bankui, susiduriančiam su veiklos problemomis, tačiau neturinčiam nemokumo požymių, taikytinos veiklos restruktūrizavimo priemonės, kuriomis siekiama normalizuoti banko veiklą. Reikia pažymėti, kad šios priemonės turi užtikrinti banko veiklos normalizavimą trumpu periodu. Ilgalaikės restruktūrizavimo priemonės taikytinos tik dideliems, sistemiškai svarbiems bankams.

Tais atvejais kai bankas nesugeba savarankiškai išspręsti susidariusių problemų, jam taikomos sujungimo arba įsigijimo priemonės. Taikant šias priemones, probleminis bankas sujungiamas su kita kredito įstaiga, kuri turi tam reikalingas finansines galimybes arba jis įsigyjamas. Reikia pažymėti, kad šis sprendimas yra laikomas optimaliausiu, kadangi turi minimalią įtaką rinkos iškraipymui, apsaugo probleminio banko turtą nuo nuvertėjimo, išsaugo mokesčių mokėtojų lėšas, taip pat apsaugo probleminio banko klientų interesus (BCBS, 2002).

10 pav. **Banko gaivinimo etapai**

Jeigu probleminio banko sujungimo arba įsigijimo procesas nepavyksta, galima taikyti dalinį banko turto pardavimą ir įsipareigojimų perleidimą. Pasirinkus šį sprendimo būdą, bankas netenka licencijos ir pradedama jo likvidavimo procedūra. Banko turtas parduodamas privatiems investuotojams, kurie kartu su turtu perima ir tam tikrus banko įsipareigojimus. Kaip ir sujungimo arba įsigijimo atveju, šis metodas padeda išsaugoti banko turto vertę ir sumažina gaivinimo kaštus, turi minimalią įtaką rinkai ir banko klientams, bet turi būti taikomas per kiek įmanoma trumpesnį laikotarpį po probleminio banko licencijos panaikinimo.

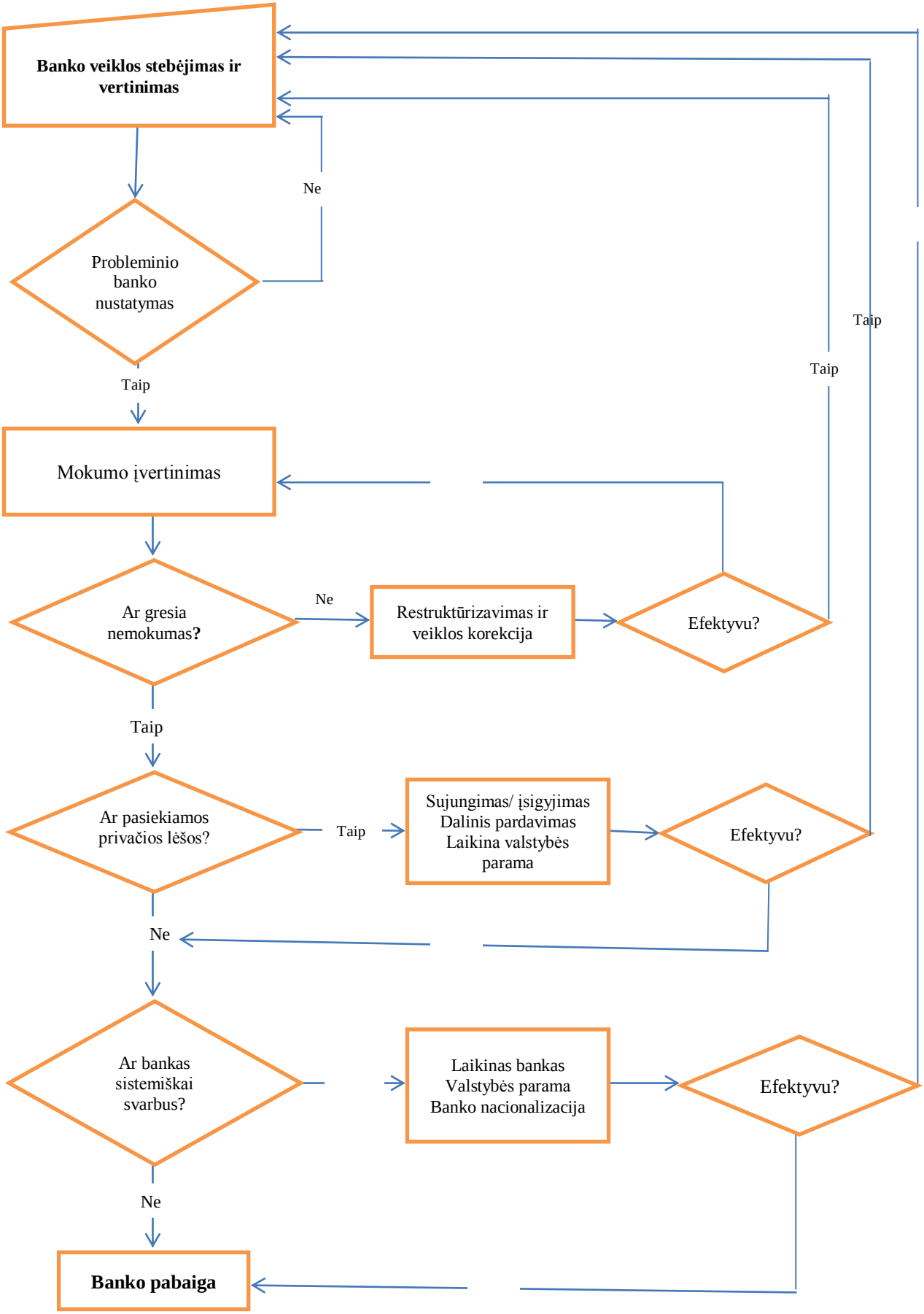
Laikino banko (angl. *bridge bank*) steigimas gali būti taikomas tuomet, kai nepavyksta pritaikyti anksčiau minėtų metodų. Probleminiam bankui panaikinama licencija, o banko likvidatorius įsteigia laikiną banką į kurį perkelia banko veiksnius aktyvus ir atitinkamus įsipareigojimus. Laikinas bankas reikalingas tam periodui kol nesurandama trečioji šalis pageidaujanti įsigyti probleminio banko turtą. Šis metodas dažniausiai taikomas sistemiškai svarbiems bankams, kuomet tikimasi kad banką pavyks parduoti ir norima sutaupyti valstybės lėšas banko problemų sprendimui.

Valstybės parama ir mokesčių mokėtojų lėšų naudojimas probleminio banko gaivinimui turėtų būti taikomi tik kraštutiniais atvejais, kada banko problemos gali sukelti sisteminę krize, sutrikdyti mokėjimo ir atskaitymų sistemą, formuoti reikšmingus nuostolius banko klientamas. Valstybės parama gali būti teikiama laikino banko įkūrimui, kuris vėliau parduodamas privatiems investuotojams. Taip pat valstybės parama gali būti įvairiomis formomis teikiama banko mokumui atstatyti: investuojant į banko kapitalą, suteikiant bankui subordinuotąsias paskolas, išperkant neveiksnius banko aktyvus, teikiant valstybės garantijas ir kt. Visais atvejais valstybės parama turi būti teikiama tik tuomet, jei bankas turi ir laikosi veiklos atstatymo plano. Šį veiklos planą patvirtina bankų priežiūros institucija, jame turi būti aiškiais terminais išdėstyti banko veiksmai, kuriais siekiama atkurti banko veiklą, užtikrinti jos pelningumą bei efektyvų ir patikimą banko valdymą. Valstybės parama neturi būti neatlygintina, valstybė visuomet turi išlaikyti regreso teisę į suteiktą paramą. Bankų, kuriems suteikiama valstybės parama, akcininkai turi prisiimti valstybės patiriamas išlaidas. Tai pasireiškia jų interesų ir teisių banke apribojimu. Valstybė turi įgyti teises į banko valdymą tapdama pagrindine banko akcininke, buvusiems banko akcininkams taip pat privalo būti apribotos visos išmokos (dividendai ir kt.). Valstybės dalyvavimas akciniame kapitale neturi būti nuolatinis, t.y. atkūrus banko veiklą valstybės nuosavybės dalis turi būti parduodama privatiems investuotojams.

Nepavykus išvardintais metodais atgaivinti banko veiklos, jis turi būti likviduojamas kiek įmanoma mažesnėmis sąnaudomis ir nuostoliais banko indėlininkams ir kitiems kreditoriams. Svarbu užtikrinti tinkamą ir skaidrų banko likvidavimo procesą. Banko likvidatorius turi siekti kiek galima mažesnės banko turto vertės praradimo, kad kuo mažiau nukentėtų banko kreditoriai.

Labai svarbu, kad banko gaivinimo ir problemų sprendimo procesas būtų skaidrus ir visuomenė būtų tinkamai informuojama apie banko situaciją. Tačiau informacijos pateikimas turi būti pamatuotas ir nekelti bereikalingos panikos rinkoje. Toks informacijos pusiausvyros užtikrinimas yra vienas svarbiausių aspektų sprendžiant bankų sektoriaus problemas.

Atsižvelgiant į apžvelgtus banko gaivinimo metodus, sudarytas banko gaivinimo algoritmas, kuriuo turėtų vadovautis priežiūros institucijos spręsdamos banko problemas (žr. 11 pav). Šis algoritmas gali būti modifikuotas priklausomai nuo konkretaus banko situacijos, tačiau pagrindiniai banko gaivinimo principai turėtų būti išlaikyti. Norint, kad bankų gaivinimo procesas veiktų efektyviai būtinas, visų šiam procesui reikalingų teisės aktų galiojimas šalyje ir aktyvus banko gaivinime dalyvaujančių institucijų bendradarbiavimas.

11 pav. **Banko gaivinimo algoritmas**

4. BANKŲ BANKROTO PRIEŽASTYS LIETUVOS BANKŲ SISTEMOJE

Atkūrus Lietuvos Respublikos nepriklausomybę ir pradėjus įgyvendinti rinkos ekonomikos principus, svarbiu uždaviniu tapo šiuolaikės finansų ir bankų sistemos sukūrimas. Kuriant rinkos ekonomikos santykius, Lietuvai, kaip daugeliui kitų Vidurio ir Rytų Europos pokomunistinių šalių, nepavyko išvengti bankų veiklos sutrikimų (Šadžius, 2002). 1994 – 1996 m. vykusi komercinių bankų bankrotų banga atskleidė kiek svarbus yra tinkamas bankų veiklos reglamentavimas, jų veiklos rizikos ribojimas, bankrotą reglamentuojančių įstatymų efektyvumas, taip pat kitos priemonės, kurios šiandien sudaro Finansinio saugumo sistemų elementus.

Nuo 1999 m. Lietuvos bankų sektorius funkcionavo pakankamai stabiliai, tačiau 2011 m. AB banko SNORAS bankrotas verčia iš naujo įvertinti Lietuvos bankų bankrotų priežastis. Kadangi kiekvienas banko bankrotas susijęs tiek su ekonominiais, tiek su socialiniais kaštais, Lietuvos bankų bankrotai, jų priežastys ir pasekmės neliko nepastebėtos moksliniuose tyrimuose. Tarp mokslinės literatūros, kurioje nagrinėjama bankų bankrotų problematika galima būtų išskirti L.Šadžiaus, K. Ramono, T. Garbaravičiaus ir R. Kuodžio publikacijas.

L. Šadžius (2002, 2004) eilėje mokslinių publikacijų nagrinėjo šiuolaikinės Lietuvos bankininkystės raidos procesus, jų ekstensyvios plėtros priežastis ir pasekmes, taip pat tyrė bankų bankrotų atvejus, jų priežastis ir pasekmes.

K. Ramonas (2002) nagrinėjo komercinių bankų ir jų priežiūros raidos procesus Lietuvoje. Autorius apibendrino bankų priežiūros evoliuciją Lietuvoje ir pateikė šios evoliucijos priežastis, taip pat įvertino, kaip besikeičianti bankų priežiūra veikė bankų sistemos saugumą ir veiklos patikimumą.

T. Garbaravičius ir R. Kuodis (2002) skyrė dėmesį Lietuvos finansų sektoriui, jo struktūrai ir pagrindiniams funkcionavimo aspektams. Autoriai išskyrė bankų sektoriaus, kaip svarbiausios Lietuvos finansų sistemos grandies, reikšmę, pateikė tam tikrus bankų sektoriaus raidos aspektus, analizavo bankų sektoriaus problemas ir jų priežastis.

Lietuvos bankų sektoriaus sunkumai neliko nepastebėti ir tarptautiniuose moksliniuose tyrimuose. Tarptautinio valiutos fondo ekonomistas *Ch. Enoch'as* ir kiti (2002), nagrinėdami bankų krizes besivystančiose rinkose, nemažai dėmesio skyrė ir Lietuvos 1995 m. bankų krizės analizei.

Iš šios glaustos literatūros apžvalgos galima padaryti išvadą, kad Lietuvos bankų bankrotų atvejai nagrinėti tik atskirais aspektais. Atsižvelgiant į tai, šio tyrimo tikslas - apibendrinti jau nagrinėtus bankų bankroto aspektus ir naujai įvertinti jų objektyvias ir subjektyvias priežastis. Vertinant bankroto atvejus, Lietuvos bankų sistemoje tikslinga išskirti du laikotarpius. Pirmasis apima bankų sektoriaus formavimosi ir plėtros laikotarpį, kuris truko nuo 1989 m. iki 1999 m. Antrasis laikotarpis apima jau susiformavusios bankų sistemos sukrėtimą, susijusį su AB bankas SNORAS bankrotu.

4.1. Bankų bankroto atvejai Lietuvos bankų sistemoje, jų objektyvios ir subjektyvios priežastys

4.1.1. Bankų raida ir bankroto priežastys 1989 – 1999 metais

Teikdami finansines paslaugas bankai susiduria su įvairiais rizikos faktoriais, kurie, atskirais atvejais, gali tapti jų bankroto priežastimi. Kaip minėta šio darbo 1 skyriuje, bankų bankroto priežastys gali būti tiek išorinės, tiek vidinės. Išorinių rizikos faktorių bankas neturi galimybės paveikti, o vidiniai veiksniai dažnai priklauso nuo banko akcininkų ir banko vadovų kompetencijos, pasirinkto veiklos modelio, rizikos valdymo ir panašių faktorių, kuriuos bankas turi galimybę veikti ir valdyti. Atsižvelgiant į tai, bankų bankroto priežastis galima skirstyti į objektyvias ir subjektyvias. Objektyviomis priežastimis šiame darbe laikytinos išorinės priežastys, o subjektyviomis - vidinės.

Kadangi bankų ir šalies ekonomikos ryšys yra neabejotinai tamprus, o ekonominiai šalies procesai turi tiesioginės įtakos bankų sistemos plėtrai ir yra vienas pagrindinių objektyvių veiksnių, galinčių išbalansuoti bankų veiklą, tikslinga įvertinti kokioje ekonominėje aplinkoje kūrėsi Lietuvos bankų sistema po nepriklausomybės atkūrimo ir šių ir kitų procesų įtaką jų bankroto atvejams.

R. Kuodžio nuomone, nagrinėjamu laikotarpiu vykusius ekonominius procesus galima suskirstyti į du periodus. Pirmajam periodui, kuris truko 1990-1993 metais buvo būdinga aukšta infliacija ir ūkio nuosmukis; antrasis periodas (1994-1998 metai) pasižymėjo pinigų reforma ir ekonomikos stabilizavimu (Kuodis, 2008). Būtent pirmajame periode buvo stebima sparti bankų plėtra, o antrajame tokia pat sparti daugelio iš jų griūtis, todėl nagrinėjant bankų raidą ir bankroto atvejus tikslinga šiuos periodus analizuoti atskirai.

1990 m. kovo 11 d., Lietuvai atkūrus nepriklausomybę nuo Sovietų Sąjungos, šalis susidūrė su ekonomine blokada, o 1992 m., Sovietų Sąjungai politiškai iširus, nutrūko Baltijos valstybių ir buvusių Sovietų respublikų prekybiniai ir finansiniai ryšiai (Vetlov, 2002). Kai kurie šio laikotarpio makroekonominiai rodikliai pateikiami 12 lentelėje.

12 lentelė. **Kai kurie Lietuvos makroekonominiai rodikliai 1990 - 1999 m., proc.**

Rodiklis	**1990**	**1991**	**1992**	**1993**	**1994**	**1995**	**1996**	**1997**	**1998**	**1999**
BVP augimas	-3,3	-5,7	-21,3	-16,2	-9,8	3,3	4,7	7,3	5,1	-3,9
Infliacija metų pabaigoje	9	383	1163	189	45,1	35,7	13,1	8,3	2,4	0,3
Vidutinė infliacija	9,1	216	1021	410	72,2	39,7	24,6	8,9	5,1	0,7
Oficialusis nedarbas	0	0,3	1,3	4,4	3,6	6,1	7,1	5,9	6,4	8,4

Šaltinis: Vetlov, 2002

Lietuva patyrė didelių ekonominių sunkumų, kai Rusija energijai ir žaliavoms, eksportuojamoms į Lietuvą, pradėjo taikyti pasaulines kainas. Šie veiksniai lėmė ekonomikos nuosmukį pirmaisiais nepriklausomybės metais: nuo 1990 iki 1994 m realus BVP šalyje sumažėjo 46,5 proc. (žr. 12 lentelę).

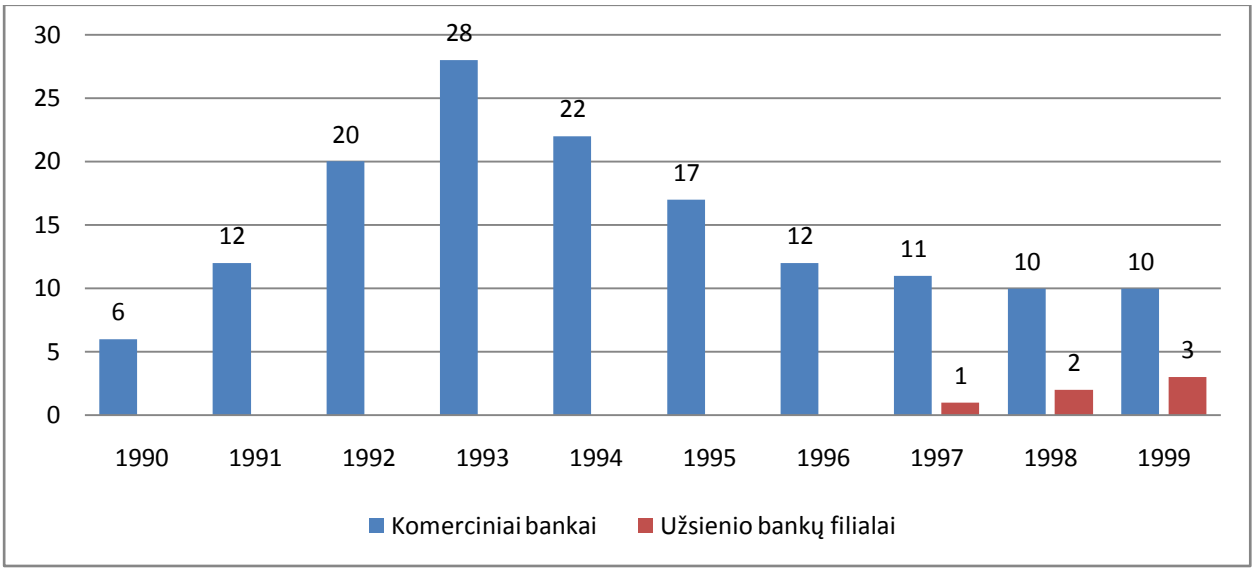
Svarbus veiksnys, turintis įtakos bankų veiklos aplinkai, buvo infliacija. Infliacijos dydis priklauso nuo kainų stabilumo šalyje, už kurį paprastai atsakingas centrinis bankas. 1993 m. Lietuvoje buvo baigti svarbiausi kainų reformos pokyčiai ir didžioji kainų dalis buvo liberalizuota, o valstybė kontroliavo tik energetikos, būsto, komunalinių paslaugų, viešojo transporto, ryšių ir kitų paslaugų kainas, todėl infliacija buvo iš esmės buvo nevaldoma, nes centrinis bankas šiuo laikotarpiu neturėjo priemonių jai suvaldyti (Vetlov, 2002). Pereinamuoju (nuo planinės prie rinkos ekonomikos) laikotarpiu taip pat susiformavo infliaciją skatinantis pinigų perteklius, kurio priežastis Sovietų Sąjungos laikotarpiu susikaupusios gyventojų santaupos, kurių panaudojimo galimybės planinėje ekonomikoje buvo gana ribotos (Kuodis, 2008). Reikėtų pažymėti, kad 1990 m. atkurtas Lietuvos bankas nevykdė pinigų politikos, o nacionalinių pinigų reforma buvo atidėta iki 1992 m. Šalyje vykstančius valstybinio turto privatizavimo procesus ir aukštą infliaciją galima įvardinti vienais iš pagrindinių bankų plėtrą skatinančiais veiksniais. Pirmasis skatino privačių lėšų kaupimą ir kreditavimo paklausą, o antrasis sąlygojo aukštą paskolų pelningumą.

Pirmieji komerciniai bankai Lietuvos Respublikoje įsteigti 1989 m. dar neesant specialių jų veiklą reglamentuojančių įstatymų. Komercinių bankų įstatymas buvo priimtas 1992 m., iki tol bankai veikė vadovaudamiesi Akcinių bendrovių įstatymu. Bankų sistema kūrėsi pertvarkant sovietinius bankus į komercinius ir steigiant naujus privačius komercinius bankus. 1990 m. rugsėjo 17 d. Lietuvos banko valdyba patvirtino Laikinas komercinių bankų perregistravimo ir veiklos taisykles, kuriomis vadovaujantis numatyta įregistruoti tuos veikiančius bankus, kurių įstatinis kapitalas buvo ne mažesnis kaip 30 mln. rublių, vėliau ši suma sumažinta iki 10 mln. rublių. Tačiau dėl sudėtingos Lietuvos ekonominės situacijos iki nepriklausomybės atkūrimo komercinių bankų veikla buvo gan pasyvi (Šadžius, 2002). Iki 1990 m. pabaigos Lietuvos banke buvo įregistruoti tik 6 komerciniai bankai (Kauno komercinis pramonės bankas Ūkio bankas, Lietuvos Respublikos vartotojų Kooperacijos bankas, Panevežio komercinis bankas ,,Ateitis‘‘, komercinis bankas ,,Vilniaus bankas‘‘, Lietuvos akcinis inovacinis bankas, Kauno komercinis bankas ,,Ekonomika‘‘). Tokį bankų steigimosi pasyvumą iš dalies lėmė ir tai, kad bankams buvo sudėtinga sukaupti įstatinį kapitalą iš privačių lėšų, kadangi ūkyje dominavo valstybinės įmonės. Valstybinių įmonių privatizavimo metu 1990 – 1992 metais, privataus kapitalo dalis komercinių bankų akciniuose kapitaluose reikšmingai padidėjo, taip pat šis procesas paskatino naujų bankų steigimą.

1990 m. spalio mėn. buvo reorganizuoti ir pradėjo veikti Lietuvos taupomasis ir Lietuvos žemės ūkio bankai, kurie pagal veiklos pobūdį ir funkcijas priklausė valstybei ir buvo įsteigti kaip akcinės bendrovės. 1993 m. pradžioje Lietuvos bankas perdavė savo komercines funkcijas naujam įsteigtam

Lietuvos valstybiniam komerciniam bankui, tokiu būdu bankų sektoriuje greta komercinių bankų funkcionavo ir trys valstybiniai bankai.

Pradinė bankų sektoriaus plėtra buvo panaši į kitų pereinamosios ekonomikos šalių patirtį, kuomet finansų sistemoje dominuoja bankai, taip pat vyksta spartus jų kūrimosi procesas (Garbaravičius, Kuodis, 2002). Spartus bankų kūrimasis 1991 – 1993 metais vyko dėl kelių priežasčiu. Pirma, didelė infliacija ir aukštos palūkanų normos žadėjo aukštą pelningumą trumpu laikotarpiu, kas darė bankų verslą labai patraukliu, o kai kurie bankai kūrėsi su intencija aptarnauti ir tenkinti tam tikrų įmonių ar verslininkų poreikius (Ramonas, 2002). Antra, patekimas į bankų rinką buvo pakankamai liberalus ir nesuvaržytas, tai taip pat netiesiogiai skatino imtis bankų verslo. Atsižvelgiant tai, sparčiausias bankų steigimasis vyko 1991- 1993 m. kai bankų skaičius Lietuvoje išaugo nuo 6 iki 28 (žr. 12 pav.).

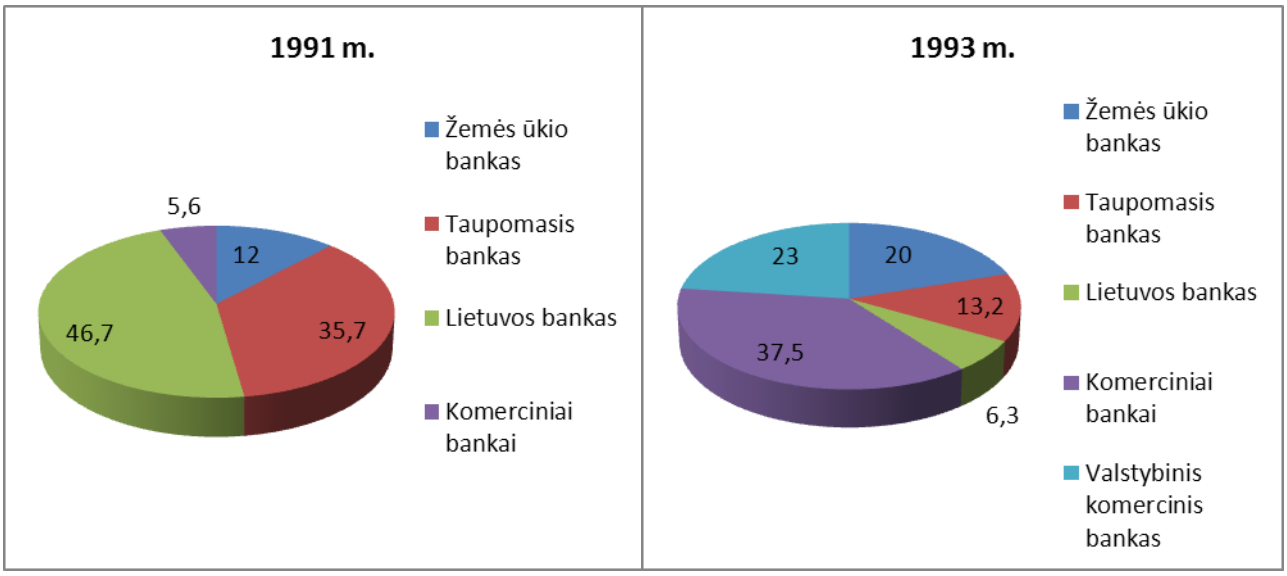
Šaltinis: Lietuvos bankas

12 pav. **Bankų skaičius Lietuvoje 1990 - 1999 m.**

Palyginimui, Estijoje iki 1991 m. pabaigos buvo įkurti 24 komerciniai bankai, 1992 m. pabaigoje veikė 43 bankai, o 1993 m. bankų skaičius padidėjo iki 63. Latvijoje 1991–1992 m. buvo išduota 50 licencijų naujų bankų veiklai, 1992 m. pabaigoje veikė 60 bankų (Šadžius, 2002).

1993 metus galima laikyti Lietuvos bankų sistemos plėtros piku. Jau kitais metais prasidėjo pirmieji bankų bankrotai. Per intensyvų bankų plėtros laikotarpį susiformavo bankų rinkos struktūra, įvyko rinkos pasidalijimas, kurį dalinai atvaizduoja indėlių struktūros pasidalijimas. Reikia pažymėti, kad Lietuvos komerciniams bankams pradiniame plėtros etape teko konkuruoti su valstybiniais bankais, tačiau nežiūrint stiprios konkurencijos komerciniams bankams pavyko įsitvirtinti rinkoje. 13

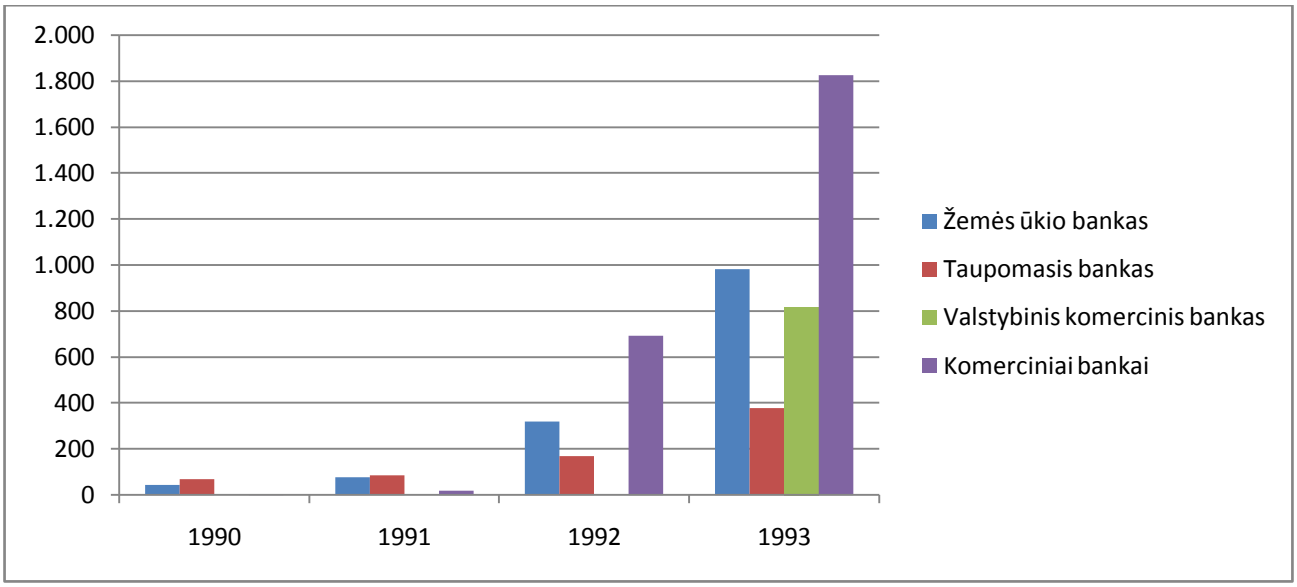
paveiksle pateiktas bankų pasiskirstymas pagal turimus indėlius, kuris iliustruoja indėlių augimą komerciniuose bankuose.

Šaltinis: Lietuvos bankas

13 pav. **Bankų pasiskirstymas pagal indėlius, proc.**

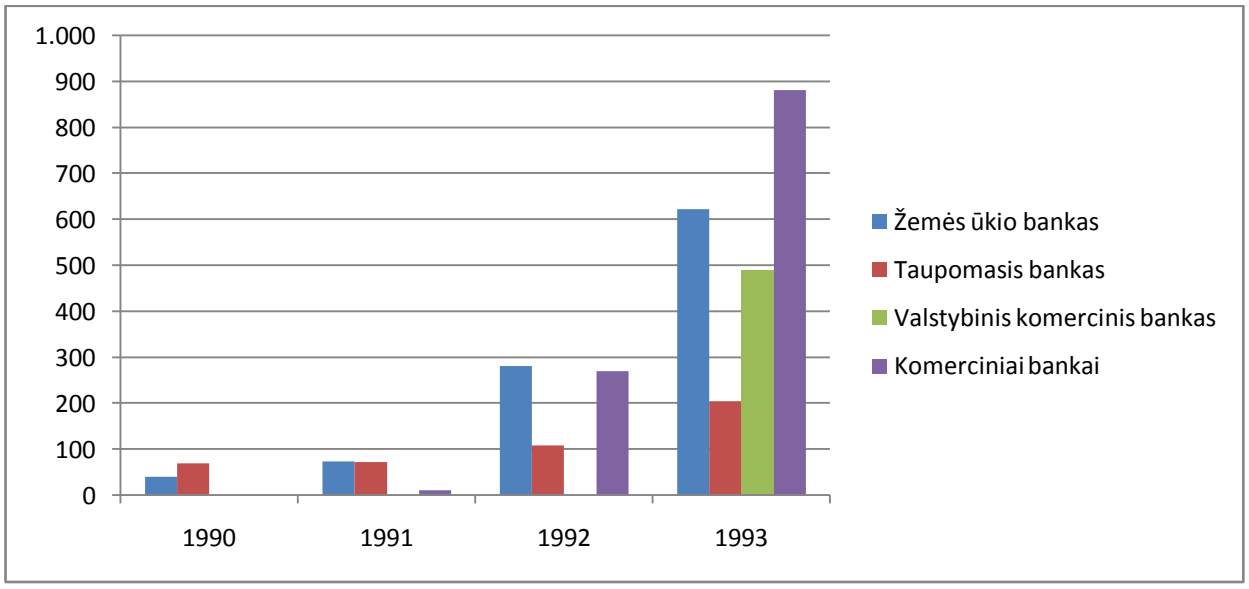
1990 - 1993 m. sparčiai didėjo, ne tik komercinių bankų skaičius, tačiau ir visos bankų sistemos turtas (žr. 14 pav.). Ypatingai spartus buvo komercinių bankų užimamos rinkos dalies augimas, kuris buvo susijęs tiek su naujų bankų steigimu, tiek su jau veikiančių bankų augimu. Infliacija ir aukštos palūkanų normos sąlygojo tiek fizinių asmenų, tiek privačių ir valstybinių įmonių indėlių bankuose augimą, kuris buvo pagrindinis bankų finansavimosi šaltinis ir sudarė apie 60 proc. jų finansinių išteklių. Reikia pažymėti, kad bankai veikė turėdami didelį finansinį svertą. Bankų kapitalas, nors ir sparčiai didinamas, sudarė apie tik 6 – 8 proc. jų finansinių išteklių. Trūkstamas lėšas komerciniai bankai skolindavosi tarpbankinėje rinkoje arba iš Lietuvos banko, kuris teikė tikslines likvidumo paskolas. Bankų augimą galima būtų teigiamu veiksniu, kadangi finansinių paslaugų plėtra teigiamai veikia šalies ekonominį augimą, tačiau tik tuo atveju, jeigu banko augimas lydimas tinkamo rizikos valdymo. Tvarus bankų augimas pasižymi tuo, kad bankų sukauptos lėšos investuojamos į turtą, kurio riziką tinkamai įvertinta, tuo tarpu Lietuvos bankų augimas augino bankų paskolų portfelius, kurių rizikos valdymas, kaip parodė paskesnių metų įvykiai, buvo neveiksmingas ir sukėlė reikšmingus nuostolius bankų sektoriuje.

Šaltinis: Lietuvos bankas

14 pav. **Bankų pasiskirstymas pagal turtą, mln. Lt**

Pagrindine bankų veiklos sritimi nagrinėjamu laikotarpiu laikytinas kreditavimas, o palūkanų pajamos sudarė pagrindinę bankų gaunamų pajamų dalį. Bankų pasiskirstymas pagal suteiktas paskolas pateiktas 15 paveiksle.

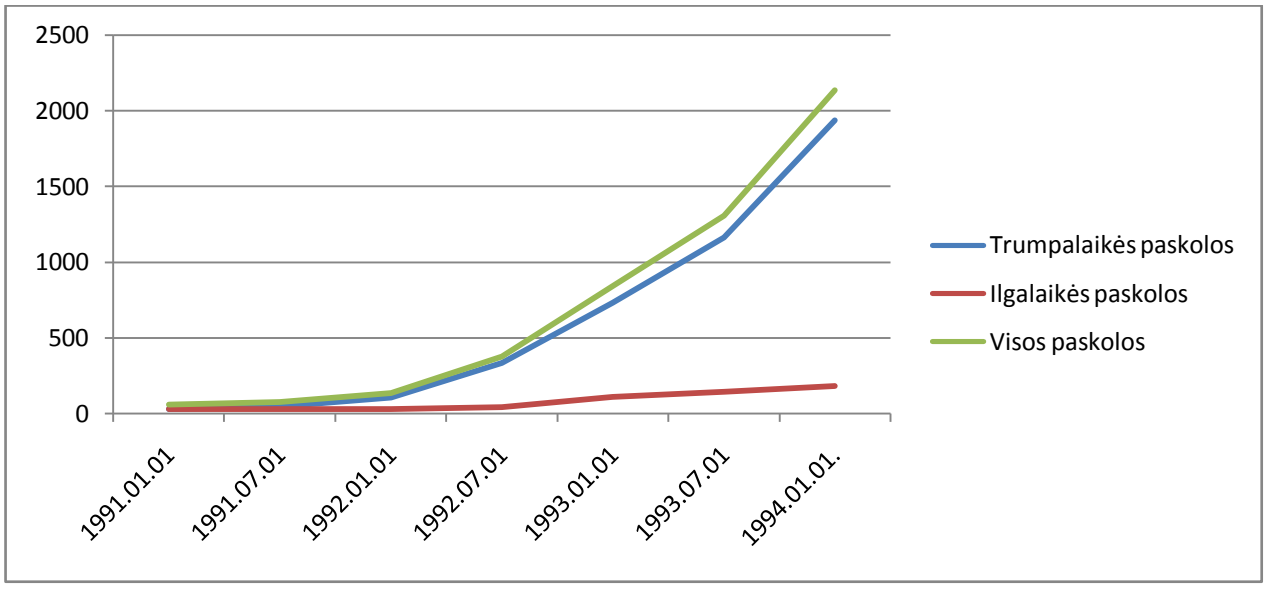

Šaltinis: Lietuvos bankas

15 pav. **Bankų pasiskirstymas pagal suteiktas paskolas, mln. Lt**

Nuo 1991 iki 1994 metų bendras paskolų portfelis padidėjo 4 172 proc. Paskolų struktūroje dominavo trumpalaikės paskolos, kurios 1994 m. pradžioje sudarė 90,5 proc. visų paskolų (žr. 16 pav.). Trumpalaikių paskolų dominavimą apsprendė galimybė gauti pelną trumpu laikotarpiu, kita

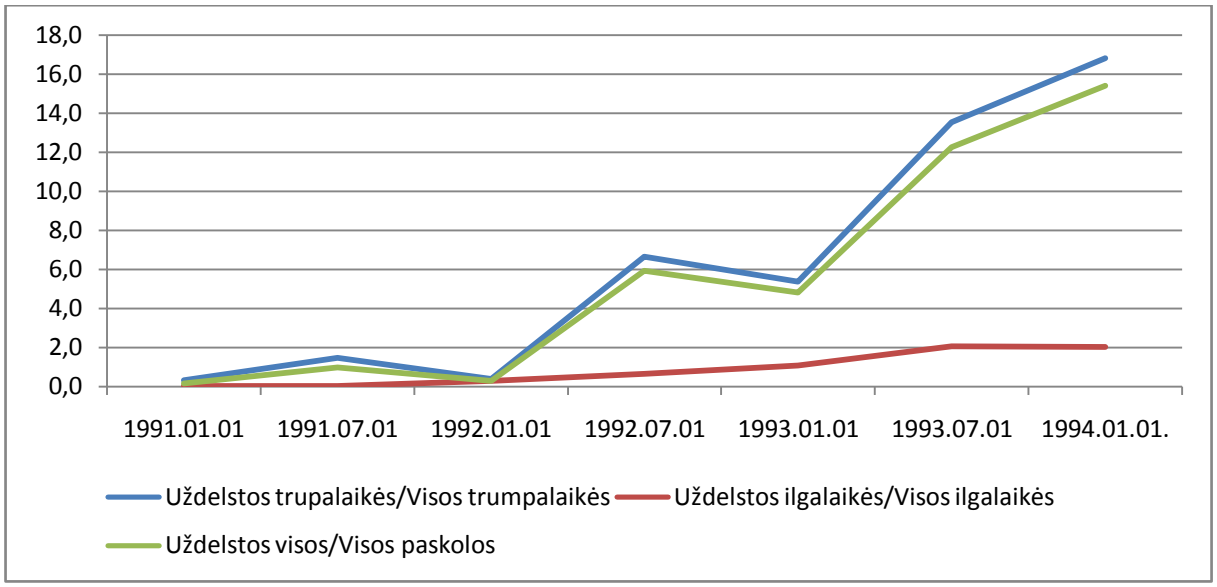
vertus, bankų indėlių struktūroje taip pat dominavo trumpalaikiai indėliai, todėl ilgalaikis kreditavimas buvo sudėtingas. Paskolų kokybę nagrinėjamu laikotarpiu atspindi uždelstų paskolų ir visų paskolų santykis. Uždelstomis paskolomis buvo laikomos paskolos, kurių grąžinimo laikotarpis pradelstas. Reikia pastebėti, kad iki 1994 m. bankų paskolų kokybė iš esmės nebuvo vertinama ir specialieji atidėjiniai blogoms paskoloms nebuvo sudaromi.

Šaltinis: Lietuvos bankas

16 pav. **Bankų paskolų portfelio dinamika, mln. Lt**

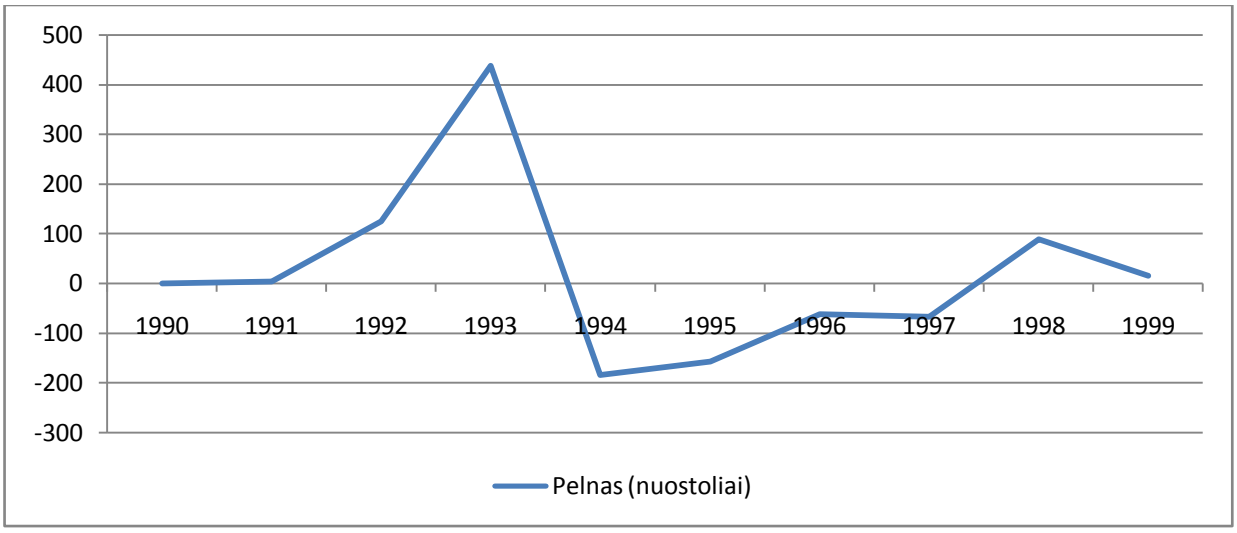
Nors specialieji atidėjiniai ir nebuvo sudaromi, tačiau uždelstų paskolų dalis visose paskolose nuolatos augo, kas rodė potencialią nuostolių grėsmę, kylančią dėl blogo kredito rizikos valdymo (žr. 17 pav.). 1994 m. sausio 1 d. uždelstos paskolos sudarė 15,4 proc. visų paskolų. Didžiausia uždelstų paskolų dalis koncentravosi valstybiniuose bankuose. AB Valstybinio komercinio banko ir AB Žemės ūkio banko uždelstos paskolos trumpalaikių paskolų portfelyje 1992 – 1993 m. sudarė apie 30 proc. Atsižvelgiant į tai, kad paskolų palūkanų pajamos sudarė pagrindinę bankų pajamų dalį, paskolų kokybės pokyčiai turėjo tiesioginės įtakos bankų gaunamoms pajamoms ir bankų pelningumui. Kadangi pagrindinę bankų paskolų portfelio dalį sudarė trumpalaikės paskolos, uždelstų paskolų dalis atitinkamai koreliavo su bankų portfelio struktūrą ir jo pokyčiais. Uždelstos paskolos mažino bankų gaunamas pajamas, tačiau nedidino bankų išlaidų, susijusių su specialiaisiais atidėjiniais, todėl problemos su uždelstomis paskolomis išryškėjo vėliau, kai bankai Lietuvos banko valdybos nutarimu buvo įpareigoti vertinti paskolas pagal riziką, atlikti jų grupavimą ir sudaryti atidėjinius jų nuostoliams padengti.

Šaltinis: Lietuvos bankas

17 pav. **Bankų paskolų kokybės rodikliai, proc.**

Vis dėl to, nežiūrint augančių uždelstų paskolų svorio visame paskolų portfelyje, 1990-1993 m. šalies bankų sistema dirbo pelningai, lemtingas lūžis įvyko 1994 m. kuomet bankų sistema patyrė 184,4 mln. Lt nuostolių (žr. 18 pav.), kuris buvo sąlygotas atlikto paskolų vertinimo ir atidėjinių sudarymo.

Šaltinis: Lietuvos bankas

18 pav. **Bankų pelnas (nuostoliai), mln. Lt**

1994 – 1995 m. Lietuvoje bankrutavo ar likvidavosi 14 smulkių bankų. Kai kuriems bankams dėl veiklos sutrikimų buvo iškeltos bankroto bylos, kitų (Žemės bankas, Lietūkis) akcininkų

susirinkimuose buvo nuspręsta likviduoti bankus. Detalus visų bankrutavusių bankų sąrašas pateiktas 13 lentelėje.

13 lentelė. **Bankai, kuriems iškeltos bankroto bylos**

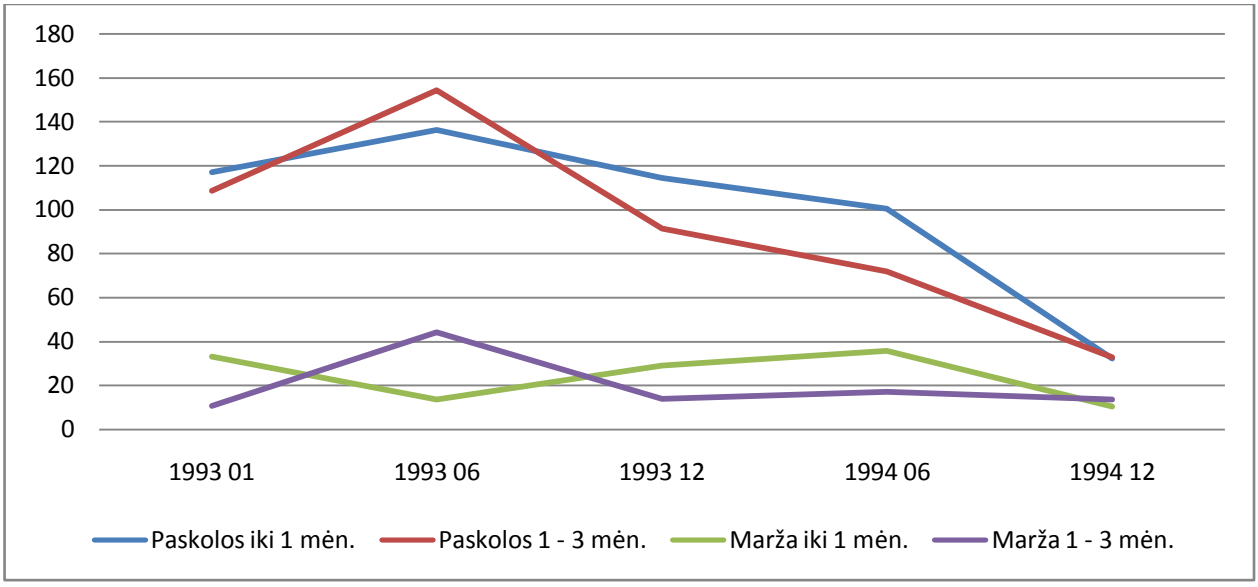
Banko pavadinimas	Bankroto bylos iškėlimo data	Bankroto procedūra	Bankroto proceso pabaiga
Komercinis bankas ,,Apus‘‘	1994-06-15	Likvidavimas	2003-02-25 likviduotas
Panevėžio komercinis bankas ,,Ateitis‘‘	1994-09-19	Likvidavimas	2000-07-14 likviduotas
Komercinis bankas ,,Sekundės bankas‘‘	1994-12-06	Likvidavimas	2003-12-08 likviduotas
Komercinis bankas ,, Kredito bankas‘‘	1995-05-04	Likvidavimas	2004-12-31 likviduotas
Akcinis kredito bankas ,,Nida‘‘	1995-05-12	Likvidavimas	2003-07-07 likviduotas
Kooperacijos bankas	1995-06-15	Likvidavimas	2003-01-10 likviduotas
Akcinė bendrovė bankas ,,Lietuvos verslas‘‘	1995-09-26	Likvidavimas	2003-01-10 likviduotas
Komercinis bankas ,,Balticbank‘‘	1995-10-11	Likvidavimas	2002-02-07 likviduotas
Akcinė bendrovė ,,Komercijos ir kredito bankas‘‘	1996-02-19	Likvidavimas	2002-11-26 likviduotas
Komercinis Ekspres bankas	1996-08-16	Likvidavimas	2003-12-08 likviduotas
Akcinė bendrovė ,,Vakarų bankas‘‘	1996-09-16	Likvidavimas	2003-01-28 likviduotas
Komercinis bankas ,,Senamiesčio bankas‘‘	1996-12-23	Sanavimas Likvidavimas	2002-03-27 likviduotas
Akcinė bendrovė ,,Tauro bankas‘‘	1997-07-08	Likvidavimas	2006-05-22 likviduotas
Akcinė bendrovė ,,Litimpeks‘‘ bankas	1999-09-13	Likvidavimas	2010-06-21 likviduotas

Šaltinis: Įmonių bankroto valdymo departamentas

Vertinant tokią bankų žlugimo bangą, pagrįstai kyla klausimas kokios gi šio reiškinio pagrindinės priežastys. 1994 m. metais šalies ekonomika įžengė į naują raidos etapą, kuris pasižymėjo infliacijos mažėjimu, perėjimu prie valiutų valdybos režimo bei ekonomikos stabilizavimu (Kuodis, 2008). Mažėjant infliacijai, atitinkamai mažėjo kai kurių ūkio subjektų verslo pajamos, anksčiau pelningos verslo šakos (ypatingai prekyba iš Rusijos į Vakarų Europos šalis) tapo nuostolingomis, sumažėjo pramonės rentabilumas (nuo 15,8 proc. 1993 m. iki 3,9 proc. 1995 m.). Visi šie procesai sukėlė grandininę reakciją, kurios paskemės buvo tos, kad vienų verslo subjektų finansinės problemos

(verslo pajamų mažėjimas) sukėlė kitų verslo subjektų problemas (vėlavimas grąžinti paskolas, blogų paskolų skaičiaus didėjimas). Kadangi nemaža dalis paskolų buvo išduota aukštomis palūkanų normomis, jų aptarnavimas ir grąžinimas verslui tapo sudėtingu ir, susidarius tokioms aplinkybėms, bankų skolininkams tapo sudėtinga vykdyti savo įsipareigojimus (Šadžius, 2004).

1994 m. sumažėjo bankų palūkanų marža ir atitinkamai iš jos gaunamas pelnas. Didžiąją bankų paskolų dalį sudarė trumpalaikės paskolos (žr. 15 pav.), todėl palūkanų maržos mažėjimas lėmė bankų mažėjančias pajamas ir nebegalėjo kompensuoti blogų paskolų augimo (žr. 19 pav.).

Šaltinis: Lietuvos bankas

19 pav. **Trumpalaikių paskolų litais palūkanų normų ir maržos kaita, proc.**

Besikeičiančią ekonominę aplinką galima laikyti pagrindiniu objektyviu veiksniu, kuris davė postūmį bankų bankrotų bangai. Kadangi didžiąją bankų turto dalį sudarė paskolos, kredito rizika buvo pagrindinė rizikos rūšis su kuria susidūrė bankai. Spartus bankų turto ir paskolų didėjimas negalėjo būti kokybiškas. Reikia pažymėti, kad bankų sektoriaus formavimosi laikotarpiu paskolos buvo išduodamos skolininkams, kurie buvo naujai įsteigtos bendrovės, neturinčios savo veiklos istorijos. Taip pat nebuvo tinkamo įmonių finansinės ir jos tvarkymo principų reglamentavimo, nenumatytos įmonių ataskaitų audito galimybės, tai sudarė prielaidas įmonėms vesti ,,dvigubą‘‘ buhalteriją. Dėl netinkamai sutvarkytos finansinės apskaitos, jos nepatikimumo nebuvo galima objektyviai įvertinti įmonių finansinės būklės bei pinigų srautų (Ramonas, 2002). Bankams trūko kvalifikuotų darbuotojų, sugebančių atlikti rimtą skolininkų kredito ir rizikos analizę, nustatyti rizikos laipsnį ir bankui tenkančias rizikos prisiėmimo pasekmes. Dėmesį reikėtų atkreipti ir į bankų akcininkus bei vadovus. Tarptautinėje praktikoje pagrindinė atsakomybė už banko veiklą tenką banko akcininkams, tačiau Lietuvoje 1989 – 1995 m. daugelio bankų steigėjai buvo suinteresuoti kuo pelningesne banko veikla,

dažnai savo nuosavų bendrovių finansavimu. Besikuriančių bankų stambiais akcininkais neretai tapdavo ūkio subjektai, kurie tikėjosi pasinaudoti bankais kaip pigiu lėšų šaltiniu. Jiems dažnai būdavo teikiamos lengvatinės ir net neapdraustos paskolos. Menkai veikianti bankų vidaus ir išorės kontrolė sudarė sąlygas savanaudiškai panaudoti surinktas indėlininkų lėšas. Jos neretai būdavo skolinamos grynaisiais pinigais nesilaikant nei norminių aktų, nei pačių bankų sukurtų vidaus taisyklių reikalavimų (Šadžius, 2004). Bankų vadovai ir kiti atsakingi darbuotojai neturėjo šiuolaikinės, rinkos santykiais grindžiamos, bankininkystės praktikos, todėl, paplitus bankų verslui, susidarė kvalifikuotų kadrų stygius, atsakingas pareigas bankuose ėjo žmonės neturintys reikiamo finansų valdymo srities išsilavinimo ir patirties (Šadžius, 2004).

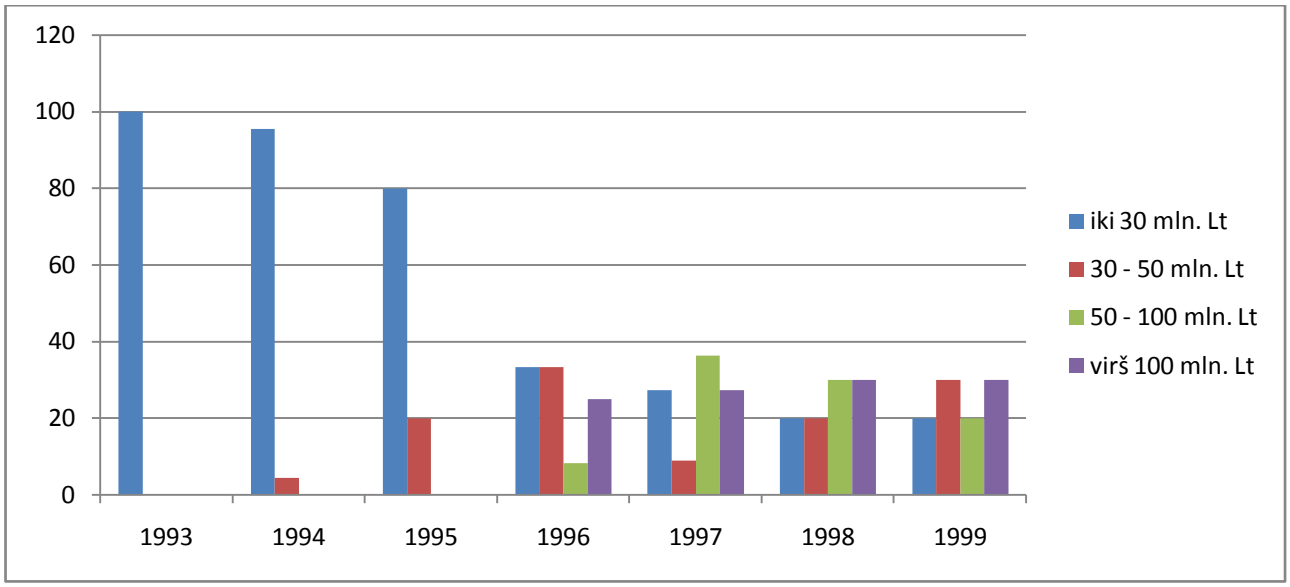
Didelės įtakos bankų veiklai turėjo ir jų veiklos reglamentavimo aplinka ir jos pokyčiai. Kadangi bankų veikla turi didelį poveikį tiek šalies ekonomikai, tiek visuomenei, jai taikomi tam tikri verslo laisvės apribojimai ir priežiūra. 1990 m. priimtas Lietuvos banko įstatymas nustatė, kad kredito įstaigų steigimą ir jų veiklą kontroliuoja Lietuvos bankas, tačiau kontroliavimo procedūros ir jas reglamentuojantys poįstatyminiai aktai išplėtoti nebuvo. Taip pat tuo metu propaguojamas kraštutinis liberalizmas versle, neigiantis valstybės institucijų teisę kištis į privatų verslą ir jį riboti, praktiškai atėmė iš Lietuvos banko galimybę neišduoti licencijos bet kuriam norinčiam steigti banką ūkio subjektui (Ramonas, 2002). Lietuvos banko įstatymas nustatė bankams ekonominius normatyvus. Komercinių bankų veiklai buvo nustatyti šie ekonominiai normatyvai:

- banko savų lėšų santykis su banko įsipareigojimais (turi būti ne mažiau 1/10);
- gyventojų indėlių santykis su banko savomis lėšomis (gyventojų indėlių suma negali būti didesnė už banko savas lėšas);
- banko likvidžių aktyvų santykis su banko savomis lėšomis, indėliais ir paskolomis virš vienerių metų (negali būti mažesnis negu 0,3, o bankams nevykdantiems klientų kasos ir atsiskaitymo operacijų ne mažesnis 0,15);
- banko aktyvų ilgesniam kaip metų laikotarpiui santykis su savomis lėšomis, įsipareigojimais pagal indėlių sąskaitas ir paskolas, išduotas ilgesniam negu metų terminui (neturi būti didesnis kaip 1);
- Lietuvos banke saugotinų atsargų norma – 10 proc. nuo pritrauktų išteklių ir indėlių;
- pelno atskaitymų į atsargos kapitalą minimali norma 30 proc. ;
- maksimali paskolų vienam skolininkui suma neturi viršyti 20 proc. pagrindinio kapitalo.

Apžvelgiant šiuos normatyvus darytina išvada, kad kredito rizika buvo ribojama tik paskutiniuoju normatyvu – maksimalia paskolų suma vienam skolininkui, kiti normatyvai buvo skirti banko likvidumo reguliavimui. Pagrindinis šio normatyvo trūkumas buvo tas, kad, skaičiuojant maksimalios paskolos dydį, nebuvo vertinami su paskolos gavėju susiję asmenys, tad paskolų

koncentracija nebuvo valdoma. Priešingai, nuo 1993 m. vidurio Paskolos vienam skolininkui normatyvas buvo padidintas nuo 20 iki 30 proc. banko kapitalo. Šie ir kiti reguliaciniai trūkumai leido bankams sukaupti daug blogos kokybės paskolų. Iki 1993 m. taip pat nebuvo skaičiuojamas ir bankų kapitalo pakankamumas, t. y. nebuvo vertinamas banko gebėjimas prisiimtą riziką ir galimus nuostolius padengti nuosavomis lėšomis. Tokia normatyvinio reguliavimo stoka leido bankams peržengti saugios bankininkystės ribas, o nesąžiningiems klientams pasinaudoti teisinės sistemos spragomis (Ramonas, 2002). Neigiamu to meto komercinių bankų veiklos bruožu laikytinas dosnus paskolų teikimas ne tik bankų steigėjams, stambiems akcininkams, bet ir su banku vienaip ar kitaip susijusiems asmenims (giminaičiams, draugams, verslo partneriams, aukštiems valdininkams), reikiamai neįvertinus jų finansinės padėties. Išorinė bankų veiklos kontrolė dėl objektyvaus ir subjektyvaus pobūdžio priežasčių tuo laikotarpiu buvo pernelyg silpna (Šadžius, 2004).

1992 m. liepos mėn. buvo priimtas pirmasis Lietuvos Respublikos komercinių (akcinių) bankų įstatymas, kuris reglamentavo komercinių bankų steigimą, jų veiklą, reorganizavimo ir likvidavimo klausimus. Pažymėtina, kad įstatymu buvo reglamentuotos ne tik bankų atliekamos operacijos, bet ir paskolų grąžinimo užtikrinimo bei paskolų draudimo klausimai. Bankai buvo įpareigoti skelbti spaudoje informaciją apie nemokius skolininkus, taip pat savo finansines ataskaitas ir nepriklausomų auditorių išvadas apie jų veiklą. Šis įstatymas, nors ir pavėluotai, tačiau padėjo pagrindą bankų veiklos reglamentavimui bei rinkos disciplinos pradžiai Lietuvoje. Galima teigti, kad nors 1990–1992 m. bankų veiklai buvo taikoma nemažai ekonominių normatyvų, pradėtos reglamentuoti jų atliekamos operacijos, tačiau toks veiklos reguliavimas buvo daugiau nukreiptas į aktyvų ir pasyvų struktūros valdymą, bet ne į bankų prisiimamos rizikos vertinimą. 1992 m. pabaigoje Lietuvos banko valdyba priimė nutarimą „Dėl bankų kapitalo pakankamumo normatyvo nustatymo“, kuris pradėtas taikyti bankams nuo 1993 m. pradžios. Normatyvas įnešė daug naujovių į bankų veiklos reguliavimo sritį. Pirmiausia buvo reglamentuota banko kapitalo, skirto rizikai padengti, apskaičiavimo tvarka. Šis aspektas ypač svarbus, kadangi leidžia įvertinti bankų kapitalo dydį. Antra, bankų valdomas turtas bei dalis nebalansinių straipsnių buvo suskirstyti į grupes, suteikiant joms tam tikrus rizikos svorius. Vertinant veikusių bankų kapitalo dydį pažymėtina, kad ankstyvuoju bankų sistemos kūrimosi ir formavimosi laikotarpiu Lietuvoje dominavo smulkūs bankai su nedideliu akciniu kapitalu (žr. 20 pav.) ir, kaip minėta, banaki veikė turėdami didelį finansinį svertą. Nedidelis akcinis kapitalas nesudarė bankams pakankamai galimybių padengti nuostolius, kurie atsirado dėl nesaugaus kreditavimo, ir taip pat buvo viena iš jų bankroto priežasčių.

Šaltinis: Lietuvos bankas

20 pav. **Bankų pasiskirstymas pagal akcinį kapitalą, proc.**

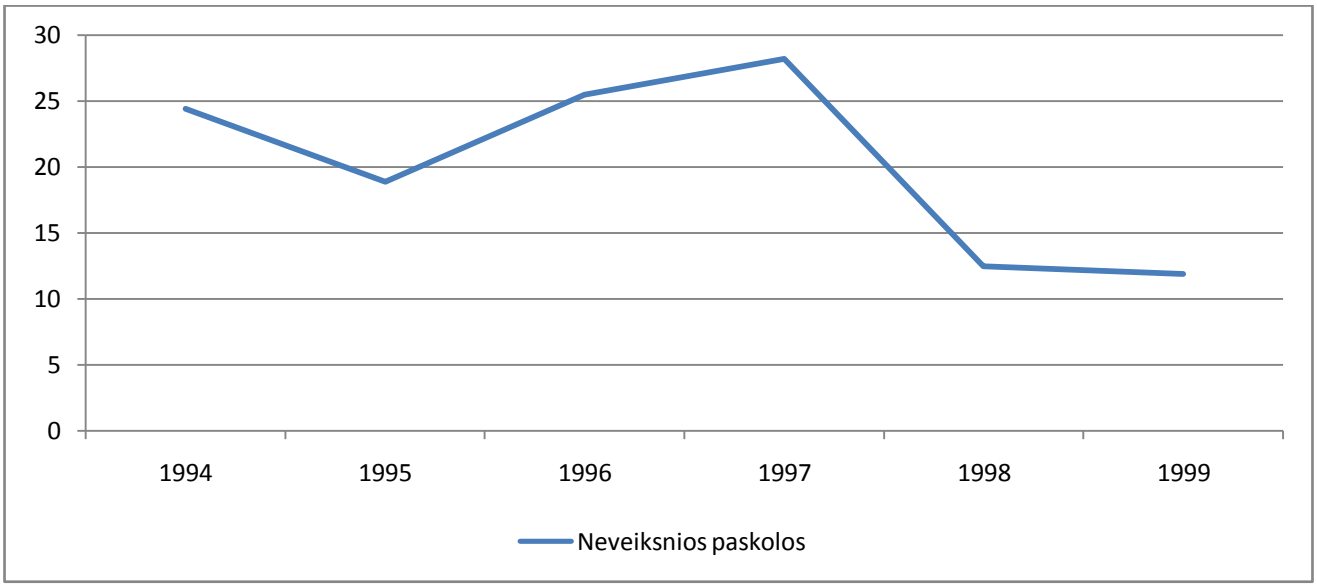
1994 m. pradžioje Lietuvos banko valdyba patvirtino pirmąsias Paskolų grupavimo taisykles, kurios nustatė paskolų vertinimo ir specialiųjų atidėjinių sudarymo tvarką. Specialiųjų atidėjimų blogoms paskoloms sudarymo reikalavimas buvo skirtas nustatyti realią banko aktyvų vertę ir suformuoti atidėjimus galimiems paskolų nuostoliams padengti. Bankai privalėjo įvertinti visą paskolų portfelį, kuris buvo suformuotas nuo jų veiklos pradžios, o tai skaudžiai atsiliepė bankų veiklos rezultatams. Šis sprendimas buvo pavėluotas, nes jeigu atidėjimai būtų buvę daromi anksčiau, tada metų pabaigoje bankuose nebūtų susikaupę dideli pelnai, kurie kaip dividendai buvo paskirstytomi smulkiems akcininkams. Gavę didelius dividendus, tokie akcininkai visiškai nesidomėjo, kaip buvo valdomi komerciniai bankai (Šadžius, 2004).

14 lentelė. **Bankų paskolos pagal grupes 1995 01 01**

Paskolų grupė	**Paskolų rūšis**	**Specialieji atidėjinių norma**	**Proc. nuo visų paskolų**
I grupė	Standartinės paskolos	0	52,3
II grupė	Galimos rizikos paskolos	0	23,3
III grupė	Padidėjusios rizikos paskolos	20	8,3
IV grupė	Abejotinos paskolos	40	6,7
V grupė	Nuostolingos paskolos	100	9,4

Šaltinis. Lietuvos bankas

Atlikus bankų paskolų grupavimą pagal naujas Paskolų grupavimo taisykles 1995 m. sausio 1 d. buvo stebimas 14 lentelėje pateiktas jų pasiskirstymas. Paskolos, kurioms buvo sudaryti specialieji atidėjiniai 1995 m. pradžioje sudarė apie 24,4 proc. viso paskolų portfelio (žr. 21 pav.). Kadangi specialieji atidėjiniai buvo sudaromi 1994 m. ketvirtame ketvirtyje, tai iš esmės lėmė bankų reikšmingus sistemos veiklos nuostolius.

Šaltinis: Lietuvos bankas

21 pav. **Bankų neveiksnių paskolų dinamika, proc. (laikotarpio pabaigai)**

Dėl patirtų nuostolių 38,2 proc. sumažėjo bankų sistemos kapitalas. 1994 m. gruodžio 21 d. naujoje Komercinių bankų įstatymo redakcijoje įtvirtinti bankų veiklos riziką ribojančius normatyvai: kapitalo pakankamumo, likvidumo, maksimalios atviros pozicijos užsienio valiuta ir tauriaisiais metalais bei maksimalios paskolos sumos vienam skolininkui. 1995 m. sausio 1 d. riziką ribojančių normatyvų vykdymas pateiktas 15 lentelėje. Kaip matosi iš lentelės nemaža dalis bankų veiklos riziką ribojančių normatyvų nevykdė.

15 lentelė. **Veiklos riziką ribojančių normatyvų vykdymas 1995 01 01**

Normatyvas	**Normatyvo dydis**	**Nevykdančių bankų skaičius**
Kapitalo pakankamumo	13 proc.	21
Likvidumo	30 proc.	5
Maksimalios atviros pozicijos užsienio valiuta ir tauriaisiais metalais	15/10 proc.	14
Maksimalios paskolos sumos vienam skolininkui	25 proc.	23

Šaltinis. Lietuvos bankas

Apibendrinant bankų veiklą 1994 m. reikia pažymėti, kad dauguma bankų dėl mažo nuosavo kapitalo nesugebėjo vykdyti veiklos riziką ribojančių normatyvų, todėl jiems buvo taikomos poveikio priemonės ir ribojama veikla. Dėl blogos paskolų kokybės bankai buvo priversti sudaryti specialiuosius atidėjimus ir dėl patirtų nuostolių bankrutavo arba likvidavosi patys. Trims komerciniams bankams – „Apus“, Panevėžio komerciniam bankui „Ateitis“, „Sekundės bankui“ – buvo iškeltos bankroto bylos, o komercinius bankus „Žemės bankas“ ir „Lietūkis“ visuotiniuose akcininkų susirinkimuose nutarė likviduoti patys akcininkai. Pagal įregistruotą akcinį kapitalą (žr 16 lentelę) šie bankai buvo vieni iš smulkiausių, kas nulėmė jų žlugimo priežastis.

16 lentelė. **Kai kurių bankų akcinio kapitalo struktūra**

Banko pavadinimas	**Akcinis kapitalas**	**Vyriausybės**	**Valstybinių įmonių**	**Fizinių asmenų**	**Kitų juridinių asmenų**
Panevėžio komercinis bankas ,,Ateitis‘‘	40.0 (mln. talonų)		1.7	31.2	7.1
Komercinis bankas ,,Apus‘‘	5.0 (mln. Lt)			4.1	0.9
Komercinis bankas ,,Sekundės bankas‘‘	5.01 (mln. Lt)			5.01	
,,Žemės bankas‘‘	41.0 (mln. talonų)	12.5	1.2	18.2	9.1
Komercinis akcinis bankas ,,Lietūkis‘‘	67.9 (mln. talonų)	10.5	9.5	47.8	0.1

Šaltinis. Lietuvos bankas

1995m. sausio 1 d. Lietuvos bankų sistemoje veikė 23 bankai. 1995 m. vidurys ir pabaiga buvo sunkiausias laikotarpis Lietuvos bankininkystės istorijoje. Iki metų pabaigos buvo iškeltos bankroto bylos dar 5 smulkiems bankams (žr. 13 lentelę). 1995 m. viduryje iškilo pavojus, kad mažųjų komercinių bankų likimas artimiausiu metu gali ištikti ir didžiuosius komercinius bankus. Pirmiausia tai grėsė AB „Aurabankui“. Šį nemokiu tapusį banką rengėsi perimti kiti du likvidumo problemų turėję bankai – AB „Litimpeks“ bankas ir AB LAIB. Tačiau kai paaiškėjo, kad banko skoloms padengti reikia 60 mln. litų, šio sumanymo atsisakyta (Šadžius, 2004). Dėl AB „Aurabanko“ žlugimo kalti banko akcininkai, kurie iš banko per metus paėmė 40 mln. litų trumpalaikių paskolų. Paskolas ėmė įtakinga „Luokės“ grupė, valdžiusi 68 procentus banko akcijų. AB „Aurabanko“ vadovybė, netgi matydama, kad sutartys yra rizikingos, nepajėgė atsispirti tikrųjų banko savininkų spaudimui. Tai sužlugdė ir AB „Sekundės banką“, Panevėžio komercinį banką „Ateitis“, Akcinį komercinį „Nidos“ banką ir kitus komercinius bankus (Šadžius, 2004).

Lietuvos akcinio inovacinio banko, AB ,,Litimpeks‘‘, AB ,,Vakarų banko‘‘ ir AB ,,Aurabanko‘‘ veiklą tikslinga apžvelgti atskirai. 1995 metais situacija šioje bankų grupėje žymiai pablogėjo. Jeigu 1995 m. sausio 1 d. specialieji atidėjiniai blogoms paskoloms šiuose bankuose sudarė 15,5 proc. visų paskolų, tai 1996 m. sausio 1 d. jie sudarė 37,8 proc. Dėl specialiųjų atidėjinių sudarymo 1996 m. sausio 1 d. šie bankai prarado 29,5 proc. visų aktyvų (1995-01-01 – 9,1 proc.). Šių bankų paskolų grupavimo rezultatai pateikti 17 lentelėje.

17 lentelė. **Paskolų grupavimas (4 bankai)**

Paskolų grupė	**Paskolų rūšis**	**1995-01-01**		**1996-01-01**	
		Suma tūkst. Lt	**Proc. nuo visų paskolų**	**Suma tūkst. Lt**	**Proc. nuo visų paskolų**
I grupė	Standartinės paskolos	468 359	46,4	265 652	27,5
II grupė	Galimos rizikos paskolos	261 152	26,0	198 042	20,5
III grupė	Padidėjusios rizikos paskolos	129 274	12,8	98 042	10,1
IV grupė	Abejotinos paskolos	75 176	7,5	208 317	21,6
V grupė	Nuostolingos paskolos	73 757	7,3	195 980	20,3

Šaltinis. Lietuvos bankas

Kaip matosi iš lentelės per 1995 metus šiuose bankuose reikšmingai išaugo abejotinų ir nuostolingų paskolų apimtys. Blogų paskolų augimas ir specialiųjų atidėjinių sudarymas lėmė, kad tiek 1994, tiek 1995 m. šių bankų veikla buvo nuostolinga. 1994 m. bankai patyrė 92.9 mln. Lt nuostolį, o 1995 m., padidėjus išlaidoms specialiesiems atidėjiniams ir sumažėjus palūkanų pajamoms, - 285.8 mln. Lt (žr. 18 lentelę).

1995 m. IV ketvirtyje buvo atlikti Lietuvos akcinio inovacinio banko, AB ,,Litimpeks‘‘ veiklos patikrinimai po kurių Lietuvos bankas nustatė, kad šie bankai yra nemokūs ir priėmė sprendimą paskelbti moratoriumą banko operacijoms. Lietuvos bankų sistemoje šie bankai užėmė svarbią vietą. Jų lėšų apyvarta sudarė 30 procentų visų šalies bankų lėšų apyvartos. AB LAIB ir AB „Litimpeks“ banko žlugimą lėmė objektyvaus ir subjektyvaus pobūdžio priežastys: mažėjanti infliacija ir kartu mažėjanti bankų marža, paskolų teikimas už neįtikėtinai mažas palūkanas, ar visai be palūkanų, klientų patikimumo, garantijų netikrinimas, per brangus pigiai įkeisto privatizuoto nekilnojamojo turto vertinimas, paskolų teikimas jų negrąžinusiam asmeniui ir kt. Svarbiomis šių bankų žlugimo priežastimis buvo ir neatsakingi bankų vadovybės veiksmai, prarastas kitų komercinių bankų pasitikėjimas. AB Lietuvos akcinio inovacinio banko vadovo, AB „Litimpeks“ banko valdybos ir

stebėtojų tarybos pirmininkų sulaikymas sukėlė indėlininkų antplūdį, o masinis indėlių atsiėmimas šiuos bankus galutinai sužlugdė (Šadžius, 2004).

18 lentelė. **Veiklos rezultatai (pelnas/nuostolis), tūkst. Lt**

Banko pavadinimas	1995-01-01	1996-01-01
AB ,,Aurabankas‘‘	-9 679	-68 236
AB ,,Vakarų bankas‘‘	-13 107	-40 429
AB ,,Litimpeks“	-21 620	-15 448
AB Lietuvos akcinis inovacinis bankas	-48 500	-161 729
Iš viso	**-92 906**	**-285 842**

Šaltinis. Lietuvos bankas

1995 m. gruodžio 28 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė įstatymą ,,Dėl Akcinės bendrovės ,,Aurabankas‘‘, kuriuo rekvizavo visas šio banko akcijas. 1996 m. sausio 30 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė ir Lietuvos banko valdyba priėmė nutarimą ,,Dėl akcinių bendrovių Lietuvos akcinio inovacinio banko, ,,Litimpeks‘‘ banko, ,,Aurabanko‘‘ ir Vakarų banko tolesnės veiklos priemonių plano patvirtinimo‘‘, kuriuo siūlė spręsti akcinių bendrovių Lietuvos akcinio inovacinio banko, ,,Litimpeks‘‘ banko, Vakarų banko akcinio kapitalo sumažinimo nuostolių suma klausimus, o sumažinus bankų akcinį kapitalą, naujo akcinio kapitalo suformavimo ir blogų paskolų išpirkimo klausimus. Tačiau šios priemonės buvo neveiksmingos ir vėliau bankams buvo iškeltos bankroto bylos. AB ,,Aurabankas‘‘ atveju buvo nuspręsta steigti turto valdymo įmonę, kurios paskirtis - išpirkti iš bankų blogas paskolas ir realizuoti perimtą turtą, tam panaudojant Lietuvos Respublikos Vyriausybės vertybinius popierius. Bankų bankrotų bangą užbaigė AB ,,Tauro‘‘ banko bankrotas. 1997-ųjų birželio 20 dieną Generalinės prokuratūros, Valstybės kontrolės ir Ekonominių nusikaltimų tyrimo policijos pareigūnai užėmė ,,Tauro‘‘ banko pastatą ir pradėjo kratą. Birželio 23 dieną Generalinė prokuratūra iškėlė baudžiamąją bylą dėl ,,Tauro‘‘ banko turto pasisavinimo arba iššvaistymo dideliu mastu.

Vertinant Lietuvos bankų raidą 1989-1999 metais galima apibendrinti ir pagrindines jų žlugimo priežastis (žr. 19 lentelę). Pagrindinėms objektyvioms priežastims priskirtos šalies makroekonominiai pokyčiai, liberali politinė aplinka, bankų veiklą reglamentuojančios įstatyminės bazės trūkumai, bankų priežiūros institucijos neefektyvumas, tinkamų priežiūrinių svertų nebuvimas. Prie subjektyvių veiksnių priskirtini rinkos santykiais grindžiamos komercinės bankininkystės tradicijų ir praktikos nebuvimas, bankų veiklos skaidrumo trūkumas, netinkamas bankų veiklos rizikos vertinimas ir valdymas. Taip pat reikėtų paminėti ir banko klientų nesąžiningą veiklą, nes kai kurie iš jų teikdavo bankui klaidingas finansines ataskaitas, naudodavosi banko paskolomis ne pagal paskirtį, piktybiškai vengdavo vykdyti įsipareigojimus bankui.

19 lentelė. **Pagrindinės Lietuvos komercinių bankų bankroto priežastys 1994 - 1999 m.**

Bankroto priežastys	
Objektyvios (išorinės)	**Subjektyvios (vidinės)**
1. Makroekonominės aplinkybės: 1.1. Ekonomikos transformacija iš planinės į rinkos, sukėlė ūkio nuosmukį dėl to kai kurios kredituojamos pramonės šakos tapo nerentabilios. Komerciniai bankai nesugebėjo laiku prisitaikyti prie besikeičiančios makroekonominės aplinkos, perorientuoti kreditavimo politiką tai lėmė daugelio jų žlugimą;	1. Bankininkystės tradicijų, etikos ir praktikos nebuvimas. 1.1. Keičiantis ekonomikai, pereinant iš planinės į rinkos ekonomiką bankininkystės tradicijos tik pradėjo formuotis, todėl nebuvo atsižvelgiama į pagrindinius šiuolaikinės bankininkystės principus veiklos tęstinumą ir konservatyvumą.
1.2. Infliacijos svyravimai sukėlė kainų svyravimus ir atitinkamai veikė tiek turto tiek prekių kainas, todėl bankai susidūrė su pervertinto arba neįvertinto turto rizika. Staigiai sumažėjus infliacijos lygiui, darėsi sunkiau grąžinti paskolas kreditoriams. To neįvertino ir prie naujų sąlygų neįstengė prisitaikyti ne tik daugelis įmonių, bet ir kai kurie komerciniai bankai. Daug įmonių nesugebėjo laiku grąžinti paskolų. Dėl to bankuose didėjo blogų paskolų skaičius.	1.2. Verslo strategijos nebuvimas ir netinkami veiklos modeliai. Komerciniai bankai pasirinko skirtingas veiklos strategijas. Dalis komercinių bankų įgyvendino ilgalaikę išlikimo versle strategiją, kitų gi tikslas buvo siekti maksimalaus pelno ar tenkinti steigėjų verslo kreditavimo poreikius.
1.3. Palūkanų normų svyravimai. Paskolų palūkanų norma ir marža buvo pakankamai didelės, jos leido bankams iš nesaugios ir neapdairios veiklos gauti didelį pelną. Bankų marža sudarė sąlygas teikti rizikingas paskolas, bet vėliau sparčiai mažėjančių bankų pajamų iš palūkanų skirtumo jau nepakako vis didėjančioms blogoms paskoloms finansuoti.	1.3. Verslo etikos nebuvimas. Pasireiškė tuo, kad buvo nusistovėjusi praktika gauti atlygį už suteiktą paskolą. Paskolų gavėjai mokėjo tam tikrą „rinkos“ procentą, kurio dydis priklausė nuo to, kaip „sunkiai‘‘ gauta paskola, ir kitų dalykų. Be to, komercinių bankų valdybos dalydavo beprocentines arba mažaprocentines paskolas stebėtojų tarybų nariams, o šie atsidėkodami skirdavo didžiulius atlyginimus ir premijas atsakingiems bankų darbuotojams.
1.4. Užsienio valiutos kurso svyravimas. Pradėjus taikyti Valiutų valdybos modelį vyko ekonomikos stabilizacijos procesas. Dėl fiksuoto lito kurso sumažėjo bankų pajamos iš valiutų keitimo.	1.4. Kvalifikacijos stoka. Pasireiškė tuo, kad planinės ekonomikos sąlygomis bankų funkcijos buvo kur kas siauresnės, nei rinkos ekonomikos sąlygomis. Lietuvos komerciniai bankai beveik negalėjo remtis tarybiniais metais sukaupta patirtimi. Paplitus masiniam bankų verslui, iš karto atsirado kvalifikuotų kadrų stygius. Todėl įvairias pareigas bankuose ėjo žmonės, neturėję reikiamo bankininkystės srities išsilavinimo ir patirties.

19 lentelės tęsinys kitame puslapyje

19 lentelės tęsinys

Bankroto priežastys	
Objektyvios (išorinės)	**Subjektyvios (vidinės)**
2. Šalies politinė aplinka 2.1. Atkūrus nepriklausomybę, Lietuva susidūrė su politiniu ir ekonominiu spaudimu iš Rusijos, kas sudarė neigiamas sąlygas ūkio plėtrai ir kreditavimo procesams; 2.2. Politinis liberalizmas, propaguojantis verslo laisvę ir neigiantis valstybės institucijų teisę kištis į privatų verslą sudarė sąlygas nekontroliuojamai bankų plėtrai ir apsunkino jų priežiūrą. 2.3. Neskaidrus ir nekontroliuojamas privatizacijos procesas, kurio metu patrauklesni ūkio objektai atsidūrė korumpuotų struktūrų rankose, vyko nusikalstamo ir finansinio kapitalo susiliejimas. Privatizavimas ir rinkos atvėrimas naujiems bankams stokojo deramos priežiūros. Lietuvos banko vadovybei ir besikeičiančiai vyriausybei trūko ryžto sprendžiant bankų privatizavimo, pertvarkos, o ypač – priežiūros problemas.	2. Veiklos skaidrumo trūkumas 2.1. Iki 1992 m. bankai neprivalėjo teikti ir neteikė visuomenei informacijos apie savo veiklos rezultatus ir finansinę būklę. 2.2. Apgaulingas bankų įvaizdžio formavimas. 1991-1994 m. vyravo teigiamas požiūris į besisteigiančius Lietuvos komercinius bankus. Gyventojai pasitikėjo komerciniais bankais patikėdami jiems savo indėlius. Didžiulį įspūdį jiems darė reklaminės kompanijos, bankų pastatai, interjeras, aptarnavimas, kitiems mokamų palūkanų dydis. Tuo laikotarpiu, dėl informacijos stokos labiausiai neįvertinta banko sąvybė buvo jo patikimumas
3. Įstatyminės bazės trūkumai 3.1. Specialių bankų steigimą ir veiklą reiglamentuojančių įstatymų nebuvimas leido steigti ir verstis bankine veikla nevertinant tiek akcininkų patikimumo, tiek banko veiklos plano, t.y. įėjimas į bankų rinką praktiškai buvo neribojimas. 3.2. Nors formalūs reikalavimai banko akcininkams jau buvo apibrėžti, tačiau neveikė teisinės priemonės kapitalo kilmei nustatyti, todėl kai kurių bankų kapitalas buvo suformuotas iš abejotinų šaltinių. Nebuvo teisinio mechanizmo, kuris užkirstų kelią tokį abejotiną kapitalą registruoti	3. Netinkamas rizikos valdymas 3.1. Bankai neskyrė tinkamo dėmesio rizikos valdymo procesams banke, ypatingai kredito rizikos valdymui. Paskolos buvo išduodamos tinkamai neįvertinus skolininko rizikingumo. Dažnai to negalima buvo padaryti ir dėl to, kad skolininkai neturėjo veiklos istorijos. Nebuvo atliekamas susijusių asmenų vertinimas, paskolos buvo išduodamos su banku susijusiems asmenims, neretai banko valdymo organai patirdavo akcininkų spaudimą dėl paskolų išdavimo. Bankams trūko kvalifikuotų darbuotojų, sugebančių atlikti rimtą kredito ir kitos rizikos analizę, nustatyti rizikos laipsnį ir rizikos prisiėmimo pasekmes.

19 lentelės tęsinys kitame puslapyje

19 lentelės tęsinys

Bankroto priežastys	
Objektyvios (išorinės)	**Subjektyvios (vidinės)**
3.2. Lietuvos banko įstatymas nesuteikė bankui realių svertų komercinių bankų veiklos kontrolei. Bankams taikomi ekonominiai normatyvai neribojo bankų prisiimamos veiklos rizikos. 3.3. Hipotekos įstatymas priimtas 1992 m. realiai neveikė, todėl tą patį turtą buvo galima įkeisti keliems bankams. Prasidėjus bankų bankrotams, pastebėta, kad užstatytas turtas jau įkeistas kitiems ūkio subjektams arba perleistas, o sandorių garantijų sistema visiškai nepatikima.	3.2. Nebuvo tinkamai įdiegtos vidaus kontrolės ir vidaus audito procedūros, daugumoje atvejų jų buvo laikomasi tik formaliai.
4. Bankų priežiūros neefektyvumas 4.1. Pradiniame etape bankai steigėsi ir veikė pagal akcinių bendrovių įstatymą. 1989 –1992 m. bankų steigimo procedūra Lietuvoje buvo labai supaprastinta. 4.2. Neveikė prevencinės priežiūros koncepcija, pagal kurią banko priežiūra turi prasidėti dar prieš jam gaunant veiklos licenciją, t. y. nuo ketinimo steigti banką. Prieš išduodant licenciją turi būti išnagrinėjamas banko verslo planas, nustatoma kapitalo kilmė, įvertinama steigėjų ir banko administracijos kvalifikacija bei reputacija. 4.3. Ilgą laikotarpį bankų rizikos valdymas praktiškai buvo grindžiamas vien finansine apskaita, skirta ne tiek bankų finansinei būklei vertinti, kiek mokesčių apimtims apskaičiuoti. 4.4. Nors įstatymu Lietuvos bankui buvo įtvirtinta prievolė ir suteikta teisė kontroliuoti kredito įstaigų steigimą ir jų veiklą, neišplėtotas ,,kontrolės‘‘ sąvokos turinys, įstatyminių priemonių tokiai kontrolei vykdyti nebuvimas, minėto ir kitų įstatymų priešprieša, poįstatyminių aktų stoka ir tuo metu propaguojamas kraštutinis liberalizmas versle, neigiantis valstybės institucijų teisę kištis į privatų verslą ir jį riboti, praktiškai atėmė iš Lietuvos banko galimybę neišduoti licencijos bet kuriam norinčiam steigti banką ūkio	4. Banko valdymas Į Lietuvos bankininkystę įsiliejo nemažai reikiamos kvalifikacijos ir reputacijos neturinčių žmonių. Tokie akcininkai arba jų atstovai buvo „renkami“ į bankų valdybas ir stebėtojų tarybas, kad per šiuos valdymo organus įgyvendintų savo tikslus. Dalis akcininkų bankuose neatlikdavo savo tikrųjų funkcijų, nes akcijas pirko ne tam, kad plėtotų šios srities veiklą, o tam, kad, prisidengę banko veiklos licencija, išsidalytų fizinių ir juridinių asmenų pinigus arba tiesiog „išplautų“ šešėlinėje ekonomikoje įgytas lėšas.

Šaltinis. Sudaryta autoriaus

4.1.2. AB banko SNORAS veiklos raida ir bankroto priežastys

2010 m. metinėje ataskaitoje Akcinės bendrovės banko SNORAS Prezidentas ir Stebėtojų tarybos pirmininkas pranešė visuomenei ir investuotojamas apie sėkmingus banko veiklos rezultatus ir banko plėtrą (AB bankas SNORAS (Snoras), 2011). Tačiau 2011 m. lapkričio 16 d. Lietuvos banko valdyba paskelbė apie banko veiklos apribojimą (moratoriumą) ir sprendimą paskirti bankui laikinąjį administratorių, o Lietuvos Respublikos Vyriausybė priėmė sprendimą dėl banko SNORAS akcijų perėmimo visuomenės poreikiams (Finansinio stabilumo apžvalga (FSA), 2012). Norint įvertinti banko SNORAS bankroto atvejį tikslinga trumpai susipažinti su šio banko istorija, pagrindiniais veiklos įvykiais bei finansine raida. Per aštuoniolika veiklos metų SNORAS tapo vienu didžiausiu Lietuvos banku. Turėdamas plačiausią ir moderniausią šalyje teritorinį klientų aptarnavimo tinklą - dešimt banko regioninių filialų, keturiolika filialų skyrių, 230 teritorinių skyrių ir 339 grynųjų pinigų išdavimo automatų, bankas SNORAS buvo priskiriamas Lietuvos mažmeninės bankininkystės lyderiams. Savo veiklos prioritetuose bankas deklaravo šias pagrindines strategines kryptys:

- Mažmeninę ir įmonių bankininkystę;
- Paslaugų plėtrą banko grupės bendrovėse;
- Investicinę bankininkystę ir įmonių finansų paslaugas.

SNORAS turėjo filialus Estijoje ir Latvijoje bei atstovybes Didžiojoje Britanijoje, Belgijos Karalystėje, Čekijoje, Ukrainoje ir Baltarusijoje. Bankui SNORAS priklausė Latvijos banko „Latvijas Krajbanka" kontrolinis akcijų paketas. Bankas SNORAS taip pat valdė devynias dukterines įmones:

- UAB „SNORO lizingas‘‘,
- UAB „SNORAS Investment Management“;
- AB „Finasta Holding“;
- UAB „SNORAS Media";
- UAB „SNORAS Development“;
- UAB „SNORO valda“;
- OU "Real Estate Investment Management";
- AS „Latvijas Krajbanka";
- UAB „Dieveris“.

Šios bendrovės teikė Lietuvos ir Baltijos šalių rinkos dalyviams piniginių lėšų, lizingo bei vertybinių popierių fondų valdymo, banko veiklos, nekilnojamojo turto valdymo, statybos ir renovacijos paslaugas bei nekilnojamo turto eksploatacinės priežiūros bei administravimo paslaugas.

Iki banko SNORAS veiklos apribojimo ir bankroto bylos iškėlimo, bankas teikė universalios bankininkystės paslaugas privatiems ir verslo klientams. Bankas vykdė veiklą keliose šalyse. Prieš

bankroto bylos iškėlimą bankas SNORAS buvo trečias bankas pagal indėlių vertę Lietuvoje. Bankas Lietuvoje pirmavo mažmeninių paskolų ir išduodamų kredito kortelių srityse, turėjo 10 filialų, 15 filialų skyrių, 230 taupomųjų skyrių, 339 bankomatus bei apie 1,2 mln. mažmeninių klientų. Akcinė bendrovė bankas SNORAS, įsteigta 1992 m. kovo 17 dieną kaip komercinis Šiaulių krašto bankas su įregistruotu 12,210,000 rublių banko kapitalu. 1993 m. bankas pakeitė pavadinimą ir tapo AB banku SNORAS, turinčiu 5,5 mln. Lt akcinį kapitalą. Banko veikla, jos saugumas ir patikimumas didžia didžia dalimi priklauso nuo banko akcinio kapitalo, nes akcinio kapitalo dydis apsprendžia banko gebėjimą padengti nenumatytus nuostolius ir turi tiesioginės įtakos banko mokumui ir veiklos plėtrai. Banko SNORAS akcinio kapitalo augimas pateiktas 20 lentelėje.

20 lentelė. **AB banko SNORAS įregistruotas akcinis kapitalas**

Akcinio kapitalo įregistravimo data	Įregistruotas akcinis kapitalas, Lt
1993-12-13	5,516,500.00
1995-12-21	10,037,470.00
1996-12-04	20,000,000.00
1997-12-18	27,000,000.00
1998-10-29	49,024,000.00
2000-08-09	137,267,200.00
2006-09-09	157,267,200.00
2006-12-28	212,174,080.00
2007-08-09	253,354,240.00
2008-10-23	411,922,567.00
2010-07-23	494,217,107.00

Šaltinis: Sudaryta autoriaus, pagal Lietuvos banko duomenis

Kaip išskirtinį banko SNORAS bruožą galima išskirti jo akcinio kapitalo struktūrą. Pagrindiniai banko akcininkai tiek banko veiklos pradžioje, tiek bankroto išvakarėse buvo fiziniai asmenys. 1995 m. 87 proc. banko akcinio kapitalo valdė fiziniai asmenys, o nuo 2007 m. pagrindiniai AB banko SNORAS akcininkai nesikeitė. 2010 m. pabaigoje banko akcininkų sudėtis pateikta 21 lentelėje.

21 lentelė. **AB banko SNORAS akcininkai**

AB bankas SNORAS (paprastosios akcijos)	Akcijų dalis 2010 12 31 (proc.)
Vladimir Antonov, Banko tarybos pirmininkas	68,10
Raimondas Baranauskas, Banko valdybos pirmininkas	25,31
Kitų akcininkų skaičius/ turimas proc.	3,482/6,59

21 lentelės tęsinys kitame puslapyje

21 lentelės tęsinys

AB bankas SNORAS (privilegijuotosios akcijos)	
Conversgroup Holding Company	45,00
Raimondas Baranauskas, Banko valdybos pirmininkas	10,00
Skandinaviska Enskilda Banken klientai	8,43
Algirdas Liudvikas Žilinskis	5,64
Kitų akcininkų skaičius/ turimas proc.	418/30,93

Šaltinis: AB banko SNORAS, 2010 m. metinė ataskaita

Beveik 96 procentus banko akcinio kapitalo sudarė paprastosios vardinės akcijos ir 4 proc. privilegijuotos vardinės akcijos. Banko akcinio kapitalo struktūra pateikta 22 lentelėje.

22 lentelė. **AB banko SNORAS akcinio kapitalo struktūra 2010 12 31**

Akcijų rūšis	Nominali vertė	Akcijų skaičius	Procentas kapitale
Paprastosios vardinės akcijos	1 litas	474 217 107	95,95
Privilegijuotosios vardinės akcijos	10 litų	2 000 000	4,05

Šaltinis: AB banko SNORAS, 2010 m. metinė ataskaita

1995 m. bankas tapo Lietuvos bankų asociacijos nariu,o 1998 metais kredito reitingų agentūra „Thomson Bank Watch“, suteikė bankui SNORAS pirmąjį skolinimosi reitingą. Bankas SNORAS buvo pirmasis bankas Lietuvoje, įvertintas „Moody‘s Investors Service“ ir „Standard & Poor’s“ agentūrų. 2010 m. balandį agentūra „Fitch Ratings” patvirtino bankui anksčiau suteiktą ilgalaikių įsipareigojimų reitingą „B+“ ir, atsižvelgdama į Lietuvos skolinimosi reitingų teigiamą pokytį, pakeitė banko ilgalaikių reitingų perspektyvą iš „neigiamos“ į „stabilią“.

1995 m. bankas tapo Nacionalinės vertybinių popierių biržos (dabar NASDAQ OMX Vilnius) nariu ir pradėjo teikti prekybos akcijomis ir obligacijomis paslaugas. 2010 metų lapkričio mėnesį banko SNORAS paprastosios vardinės akcijos buvo įtrauktos į „NASDAQ OMX Vilnius“ Oficialųjį akcijų sąrašą. Reikia pastebėti, kad 2010 metais banko SNORAS grupė užėmė pirmąją vietą pagal apyvartą (619,1 mln. litų) NASDAQ OMX Vilnius biržoje, turėjo didžiausią investuotojų į investicinius fondus dalį (66,9 proc.), užėmė antrąją vietą pagal investicinių fondų grynųjų aktyvų vertę (139,7 mln. litų), grupės įmonės valdomi antrosios pakopos pensijų fondai buvo pelningiausi visose fondų grupėse.

Iki 1999 m. banką SNORAS galima buvo priskirti prie smulkiųjų Lietuvos bankų, tačiau vėliau jis pasižymėjo gana sparčiais augimo tempais. 23 paveiksle pateikiama AB banko SNORAS turto ir

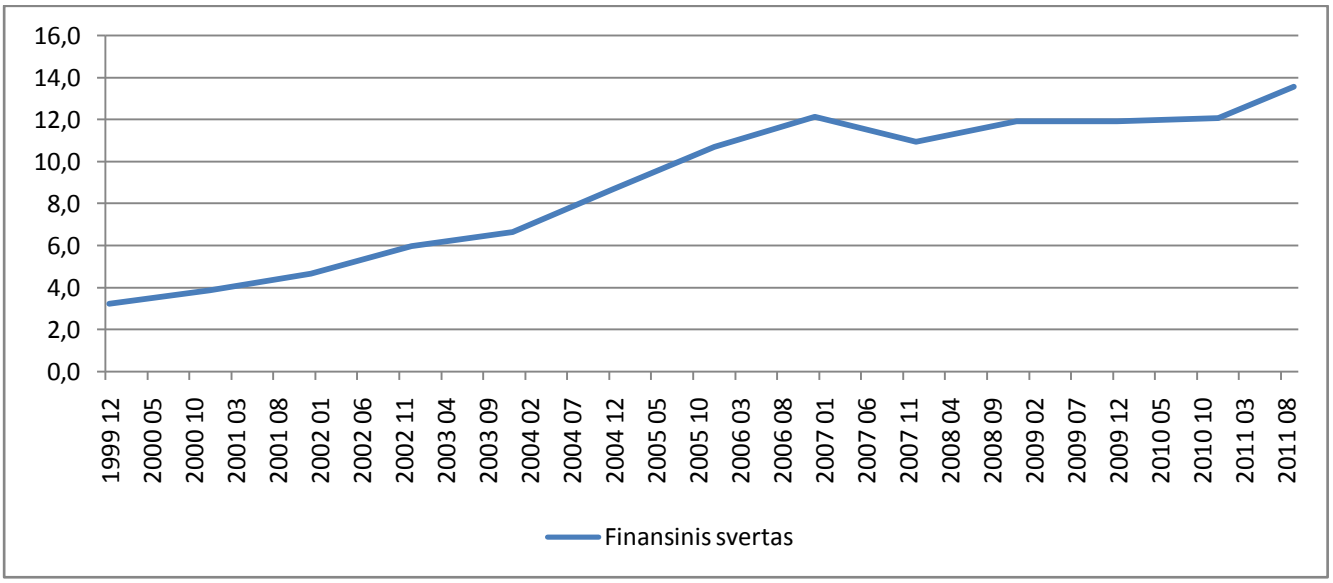
įsipareigojimų kaita nuo 1999 m. pabaigos iki 2011 m. spalio 1d. Ypatingai sparčiai bankas augo nuo 2004 m. (žr. 23 lentelę).

23 lentelė. **AB banko SNORAS turto, paskolų ir indėlių metinis augimo tempas (laikotarpio pradžiai), proc.**

Rodiklis	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Turtas	123,5	142,3	170,5	127,7	136,6	98,9	111,4	120,7
Paskolos	80,7	96,9	145,2	175,5	198,9	147,9	95,5	129,1
Indėliai	132,9	131,1	172,1	122,6	132,9	98,0	127,8	126,7

Šaltinis: Sudaryta autoriaus, pagal Lietuvos banko duomenis

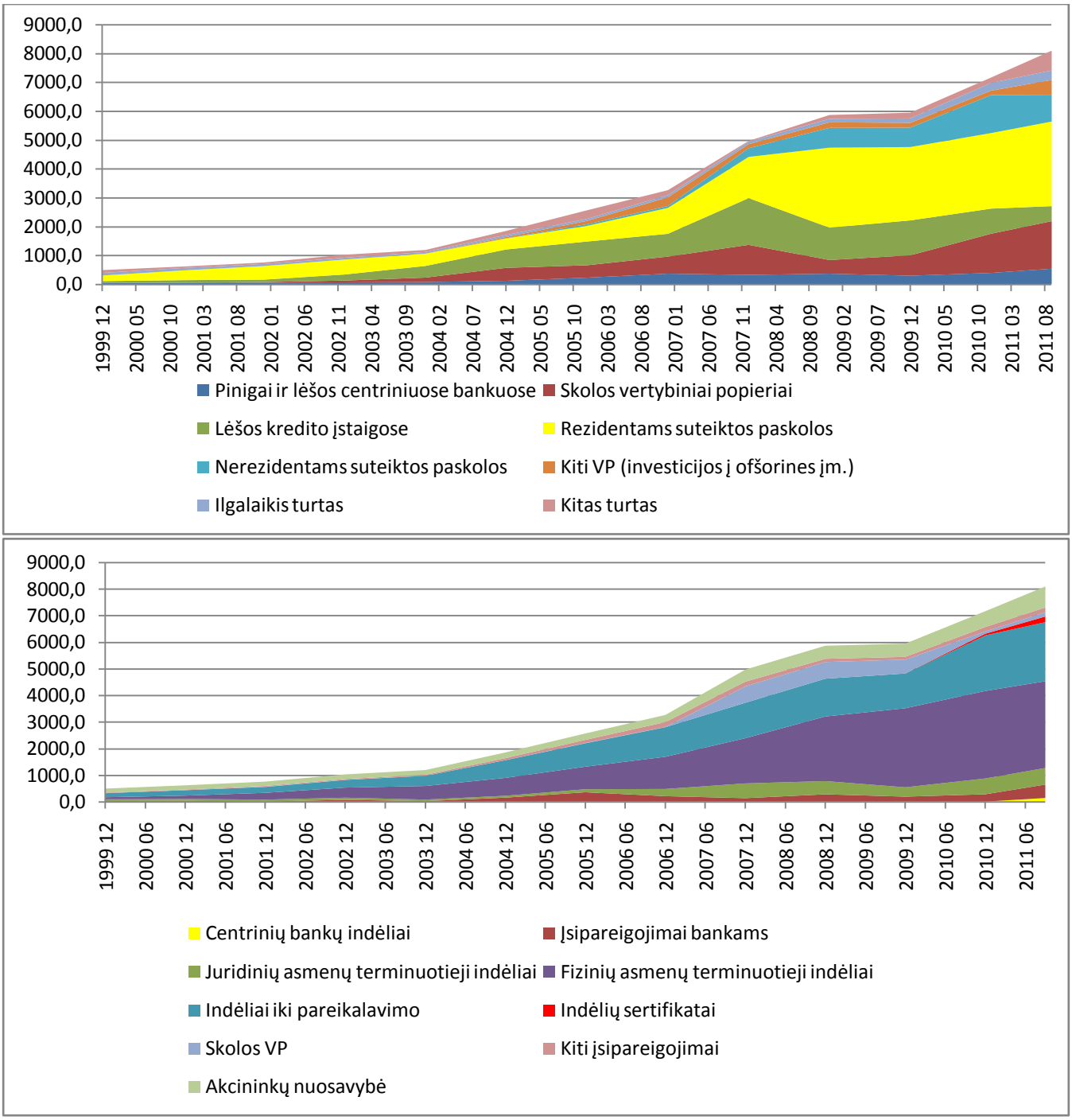
Banko augimas buvo neproporcingas banko akcininkų nuosavybės augimui, tą rodo banko finansinio sverto (turto ir akcininkų nuosavybės santykis) augimas (žr. 22 pav.). Lėtas akcininkų nuosavybės augimas demonstravo nepakankamą banko gebėjimą pritraukti investicijas, kas savo ruožtu menkino banko galimybes padengti galimus nuostolius nuosavomis lėšomis ir darė banko veiklą priklausomą nuo išorinių skolintų finansavimosi šaltinių. Pavyzdžiui, 2010 metais bankas labai aktyviai platino ir 2009 m. pristatytą produktą – indėlio sertifikatą. Per metus išplatinta indėlių sertifikatų vertė išaugo 8,7 karto ir siekė 128,3 mln. litų. Bendra Lietuvoje išplatinta skolos vertybinių popierių suma per du metus išaugo beveik 8,5 karto ir 2010 m. pabaigoje priartėjo prie 150 mln. litų ribos.

Šaltinis: Lietuvos bankas

22 pav. **AB banko SNORAS finansinio sverto rodiklis**

Pagrindinį banko turtą sudarė rezidentams ir nerezidentams suteiktos paskolos, o nuo 2004 m. taip pat bankas aktyviau investavo į skolos vertybinius popierius. Įsipareigojimų struktūroje aiškiai, ypač paskutiniaisiais veiklos metais, dominavo fizinių asmenų terminuotieji indėliai.

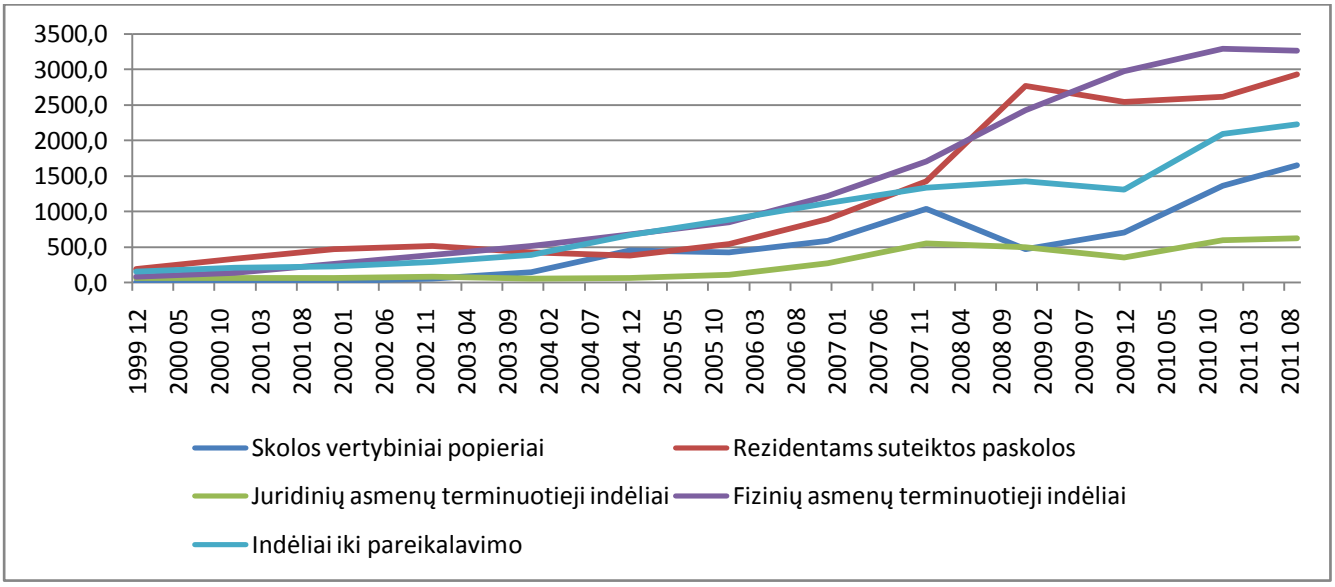
Šaltinis: Lietuvos bankas

23 pav. **AB banko SNORAS turto ir įsipareigojimų struktūros kaita, mlrd. Lt**

Pritraukti indėliai bankui buvo pagrindinis finansavimosi šaltinis, kuris būdingas ir kitiems Lietuvos bankams, kurie nepriklauso tarptautinėms bankų grupėms, t.y. neturintiems patronuojančių

bankų (AB Šiaulių bankas, AB Ūkio bankas, UAB Medicinos bankas). Spartų banko augimą iš dalies lėmė banko siūlomos patrauklios indėlių palūkanų normos, kurios buvo ženkliai aukštesnės už kitų stambiųjų bankų (SEB, SWEDBANK ir DNB) siūlomas palūkanų normas. Taip pat bankas turėjo platų klientų padalinių aptarnavimo tinklą, kas darė banko paslaugas prieinamas vietovėse, kuriose kiti bankai, vykdydami kaštų mažinimo politiką, mažino analogiškų paslaugų teikimą.

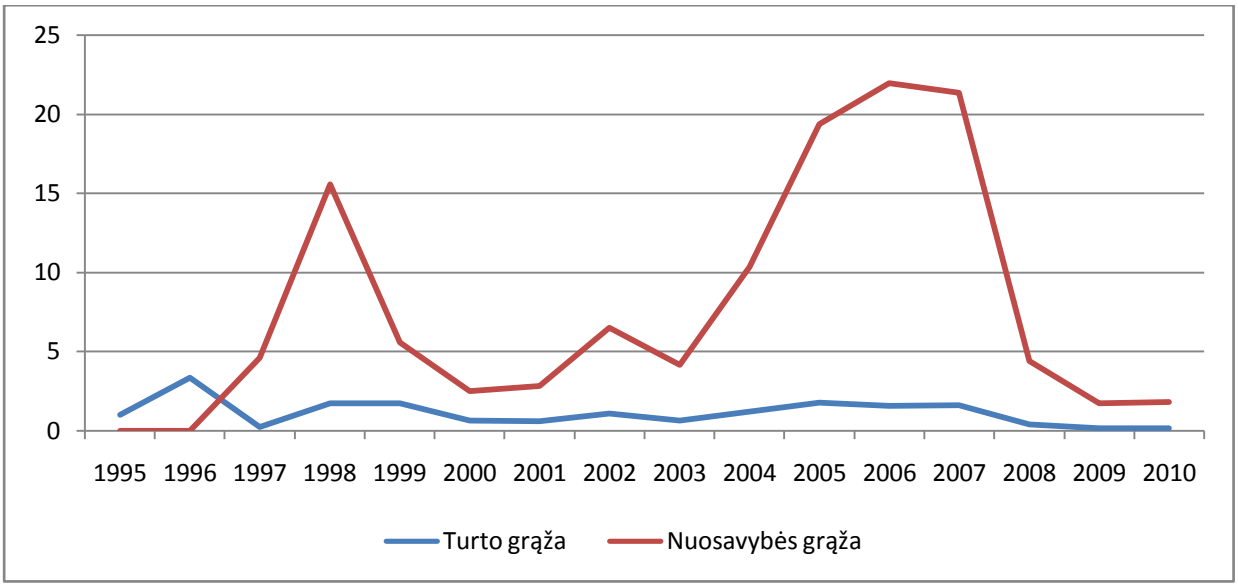
Vertinant banko pagrindinių banko balansinių straipsnių pokyčius (žr. 24 pav.) galima spręsti apie banko pasirinktą veiklos modelį ir pagrindines veiklos rizikas. Kaip ir kitų Lietuvos bankų banko SNORAS veikla rėmėsi kreditavimu, o pagrindinę veiklos rizika laikytina kredito rizika. Bankas aktyviai teikė paslaugas paskolų rinkoje. Pažymėtina, kad bankas kreditavo ir teikė kitas paslaugas tiek rezidentams, tiek nerezidentams.

Šaltinis: Lietuvos bankas

24 pav. **AB banko SNORAS pagrindinių balanso straipsnių pokyčiai, mlrd. Lt**

Reikia pažymėti, kad banko finansinėje atskaitomybėje nuo pat banko įsikūrimo pradžios buvo fiksuojamas pelnas. Netgi tarptautinės finansinės krizės metu bankas deklaravo uždirbamą pelną. Banko veiklos efektyvumą galima vertinti pagal turto ir nuosavybės grąžos rodiklius, kurie pateikti 25 pav. Banko nuosavybės grąžos rodikliai reikšmingai augo nuo 2004 m. ir 2006 m. pasiekė piką viršydami 21 proc. Kitą vertus šiam rodikliui įtakos turėjo banko nuosavų lėšų dydis, kuris kaip minėta nepasižymėjo sparčiu augimu. Turto grąžos rodikliai nebuvo aukšti, kas rode, kad nors bankas dirbo pelningai, tačiau veiklos rezultatai neaugo proporcingai banko veiklos plėtrai. Nuo 2007 m. stebimas banko efektyvumo rodiklių smukimas. Paskutiniaisiais metais, prieš banko bankroto bylos iškėlimą, banko nuosavybės grąža siekė 1,8 proc., o turto grąža – 0,14 proc.

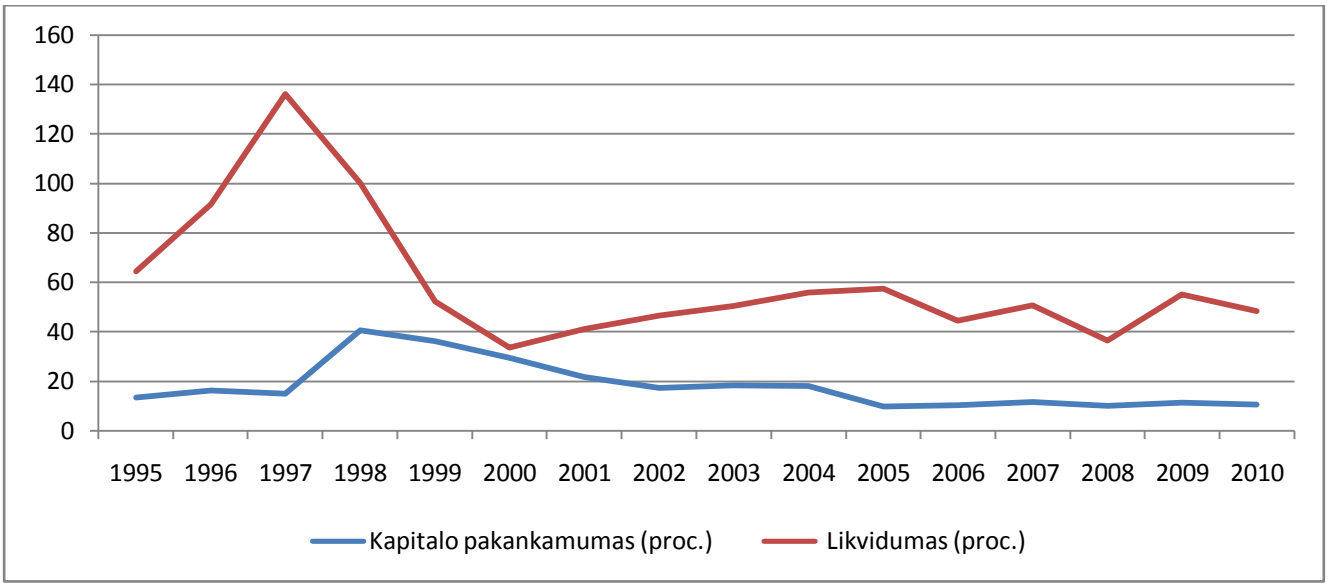
Šaltinis: Lietuvos bankas

25 pav. **AB banko SNORAS turto ir nuosavybės grąžos rodikliai, proc.**

Bankas vykdė Lietuvos banko nustatytus veiklos riziką ribojančius normatyvus, kurie 2011 m. spalio 31 d. sudarė:

- Banko kapitalo pakankamumo rodiklis 10,45 proc.
- Banko likvidumo rodiklis 44,58 proc.
- Banko atviroji užsienio valiutų pozicija 1,0 proc.
- Maksimali paskola vienam skolininkui 24,76 proc.

Pagrindinių, kapitalo pakankamumo ir likvidumo, normatyvų dinamika pateikta 26 pav. Galima teigti, kad veiklos riziką ribojančių normatyvų vykdymas turėjo įtakos tam, kad Lietuvos bankas nesiėmė anksčiau aktyvesnių veiksnių banko veiklai koreguoti, nes tam nebuvo formalaus pagrindo, vertinant iš dokumentinės banko priežiūros pusės. Korekcinės banko veiklos priemonės taikytos tik atlikus banko inspektavimą (patikrinimą vietoje). Kita vertus, tai dar karta patvirtina faktą, kad pagrindinęs atsakomybę už banko veiklą turėtų prisiimti banko savininkai. Jeigu Lietuvos bankui teikiamose priežiūrinėse ataskaitose buvo pateikiami klaidingi duomenys, kurie neatspindėjo tikrosios banko finansinės būklės, tai reiškia, kad banko valdymo organai turi prisiimti atsakomybę už klaidingą apskaitos sudarymą ir klaidingų duomenų teikimą priežiūros institucijai. Šis faktas buvo būdingas daugeliui bankų 1995 m. krizės metu. Tačiau 1996 m. Lietuvos banko valdyba įpareigojo bankus tvarkyti apskaitą ir rengti atskaitomybę vadovaujantis Tarptautinių apskaitos standartų nuostatomis, bankų metinės finansinės ataskaitos taip pat privalėjo būtį audituojamos tarptautinių audito kompanijų.

Šaltinis: Lietuvos bankas

26 pav. **AB banko SNORAS kapitalo pakankamumo ir likvidumo rodikliai, proc.**

Tuo tarpu uždaroji akcinė bendrovė „ERNST & YOUNG BALTIC‘‘, atlikusi 2010 m. banko SNORAS finansinių ataskaitų auditą, savo nuomonėje pareiškė, kad banko finansinės ataskaitos visais reikšmingais atžvilgiais teisingai pateikia AB banko SNORAS ir Grupės 2010 m. gruodžio 31 d. finansinę padėtį ir tą dieną pasibaigusių metų finansinės veiklos rezultatus ir pinigų srautus pagal Tarptautinius finansinės atskaitomybės standartus, priimtus taikyti Europos Sąjungoje (Snoras1, 2011). Tačiau jau 2011 m. lapkričio 16 d. Lietuvos bankui paskyrus laikinąjį administratorių banko SNORAS valdybos veikla buvo sustabdyta, o 2011 m. lapkričio 24 d. Lietuvos bankas priėmė sprendimą kreiptis į teismą dėl bankroto bylos bankui SNORAS iškėlimo. Kyla klausimas, kas sąlygojo banko, kurio veikla ir finansinė atskaitomybė viešai demonstravo gerus rezultatus, veiklos sustabdymą ir bankroto bylą.

Toliau pateikiama Lietuvos banko informacija apie banko padėtį, vertinant ją iš banko priežiūrą vykdančios institucijos pusės. Lietuvos banko nuomone, problemos AB banke SNORAS pradėtos identifikuoti jau 1998 m. Banko rizikos augimas ir nemokumą lėmusios priežastys bei banko veiklą koreguojantys priežiūros institucijos veiksmai pateikiami 24 lentelėje. Vertinant Lietuvos banko veiksmus banko SNORAS atžvilgiu iki 2011 m. galima teigti, kad priežiūros institucija veikė nepakankamai efektyviai ir šio banko atžvilgiu taikomos priemonės nebuvo kompleksiškos t.y. jos neturėjo tęstinumo ir leido banko problemoms vis labiau didėti. Be to, tebesitęsiantis banko augimas savo ruožtu augimo ir kaštus, kuriuos vėliau teko patirti valstybei, nusprendus sustabdyti banko veiklą.

24 lentelė. **AB banko SNORAS rizikos augimas**

Data ir įvykis	Lietuvos banko korekciniai veiksmai
Bankas su finansinėmis problemomis susidūrė po 1998 m. Rusijos finansų krizės, tačiau nuostolių iš vertybinių popierių nepripažino. Nuostolingos investicijos į NVS šalių vertybinius popierius buvo formaliai likviduotos suteikiant paskolas tikslinėse teritorijose registruotoms įmonėms.	Atskleidus šią schemą 2002 m. svarstyta pritaikyti griečiausią poveikio priemonę – banko licencijos atšaukimą. Tačiau įvertinus tai, kad šis įvykis darytų neigiamą įtaką bankų sistemos stabilumui (nepakaktų indėlių draudimo fonde sukauptų lėšų AB banko SNORAS indėlininkams išmokėti, prasidėtų masinis indėlių atsiėmimas visame bankų sektoriuje) ir pakenktų besiformuojančiam visuomenės pasitikėjimui bankų sektoriumi, priimtas sprendimas apriboti banko veiklą (paskolų teikimą, operacijas su vertybiniais popieriais), bankas turėjo nutraukti korespondentinius ryšius su tam tikrais bankais, jam pritaikyta daug kitų riziką ribojančių priemonių.
2002 m. AB bankas SNORAS siekė reikšmingai padidinti veiklos apimtį ir norėjo daugiau kaip 7 kartus pasididinti turimą akcinį kapitalą.	Kilus įtarimų dėl lėšų kilmės ir galimo pinigų plovimo, Lietuvos bankas, naujos 1,2 mlrd. litų banko akcijų emisijos registruoti neleido.
2003 m. banką įsigijo daugiau nei du kartus mažesnis Rusijos bankas „Konversbank“, susijęs su buvusio didžiausio akcininko Vladimiro Antonovo šeima. AB bankas SNORAS ir toliau nesprendė pagrindinių problemų, susijusių su dalies banko turto kokybe, netinkamai vykdė Lietuvos banko valdybos duotus įpareigojimus, nesilaikė teisės aktų ir, taikydamas įvairias sandorių schemas, vengė specialiųjų atidėjinių formavimo rizikingam turtui.	2003–2006 m. Lietuvos bankas AB bankui SNORAS taikė poveikio priemones – davė nurodymus mažinti riziką (rizikingo turto apimtį), įspėjo dėl teisės aktų pažeidimų ir veiklos trūkumų, skyrė baudas. 2006 m. AB banko SNORAS administracijos vadovui Raimondui Baranauskui buvo surašytas administracinio teisės pažeidimo protokolas, jam skirta bauda.
Atėjus naujiems banko savininkams, pradėta aktyviai aptarnauti klientus nerezidentus ir jį naudoti kaip finansinių išteklių šaltinį. Didėjo ir banko lėšų koncentracija Rusijos rinkoje (tiek laikant trumpalaikius indėlius, tiek kredituojant privačias įmones).	
2005 m. paspartėjo skolinimas klientams nerezidentams (dažnai didelės rizikos skolinimas). Sąlygas bankui plėstis sudarė dėl patrauklių palūkanų normų sparčiai didėję fizinių asmenų indėliai. 2005 m. AB banko SNORAS veiklos plėtra daugiausia buvo susijusi su pagrindinio akcininko tikslų įgyvendinimu – buvo įsigytas patronuojamasis bankas Latvijoje ir *Pointon York Limited* bankas Didžiojoje Britanijoje (vėliau greitai parduotas). Banko veikla, susijusi su neskaidrių projektų finansavimu Rusijos Federacijos rinkoje, suaktyvėjo.	2006 m. V. Antonovui ir R. Baranauskui pateikus prašymą dėl atitinkamai 1/2 ir 1/5 banko kvalifikuotojo įstatinio kapitalo ir balsavimo teisių dalių įsigijimo, Lietuvos bankas nutarė sutikti su prašymu tik su sąlyga, kad per trejus metus AB banko SNORAS akcininkai suras patikimą ir saugią veiklą vykdančią finansų įstaigą, kuri įsigys ne mažiau kaip 1/3 banko įstatinio, balsavimo teisę suteikiančio kapitalo.

24 lentelės tęsinys kitame puslapyje

24 lentelės tęsinys

Data ir įvykis	Lietuvos banko korekciniai veiksmai
2007 m. AB bankas SNORAS išplatino 604 mln. litų skolos vertybinių popierių emisiją. Jų pajamingumas 2009 m. pradžioje buvo didesnis kaip 100 proc. (investuotojai įžvelgė didelę banko nemokumo riziką).	
2008 m. AB bankui SNORAS siūlant dideles indėlių palūkanų normas, fizinių asmenų rezidentų terminuotųjų indėlių kiekis augo, o nemaža dalis gaunamų lėšų buvo skiriama klientų nerezidentų finansavimui ir lėšų laikymui kituose bankuose.	
2009 m. Jungtinės Karalystės Finansų rinkų priežiūros tarnyba neleido bankui atidaryti filialo Londone dėl banko ir jo akcininkų nepatikimumo. Pasaulinės finansų krizės įkarščio metu nustojęs augti AB banko SNORAS turtas 2009 m. pabaigoje dėl siūlomų didesnių nei rinkos vidurkis palūkanų normų už indėlius ėmė sparčiai didėti. Tuo pat metu ėmė augti investicijos į vertybinius popierius, kurie, kaip paaiškėjo, buvo laikyti Šveicarijos bankuose ne AB banko SNORAS, bet privačių, su banku susijusių asmenų sąskaitose. 2009–2011 m. visas AB banko SNORAS turtas išaugo 43 proc., o klientams rezidentams suteiktų paskolų padaugėjo tik 6 proc.	Lietuvos bankas, matydamas, kad nustatomi AB banko SNORAS veiklos trūkumai nuolat kartojasi ir vis didėja, o po kasmet atliekamo banko inspektavimo siūlomos riziką mažinančios priemonės neužtikrina ne tik pačiame banke kylančių rizikų, bet ir leidžia augti galimam užkrato efektui visam bankų sektoriui, 2011 m. pradžioje nusprendė imtis aktyvesnių priemonių. Įvertinusi 2010 m. AB banko SNORAS inspektavimo metu nustatytus veiklos trūkumus, Lietuvos banko valdyba priėmė sprendimą taikyti ne tik banko veiklos riziką ribojančias priemones (pvz., įpareigoti banką sudaryti trūkstamus atidėjinius, nutraukti rizikingų klientų finansavimą ir pan.), bet ir imtis veiksmingų priemonių apriboti tolesnį banko balanso augimą.

Šaltinis: Lietuvos bankas

2011 m. banko SNORAS veiklai iš Lietuvos banko pusės pradėtas skirti išskirtinis dėmesys, kuris pasibaigė banko veiklos sustabdymu. Aktyvesni Lietuvos banko veiksmai sietini tiek su naujo valdybos pirmininko paskyrimu, šių veiksmų chronologija 2011 m.pateikiama 25 lentelėje.

25 lentelė. **Lietuvos banko veiksmai AB banko SNORAS atžvilgiu 2011 m.**

Data	Lietuvos banko veiksmai
2011 m. sausio 18 d.	AB banko SNORAS veikla iš dalies apribojama – nustatomas maksimalus palūkanų, kurias galima mokėti už indėlius, dydis. Bankas įpareigotas pakeisti savo paskolų portfelio struktūrą, nes didelė paskolų portfelio dalis susijusi su klientų nerezidentų finansavimu. Šį nurodymą bankas įvykdo formaliai.

24 lentelės tęsinys kitame puslapyje

24 lentelės tęsinys

2011 m. gegužė- birželis	Lietuvos bankas norėdamas gauti papildomų duomenų apie banko SNORAS akcininkų veiksmus didinant banko kapitalą ir siekdamas išsiaiškinti, ar banko sudaryti sandoriai, įsigyjant nekilnojamąjį turtą Rygoje, nekelia grėsmės saugiai ir patikimai banko SNORAS veiklai, kreipiasi į teisėsaugos institucijas.
2011m. liepa	Susitikimo su AB banko SNORAS pagrindiniais akcininkais metu iškeliama problema dėl veiklos rizikos, tinkamo dydžio atidėjinių suformavimo, keliamas klausimas dėl kapitalo didinimo. Gaunamas banko pasižadėjimas stiprinti kapitalą.
2011 m. birželis spalis	Matant AB banko SNORAS formalius rizikos ribojimo veiksmus ir analizuojant turimą informaciją, kyla abejonių dėl banko finansinės būklės, todėl užmezgami kontaktai su trečiųjų šalių (Šveicarijos, Vokietijos, Rusijos) priežiūros tarnybomis ir kitais bankų problemų sprendimo patirtį turinčiais ekspertais. Gaunama signalų, kad AB banko SNORAS finansinėse ataskaitose rodomi vertybiniai popieriai bankui nepriklauso. Renkami įrodymai tai patvirtinti.
2011 m. rugsėjis	AB bankas SNORAS buvo paprašytas iki 2011 m. rugsėjo 15 d. perkelti įtarimų keliančius vertybinius popierius, kuriuos jis teigė turįs, iš sąskaitų Šveicarijoje į Lietuvos centrinį vertybinių popierių depozitoriumą. Lietuvos bankas sutiko apmokėti visas su šiuo sandoriu susijusias išlaidas. Nurodytą dieną AB bankas SNORAS perveda tik nedidelę dalį Šveicarijoje laikomų vertybinių popierių.
2011 m. lapkričio 11 d.	Baigiamas AB banko SNORAS inspektavimas, inspektavimo komisija pradeda rengti inspektavimo rezultatų dokumentus.
2011 m. lapkričio 15 d.	Su AB banku SNORAS susijusiame dienraštyje pasirodo straipsnis apie galimus valstybės institucijų veiksmus prieš šalies bankus, ima sparčiai blogėti AB banko SNORAS likvidumo būklė. Lietuvos bankas susisiekia su tarptautinę patirtį turinčiais finansų institucijų konsultavimo ekspertais.
2011 m. lapkričio 16 d.	Lietuvos banko valdybai pateikiama inspektavimo pažyma, patvirtinanti, jog kyla reali grėsmė, kad AB bankas SNORAS yra nemokus, o apskaitoje rodomi vertybiniai popieriai (daugiau kaip 1 mlrd. Lt vertės) laikomi ne banko naudai. Šaukiamas skubus Lietuvos banko valdybos posėdis, kurio metu, remiantis Lietuvos Respublikos Lietuvos banko ir Lietuvos Respublikos bankų įstatymais, iki 2012 m. sausio 16 d. yra skelbiamas akcinės bendrovės AB banko SNORAS veiklos apribojimas (moratoriumas). Paskiriamas laikinasis banko administratorius. Lietuvos Respublikos Vyriausybė, vadovaudamasi Finansinio tvarumo įstatymu, priima sprendimą perimti AB banko SNORAS akcijas visuomenėms poreikiams.
2011 m. gruodžio 7 d.	AB bankui SNORAS iškeliama bankroto byla. Teismo sprendimu skiriamas bankroto administratorius.

Šaltinis: Lietuvos bankas

Oficiali banko veiklos sustabdymo priežastis - banko nemokumas, susidaręs dėl finansinės apskaitos ir atskaitomybės dokumentų klastojimo bei netinkamo paskolų kokybės vertinimo. Lietuvos banko nutarime dėl AB banko SNORAS veiklos apribojimo (moratoriumo) nurodoma, kad sprendimas apriboti banko veiklą priimtas dėl to, kad:

1) bankas nesudarė reikiamų specialiųjų atidėjinių veiklos rizikai mažinti;

2) bankas, prieš priimdamas sprendimą skolinti klientui ir sudaręs sandorius, tam tikrais atvejais neįsitikindavo, ar kliento finansinė ir ekonominė būklė leidžia tikėtis, kad klientas sugebės įvykdyti sutartinius įsipareigojimus, t. y. tinkamai neatliko prisiimamos kredito rizikos vertinimo;

3) dėl papildomų specialiųjų atidėjinių poreikio paskoloms, dėl abejotinos investicijų į Kaimanų Salų ir Didžiosios Britanijos Mergelių Salų jurisdikcijai priklausančius investicinius fondus vertės, dėl Lietuvos banko turimos labai prieštaringos ir banko teikiamą informaciją, kad jis tikrai turi didžiąją dalį savo finansinėse ataskaitose rodomų vertybinių popierių, nepagrindžiančios informacijos, yra reali grėsmė, kad bankas yra nemokus;

4) atsižvelgiant į tai, kad pagal Lietuvos banko turimus duomenis apie 2011 m. lapkričio 15-16 dienomis sparčiai prastėja banko likvidumo situacija (spartų privalomųjų atsargų mažėjimą) ir kyla grėsmė, jog bankas artimiausiu metu turės likvidumo problemų (nesugebės įvykdyti pagrįstų kreditorių finansinių reikalavimų);

5) bankui nustatyti stabilios ir patikimos bankų veiklos užtikrinimui reikšmingų teisės aktų reikalavimų pažeidimai, o dėl banko nemokumo ir likvidumo problemų būtų ypač šiurkščiai pažeisti banko indėlininkų, kitų kreditorių ir klientų bei visuomenės interesai;

6) akcinės bendrovės banko SNORAS veiklos trūkumai ir padaryti teisės aktų pažeidimai nustatomi ne pirmą kartą, bankui anksčiau dėl to jau buvo duoti raštiški nurodymai, nustatyti papildomi reikalavimai dėl banko veiklos rizikos ribojimo ir taikytos poveikio;

7) Lietuvos bankas neturi duomenų apie banko akcininkų ir vadovų veiksmus, kurie rodytų jų pasirengimą ir galimybes užtikrinti patikimą ir riziką ribojantį banko valdymą ir imtis savalaikių ir tinkamų veiksmų, reikalingų besitęsiantiems banko veiklos trūkumams ir daromiems teisės aktų pažeidimams pašalinti;

8) nors banko veiklos apribojimo (moratoriumo) paskelbimas sutrikdytų akcinės bendrovės banko SNORAS veiklą, tam tikru mastu ribotų banko indėlininkų, kitų kreditorių ir klientų teises, tačiau netaikant šios poveikio priemonės banko veikla turėtų būti visiškai nutraukta, nes nustatytų teisės aktų pažeidimų turinys ir kartotinumas, banko veiklos ir finansinės būklės keliama grėsmė banko indėlininkų, kitų kreditorių ir klientų bei visuomenės interesams, būtų pakankamas pagrindas akcinei bendrovei bankui SNORAS išduotai banko licencijai atšaukti.

Lietuvos banko teigimu, banko SNORAS turto vertė oficialiai pateikiamose ataskaitose buvo nuolat gerinama pratęsiant paskolų grąžinimo terminus susijusiems asmenims ir formuojant nepakankamus atidėjinius blogoms paskoloms. Taip pat bankas deklaruodavo lėšas kituose bankuose ir nurodydavo turįs vertybinių popierių, kuriais iš tiesų naudotis negalėjo. Pradėjus tikrojo banko turto vertės nustatymo procesą, gero turto vertė buvo nuolat tikslinama, atsižvelgiant į naujas paaiškėjančias susijusiems asmenims suteiktas paskolas ir kitas aplinkybes. Banko apskaitoje rodomų duomenų ir laikinojo administratoriaus nustatytos balanso vertės skirtumai pateikiami 26 lentelėje.

26 *lentelė.* **AB banko SNORAS balanso vertė, mln. Lt**

Balansinės ataskaitos straipsniai	**AB banko SNORAS apskaitoje rodoma vertė 2011-11-16**	**Banko turto vertės pasikeitimas**	**Laikinojo administratoriaus nustatyta banko balanso vertė 2011 11 16**
Pinigai	3 66,47	-	366,47
Finansinis turtas (VP, investicijos į fondus ir kt.)	2 977,41	-2 286,50	690,91
Paskolos	3 741,71	-1 161,10	2 580,61
Ilgalaikis turtas	161,79	-23,25	138,54
Kitas turtas	732,37	-400,78	331,59
Viso:	**7 979,78**	**-3 871,64**	**4 108,13**
Indėliai	5 777,81		
Apdrausti	*4 215,11*		
Neapdrausti	*1 562,70*		
Skolos VP	662,56		
Skolos sertifikatai	*331,63*		
Obligacijos	*257,96*		
Kiti skolos VP	*72,97*		
Finansų institucijų indėliai	609,11		
Centrinių bankų	*113,79*		
Patronuojamų bankų	*87,34*		
Kitų bankų	*407,98*		
Subordinuotosios paskolos	121,07		
Kiti įsipareigojimai	1,37		
Viso:	**7 171,92**		
Nuosavybė	807,86		
Visi įsipareigojimai ir nuosavybė:	**7 979,78**		
Turto trūkumas:			**-3 871,65**

Šaltinis: Lietuvos bankas

Po banko SNORAS nacionalizavimo, Lietuvos Generalinė prokuratūra pradėjo ikiteisminį tyrimą dėl apgaulingo apskaitos tvarkymo, dokumentų klastojimo, piktnaudžiavimo, turto iššvaistymo

ir pinigų plovimo. Lietuvos Generalinė prokuratūra buvusiems banko akcininkams V. Antonovui ir R. Baranauskui yra pateikusi įtarimus pasisavinus apie 1,7 mlrd. litų banko SNORAS turto. Lietuvos prokurorai yra išdavę Europos arešto orderį jų suėmimui. Žinoma, buvusiųjų banko savininkų gynyba bando įrodyti, kad byla yra politinė.

Buvusių banko akcininkų teigimu banko SNORAS nacionalizavimas yra politizuotas, o bankas šio įvykio išvakarėse buvo mokus ir dirbo pelningai. Buvęs banko prezidentas R. Baranauskas spaudoje ne kartą atmetė visus jam pateiktus kaltinimus, teigdamas, kad banko būklė buvo stabili, bankas gaudavo pakankamai veiklos pajamų, o tariamas jo likvidumo būklės blogėjimas, pervedant iš banko dideles pinigų sumas, yra susijęs su klientų vykdomais mokėjimais. Banko vadovo nuomone, Lietuvos bankas įvairiais būdais stengėsi apriboti banko verslą Ukrainoje, Rusijoje ir kitose NVS šalyse, nes tai erzino banko konkurentus – skandinaviško kapitalo bankus (Lietuvos Rytas (LR), 2013). R. Baranausko nuomone, paskutiniais veiklos metais Lietuvos banko nutarimais bankui „SNORAS“ faktiškai buvo apribota galimybė veikti ir plėtoti verslą. Lietuvos bankas apribojo galimybę pritraukti indėlius su didesnėmis palūkanomis nei Lietuvoje veikiančių skandinaviškų bankų, numatydamas palūkanų ribas, lygias skandinaviškam ekvivalentui, taip pat įpareigojo banką mažinti paskolų portfelį - pirma laiko susigrąžinti paskolas, suteiktas kitų šalių rezidentams, ypač drastiškai mažinti skaičių paskolų, suteiktų Rusijos rezidentams. Bankui buvo nurodyta mažinti aktyvus, suteiktus banko kontroliuojamoms įmonėms. Banko vadovas vertina tai kaip skandinaviško kapitalo bankų veiksmus, siekiant sunaikinti nemėgstamą didžiausią ne skandinavišką konkurentą - banką ,,SNORAS‘‘ (LR, 2013). Jo nuomone, skandinaviški bankai, turėdami didžiulę finansinę įtaką Lietuvos ūkiui, ėmėsi daryti įtaką per valdžios ir valdymo institucijas, o Lietuvos ir Lietuvos banko vadovai, nesiskaitydami su jokiais padariniais, pasidavė tokiam spaudimui. Banko vadovas taip pat atmeta kaltinimus dėl banko paskolų kokybės. Jo nuomone, Lietuvos banko specialistai ne kartą spaudė banką didinti atidėjinių (rezervų) lygį toms paskoloms dengti, kad sudarytų rinkos rezervų vidurkį, kaip yra skandinaviškuose bankuose. Tuo tarpu banko SNORAS specialistai nesuprasdavo prievartinio vertimo sudaryti atidėjinius, nes tai galima vaizdžiai prilyginti ligoninėje gulinčių ligonių būklės vertinimui pagal visų ligonių kūno temperatūros vidurkį. Jų nuomone, visų bankų paskolų portfelis yra skirtingas, kaip skirtinga ir jų klientų bazė. R. Baranauskas kaltina Lietuvos banką dvigubų standartų taikymu prižiūrimiems rinkos dalyviams. Pateikdamas pavyzdį, kad Lietuvoje veikiantys skandinaviški bankai drauge su savo pagrindiniais bankais patyrė milijardinių nuostolių ir dėl to buvo priversti kreiptis pagalbos į savo šalių vyriausybes, o „Swedbank“vos nesustojo dėl nuostolių, kuriuos patyrė krizės įkarštyje, jis kaltina Lietuvos banką, kad pastarasis skandinaviškiems bankams netaikė jokių poveikio priemonių ,,…niekas nekalbėjo apie bankų turto trūkumus, galimą bankų turto iššvaistymą, dėl skirtingų apskaitos vertinimų susidariusias skyles (kai bankų aktyvai vertinami itin konservatyviai)…‘‘; ,,…galiu drąsiai teigti, jog LB taiko dvejopus standartus, nes ne vieną sykį iš

banko vadovų ir darbuotojų girdėjau teigiant, kad turėtume elgtis „kaip skandinavai“ - nefinansuoti verslo (kaip skandinaviški bankai elgėsi krizės įkarštyje), nesiūlyti patrauklių indėlių palūkanų ir rodyti rinkai, kad dirbame patirdami nuostolį…‘‘ (LR, 2013). R. Baranauskas teigimu, bankas „SNORAS“ taikiniu buvo pasirinktas dar ir dėl to, jog buvo laikomas stipria politine jėga – turėjo pakankamai finansinių išteklių ir valdė didžiausią akcijų dalį vienoje įtakingiausių šalies žiniasklaidos grupių - UAB „Lietuvos rytas“. Jo nuomone, buvusi valdančioji konservatorių Vyriausybė laikė banką labai pavojingu, nors į politiką bankas nesikišo ir nedarė jai įtakos. Be to, banko vadovas akcentavo, kad bankas nemalonėn pateko ir dėl to, kad pagrindinis banko akcininkas buvo rusas, dėl ko jiems nuolat tekdavo aiškintis ir kęsti nuolatinius priekaištus dėl banko SNORAS pagrindinio akcininko V. Antonovo netinkamos pilietybės. R. Baranausko manymu, jeigu pagrindiniai banko akcininkai būtų buvę amerikiečiai ar švedai, banko nacionalizavimas nebūtų įvykęs.

27 lentelė. **AB banko SNORAS pagrindinės bankroto priežastys**

Bankroto priežastys	
Objektyvios	**Subjektyvios**
1. Šalies politinė aplinka Bankas SNORAS turėdamas pakankamus finansinius išteklius bei būdamas įtakingos žiniasklaidos grupės „Lietuvos rytas“ akcininku tapo įtakinga politine jėga, kuri buvo neparanki šalies valdančiosioms politinėms jėgoms.	1. Banko vadovų ir akcininkų neteisėti veiksmai. Banko akcininkams V. Antonovui ir R. Baranauskui pasisavinus apie 1,7 mlrd. litų banko turto bankas SNORAS tapo nemokiu.
2. Šalies konkurencinė aplinka Skandinaviški bankai turėdami didžiulę finansinę įtaką Lietuvos ūkiui ėmėsi daryti įtaką per valdžios ir valdymo institucijas siekdami pašalinti jiems neparankų banką SNORAS.	2. Apgaulingas apskaitos tvarkymas. AB banko SNORAS turto vertė oficialiai pateikiamose ataskaitose buvo nuolat gerinama pratęsiant paskolų grąžinimo terminus susijusiems asmenims ir formuojant nepakankamus atidėjinius blogoms paskoloms. Taip pat bankas deklaruodavo lėšas kituose bankuose ir nurodydavo turįs vertybinių popierių, kuriais iš tiesų naudotis negalėjo.
3. Bankų priežiūros veiksmų nepakankamas efektyvumas Problemos banke nustatomos nuo 1998 m. ir bankui iki pat jo nacionalizavimo taikomos įvairios poveikio priemonės, kurios veikia neefektyviai ir nesustabdo banko rizikos augimo ik 2011 m. Atskiri Lietuvos banko darbuotojai, atsakingi už bankų priežiūrą, įtariami piktnaudžiavimu tarnybine padėtimi.	3. Netinkamas rizikos vertinimas banke. Bankas neatsakingai skolino susijusiems asmenims, nevertino tokio skolinimo rizikos. Išduotos paskolos nebuvo grąžinamos, jų būklė dirbtinai gerinama atliekant paskolų pratęsimus ir kitomis priemonėmis.

27 lentelės tęsinys kitame puslapyje

27 lentelės tęsinys

	4. Banko kapitalas Bankas veikė turėdamas didelį finansinį svertą. Banko nuosavas kapitalas nebuvo pakankamas augančiai veiklos rizikai padengti, taip pat bankas nesugebėjo pritraukti investicijų kapitalo padidinimui. Ilgą laikotarpį banko kapitalo pakankamumo rodiklis balansavo ties vykdymo riba.

Šaltinis: Sudaryta autoriaus

Apibendrinant banko SNORAS veiklą ir bankroto priežastis, šiuo metu galima daryti tik kelias išvadas, nes kol neįvyks banko akcininkų teismas ir nepasitvirtins jiems pateikti kaltinimai vienareikšmiškos išvados netspindėtų pilno vaizdo dėl kardinaliai priešingų nuomonių. Banko bankroto priežasčių apibendrinimas pateikiamas 27 lentelėje. Šioje lentelėje pateiktos tiek oficialios, tiek banko savininkų ir vadovų įvardintos priežastys.

4.2. Bankų bankrotų Lietuvos bankų sistemoje pasekmės šalies ekonomikai

4.2.1. Bankų, bankrutavusių 1995-1999 m., bankroto pasekmės

1994 – 1995 m. Lietuvoje bankrutavo ar likvidavosi 14 smulkių bankų. Kai kuriems bankams dėl veiklos sutrikimų buvo iškeltos bankroto bylos, kitų (Žemės bankas, Lietūkis) akcininkų susirinkimuose buvo nuspręsta likviduoti bankus. Nežiūrint didelio žlugusių bankų skaičiaus šis faktas neturėjo didesnio poveikio visai bankų sistemai, kadangi bankrutuojančių bankų turtas sudarė nežymią visos bankų sistemos aktyvų dalį (Ramonas, 2002). 1996 m. sausio 1 d. bankrutuojančių bankų (be ,,Aurabanko‘‘, Lietuvos akcinio inovacinio banko, Vakarų banko ir „Litimpeks“ banko aktyvai sudarė 1,3 proc. visos bankų sistemos turto, suteiktos paskolos – 4,1 proc. visos bankų sistemos suteiktų paskolų ir 3,3 proc. gyventojų indėlių. Detalesni šių bankų duomenys pateikti 28 lentelėje.

28 lentelė. **Bankrutuojančių ir likviduojamų bankų duomenys 1996 01 01, tūkst. Lt**

	Paskolos	**Indėliai**	**Gyventojų indėliai**	**Visi įsipareigojimai**
KB Sekundė	10,434	6,783	6,757	9,867
KB Apus	7,448	6,150	6,054	11,473
KB Ateitis	8,025	6,548	5,692	16,223
KB Nida	13,444	3,122	1,886	24,995
KB Kredito bankas	52,549	22,706	13,769	57,900

28 lentelės tęsinys kitame puslapyje

28 lentelės tęsinys

	Paskolos	Indėliai	Gyventojų indėliai	Visi įsipareigojimai
KB Kooperacijos bankas	15,750	19,645	15,167	22,842
KB Lietuvos verslas	23,033	28,377	2,637	33,110
KB Ekspres bankas	5,355	2,810	648	9,944
KB Lietūkis	2,978	446	148	991
KB Balticbank	31,278	25,989	12,435	32,029
KB Žemės bankas	3,118	0	0	5,211
Iš viso	**173,412**	**122,576**	**65,193**	**221,532**

Šaltinis: Sudaryta pagal Lietuvos banko duomenis

Kur kas didesnį poveikį bankų sistemai turėjo ,,Aurabanko‘‘, Lietuvos akcinio inovacinio banko, Vakarų banko ir „Litimpeks“ banko padėties blogėjimas. 1996 m. sausio 1 d. šių bankų turtas sudarė 20 proc. visos bankų sistemos turto, suteiktos paskolos - 22,6 proc. visoje bankų sistemoje suteiktų paskolų, gyventojų indėliai -18,7 proc. visos bankų sistemos indėlių. 1995 m. pabaigoje šiems bankams pritaikyti veiklos apribojimai sutrikdė bankų rinką: padidėjo visuomenės nepasitikėjimas komerciniais bankais, iš jų pradėta masiškai atsiimti indėlius. Indėlininkus stengėsi nuraminti net ir tie komerciniai bankai, kuriems sukrėtimai tuo metu tiesiogiai negrėsė (nors likvidumo problemų tuo metu turėjo beveik visi bankai). 1995 m. pabaigoje Lietuvos bankų sistema buvo praradusi pasitikėjimą, o 1996 m. pradžioje jau buvo akivaizdu, kad sunki daugumos komercinių bankų finansinė būklė padarė žalos ir šalies ekonomikai, ir valstybės prestižui. Tarptautinio valiutos fondo duomenimis nuo 1995 m. gruodžio mėn iki 1996 m. kovo mėn. iš bankų buvo atsiimta apie 25 proc. gyventojų indėlių (Enoch, 2002). Dėl bankų griūties beveik sužlugo tarpbankinių paslaugų rinka, smuko bankų tarpusavio pasitikėjimas, smarkiai sumažėjo pinigų kiekis rinkoje. 1995 m. gruodžio 21 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos įstatymas dėl priemonių komercinių bankų likvidumui palaikyti. Seimas, siekdamas spręsti tarpbankinių paskolų rinkos likvidumo problemas, įgaliojo Vyriausybę teikti ne ilgiau kaip vieneriems metams ir ne didesnes kaip 300 mln. litų valstybės garantijas, tačiau tarpbankinę paskolą buvo sunku gauti ir turint tokią garantiją. Prieš komercinių bankų veiklos sukrėtimus tarpbankinė paskolų rinka buvo kur kas aktyvesnė. Vien 1995 m. rugsėjo mėn. buvo suteikta daugiau kaip 91 mln. litų tarpbankinių paskolų. 1996 m. gegužės mėn. tarpbankinės paskolos sudarė tik 4,5 mln. litų (Šadžius, 2004).

Susiklosčiusi situacija bankų sektoriuje turėjo neigiamos įtakos šalies finansų būklei. Dėl įmonių ir organizacijų lėšų įšaldymo bankuose nebuvo įvykdytas fizinių asmenų pajamų mokesčio surinkimo planas (surinkta 98,1 proc.). Buvo sunkiau vykdyti valstybės biudžeto (valstybės biudžeto deficitas 1996 m. pirmąjį pusmetį sudarė 359 mln. Lt) ir Valstybinio socialinio draudimo fondo pajamų

reikalavimus, išmokėti pensijas. Respublikos komercinių bankų išlaidos specialiesiems atidėjiniams blogoms paskoloms ir palūkanoms 1996 m. sausio 1 d. sudarė 615 mln. Lt. Nesant šios mokesčių lengvatos, bankai būtų turėję sumokėti apie 178 mln. Lt juridinių asmenų pelno mokesčio (Valstybės kontrolė; 1996). Nepasiteisino sprendimai valstybės biudžeto depozitais spręsti komercinių bankų (Aurabanko, Vakarų banko) likvidumo problemas. 1995 metais Finansų ministerija pervedė valstybės biudžeto lėšas į depozitus Lietuvos banke (40 mln. Lt) bei komerciniuose bankuose (57,8 mln. Lt). Lėšos iki 1996 m. sausio 1 d. nebuvo grąžintos, o vėliau 27 805 tūkst. Lt AB ,,Aurabanke‘‘ Seimo sprendimu kapitalizuotos, Vakarų banke dėl bankroto procedūrų 30 mln. Lt depozito didžioji dalis buvo prarasta.

Pablogėjo ir Vyriausybės vertybinių popierių (VVP) rinkos padėtis. Iš Lietuvos ėmė masiškai trauktis užsienio investuotojai, kurie, ekspertų vertinimais, 1995 m. rudenį užėmė 30–40 procentų VVP rinkos. Buvo prarastas pasitikėjimas šalies nacionaline valiuta – litu, todėl VVP palūkanos padidėjo iki 39 procentų. Net ir padidinus palūkanų normą, sunkiai sekėsi platinti naujų emisijų obligacijas (Šadžius, 2004). Įvairių ekspertų vertinimais, šalies bankų griūtis tiesiogiai palietė apie 30 procentų, netiesiogiai – 70 procentų ūkio subjektų. Šalies gyventojai ir ūkio subjektai per bankų bankrotų laikotarpį (1994–1996 m.) patyrė 1,2 mlrd. litų nuostolių, o tai sudarė 2,5 procento BVP (Garbaravičius, Kuodis, 2002). Per 1996 m. pirmąjį ketvirtį Lietuvos banko oficialiosios tarptautinės atsargos sumažėjo 15,5 procento, konvertuojamos valiutos atsargos (1996 m. sausį–vasarį) – 137 mln. JAV dolerių.

Šalyje buvo matyti ir politinės krizės požymių. Šalies Prezidentas ir Seimo Pirmininkas ėmėsi veiksmų, kurie buvo būtini politiniam nestabilumui, glaudžiai susijusiam su bankų veikla, likviduoti. Be ekonominio pobūdžio veiksmų, taikomų bankų veiklai sureguliuoti, išeitimi iš susidariusios padėties taikyti ir politinio pobūdžio sprendimai, pavyzdžiui, Vyriausybės ir Lietuvos banko vadovų atstatydinimas.

1995 m. pabaigoje, siekiant padidinti gyventojų pasitikėjimą bankais, buvo priimtas Gyventojų indėlių draudimo įstatymas, kuris nustatė indėlių draudimo ir draudimo kompensacijų išmokėjimo tvarką bei dydžius. 1996 m. Lietuvos bankas kartu su Vyriausybe sudarė veiksmų planą padėčiai bankų rinkoje gerinti. Pagal šį veiksmų planą bankai buvo įpareigoti nustatytais terminais sustiprinti kapitalo bazę, restruktūrizuoti aktyvus ir užtikrinti kapitalo pakankamumo normatyvo vykdymą, taip pat buvo numatyta Vyriausybės parama probleminių bankų restruktūrizavimui bei kitos priemonės.

1996 m. vasario mėnesį buvo priimtas Gyventojų indėlių bankrutuojančiuose bankuose dalinio kompensavimo laikinasis įstatymas, kuris buvo taikomas gyventojų indėliams, neapdraustiems pagal Gyventojų indėlių draudimo įstatymą, bei indėliams, laikomiems bankuose, kuriuose mažiau nei 51 procentas akcinio kapitalo yra valstybės nuosavybė. Pagal šį įstatymą kompensavimo objektu buvo bankrutuojančiuose bankuose laikomi gyventojų indėliai litais ir užsienio valiuta, o kompensavimo

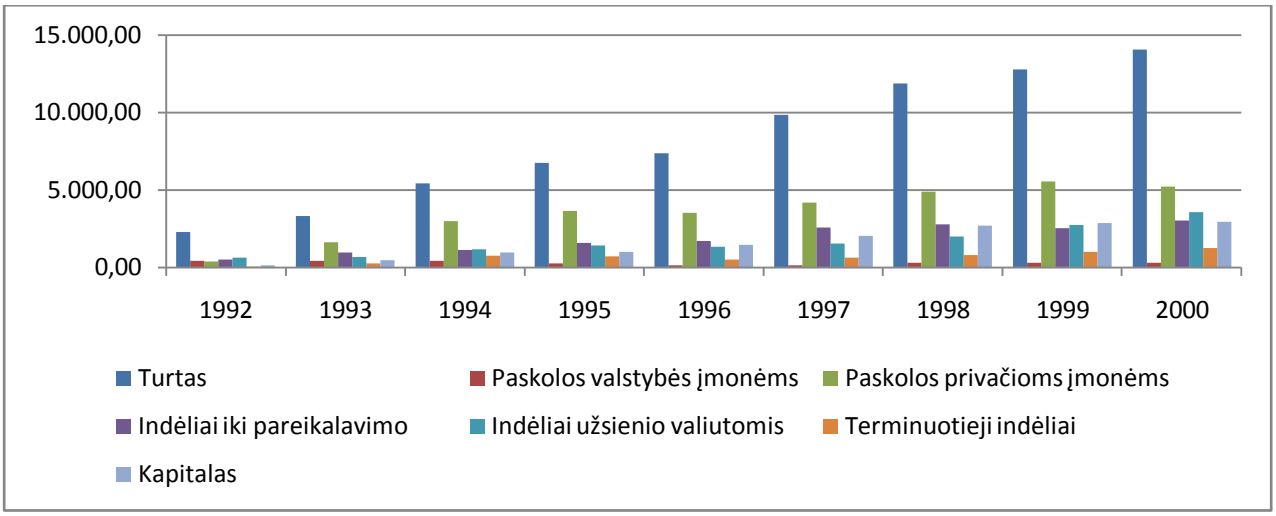
suma buvo lygi gyventojo indėlio likučiui, buvusiam bankroto bylos iškėlimo bankui dieną, bet ne daugiau kaip 4 tūkstančiai litų.

Pirmosios Gyventojų indėlių draudimo fondo išmokos taip pat sietinos su 1995 m. bankų sektoriaus sukrėtimais. 1997 m. rugpjūčio 8 d. iškėlus bankroto bylą AB ,,Tauro‘‘ bankui, draudimo išmokoms buvo pasirinktas užsienio praktikoje populiarus mokėjimo būdas bankrutavusio banko indėlininkams atidarant einamąsias sąskaitas kitame veikiančiame banke (pasirinktas Lietuvos taupomasis bankas). 1997 m. spalio 3 d. į septynis Lietuvos taupomojo banko skyrius draudimo įmonė išmokoms pervedė 4 278 tūkst. Lt. Jas gavo 1645 indėlininkai. Lietuvos taupomajam bankui už draudimo išmokų įskaitymą į indėlininkų sąskaitas sumokėtas 17 tūkst. Lt mokestis. AB ,,Tauro‘‘ banko draudimo išmokoms panaudota dalis surinktų draudimo įmokų, kurių iki 1997 m. spalio 1 d. draudimo fonde buvo sukaupta 13 291 tūkst. Lt. AB ,,Tauro‘‘ banko draudimo įmoka tesudarė 192 tūkst. Lt.

1999 m. rugsėjo 13 d. sustabdžius ,,Litimpeks‘‘ banko veiklą, buvo priskaičiuota 14 590 tūkst. Lt draudimo išmokų 4665 indėlininkams. Draudimo išmokoms mokėti buvo pasirinktas Lietuvos žemės ūkio bankas, kuriame buvo atidarytos indėlių iki pareikalavimo sąskaitos, skirtos AB „Litimpeks“ banko indėlininkams ir į jas pervestos draudimo išmokų lėšos, kurios buvo pradėtos mokėti 1999 m. gruodžio 1 dieną. Draudimo išmokos ,,Litimpeks‘‘ banko indėlininkams sudarė 13.7 proc. visų iki 1999 m. gruodžio 1 d. surinktų draudimo įmokų. Tuo metu ,,Litimpeks‘‘ banko sumokėtos draudimo įmokos tesudarė 7.2 proc. visų draudimo išmokų, išmokėtų šio banko indėlininkams.

Nežiūrint reikšmingų sunkumų bankų sistemoje, visuotinės šalies bankininkystės arba finansų krizės nebuvo – bankų griūties laikotarpiu piniginių atsiskaitymų sistema, išskyrus atskirus bankus, nebuvo sutrikusi, veikė šalies pinigų ir kapitalo rinka. Galima būtų teigti, kad iš bankų sektoriaus pasitraukė rizikingiausi žaidėjai, o pats bankų sektorius„apsivalė“ ir sustiprėjo, išlikę bankai veikė apdairiau, gerokai sumažėjo blogų paskolų portfelis, buvo stiprinama ir tobulinama bankų priežiūros sistema.

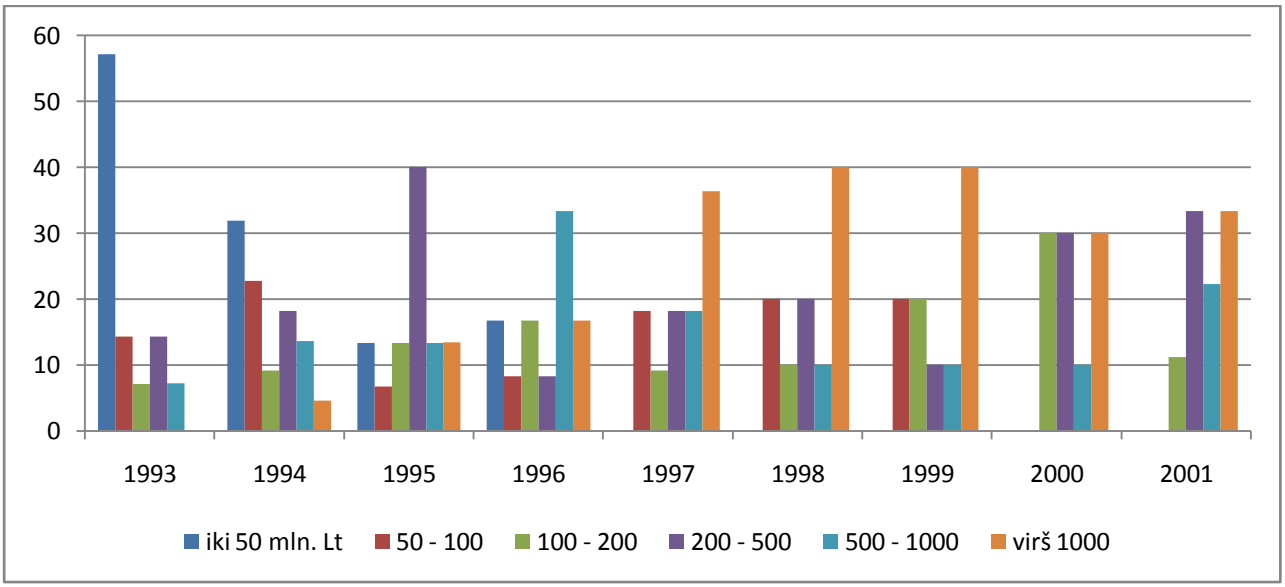
27 paveiksle pateikti konsoliduoti kredito įstaigų sistemos duomenys rodo, kad nuo 1996 m. visuose pagrindiniuose bankų balanso straipsniuose vyko nuoseklus augimas. Reikia pažymėti, kad greta komercinių bankų pradėjo steigtis nauji finansų rinkos žaidėjai – kredito unijos. Tam pagrindą padėjo 1995 m. priimtas Lietuvos Respublikos kredito unijų įstatymas. Nors pradiniame veiklos etape kredito unijų veiklos apimtys buvo nereikšmingos, tačiau ilgainiui jos sėkmingai užėmė nišą finansinių paslaugų sektoriuje, teikdamos paslaugas tose vietovėse, kurios bankams buvo nepatrauklios. Taip pat Lietuvoje nuo 1997 m. pradėjo steigtis užsienio bankų skyriai. Nauji rinkos dalyviai skatino sveiką konkurenciją rinkoje, taip pat vertė bankus gerinti paslaugų kokybę, siekiant išlaikyti turimus klientus.

Šaltinis: Lietuvos bankas

27 pav. **Lietuvos kredito įstaigų konsoliduoto balanso duomenys, mln. Lt**

Iš rinkos pasitraukus smulkiesiems bankams, vyko bankų rinkos koncentracija ir bankų stambėjimo procesas, kurį iliustruoja 28 pav. Jeigu 1993 m. rinkoje dominavo bankai, kurių turto dydis buvo iki 50 mln. Lt, tai 1997 m. tokių bankų jau nebeliko. Bankų stambėjimas vyko netolygiai, rinkoje susiformavo trys bankų grupės - labai stambūs bankai, vidutinio dydžio bankai ir smulkieji bankai. Pagrindinis bankų sistemos turtas koncentravosi stambiuosiuose bankuose.

Šaltinis: Lietuvos bankas

28 pav. **Lietuvos bankų pasiskirstymas pagal turto dydį, proc.**

Iki 1998 m. Rusijos krizės bankų sektorius veikė stabiliai, gyventojų pasitikėjimas bankų sistema taip pat pradėjo stiprėti, tą rodė augančios gyventojų indėlių apimtys. Jau minėtas AB „Tauro“ banko

bankrotas didesnio poveikio bankų sistemos funkcionavimui neturėjo. 29 lentelėje pateikti finansų sektoriaus saugumo rodikliai patvirtina teigiamas bankų vystymosi tendencijas.

29 lentelė. **Lietuvos bankų sektoriaus finansinio saugumo rodikliai (laikotarpio pabaigai), proc.**

Rodiklis	1996 m. gruodis	1997 m. gruodis	1998 m. kovas
Kapitalo pakankamumas	10,5	10,8	14,0
Nuosavybės grąža	-9,1	-8,3	3,4
Nuosavybės grąža (be valstybinių bankų)	15,4	10,8	5.9
Indėlių augimas (metinis)	-5,0	34,0	30,0
Paskolų privačiam sektoriui augimas (metinis)	-4,0	19,0	26,0
Įsipareigojimai nerezidentamas/Visi įsipareigojimai	3,0	6,0	8,0

Šaltinis: Enoch, 2002.

Rusijos finansų krizė, kilusi 1998 m. rugsėjo mėn., sukėlė šalyje ekonominę recesiją, tačiau bankų sistema sugebėjo apsisaugoti nuo nepageidaujamų makroekonominių reiškinių. Dėl Rusijos rublio devalvacijos ir staigaus infliacijos šuolio sumažėjusi Rusijos vidaus rinkos paklausa ženkliai sumažino Lietuvos eksportą į šią šalį. Sutrikę atsiskaitymai su Rusija taip pat sumažino konkrečių ekonominių veiklų aktyvumą. Tačiau tiesioginė krizės įtaka Lietuvos bankams, skirtingai nuo Latvijos ir Estijos (šiose valstybėse dėl Rusijos krizės keliems bankams buvo iškeltos bankroto bylos), buvo mažai juntama (Ramonas, 2002). Šalies bankai buvo mažai integruoti į Rusijos rinką. Visų veikiančių bankų lėšos Rusijos kredito įstaigose ir investicijos į Rusijos vertybinius popierius sudarė apie 1,4 proc. viso veikiančių bankų turto. Bendra veikiančių bankų atvira pozicija Rusijos rubliais tesudarė apie 0,1 proc. bankų kapitalo. Nuo 1999 m. rugsėjo 13 d., kada buvo iškelta bankroto byla AB „Litimpeks“ bankui, iki 2011 m. lapkričio 16 d. šalies bankų sektoriuje bankroto atvejų nebuvo. 30 lentelėje pateikiami bankų krizių Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje apibendrinti duomenys.

30 lentelė. **Bankų krizių pasekmės Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje**

Šalis	Krizės pradžia	Neveiksnių paskolų pikas (%)	Krizės fiskaliniai kaštai (% nuo BVP)	Krizės poveikis BVP (%)	Komentarai
Lietuva	1995 m.	32.2	3.1	1.2	1995 m. 14 smulkių bankų bankrutuoja arba likviduojasi, 3 valstybiniai bankai susiduria su mokumo problemomis, o 4-rių stambiausių komercinių bankų veikla apribojama.

30 lentelės tęsinys kitame puslapyje

30 lentelės tęsinys

Šalis	Krizės pradžia	Neveiksnių paskolų pikas (%)	Krizės fiskaliniai kaštai (% nuo BVP)	Krizės poveikis BVP (%)	Komentarai
Latvija	1995 m.	20.0	3.0	-2.1	1994 - 1995 m. 35 bankams buvo taikytos poveikio priemonės: atšauktos licencijos, apribota veikla arba likviduoti. 1995 m. bankų sistemos neigiama turto vertė siekė apie 7 proc. BVP.
Estija	1992 m.	7.0	1.9	-21.6	1992 m. trys valstybiniai bankai susidūrė su likvidumo problemomis. 1994 m. dėl valstybinių indėlių atsiėmimo žlugo 10 proc. rinkoje užimantis Socialinis bankas. Tais pačiais metais 5-kiems bankams atšaukiamos licencijos, du stambūs bankai sujungiami ir nacionalizuojami, dar du bankai sujungiami ir pertvarkomi į blogų paskolų valdymo įmonę.

Šaltinis: Laeven, Valencia, 2008.

Po komercinių bankų griūties 1995 m. vienas pagrindinių uždavinių buvo sukurti stiprų Lietuvos banką, kuris kiek galima mažiau priklausytų nuo šalies politinių jėgų. Iki griūties vykęs nuolatinis besikeičiančių politinių jėgų kišimasis į Lietuvos banko veiklą, dažnas valdybos narių ir pirmininko keitimas ne tik silpnino centrinio banko nepriklausomumą, bet ir mažino jo veiklos efektyvumą (Šadžius, 2004). Vėlesniu šiuolaikinės bankininkystės raidos laikotarpiu naujos Lietuvos banko valdybos svarbiausi veiklos tikslai buvo numatyti kredito įstaigų ir finansų sektoriaus sukrėtimus ir laiku jiems užkirsti kelią, siekti sudaryti sąlygas, atitinkančias tarptautines bankų veiklos normas, komercinių bankų veiklai.

4.2.2. AB banko SNORAS bankroto pasekmės

Pakankamai didelio banko veiklos sustabdymas yra reikšmingas įvykis visai finansų sistemai. 2011 m. lapkričio 16 d. įvykęs reikšmingą vietą (AB bankas SNORAS buvo sistemoje trečias pagal indėlių apimtis ir penktas pagal turto dydį) bankų sistemoje užėmusio AB banko SNORAS veiklos

sustabdymas ir banko akcijų perėmimas visuomenės poreikiams sumažino visuomenės pasitikėjimą bankais, ypatingai patronuojančiųjų finansų institucijų neturinčiais vietinio kapitalo bankais.

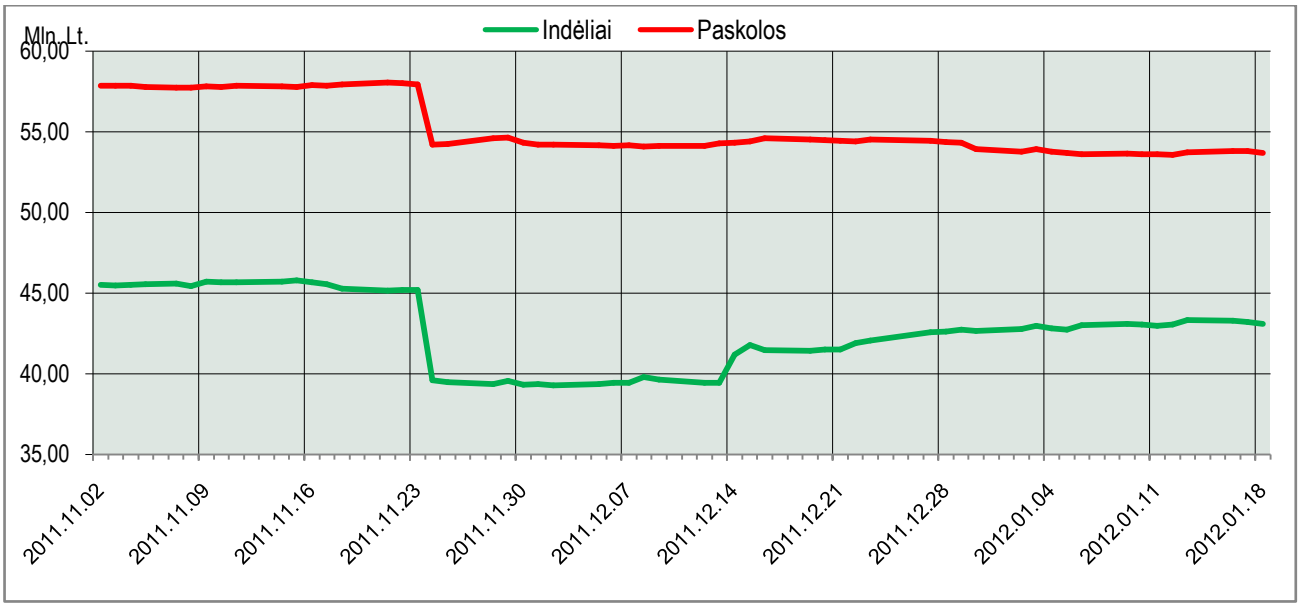
Prieš veiklos sustabdymą AB bankas SNORAS turėjo:

- apytiksliai 1,2 mln. mažmeninių klientų;
- daugiau kaip 400 000 finansinių sutarčių su klientais;
- apytiksliai 400 000 indėlių;
- daugiau kaip 220 000 aktyvių paskolų sąskaitų 17 šalių;
- apytiksliai 16 000 komercinių sutarčių su prekių ir paslaugų teikėjais;
- 1 385 darbuotojus: daugiausia Lietuvoje, tačiau nedidelė jų dalis taip pat dirbo kitose šalyse, įskaitant Latviją, Estiją ir Jungtinę Karalystę;
- 388 seifus visame filialų tinkle;
- 339 bankomatus, 230 taupomuosius skyrius, 10 filialų ir 15 filialų skyrių;
- 194 klientus, kurie saugojo 410 kitų emitentų išleistų vertybinių popierių pozicijų, ir 8040 banko SNORAS išleistų obligacijų savininkų;
- 114 *nostro* sąskaitų 55 bankuose korespondentuose 25 šalyse, 20 valiutų.

Iki 2012 m. vasario 10 d. (t.y. iki kreditorių reikalavimų pateikimo termino pabaigos) buvo pateikta 28 500 kreditorinių reikalavimų. Kreditorinius reikalavimus pateikė maždaug 17 400 fizinių ir juridinių asmenų iš 53 šalių. Banko administratoriui atlikus pateiktų reikalavimų vertinimą, teismui buvo pateikti reikalavimų sąrašai. Iš viso iki nurodytos datos kreditoriai pateikė reikalavimus, kurių bendra suma yra 9 394 807 980 Lt.

2011 m. gruodžio 7 d. AB banko SNORAS pradinis pinigų likutis buvo 3 002 014 Lt. Nuo 2011 m. gruodžio 7 d. iki 2012 m. birželio 30 d. bankroto administratoriui pavyko gauti apytiksliai 1 091 297 000 Lt sumą ir išmokėti apytiksliai 111 597 000 Lt. Grynasis rezultatas – galutinis 979 700 000 Lt pinigų likutis 2012 m. birželio 30 d. Ši suma buvo išskaidyta ir laikoma keliuose stambiuose bankuose.

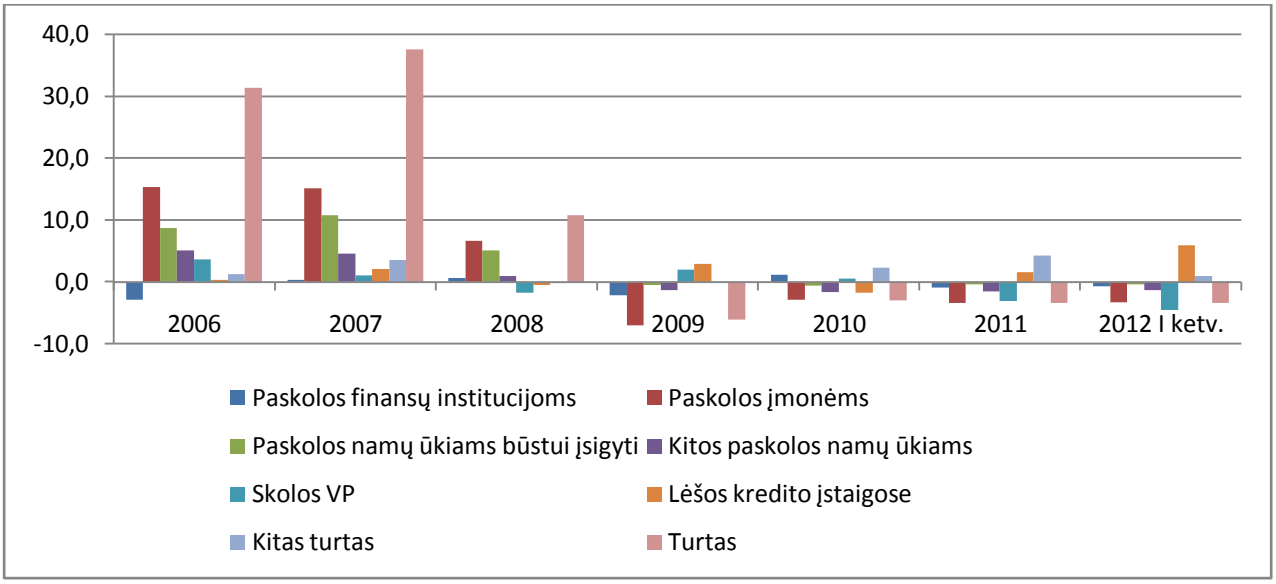
AB banko SNORAS bankrotas turėjo įtakos šalies bankų sistemai. Per dvi savaites nuo AB banko SNORAS veiklos sustabdymo AB banke „FINASTA“ indėliai sumažėjo 9 proc. (11,4 mln. Lt), UAB Medicinos banke – 8 proc. (47 mln. Lt), AB Ūkio banke – 7 proc. (254,4 mln. Lt), AB Šiaulių banke – 6 proc. (115,3 mln. Lt). Tačiau šalies bankų sistema įrodė esanti pasirengusi ir pajėgi atlaikyti stresines situacijas. Bankai turėjo sukaupę pakankamai likvidaus turto atsargų ir, prireikus, galėjo jas panaudoti indėliams grąžinti. 2011 m. gruodžio mėn. turtas ir indėliai veikiančiuose bankuose padidėjo (žr. 29 pav.). Tai nulėmė į bankų sistemą pervestos apie 4 mlrd. Lt draudimo išmokos bankrutuojančio banko indėlininkams. Apie 77 proc. šių lėšų pervesta į bankuose esančias gyventojų bei įmonių sąskaitas ir tik 23 proc. išmokėta grynaisiais pinigais.

Šaltinis: Lietuvos bankas

29 pav. **AB banko SNORAS veiklos sustabdymo pasekmės paskolų ir indėlių rinkai**

AB bankas SNORAS buvo suteikęs 6,2 proc. bankų sektoriaus paskolų ir pritraukęs 13,0 proc. indėlių. Jo veiklos licencijos atšaukimas lėmė 2011 m. bankų sektoriaus turto Lietuvoje sumažėjimą. Per 2011 m. bankų sektoriaus turtas Lietuvoje sumažėjo 3,3 proc. – iki 79,0 mlrd. litų (eliminavus AB banko SNORAS ir VĮ „Indėlių ir investicijų draudimas“ pradėtus kompensuoti apdraustus indėlius, bankų sektoriaus turtas Lietuvoje per 2011 m. būtų ūgtelėjęs 1,1 %). Reikšmingiausią įtaką bankų sektoriaus turto pokyčiams darė paskolų portfelio ir bankų turimo skolos vertybinių popierių portfelio sumažėjimas (žr. 30 pav.)

Šaltinis: Lietuvos bankas

30 pav. **Lietuvos kredito įstaigų sektoriaus turto pokyčiai, proc.**

AB banko SNORAS bankroto poveikis bankų sistemai neapsiribojo išaugusiu investuotojų nepasitikėjimu ir padidėjusia likvidumo įtampa atskiruose bankuose, o tiesiogiai palietė ir šiame banke lėšas laikiusias kredito įstaigas. Nors AB bankas SNORAS savo veiklą daugiausia finansavo indėliais ir buvo neaktyvus tarpbankinėje rinkoje, tačiau jame laikytos kitų kredito įstaigų lėšos turėjo įtakos jų veiklai. AB banke SNORAS laikomos Lietuvos kredito įstaigų lėšos siekė 44,3 mln. Lt, iš jų 7,5 mln. Lt bankų lėšos, be to, bankai buvo įsigiję 10,4 mln. Lt AB banko SNORAS išleistų obligacijų. Didžiausią poziciją bankrutavusiame banke turėjo Lietuvos centrinė kredito unija – 18,5 mln. Lt. Siekiant užtikrinti veiklos stabilumą ir kapitalo pakankamumo rodiklio vykdymą, šiai pozicijai sudarius reikiamus specialiuosius atidėjinius, Lietuvos centrinė kredito unija turėjo didinti pajinį kapitalą, jai buvo suteikta valstybės parama subordinuotosios paskolos pavidalu. Dėl AB banke SNORAS laikytų lėšų grėsmė veiklos stabilumui ir kapitalo pakankamumo rodiklio vykdymui iškilo ir 9 kitose kredito unijose. AB banko SNORAS dukterinio banko AB banko „FINASTA“ bendra pozicija AB banke SNORAS siekė beveik 12 mln. Lt (įskaitant išvestines priemones ir nebalansines pozicijas). Šio banko situaciją dar labiau komplikavo ir tai, kad vienintelė banko akcininkė yra bankrutuojančio AB banko SNORAS dukterinė įmonė AB „Finasta holding“, kurios veikla buvo visiškai priklausoma nuo AB banko SNORAS finansavimo. Nuostolių dėl AB banko SNORAS bankroto patyrė ir UAB Medicinos bankas, turėjęs 10,2 mln. Lt vertės bankrutavusio banko obligacijų. Tačiau UAB Medicinos bankas turi pakankamą kapitalą galimiems nuostoliams padengti ir turimoms obligacijoms suformavo apie 50 proc. dydžio specialiuosius atidėjinius. Dėl banko SNORAS bankroto reikšmingai pasikeitė bankų sistemos koncentracijos rodikliai. 2011 m. pabaigoje ženkliai išaugo trijų didžiausią rinkos dalį užimančių bankų (SEB, Swedbank, DNB) koncentracija visuose segmentuose: turtas padidėjo nuo 61,2 iki 67,5 proc., paskolos nuo 64,6 iki 68,5 proc., indėliai nuo 62,2 iki 69,1 proc.

AB bankas SNORAS, vykdydamas klientų lėšų pervedimus į kitus bankus, dalyvavo Lietuvos banko valdomose mokėjimo sistemose, tačiau nebuvo tarp didžiausių mokėjimo sistemų dalyvių, o banko veiklos sustabdymas neigiamos įtakos mokėjimo sistemų veiklai neturėjo. Net pirmomis dienomis po banko veiklos sustabdymo likvidumo paskolų poreikis mokėjimo sistemose neišaugo, taip pat dėl galimo laikino lėšų sąskaitoje trūkumo nebuvo uždelsti mokėjimo nurodymų vykdymai. AB bankas SNORAS specializavosi mažmeninės bankininkystės srityje, todėl po banko veiklos sustabdymo reikšmingai sumažėjo klientų aptarnavimo vietų skaičius, bankomatų tinklas, sumažėjo ir išduotų mokėjimo kortelių, ypač kredito kortelių, skaičius, išaugo mokėjimo kortelių rinkos koncentracija. Bankui priklausė didžiausias klientų aptarnavimo vietų tinklas Lietuvoje, kuris sudarė daugiau nei trečdalį visų bankų klientų aptarnavimo vietų, ir santykinai didelis bankomatų tinklas (22 % visų bankomatų Lietuvoje). Po banko veiklos sustabdymo bankinės paslaugos, ypač atokesnėse vietovėse, tapo sunkiau prieinamos. AB bankas SNORAS turėjo išdavęs daugiau kaip 480 tūkst. mokėjimo kortelių (11 % visų Lietuvoje išleistų mokėjimo kortelių), o kredito kortelių segmente banko

rinkos dalis buvo dar reikšmingesnė – 23 proc. Tačiau AB banko SNORAS klientai kortelėmis naudojosi santykinai rečiau nei kitų bankų klientai – pagal mokėjimo operacijų vertę banko rinkos dalis sudarė 5 proc. AB banko SNORAS veiklos sustabdymas mokėjimo kortelių skaitytuvų paslaugų segmente labiausiai paveikė tas verslo sritis, kuriose pagrindinis atsiskaitymo būdas yra mokėjimo kortelės. Pavyzdžiui, apgyvendinimo paslaugų ekonominė veikla – joje didelis užsieniečių srautas, kuriems kiti mokėjimo būdai sunkiau prieinami. Šių sričių atstovai turėjo greitai reaguoti į susidariusią situaciją ir kreiptis į kitus bankus dėl kortelių skaitytuvų paslaugų. AB banko SNORAS rinkos dalis pagal kortelių skaitytuvų skaičių sudarė 7 proc. Šiame segmente jau iki tol buvusi didelė rinkos koncentracija dar labiau padidėjo. Mokėjimo kortelių operacijų apdorojimui AB bankas SNORAS tiesiogiai naudojo kortelių tinklų VISA ir *MasterCard* techninius sprendimus. Šios kortelių sistemos turi mechanizmus, užtikrinančius bankų įsipareigojimų, susijusių su mokėjimais kortelėmis, įvykdymą net ir bankroto atveju. Dėl to kiti šių kortelių sistemų dalyviai nuostolių dėl AB banko SNORAS mokėjimo kortelių teikiamų paslaugų paskutinėmis banko veikimo dienomis nepatyrė.

AB banko SNORAS bankrotas turėjo tiesioginės įtakos VĮ ,,Indėlių ir investicijų draudimas‘‘ veiklai ir jo valdomam indėlių draudimo fondui. Įvykus draudžiamajam įvykiui, draudimo išmokos pradėtos mokėti 2011 m. gruodžio 14 d, t.y. praėjus 15 darbo dienų nuo draudžiamojo įvykio dienos. Nuo draudimo išmokų mokėjimo pradžios iki liepos 31 d., remiantis AB banko SNORAS duomenimis, bankams, per kuriuos buvo išmokamos draudimo išmokos, buvo pervesta 4041,70 mln. litų. Pagal šių bankų pateiktas ataskaitas yra žinoma, kad nuo draudimo išmokų mokėjimo pradžios iki 2012 m. gruodžio 31 d. apie 210 tūkst. AB banko SNORAS indėlininkų atsiėmė 3 976 mln. litų draudimo išmokų. Pagal LR Indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatymą, teisė gauti draudimo išmoką galioja 5 metus nuo draudžiamojo įvykio dienos. Dėl šio įvykio iš Finansų ministerijos įmonė pasiskolino 2 979,15 mln. litų. Skolą yra planuojama grąžinti per 6 metus iš įstatymų nustatyta tvarka mokamų draudimo įmokų ir iš AB banko SNORAS gautų lėšų.

2012 m. gruodžio 31 d. VĮ ,,Indėlių ir investicijų draudimas‘‘ disponuojamos lėšos sudarė 154,46 mln. litų, iš kurių Indėlių draudimo fondo kaupiamasis rezervas, kuris naudojamas, jei įvyktų kredito įstaigos draudžiamasis įvykis, sudarė 103,72 mln. litų. Per 2012 metus į Indėlių draudimo fondą kredito įstaigų sumokėtų draudimo įmokų suma sudarė 174,77 mln. litų arba vidutiniškai 14,6 mln. litų per mėnesį. Minėtais metais VĮ ,,Indėlių ir investicijų draudimas‘‘ padengė 727,24 mln. litų paskolos, kurią suteikė Finansų ministerija daudimo įšmokų mokėjimui AB banko SNORAS indėlininkams. 2012 m. pabaigoje paskolos likutis siekė 2251,73 mln. litų. Jei Indėlių draudimo fondas toliau pildysis po 175 mln. litų per metus, jam prireiks apie 10 metų, kad būtų pasiektas 1668 mlrd. litų rezervas (tiek, kiek prieš AB banko SNORAS nacionalizavimą).

2011 metais valstybės skola nominaliąja išraiška padidėjo 5166 mln. litų, arba 14,1 proc. Skolos dydžio pokytį 2011 metais palyginti su 2010 metų dydžiu apsprendė, deficitinis valdžios sektoriaus

finansinis rezultatas. Valdžios sektoriaus skolą didino neplanuotas lėšų perskolinimas VĮ „Indėlių ir investicijų draudimas“, skirtas indėlių draudimo išmokoms dėl AB banko SNORAS bankroto finansuoti. 2011 m. lapkričio mėn. Lietuvos Respublikos Vyriausybei atstovaujanti Finansų ministerija, tarpininkaujant bankams J.P. Morgan ir RBS, išplatino 750 mln. JAV dolerių nominaliosios vertės 6,125 proc. kupono obligacijų emisiją, išperkamą 2021 metais.

Planuojama, kad valdžios sektoriaus skola sumažės banko bankroto procedūros laikotarpiu pardavus bankrutavusio AB banko SNORAS aktyvus ir VĮ „Indėlių ir investicijų draudimas“ sugrąžinus paskolą Finansų ministerijai. Iš viso 2011 metais buvo pasiskolinta 6,2 mlrd. litų.

AB banko SNORAS bankrotas taip pat turėjo tiesioginės įtakos valstybės valdomų įmonių (VVĮ) veiklos rezultatams. 2011 metų pabaigoje stambiausios VVĮ suformavo 181,5 mln. litų atidėjimus beviltiškoms skoloms. Didžiausią įtaką VVĮ portfelio grynajam rezultatui turėjo prarastos Ignalinos atominės elektrinės lėšos. Įmonė 89,9 mln. litų siekusią indėlių sumą nuvertino 74,9 mln. litų, o likusią 15 mln. litų sumą tikisi atgauti likviduojant banką. Generalinės miškų urėdijos valdomos miškų urėdijos neteko apie 29,9 mln. litų. Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija pripažino 17 mln. litų AB banko SNORAS indėlių sertifikatų vertės sumažėjimo sąnaudas. „Investicijų ir verslo garantijos“, „Regitra“ ir „Lietuvos geležinkeliai“ apskaitė po 15 mln. litų nuostolio. Registrų centras prarado apie 10 mln. litų. Kitos įmonės neteko dar apie 4,2 mln. litų (iš jų, Lietuvos tyrimų centras – apie 2,2 mln. litų, LITEXPO – apie 1,8 mln. litų).

2011 m. gruodžio mėn. buvo pakeistas Lietuvos Respublikos biudžeto sandaros įstatymas, kuris išsprendė savivaldybių, turėjusių sąskaitas BAB banke SNORAS , disponavimo lėšomis klausimus. Priimtas pakeitimas leido laiku išmokėti atlyginimus pedagogams, darželių auklėtojams, socialiniams, kultūros ir kitiems biudžetinių įstaigų darbuotojams. Taip pat sudarė galimybes laiku gauti socialinės paramos išmokas ir kompensacijas mažas pajamas gaunantiems asmenims, atsiskaitant su komunalines paslaugas teikiančiomis įmonėmis. Pakeistas teisinis reguliavimas leido iš valstybės biudžeto apyvartinių lėšų suteikti savivaldybėms trumpalaikes ir ilgalaikes paskolas, kai dėl kredito įstaigų veiklos apribojimo ir/arba jų licencijų atšaukimo savivaldybės negali disponuoti savo lėšomis ir dėl to trūksta apyvartos lėšų. Sąskaitas bankrutavusiame banke turėjo daugelio savivaldybių biudžetinės įstaigos, net 5 savivaldybėms į jas buvo pervedamos ir valstybės biudžeto lėšos.

AB bankas SNORAS buvo išleidęs 13 neišpirktų obligacijų emisijų. Dar 3 emisijoms (po vieną litais, eurais ir JAV doleriais) buvo suteikti kodai, tačiau jų nespėta išplatinti. Neišpirktų emisijų nominalioji vertė (neįskaičiuojant palūkanų) – 330,6 mln. Lt. Iš 13-os emisijų daugiausia – 4 – yra su fiksuotosiomis 4,5 proc. metinėmis palūkanomis. Lietuvos bankas nurodė, kad rugsėjo pabaigoje šalyje buvo išleista 298,773 mln. Lt vertės indėlių sertifikatų – vien per trečiąjį ketvirtį jų suma išaugo 43 proc., o nuo 2010 m. pirmojo ketvirčio – beveik 10 kartų. AB bankas SNORAS buvo vienintelis šalyje šių produktų platintojas.

Praėjus metams po banko bankroto galima apibendrinti šio bankroto pasekmes finansų rinkai:

- Bankų paskolų portfelis sumažėjo apie 6 procentus;
- Padidėjo bankų koncentracija rinkoje;
- 28 proc. arba 432 mln. Lt smuko bankų leidžiamų skolos vertybinių popierių rinka. Bankai neteko finansavimosi per obligacijas šaltinio – nei vienas bankas neišleido obligacijų su fiksuotomis palūkanomis;
- Po ,,Ernst & Young Baltic‘‘ audito bendrovės atlikto AB banko SNORAS finansinių ataskaitų audito sumenko pasitikėjimas tarptautinėmis audito įmonėmis.

2012 m. rugsėjo 30 d. patvirtinti kreditorių reikalavimai bankui sudarė 6552531207 litus (žr. 31 lentelę), dalis reikalavimų tebėra ginčijama teismine tvarka.

31 lentelė. **AB banko SNORAS kreditorių reikalavimai**

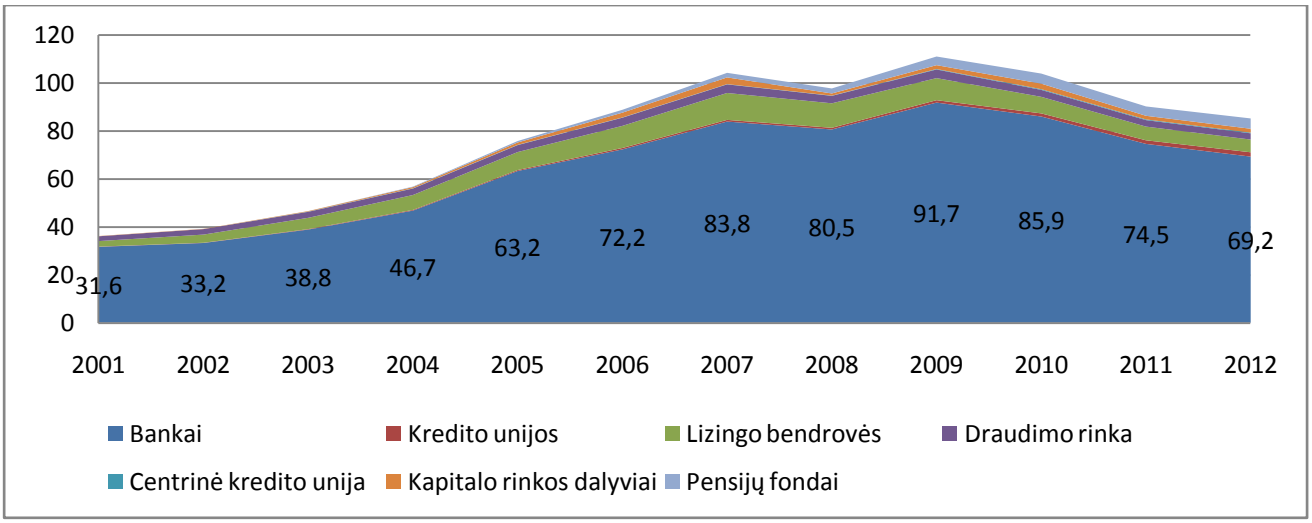
Kreditorinio reikalavimo eilė	**Patvirtinti reikalavimai**	**Patvirtinta suma (Lt)**
1. Darbuotojų reikalavimai	1 380	9 221 051
2. Valstybės įmonė ,,Indėlių ir investicijų draudimas‘‘ reikalavimai	1	3 890 298 939
3. Mokesčiai, draudimo išmokos ir valstybės laiduojamos paskolos	4	11 070 797
4. Neapdrausti kreditorių reikalavimai	17 398	2 437 813 124
7. Banko akcininkų, turinčių banko kvalifikuotąją įstatinio kapitalo dalį ir (arba) balsavimo teisių dalį, banko stebėtojų tarybos narių, banko valdybos narių ir banko administracijos vadovų reikalavimai	18	204 127 296
Iš viso:	**18 801**	**6 552 531 207**

Šaltinis: Bankroto administratoriaus ataskaita bankrutavusios akcinės bendrovės banko SNORAS kreditoriams

5. LIETUVOS FINANSINIO SAUGUMO SISTEMOS VERTINIMAS BANKŲ BANKROTŲ KONTEKSTE

Lietuvos finansų sektoriaus struktūroje bankai visuomet užėmė dominuojančią padėtį ir buvo pagrindiniai finansų rinkos žaidėjai. Bankų valdomo turto dalis bendrąjame vidaus produkte (BVP) visuomet buvo reikšmingai didesnė, negu kitų finansų sistemos dalyvių. 1993–2000 m. bankų turto dalis BVP sudarė apie 30 proc. (išskyrus 1995 m. krizinę situaciją, po kurios bankų turtas 1996 m.

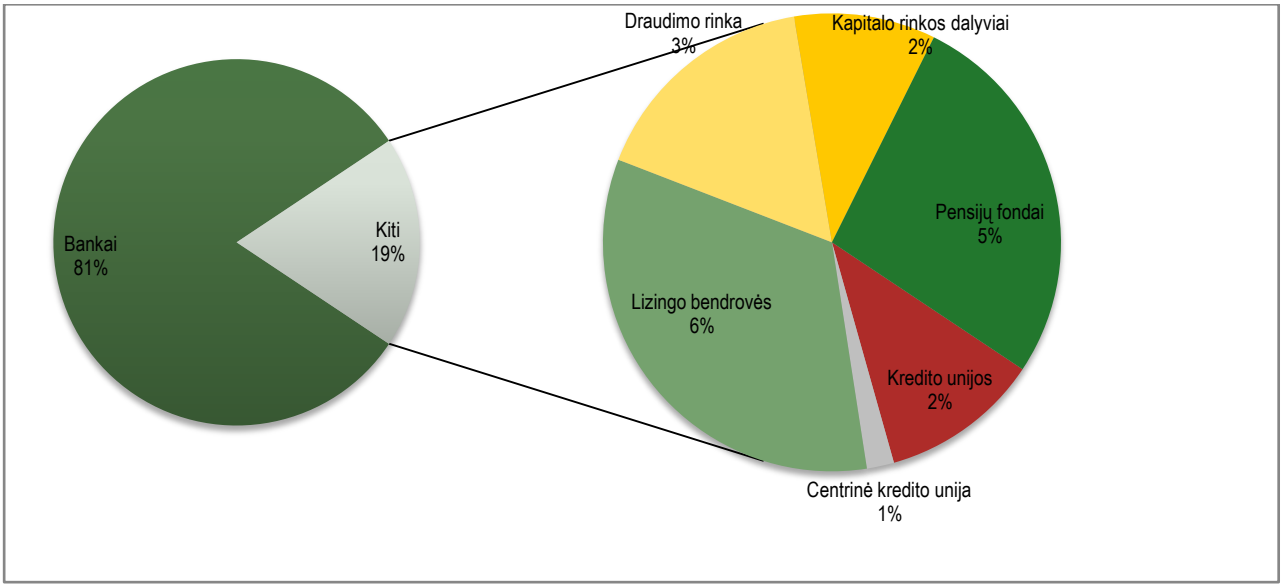
sumažėjo iki 19 proc. BVP) (Garbaravičius, Kuodis, 2002). Nuo 2001 m. bankų turto dalis BVP darėsi vis reikšmingesnė iki 2009 m., kada pradėjo jaustis tarptautinės finansinės krizės poveikis (žr. 32 pav.).

Šaltinis: Lietuvos bankas

31 pav. **Lietuvos finansinių tarpininkų dalis BVP, proc.**

Vertinant Lietuvos finansų sistemos struktūrą pagal turtą galima teigti, kad šalies sisteminis ir finansinis stabilumas priklauso nuo saugios ir patikimos kredito įstaigų veiklos, o investicinių įmonių, draudimo įmonių ir kitų finansų rinkos dalyvių įtaka ganėtinai nežymi (žr. 33 pav.).

Šaltinis: Lietuvos bankas

32 pav. **Lietuvos finansų sistemos struktūra 2012 m. III ketvirtį, proc.**

Lietuvos banko duomenimis, 2012 m. trečiajame ketvirtyje bankų turto dalis sudarė 81 proc. visos finansų sistemos turto (FSA, 2012). Įvertinus bankų sektoriaus reikšmę šalies finansų sistemos struktūroje, tampa svarbu užtikrinti saugią ir patikimą šio sektoriaus veiklą, kadangi problemos kredito įstaigų sektoriuje gali sukelti dideles neigiamas ekonomines pasekmes. Finansinio saugumo sistemos yra viena iš priemonių, leidžiančių užtikrinti stabilų šalies finansinės sistemos funkcionavimą, taip pat joje atsirandančių problemų sprendimą kuo mažesniais ekonominiais ir socialiniais kaštais.

Atsižvelgiant į tai, tikslinga apžvelgti Lietuvos finansinio saugumo sistemos ir jos atskirų komponentų evoliuciją, įvertinti jos vaidmenį ir įtaką šalies finansų sektoriui, taip pat atskleisti jos trūkumus ir pateikti galimas šios sistemos efektyvumo stiprinimo kryptis.

5.1. 1995 m. bankų krizė - Finansinio saugumo sistemos kūrimo Lietuvoje pradžia

Tarptautinė praktika rodo, kad finansų sektoriaus priežos ir reguliavimo reikalavimų evoliucija tampriai susijusi su didesnėmis ar mažesnėmis finansinėmis krizėmis. Ši tendencija galioja tiek atskirose šalyse, tiek globaliu mastu. 1995 m. Lietuvos bankų sektoriuje įvykę sukrėtimai davė reikšmingą postūmį Finansų saugumumo sistemos kūrimo pradžiai, nors atskiri jos elementai vystėsi pakankamai netolygiai. 1995 m.pabaigoje, reikšmingai pablogėjus situacijai bankų sektoriuje ir augant visuomenės nepasitikėjimui bankų sistema, tapo būtina imtis priemonių, siekiant normalizuoti padėti šalies finansų sistemoje.

1995 m. gruodžio 21 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė įstatymą ,,Dėl priemonių komercinių bankų likvidumui palaikyti‘‘, kuriuo suteikė Lietuvos Respublikos Vyriausybei teisę teikti valstybės garantijas tarpbankiniams kreditams, kuriuos gauna bankai, turintys likvidumo problemų, ir nustatė, kad tokios garantijos neturi viršyti 300 mln. litų. Valstybės garantijos kreditams ir kreditai galėjo būti suteikiami ne ilgesniam kaip vienerių metų laikotarpiui. Pagal šį įstatymą 1996 m. suteikta 90 000 tūkst. Lt paskola Lietuvos valstybiniam komerciniam bankui jo likvidumui palaikyti.

1995 m. gruodžio 28 d. Seimo Biudžeto ir finansų komitete buvo svarstomos būtinos priemonės padėčiai stabilizuoti ir buvo nutarta nedelsiant pradėti vykdyti bankų atgaivinimo programą (Šadžius, 2004). Tuo tikslu 1995 m. gruodžio 29 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė nutarimą ,,Dėl neatidėliotinų priemonių bankininkystės problemoms spręsti‘‘, kuriuo pasiūlė Lietuvos bankui ir Lietuvos Respublikos Vyriausybei nedelsiant parengti ir pradėti įgyvendinti konkrečias priemones dėl akcinių bendrovių „Lietuvos akcinis inovacinis bankas“, „Litimpeks“ bankas“, „Aurabankas“, „Vakarų bankas“ tolesnės veiklos ir gyventojų indėlių bei įmonių lėšų išsaugojimo šiuose bankuose. Taip pat iki 1996 m. sausio 8 d. parengti pasiūlymus pakeisti Lietuvos Respublikos komercinių bankų, Lietuvos banko, Gyventojų indėlių privalomojo draudimo ir kitus įstatymus:

- numatant komercinių bankų akcijų paketų savininkų didesnę turtinę atsakomybę;

- išplečiant komerciniams bankams taikomas poveikio priemones ir jų taikymo pagrindus;
- numatant bankų tarybų ir valdybų narių bei tarnautojų, tiesiogiai atsakingų už paskolų išdavimą ir jų neišieškojimą, baudžiamąją ir turtinę atsakomybę;
- numatant paskolas paėmusių ir su jų panaudojimu susijusių asmenų baudžiamąją ir turtinę atsakomybę dėl įsipareigojimų bankui nevykdymo;
- numatant griežtesnes sankcijas asmenims, susijusiems su savalaikio paskolų grąžinimo bei kitų įsipareigojimų nevykdymu, ir priemones joms išreikalauti: griežtesnę baudžiamąją atsakomybę, disponavimo turtu apribojimą, platesnį turto konfiskavimo taikymą; per metus iki prievolės termino pabaigos, o atskirais atvejais ir per ilgesnį laikotarpį sudarytų turtinių sandorių anuliavimą; viešą nepatikimų ūkinėje veikloje asmenų paskelbimą; teisių užsiimti veikla, susijusia su turtine atsakomybe bei sprendimais, apribojimą, taip pat apribojimą eiti tam tikras pareigas valstybės institucijose; senaties netaikymą sunkių finansinių nusikaltimų atvejais.

Minėtas nutarimas taip pat įpareigojo Lietuvos banką ir Vyriausybę parengti reikiamų teisės aktų dėl bankų restruktūrizavimo ir nuostolingų paskolų bendrovės įsteigimo projektus. Tuo tikslu 1996 m. sausio 3 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Lietuvos banko valdybos nutarimu buvo sudaryta darbo grupė probleminių bankų tolesnės veiklos programai rengti, darbo grupių, sudarytų atitinkamuose bankuose, veiksmams koordinuoti, esamiems įstatymams tobulinti ir kitų normatyvinių aktų rengimui koordinuoti.

1996 m. birželio 18 d. priimamas Lietuvos Respublikos Vyriausybės vertybinių popierių emisijos bankams restruktūrizuoti įstatymas, kurio tikslas - sudaryti prielaidas Lietuvos Respublikos Vyriausybei dalyvauti bankų, kurių finansinė būklė kelia grėsmę visos bankų ir mokėjimų sistemos stabilumui ir funkcionavimui, kapitalų ir paskolų portfelio bei kito turto restruktūrizavime, panaudojant tam valstybės vardu išleidžiamus Vyriausybės vertybinius popierius (VVP). Įstatymas numatė, kad VVP gali būti išleidžiami iki 1 000 mln. Lt - bankų, kurių aktyvai viršija 400 mln. Lt, aktyvų daliai restruktūrizuoti ir (arba) kapitalui atkurti, valstybės steigiamos akcinės bendrovės Turto bankas kapitalui formuoti, iki šis bankas pasieks nuo 5 iki 10 procentų kapitalo pakankamumo normatyvą, taip pat bankų, kurie nevykdo Lietuvos banko nustatyto kapitalo pakankamumo normatyvo, neveiksniems aktyvams (paskoloms ir kitam turtui) išpirkti.

Gyventojų indėlių draudimo įstatymas buvo priimtas 1995 m. gruodžio 21 d. Įstatymas numatė, kad draudimo objektas yra Lietuvos bankuose laikomi gyventojų indėliai litais. Neapdraudžiami gyventojų indėliai užsienio valiuta, taip pat gyventojų indėliai Lietuvos bankų dukteriniuose bankuose ar šių bankų teritoriniuose padaliniuose, veikiančiuose ne Lietuvos Respublikos teritorijoje. Nustatyta

draudimo suma buvo lygi indėlio dydžiui, tačiau ne didesnė kaip 5000 litų. Lietuvos Respublikos Vyriausybė, atsižvelgdama į metų infliaciją, ne dažniau kaip kartą per metus galėjo indėlio draudimo sumą indeksuoti. Nustatytas draudimo kompensacijos dydis sudarė 80 procentų indėlio draudimo sumos.

1996 m. gegužės 13 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė priėmė nutarimą ,,Dėl gyventojų indėlių bankrutuojančiuose bankuose dalinio kompensavimo‘‘, kuriuo patvirtino Gyventojų indėlių bankrutuojančiuose bankuose dalinio kompensavimo taisykles. 1996 m. gyventojams pradėtos mokėti kompensacijos, kurios pirmiausiai buvo išmokamos I ir II grupės invalidams, vienišiems pensininkams bei mirusių indėlininkų paveldėtojams. 1996 m. šiam tikslui iš biudžeto buvo pervesta 10 500 tūkst. Lt. Gyventojų indėlių kompensavimo bankrutuojančiuose bankuose fondui valstybės biudžeto 1997 metų įstatymu skirta 38 000 tūkst. Lt.

Kaip minėta ankstesniuose skyriuose, buvo imtasi priemonių pertvarkyti nemokių bankų veiklą, tačiau dalis šių priemonių nebuvo sėkmingos. 1995 m. gruodžio 29 d. Seimas priėmė įstatymą ,,Dėl akcinių bendrovių ,,Lietuvos akcinis inovacinis bankas‘‘ ir ,,Litimpeks‘‘ bankas‘‘, kuriuo atnaujino šių bankų veiklą ir nustatė, kad Lietuvos bankas ir Lietuvos Respublikos Vyriausybė šiuos bankus sanuoja ir prireikus juos reorganizuoja. Taip pat įstatyme buvo nustatyta, kad valstybė savo turtu garantuoja, kad fizinių ir juridinių asmenų lėšos ir kitas turtas, išskyrus šių bankų akcijas, nebus prarasti. Papildomai buvo numatyta, kad jeigu atnaujinus ir sanavus, o prireikus ir reorganizavus bankus paaiškės, kad fiziniai bei juridiniai asmenys, turintys šiuose bankuose indėlių, lėšų ar perdavę jiems kito turto, neatgavo galimybės laisvai disponuoti visais savo indėliais ar kitu turtu, neatgautąją indėlių ar kito turto dalį grąžins valstybė.

Tačiau nepavykus atkurti Lietuvos akcinio inovacinio banko veiklos ir Lietuvos Respublikos įstatymo “Dėl akcinių bendrovių Lietuvos akcinis inovacinis bankas ir “Litimpeks” bankas” įgyvendinimo įstatyme nustatyta tvarka Lietuvos Respublikos Vyriausybei nesuformavus pakankamo Lietuvos akcinio inovacinio banko veiklai atnaujinti kapitalo bei nerestruktūrizavus banko neveiksnių aktyvų 1997 m. šalies Seimas priėmė įstatymą ,, Dėl Lietuvos Respublikos akcinės bendrovės Lietuvos akcinio inovacinio banko prievolių banko kreditoriams įvykdymo bei jo turto perėmimo‘‘. Šiuo įstatymu buvo reglamentuota banko prievolių banko kreditoriams įvykdymo tvarka ir terminai bei banko turto perdavimo valstybei ir šio banko likvidavimo tvarka. Lietuvos akcinio inovacinio banko įsipareigojimai kreditoriams sudarė apie 600 mln. litų, iš jų - fiziniams asmenims apie 200 mln litų. Valstybės įsipareigojimams įvykdyti buvo numatyta fiziniams asmenims atidaryti sąskaitas Lietuvos taupomajame banke ne didesnei kaip 8 000 litų sumai vienam asmeniui, o likusiai sumai, viršijančiai 8000 litų ir juridiniams asmenims bei įmonėms, neturinčioms juridinio asmens teisių, išleisti Vyriausybės vertybinius popierius, kurių išpirkimo terminas 10 metų. Įvykdžius įsipareigojimus kreditoriams, banko likvidatorius turėjo perduoti banko turtą valstybės nuosavybėn, taip pat numatyta

galimybė įsigyti šį turtą minėtų vertybinių popierių turėtojams, jeigu Vyriausybė nustatys, jog šis turtas parduotinas už Vyriausybės vertybinius popierius. Banko likviduotoju buvo paskirtas Turto bankas.

1999 m. rugsėjo 2 d. Lietuvos banko valdybai priėmus sprendimą atšaukti licenciją ir iškelti bankroto bylą akcinei bendrovei ,,Litimpeks‘‘ bankui, dalis šio banko įsipareigojimų indėlininkams buvo kompensuojama iš Indėlių draudimo fondo lėšų, kita dalis buvo tenkinama bendrąja tvarką pagal Įmonių bankroto įstatymą.

1995 m. bankų krizė davė postūmį ir reikšmingoms bankų priežiūros sistemos reformoms, nes viena iš pagrindinių bankų bankrotų priežasčių buvo nepakankamas bankų priežiūros efektyvumas.

1998 m. gruodžio 17 d. Lietuvos banko valdyba nutarimu Nr. 224 ,,Dėl Bazelio bankų priežiūros komiteto patvirtintų Pagrindinių efektyvios bankų priežiūros principų įgyvendinimo‘‘ nutarė pritarti Bazelio bankų priežiūros komiteto atnaujintų Pagrindinių efektyvios bankų priežiūros principų įgyvendinimui Lietuvoje ir vadovautis jais rengiant teisės aktus ir vykdant kredito įstaigų priežiūrą. Šių principų taikymui Lietuvoje taip pat pritarė ir Lietuvos Respublikos Vyriausybė.

2001 – 2002 m. Tarptautinis valiutos fondas ir Pasaulio bankas atliko Lietuvos Finansų sektoriaus įvertinimo programą (pakartotinis vertinimas atliktas 2008 m.) Šių programų metu buvo įvertintas šalies kredito įstaigų sektoriaus stabilumas bei gebėjimas atsispirti visokeriopiems sukrėtimams, o taip pat kredito įstaigų priežiūros sistema. Ekspertų išvadose pažymima, kad šalies bankų sistema ganėtinai stabili ir pajėgi išlaikyti įvairius makroekonominius sukrėtimus, o bankų priežiūra atitinka tarptautinius standartus. Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare, kredito įstagų priežiūros reikalavimai grindžiami Europos Sąjungos teise. Europos Sąjungoje (toliau - ES) vykdoma kredito įstaigų priežiūra remiasi finansinių paslaugų teikimo laisvės bei laisvo kapitalo judėjimo užtikrinimo principais. Lietuvai tapus pilnateise ES šalimi nare, jai pradėjo galioti ES teisės aktų, reglamentuojančių kredito įstaigų steigimosi ir veiklos klausimus, reikalavimai. Vienas esminių ES kredito įstaigų priežiūros siekių - priežiūros standartų Bendrojoje rinkoje suderinimas, tam, kad padėtų sukurti efektyvų priežos procesą bei palaikytų finansų sektoriaus stabilumą ir konkurencingumą tarptautinėse finansų rinkose. ES reikalavimai nustato bendrus minimalius steigimosi ir veiklos reikalavimus, kuriuos turi vykdyti kredito įstaiga, pageidaujanti gauti veiklos licenciją. Šalys narės turi pripažinti kitos šalie narės išduotus leidimus veiklai ir negali taikyti kitos šalies kredito įstaigai griežtesnių veiklos reikalavimų, negu taikomi vietinėms kredito įstaigoms. Kredito įstaigų priežiūra remiasi „home“ principu, t.y. už kredito įstaigų veiklos priežiūrą pagrindinę atsakomybę turi išleidžiančiosios šalies (kredito įstaigos buveinės šalies) priežiūros tarnyba. Tai svarbu užtikrinant finansinių paslaugų teikimo laisvės principą, kadangi kredito įstaigai, pageidaujant teikti paslaugas kitoje ES šalyje steigiant filialą arba tiesiogiai, nebūtina gauti tos šalies priežiūros institucijos papildomo leidimo. Kita vertus, tai mažina priimančios šalies galimybes priežiūros priemonėmis

daryti įtaką skyriaus veiklai šalies viduje, ypatingai, jeigu tas skyrius yra reikšmingas. Užsienio dukterinių bankų atveju, priimančios šalies priežiūros tarnyba išlaiko visas priežiūros teises ir vykdo pilną priežiūrą. Tačiau vykstant centralizacijos procesams (ypatingai likvidumo ir rizikos valdymo srityse) vis didesnis vaidmuo atitenka konsoliduotą priežiūrą vykdančiai priežiūros tarnybai. Sprendžiant tarpvalstybinių mastu veikiančių bankų priežiūros problemas ir skatinant priežiūros tarnybų bendradarbiavimą steigiamos prežiūros kolegijos (angl. *supervisory colleges*), kuriose vyksta aktualių klausimų diskusijos ir priimami bendri sprendimai, privalomi visiems vienai bankų grupei priklausantiems bankams. Kadangi Lietuvoje virš 80 proc. bankų sektoriaus priklauso ES užsienio kredito ir finansų grupėms, tokia priežiūros praktika ir dalyvavimas kolegijose yra labai aktualus. Apibendrinant galima teigti, kad 2008 m. Lietuvoje susiformavo pažangus kredito įstaigų priežiūros modelis, kuris atitinka tiek tarptautinius priežiūros standartus, tiek tarptautinę praktiką.

Atskirai reikėtų vertinti bankų kapitalo ir kapitalo pakankamumo reikalavimus. 1995 m. didžioji dalis bankų tapo nemokiais, t.y. susidūrė su neigiamos nuosavybės (kapitalo) problema, kurios priežastimi buvo netinkamas kredito rizikos valdymas, susijęs su neatsakingu ir rizikingu kreditavimu. Kapitalo pakankamumo normatyvas Lietuvos bankų sektoriui pradėtas taikyti tik nuo 1993 m. 1992 m. pabaigoje Lietuvos banko valdyba priima nutarimą ,,Dėl bankų kapitalo pakankamumo normatyvo nustatymo‘‘, kuris, kaip minėta, pradedamas taikyti bankams nuo 1993 m. pradžios. Tai buvo pirmasis normatyvas, parengtas pagal Bazelio bankų priežiūros komiteto 1988 m. parengtus kapitalo pakankamumo skaičiavimo principus (Bazelis I), kuris buvo skirtas bankų aktyvų kredito rizikai vertinti. Normatyvas įnešė daug naujovių į bankų veiklos reguliavimo sritį. Pirmiausia buvo reglamentuota banko kapitalo, skirto kredito rizikai padengti, apskaičiavimo tvarka. Antra, bankų valdomas turtas bei dalis nebalansinių straipsnių buvo suskirstyti į grupes, suteikiant joms tam tikrus rizikos svorius, kurie iš esmės išliko nepakitę iki 2007 m., kuomet Lietuvoje buvo pradėti taikyti Naujojo kapitalo susitarimo (Bazelis II) reikalavimai.

Kartu su kapitalo pakankamumo normatyvo įvedimu buvo imamasi priemonių bankų kapitalui stiprinti, siekiant priartinti jo minimalų dydį prie tarptautinių standartų. Tuo tikslu dar 1993 m. liepos mėn. Lietuvos banko valdyba priėmė nutarimą, kuriuo įpareigojo bankus nuosekliai didinti akcinį (pagrindinį) kapitalą šiais terminais:

- ne mažiau kaip 0,95 mln. ECU (5 mln. Lt) – 1994 m. sausio 1 d.;
- 1,9 mln. ECU (10 mln. Lt) – 1995 m. liepos 1 d.;
- 3,8 mln. ECU (20 mln. Lt) – 1997 m. sausio 1 d.;
- 5,0 mln. ECU (26,2 mln. Lt) – 1998 m. sausio 1 d.

Šie reikalavimai galiojo ir naujai steigiamiems bankams. Pradėjus taikyti minėtą nutarimą, 1994 - 1996 m. vyko žymus bankų akciniu kapitalo didėjimas, tačiau kai kuriems bankams jis buvo

nepakankamas per ankstesnius metus sukauptiems nuostoliams padengti. Kita vertus, bankų galimybės stiprinti kapitalą buvo gana ribotos dėl ribotų vietos investuotojų galimybių. Situacija iš esmės pradėjo keistis po 2002 m., užbaigus valstybinių bankų privatizacijos procesą, taip pat padidėjo užsienio investicijos į šalies bankų sektorių.

Vertinant Lietuvos Finansinio saugumo sistemą 1995 m. galima teigti, kad atskiri jos elementai turėjo pakankamai reikšmingos įtakos sprendžiant bankų problemas. Nežiūrint didelio bankrutavusių bankų skaičiaus, bendrais Lietuvos banko, Lietuvos Respublikos Seimo ir Vyriausybės veiksmais, pavyko išvengti sisteminės bankų krizės ir išlaikyti visuomenės pasitikėjimą bankų sistema. Žinoma, negalima vertinti šių veiksmų kaip koordinuotos saugumo sistemos, tačiau sumenkinti jų reikšmės taip pat negalima. Apibendrinti valstybės veiksmai sprendžiant bankų problemas, susidariusias 1995 m. krizės ir vėlesniu laikotarpiu, ir taikytos gelbėjimo priemonės pateikiamos 32 lentelėje.

32 lentelė. **Finansinio saugumo sistemos veikimas sprendžiant 1995 m. krizinę situaciją bankų sektoriuje**

Banko pavadinimas	Banko problemos	Banko veiklos atstatymui taikytos pagrindinės priemonės
Akcinė bendrovė Valstybinis komercinis bankas	Nemokus	Valstybinis bankas, turintis platų padalinių tinklą visoje Lietuvoje. Pripažintas nemokiu dėl neigiamos nuosavybės, to priežastis blogos paskolos. Remiantis nepriklausomo audito išvada iki 1996 m. gruodžio 31 d. Lietuvos valstybiniam komerciniam bankui padarytas 223,334,712.29 lito nuostolis. 1996 m. specialiu įstatymu Lietuvos Respublikos Vyriausybė išleido 90 mln. litų vertės tikslinius trumpalaikius Vyriausybės vertybinius popierius paskolai Lietuvos valstybiniam komerciniam bankui, jo likvidumui restruktūrizavimo laikotarpiu palaikyti. Taip pat įstatymu patvirtintas 143,508,000.00 litų įnašas Vyriausybės vertybiniais popieriais, 149,99,031.00 litas biudžeto lėšų valstybės išlaidomis ir 642,969.00 litų vertės turtinis įnašas į 1996 metais suformuotą 165 mln. litų Lietuvos valstybinio komercinio banko akcinį kapitalą, esant neigiamai bendrai banko nuosavybei. Lietuvos valstybinis komercinis bankas įpareigotas įvykdyti visus Lietuvos banko nustatytus veiklos riziką ribojančius normatyvus iki 1998 m. kovo 31 d. Jeigu Lietuvos valstybinis komercinis bankas neįvykdo šio reikalavimo, Vyriausybė per 10 dienų pateikia Seimui svarstyti sprendimo dėl banko tolesnės veiklos projektą. 1997 m. priimtas banko privatizavimo įstatymas. Bankas iki privatizavimo pabaigos atleistas nuo baudų dėl riziką ribojančių normatyvų nevykdymo, taip pat jam netaikomi Komercinių bankų įstatymo reikalavimai.

32 lentelės tęsinys kitame puslapyje

32 lentelės tęsinys

Banko pavadinimas	Banko problemos	Banko veiklos atstatymui taikytos pagrindinės priemonės
		1998 m. balandžio 30 d., nepavykus banko privatizavimo procesui, Lietuvos Respublikos Vyriausybė priima nutarimą likviduoti banką. Banko neveiksnios paskolos buvo perkeltos į Turto banką, o banko įsipareigojimai ir veiksnūs aktyvai perduoti Lietuvos taupomajam bankui.
Akcinė bendrovė Lietuvos taupomasis bankas	Nemokumo rizika	Akcinė bendrovė Lietuvos taupomasis bankas – valstybinis bankas, disponuojantis didžiausia gyventojų indėlių suma. 1995 m. bankas dėl patirtų veiklos nuostolių (neigiamos nuosavybės grąžos) susidūrė su mokumo problemomis – nevykdė kapitalo pakankamumo normatyvo, kuris 1996 m. sausio 1 d. sudarė 3,09 proc. 1996 m. liepos mėn. Lietuvos Respublikos Seimas nutarė padidinti valstybės dalį akcinės bendrovės Lietuvos taupomasis bankas akciniame kapitale iki 59,49 procentų. Tuo tikslu 1996 m. rugsėjo mėn. Lietuvos Respublikos Vyriausybė nutarė panaudoti akcinės bendrovės Lietuvos taupomojo banko kapitalui atstatyti 38,7 mln. litų nominalios vertės Lietuvos Respublikos Vyriausybės obligacijų emisiją. Vėliau valstybė dar kelis kartus didino banko kapitalą ir pradėjo banko privatizavimo parengiamuosius darbus. Bankas, nors ir turėjo finansinių problemų, tačiau vykdė veiklos riziką ribojančius normatyvus. 2001 m. gegužės 24 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė pritarė banko ir AS Hansabank sutarčiai, kurios pagrindu Lietuvos taupomasis bankas buvo privatizuotas.
Akcinė bendrovė Lietuvos žemės ūkio bankas	Nemokumo rizika	Akcinė bendrovė Žemės ūkio bankas – valstybinis akcinis bankas turintis didelį paskolų, suteiktų žemės ūkiui kredituoti, portfelį. Tačiau iki 1995 m. užsiteseęs Lietuvos žemės ūkio banko akcinio kapitalo padidinimo draudimas ir išaugęs probleminių paskolų lygis kėlė bankui nemokumo riziką. Be to, Žemės ūkio ir perdirbimo pramonės skolos Lietuvos žemės ūkio bankui 1995 m. viršijo 600 mln.Lt. Siekdamas padidinti banko kapitalą iki nustatyto normatyvo dydžio, kad jo kapitalo struktūra atitiktų tarptautinius apskaitos standartus bei Pasaulio banko reikalavimus ir kad Lietuvos žemės ūkio bankas galėtų aptarnauti valstybės gaunamas paskolas žemės ūkiui plėtoti.

32 lentelės tęsinys kitame puslapyje

32 lentelės tęsinys

Banko pavadinimas	Banko problemos	Banko veiklos atstatymui taikytos pagrindinės priemonės
		1995 m. gruodžio 20 d. Lietuvos Respublikos Seimas nutarimu nustatė, kad valstybės dalis banko kapitale padidinama iki 93 procentų. Akcijų apmokėjimui naudojamos Lietuvos Respublikos paramos žemės ūkiui fondo lėšos ir kiti šaltiniai. 1996 m. rugpjūčio 29 d. Lietuvos banko valdyba, atsižvelgdama į banko inspektavimo metu nustatytus pažeidimus (bankas nevykdė riziką ribojančių normatyvų, netinkamai grupavo paskolas ir vertino jų riziką, pažeidė kitus Lietuvos banko teisės aktus) nusprendė įspėti banką bei nustatė pažeidimų pašalinimo terminą - 1996 m. gruodžio 31 d. Taip pat Lietuvos Respublikos Vyriausybei, kaip pagrindiniam banko akcininkui, pasiūlyta spręsti klausimą dėl šio banko tarybos narių tinkamumo. Reikia pažymėti, kad kitos poveikio priemonės (veiklos apribojimai) bankui, skirtingai nuo kitų komercinių bankų, taikyti nebuvo. 1997 m. balandžio 17 d. banko valdybos pirmininkui buvo paskirta administracinė bauda – įspėjimas, už Komercinių bankų įstatymo nesilaikymą. Birželio mėn. skiriamos administracinės baudos banko vyriausiajai finansininkei ir kitiems vadovams už neteisingą informacijos Lietuvos bankui pateikimą. Bankui taip pat skiriamas įspėjimas. 1997 m. rugpjčio mėn. Lietuvos bankas skiria bankui pakartotinį įspėjimą dėl klaidingo apskaitos tvarkymo. Bankas įpareigojamas sudaryti papildomus specialiuosius atidėjinius. 1997 m. kovo 27 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė įstatymą, kuriame numatė, kad Lietuvos žemės ūkio bankas privatizuojamas skelbiant viešą konkursą, kuriame gali dalyvauti Lietuvos Respublikos ir užsienio bankai bei kitos finansų institucijos. 1998 m. birželio 23 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė nutarė išleisti 1000 litų nominalios vertės 28 614 tūkst. LT obligacijų emisiją daliai neveiksnių akcinės bendrovės Lietuvos žemės ūkio banko aktyvų išpirkti. 2002 m. bankas „Nord/LB“ iš valstybės už 71 mln. litų įsigijo 76,01 proc. banko akcijų, kiek vėliau dar 11,37 proc. akcijų už 10,623 mln. litų įsigyta iš Europos rekonstrukcijos ir plėtros banko.

32 lentelės tęsinys kitame puslapyje

32 lentelės tęsinys

Banko pavadinimas	Banko problemos	Banko veiklos atstatymui taikytos pagrindinės priemonės
Akcinė bendrovė „Aurabankas‘‘	Nemokus	1995 m. birželio 22 d. Lietuvos banko valdyba, atsižvelgdama į tai, kad 1995 m. AB ,,Aurabankas‘‘ nesilaiko banko veiklos riziką ribojančių normatyvų, sustabdė banko tarybos įgaliojimus bei nušalino banko valdybą. Bankui paskirtas laikinasis administratorius. 1995 m. birželio. Lietuvos bankas suteikė AB ,,Aurabankas‘‘ 8 milijonų litų paskolą likvidumui palaikyti, užtikrinimui priimant AB "Aurabankas" 12,4 milijonų litų vertės standartines paskolas. Liepos - rugpjūčio mėn. atidėjo baudų taikymą dėl privalomųjų atsargų reikalavimo nevykdymo. Spalio mėn. Lietuvos bankas suteikė 29 mln. litų paskolą banko likvidumui palaikyti užtikrinimui priimant Lietuvos Respublikos Vyriausybės laidavimą šiai sumai. Gruodžio mėn. Lietuvos bankas leidžia bankui 100 proc. disponuoti privalomosiomis atsargomis. 1996 m. sausio 24 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė ir Lietuvos bankas priima nutarimą, kuriuo atsižvelgdami į tai, kad banko akcininkų nuosavybė turi neigiamą vertę, perima neatlygintinai iš banko akcininkų paprastąsias vardines akcijas. 1996 m. birželio 4 d. bankas specialiu įstatymu reorganizuojamas į turto valdymo įmonę – akcinę bendrovę ,,Turto bankas‘‘. Banke laikomos valstybės lėšos buvo kapitalizuotos, bankas perėmė visas AB ,,Aurabankas‘‘ teises ir prievoles.
Akcinė bendrovė „Vakarų bankas‘‘	Nemokus	1995 m. balandžio 21 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė priima sprendimą suteikti valstybės garantiją Vokietijos bankui Bayerische Vereinsbank AG, teikiančiam komerciniam bankui "Vakarų bankas" 5 metams 5 mln. Vokietijos markių paskolą (už ne didesnes kaip 9 procentų metines palūkanas). 1995 m. rugpjūčio 10 d. Lietuvos banko valdyba pritaiko bankui poveikio priemones ir uždraudžia teikti paskolas. Spalio mėnesį bankui atidedamas baudų taikymas už privalomųjų atsargų reikalavimo nevykdymą. 1995 m. gruodžio 21 d. Lietuvos banko sprendimu dėl veiklos trūkumų sustabdomi banko tarybos įgaliojimai, nušalinama valdyba ir paskiriamas laikinasis administratorius. 1996 m. sausio 30 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė ir Lietuvos bankas patvirtina priemonių planą dėl banko tolesnės veiklos, numatant akcinio kapitalo sumažinimą nuostolių suma. Sumažinus akcinį kapitalą, numatoma spręsti banko akcinio kapitalo formavimo ir blogų paskolų išpirkimo klausimus.

32 lentelės tęsinys kitame puslapyje

32 lentelės tęsinys

Banko pavadinimas	Banko problemos	Banko veiklos atstatymui taikytos pagrindinės priemonės
		1996 m. rugsėjo mėn. 6 d. Lietuvos banko valdyba, atsižvelgdama į tai, kad bankas yra nemokus, priima sprendimą atšaukti licenciją ir teikia pasiūlymą dėl bankroto bylos iškėlimo. 1996 m. rugsėjo mėn. 16 d. bankui iškeliama bankroto byla.
Akcinė bendrovė Lietuvos akcinis inovacinis bankas	Nemokus	1995 m. gruodžio 19 d. Lietuvos banko valdyba akcinei bendrovei Lietuvos akcinis inovacinis bankas dėl veiklos riziką ribojančių normatyvų nevykdymo ir kitų veiklos pažeidimų laikinai atšaukia leidimą atlikti visas banko operacijas ir paskelbia moratoriumą. Gruodžio 21 d. sustabdomi banko tarybos įgaliojimai, nušalinama valdyba ir paskiriamas laikinasis administratorius. 1995 m. gruodžio 29 d. priimamas specialusis įstatymas, kuriuo atnaujinama "Lietuvos akcinio inovacinio banko veikla. Įstatyme numatyta, kad Lietuvos bankas ir Lietuvos Respublikos Vyriausybė banką sanuoja ir, prireikus, reorganizuoja. Valstybė savo turtu garantuoja indėlių saugumą. Lietuvos bankas ir Lietuvos Respublikos Vyriausybė įpareigojami parengti banko sąnavimo planą. 1996 m. birželio 18 d. priimamas įstatymas ,,Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo dėl akcinių bendrovių ,,Lietuvos akcinis inovacinis bankas‘‘ ir ,,Litimpeks bankas‘‘ įgyvendinimo‘‘, kuriuo banko akcijos anuliuojamos ir Vyriausybei siūloma suformuoti pakankamą banko veiklai atnaujinti kapitalą bei restruktūrizuoti banko neveiksnius aktyvus, panaudojant tam išleistus Vyriausybės vertybinius popierius. 1996 m. lapkričio mėn. 21 d. Lietuvos bankas priima sprendimą leisti padidinti Lietuvos akcinio inovacinio banko akcinį kapitalą 510,000,000 (penki šimtai dešimt milijonų) Lt, papildomai išleidžiant 5,100,000 (penkis milijonus vieną šimtą tūkstančių) 100 (vieno šimto) Lt nominalios vertės paprastųjų vardinių akcijų. Bnko akcijų emisijos platinimo terminas nustatomas iki 1996 m. gruodžio 31 d. Akcinis kapitalas gali būti formuojamas papildomais banko kreditorių ir darbuotojų įnašais, Vyriausybės vertybiniais popieriais. Tačiau suformuoti banko kapitalo ir restruktūrizuoti aktyvų nepavyksta.

32 lentelės tęsinys kitame puslapyje

32 lentelės tęsinys

Banko pavadinimas	Banko problemos	Banko veiklos atstatymui taikytos pagrindinės priemonės
		1997 m. balandžio 22 d. priimamas įstatymas dėl Lietuvos akcinio inovacinio banko prievolių banko kreditoriams įvykdymo ir banko turto perėmimo. Šiuo įstatymu nustatoma atsiskaitymo su banko kreditoriais ir banko likvidavimo tvarka. 1997 m. gegužės mėn. 15 d. Lietuvos banko valdyba atšaukia banko licenciją.
Akcinė bendrovė „Litimpeks" bankas	Nemokus	1995 m. gruodžio 21 d. Lietuvos banko valdyba akcinei bendrovei „Litimpeks" bankas dėl riziką ribojančių normatyvų nevykdymo ir kitų veiklos pažeidimų pradeda taikyti poveikio priemones – laikinai atšaukia leidimą atlikti visas banko operacijas, sustabdo tarybos įgaliojimus, nušalina banko valdybą ir pasikiria laikinąjį administratorių. 1995 m. gruodžio 29 d. priimamas specialusis įstatymas, kuriuo atnaujinama „Litimpeks" banko veikla. Įstatyme numatyta, kad Lietuvos bankas ir Lietuvos Respublikos Vyriausybė banką sanuoja ir, prireikus, reorganizuoja. Valstybė savo turtu garantuoja indėlių saugumą. Lietuvos bankas ir Lietuvos Respublikos Vyriausybė įpareigojami parengti banko sąnavimo planą, pagal kurį ketinama banką sujungti su Lietuvos akciniu inovaciniu banku. Vykdydamas šio įstatymo nuostatas Lietuvos bankas suteikė leidimą atlikti bankui kai kurias operacijas. Bankui pateikus veiklos atstatymo planą 1996 m. birželio mėnesį, Lietuvos bankas atšaukia poveikio priemonių taikymą, tačiau vykdo sustiprintą banko stebėseną. 1996 m. spalio mėn. 11 d. Lietuvos bankas suteikia bankui 8 mln. Lt likvidumo paskolą, o lapkričio 7 d. dar 20 mln. Lt likvidumo paskolą. 1996 m. lapkričio 21 d. bankas įspėjamas dėl veiklos pažeidimų ir įpareigojamas parengti verslo planą, kuriame aiškiai būtų išdėstyta esama banko finansinė būklė, įvertintas banko pajėgumas bei realios saugios ir patikimos banko veiklos galimybės. 1997 m. bankui suteikiamos dar kelios likvidumo paskolos, pratęsiamas ankstesnių paskolų grąžinimo terminas. 1998 m. balandžio mėn. banko valdybos pirmininkui skiriama administracinė bauda už neteisingai atliktą paskolų grupavimą ir rizikos vertinimą. 1999 m. pirmajame pusmetyje bankui sumažinama privalomųjų atsargų norma, taip pat pratęsiamos suteiktos likvidumo paskolos.

32 lentelės tęsinys kitame puslapyje

32 lentelės tęsinys

Banko pavadinimas	Banko problemos	Banko veiklos atstatymui taikytos pagrindinės priemonės
		1999 m. rugpjūčio 12 d., bankui nevykdant likvidumo normatyvo, Lietuvos bankas pradeda taikyti poveikio priemones, apribojančias banko veiklą. 1999 m. rugsėjo mėn. 2 d. Lietuvos banko valdyba konstatuoja banko nemokumą, priima sprendimą atšaukti banko licenciją ir kreipiasi į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo. Lietuvos bankas priverstas suformuoti specialiuosius atidėjinius dėl 20 mln. Lt šiam bankui suteiktos paskolos.
Akcinė bendrovė „Tauro‘‘ bankas	Nemokus	1997 m. birželio 12 d. Lietuvos banko valdyba, atsižvelgdama į tai, kad akcinė bendrovė „Tauro“ bankas teikia Lietuvos bankui neteisingą informaciją, nepateikė būtinos bankų priežiūrai vykdyti informacijos, nesilaiko Lietuvos banko nustatytų likvidumo, maksimalios atviros pozicijos užsienio valiuta ir maksimalios paskolos sumos vienam skolininkui normatyvų, negali laiku atsiskaityti su banko klientais, indėlininkais ir kitais banko kreditoriais ir tuo pažeidžia Lietuvos Respublikos komercinių bankų įstatymą, apribojo banko operacijas ir nušalino valdybą. 1997 m. liepos 1 d. bankui nustatomas nemokumas ir siūloma iškelti bankroto bylą. Nuo 1998 m. pradedamas banko likvidavimo procesas, ,,gelbėjimo‘‘ priemonės netaikomos. Banko indėlininkams kompensuojama pagal Indėlių draudimo įstatymą.
Kiti bankai	Nemokūs	14-kai komercinių bankų ,,gelbėjimo‘‘ priemonės nebuvo taikomos, jiems iškeltos bankroto bylos arba jie likviduoti akcininkų iniciatyva.

Šaltinis: Lietuvos bankas, Lietuvos Respublikos Seimas

1995 m. krizės sprendimas buvo pasiektas įvairiomis priemonėmis. Reikėtų išskirti valstybinių bankų gelbėjimo aspektą. Valstybiniai bankai buvo gelbėjami valstybės lėšomis, jiems buvo taikomos priežiūros lengvatos – leidžiama veikti nevykdant riziką ribojančių normatyvų, kitų priežiūros reikalavimų, netgi pažeidžiant bankų veiklą reglamentuojančius įstatymus. Tuo tarpu privatūs komerciniai bankai gelbėti tiek valstybinėmis lėšomis, tiek bandant pritraukti pricvačius investuotojus, tačiau visi bandymai buvo nesėkmingi. Vis dėl to, reikšmingiausias to laikotarpio sprendimas, kuris labiausiai įtakojo tolesnę bankų veiklą – valstybės įsipareigojimas kompensuoti bankrutuojančių bankų įsipareigojimus indėlininkams. Šis aspektas laikytinas pamatine priemone, padėjusia išsaugoti pasitikėjimą bankų sistema. 33 lentelėje pateiktas Finansinio saugumo sistemos elementų veiksmingumo įvertinimas 1995 m. bankų krizės metu.

33 lentelė. **Finansinio saugumo sistemos elementų veiksmingumo vertinimas**

Finansinio saugumo sistemos elementas	Veiksmingumas	Aprašymas
Bankų priežiūra	Neveiksmingas	Bankų priežiūra buvo neefektyvi, neturėjo pakankamai svertų bankų problemoms užkardyti. Bankų veiklą reglamentuojanti teisinė bazė turėjo daug spragų, kuriomis pasinaudojo nesąžiningi rinkos dalyviai. Nebuvo prevencinės priežiūros elementų.
Indėlių draudimas	Dalinai veiksmingas	Nors indėlių sistema neveikė ir indėlių draudimo fondas nebuvo suformuotas, tačiau Valstybė atskirais teisės aktais garantavo dalinį indėlių bankrutuojančiuose bankuose kompensavimą.
Kapitalo reikalavimai	Neveiksmingas	Iki 1993 m. bankams nebuvo taikomi kapitalo pakankamumo reikalavimai, taip pat nebuvo tarptautinius standartus atitinkančių minimalaus kapitalo reikalavimų. Dėl to didžioji dauguma bankų prisiėmė nepamatuotą aktyvų riziką ir tapo nemokūs, nes neturėjo nuosavų lėšų nuostoliams padengti.
Paskutinio skolintojo funkcija	Dalinai veiksmingas	Lietuvos bankas teikė likvidumo paskolas, taip pat taikė privalomųjų rezervų reikalavimų lengvatas komerciniams bankams, turintiems likvidumo problemų. Pradėjęs galioti Valiutų valdybos modelis apribojo Lietuvos banko galimybes skolinti problemų turintiems bankams. Taip pat Lietuvos bankas neturėjo teisės atkurti bankų mokumo.
Bankų veiklos atstatymas ir pertvarkymas	Dalinai veiksmingas	Nebuvo vientisos bankų problemų sprendimo ir veiklos atkūrimo sistemos. Kiekvieno banko problemos buvo sprendžiamos individualiai. Tačiau buvo dedamos pastangos, siekiant išvengti sisteminės bankų krizės. Pavyko atkurti tik valstybinių bankų veiklą ir juos rekapitalizuoti. Privatūs komerciniai bankai bankrutavo, nors kai kurie buvo sistemiškai svarbūs.

Šaltinis. Sudaryta autoriaus.

5.2. AB banko SNORAS bankrotas - Finansinio saugumo sistemos veiksmingumo patikrinimas

Lietuvos Finansinio saugumo sistema patyrė esminių pokyčių prasidėjus 2008 m. tarptautinei finansinei krizei. Lietuvos bankų sektorius dėl pakankamai konservatyvios ir daugiausiai šalies viduje koncentruotos bankų veiklos ilgą laiką tiesiogiai nejautė pasaulinės finansų krizės ir jos sukelto ekonomikos sąstingio poveikio, tačiau prasidėjęs Lietuvos ūkio smukimas ir įšalusios pasaulinės finansų rinkos 2008 metų antroje pusėje atsiliepė ir Lietuvos bankų sektoriui. Siekdami užtikrinti šalies

finansinio sektoriaus stabilumą, šalies Vyriausybė ir Lietuvos bankas ėmėsi priemonių Finansinio saugumo sistemos sustiprinimui.

2008 m. spalio 14 d. buvo pakeistas Indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatymas. Siekiant sustiprinti pasitikėjimą šalies bankų sistema, buvo nustatyta, kad draudžiamo indėlio dydis padidinamas nuo 22 tūkst. eurų iki 100 tūkst. eurų. 2009 m. sutrumpintas draudimo išmokos išmokėjimo terminas. Nustatyta, kad draudimo išmokos indėlininkams išmokamos litais per 20 darbo dienų nuo draudžiamojo įvykio dienos.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2008 m. lapkričio 24 d. nutarimu Nr. 1253 "Dėl finansinių krizių prevencijos ir valdymo plano patvirtinimo" patvirtino Finansinių krizių prevencijos ir valdymo planą. Plano nuostatose pateikiamos krizės apibrėžtys, nustatomi finansinės krizės grėsmės požymiai, dalyvaujančios institucijos, dalyvaujančių institucijų veiksmai bei numatomi keitimosi informacija ir bendradarbiavimo pagrindai prevencinėje, užkardymo ir krizių valdymo stadijose.

Lietuvos banko valdyba 2009 m. sausio 22 d. nutarimu Nr. 13 patvirtino finansinių krizių prevencijos ir valdymo pakopų nustatymo bei keitimosi informacija tvarką, pagal kompetenciją buvo įvertinta atskirų bankų subsektoriaus ūkio subjektų rizika ir informacija, susijusi su finansinės krizės vertinimu.

2009 m. priimtame Lietuvos Respublikos finansinio tvarumo įstatyme nustatytos finansinio stabilumo stiprinimo priemonės, kurių prireikus gali būti imamasi stiprinant bankų sektoriaus stabilumą ir patikimumą. Šių, kaip prevencinių priemonių, įtvirtinimas didino pasirengimą valdyti krizines situacijas ir prisidėjo prie finansų sektoriaus stabilumo didinimo. Pagal šį įstatymą gali būti taikomos tokios finansinio stabilumo stiprinimo priemonės:

1) valstybės garantija;

2) banko turto išpirkimas;

3) valstybės dalyvavimas banko kapitale;

4) banko, kurio visos akcijos nuosavybės teise priklauso valstybei ir kurio tikslas – laikinai vykdyti veiklą, susijusią su iš banko, dėl kurio finansinės būklės kyla grėsmė bankų sistemos stabilumui ir patikimumui, perimtu turtu, teisėmis ir įsipareigojimais, (toliau – laikinasis bankas) įsteigimas;

5) banko akcijų paėmimas visuomenės poreikiams.

Taikant finansinio stabilumo stiprinimo priemones, turi būti vadovaujamasi šiais principais:

- bankas, jo akcininkai ir vadovai turi prisiimti atsakomybę už savo veiklos padarinius ir užtikrinti, kad bus įgyvendintos taikomos finansinio stabilumo stiprinimo priemonės, kad suteikti valstybės piniginiai ištekliai bei turtas bus efektyviai ir racionaliai naudojami;

- finansinio stabilumo stiprinimo priemonės turi būti taikomos laikinai, t. y. susiklosčius išimtinėms aplinkybėms – jei kyla reali grėsmė bankų sistemos stabilumui ir patikimumui;
- finansinio stabilumo stiprinimo priemonės turėtų būti taikomos laiku.

2008 m. spalio 8 d. Lietuvos banko valdyba priėmė nutarimą ,,Dėl Lietuvos banko likvidumo paskolų komerciniams bankams‘‘, kuriame nustatė Lietuvos banko bankams teikiamų likvidumo paskolų sutarčių projektų rengimo bendrąsias sąlygas, Lietuvos bankui priimtinų prievolių įvykdymo užtikrinimo būdų parinkimą, sąlygas, kurioms esant siūloma nutraukti paskolų sutartis.

AB banko SNORAS bankrotas nebuvo susijęs su tarptautine finansine krize, tačiau jo pirminis įvertinimas dėl galimo poveikio šalies finansų stabilumui buvo ganėtinai rimtas. 2011 m. lapkričio 17 d. Lietuvos banko valdyba priėmė sprendimą pereiti į finansinių krizių prevencijos ir valdymo trečiąją pakopą. III pakopos finansinių krizių valdymas taikomas, kai, įvertinus turimą informaciją, finansinė krizė yra akivaizdi. Lietuvos banko teigimu, šis sprendimas buvo priimtas atsižvelgus į tai, kad dėl akcinės bendrovės banko SNORAS finansinės būklės ir šiam bankui taikomų poveikio priemonių susidariusią situaciją nedelsiant turi spręsti ne tik priežiūros, bet ir kitos valstybės institucijos, bei į tai, kad pasireiškusių rizikos veiksnių padariniams šalinti gali prireikti valstybės lėšų, o perėjimas į finansinių krizių prevencijos ir valdymo trečiąją pakopą padėtų efektyviau organizuoti valstybės institucijų bendradarbiavimą, informacijos apsikeitimą ir sprendimų priėmimą. Iš esmės toks Lietuvos banko valdybos sprendimas demonstravo krizinės situacijos pripažinimą ir Finansinio saugumo sistemos elementų taikymo pradžią. AB banko SNORAS atveju sprendimai buvo priimti atsižvelgus į kelias galimas banko gelbėjimo galimybes.

2011 m. lapkričio 16 d. Lietuvos banko valdyba iki 2012 m. sausio 16 d. paskelbė akcinės bendrovės banko SNORAS veiklos apribojimą (moratoriumą), paskyrė banko laikinąjį administratorių ir uždraudė bankui teikti visas finansines paslaugas ir vykdyti bet kokią kitą veiklą, išskyrus teikti seifo kamerų nuomos paslaugą klientams, kai išimamos seife laikomos vertybės. Nutarime taip pat nurodoma, kad, atsižvelgiant į banko užimamą gana reikšmingą bankų sistemos rinkos dalį (banko įsipareigojimai sudaro 9,6 proc. visų bankų sistemos įsipareigojimų; indėliai sudaro 13,2 proc. visų bankų sistemos indėlių), prieš sprendžiant bankui išduotos licencijos atšaukimo klausimą tikslinga papildomai išnagrinėti ir įvertinti banko finansinę būklę ir galimybes imtis veiksmingų banko indėlininkų, kitų kreditorių ir klientų interesus bei visos bankų sistemos stabilumą ir patikimumą apsaugančių priemonių. Tą pačią dieną Lietuvos Respublikos Vyriausybė priimė nutarimą ,,Dėl akcinės bendrovės bankas SNORAS akcijų paėmimo visuomenės poreikiams‘‘. Minėtas nutarimas priimtas remiantis Lietuvos banko pateikta išvada, kad yra reali grėsmė, jog akcinė bendrovė bankas SNORAS artimiausiu metu turės likvidumo problemų, taip pat reali grėsmė, kad bankas yra nemokus. Šiuo nutarimu AB banko SNORAS akcijos buvo paimtos visuomenės poreikiams, o Finansų

ministerija įgaliota patikėjimo teise valdyti paimtas banko akcijas ir jomis disponuoti. Taip pat buvo numatyta, kad Finansų ministerija turi organizuoti akcijų kainos nustatymą ir, nustačius akcijų kainą, su AB banko SNORAS akcininkais už visuomenės poreikiams paimtas akcijas atsiskaitoma (jiems sumokamas teisingas atlyginimas). Atsižvelgus į Lietuvos banko ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės pirminius sprendimus ir veiksmus galima daryti išvadą, kad egzistavo galimybė bankui taikyti gelbėjimo priemones. Tačiau 2011 m. lapkričio 24 d. Lietuvos banko valdyba priima nutarimą ,,Dėl akcinės bendrovės SNORAS nemokumo, banko licencijos atšaukimo ir kreipimosi į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo‘‘. Sprendimas priimtas įvertinus banko laikinojo administratoriaus pateiktą informaciją apie banko SNORAS finansinę būklę ir galimus šio banko veiklos stabilumo ir patikimumo atkūrimo ir kitus banko problemų sprendimo būdus.

Pagal vieną iš pagrindinių galimybių pertvarkant AB banką SNORAS buvo numatytas banko skaidymo scenarijus. Remiantis geriausia kitų šalių patirtimi, mažiausiai šalutinių nepageidaujamų efektų sukelia probleminio banko pertvarkymas P&A metodu (angl. *purchase and assumption*), perkeliant gerą banko turto dalį į naują laikinąjį banką, o prastos kokybės turtą paliekant administruoti bankroto procedūros metu. Tai daugeliu atveju yra pats pigiausias ir efektyviausias metodas pertvarkyti banką. Jį taikant išvengiama didesnių finansų sistemų sutrikimų ir maksimaliai užtikrinama probleminio banko kreditorių interesų apsauga. Pertvarkant bankus P&A metodu, laikinasis bankas toliau tęsia veiklą, o klientai turi galimybę nevaržomai disponuoti į gerąjį (laikinąjį) banką perkeltomis lėšomis, o indėlių draudimo fondui nereikia kompensuoti apdraustų indėlių.

2011 m. lapkričio 17 d. Lietuvos Respublikos Seimas ypatingos skubos tvarka priėmė visus šiam metodui taikyti būtinus teisės aktų pakeitimus. Svarbiausias pakeitimas, susijęs su Bankų įstatymo papildymu 76^1 straipsniu, kuris įteisino galimybę banko, kuriam paskelbtas veiklos apribojimas (moratoriumas) ir paskirtas laikinasis administratorius, turtą, teises, sandorius ir įsipareigojimus perduoti kitam bankui, jeigu administruojamo banko turto, teisių, sandorių ir įsipareigojimų perdavimas kitam bankui leistų išlaikyti indėlininkų pasitikėjimą bankų sistemos stabilumu ir patikimumu ir kitaip apsaugoti viešuosius interesus, o administruojamo banko likvidavimas dėl bankroto tokiu pačiu mastu neapsaugotų šių interesų. Šis Bankų įstatymo papildymas įgyvendino kokybiškai naują priemonę bankų problemų sprendimui ir sustiprino šalies Finansų saugumo sistemą, kadangi atsirado papildomos alternatyvos bankroto procedūroms.

Tačiau, atlikus detalesnę AB banko SNORAS analizę, paaiškėjo, kad banko geros kokybės turto yra daug mažiau negu manyta iki tol, todėl turto skaidymo scenarijus ir sėkminga naujo laikinojo banko veikla yra neįmanoma. Pateiktoje laikinojo administratoriaus išvadoje konstatuota, kad, norint užtikrinti nenuostolingą banko veiklą nekeičiant skolinimosi struktūros, būtinas 40 proc. paskolų portfelio augimas per metus. Tai reikštų, kad banko turtas per trejus metus turėtų išaugti 3 kartus. Darant realesnę prielaidą, kad banko turtas augtų 10 proc. per metus, nenuostolingą banko veiklą

užtikrintų 80 proc. sąnaudų sumažinimas (FSA, 2012). Šias išvadas iš esmės lėmė tai, jog didžioji banko pajamų dalis buvo gaunama iš veiklos, susijusios su dideliais klientais nerezidentais, kurių perkėlimas į naują laikinąjį banką nebūtų įmanomas. Daugeliu atveju šių klientų turtas, laikomas banke, gerokai viršijo draudžiamą 100 tūkst. eurų sumą, todėl šie klientai netaptų naujo banko klientais. Priėmus sprendimą banką skaidyti, ilgalaikė naujo refinansuoto banko veiklos perspektyva būtų itin neaiški, o ateityje greičiausiai reikėtų daugiau valstybės paramos stiprinant nuostolingai veikiančio banko kapitalą arba tektų pritaikyti ir poveikio priemones, neatmetant ir bankroto galimybės. Atsižvelgus į visas teisines ir finansines aplinkybes buvo nuspręsta, kad efektyviausiai AB banko SNORAS kreditorių interesai bus užtikrinti banko bankroto procedūros metu. Atsižvelgiant į minėtas aplinkybes ir į Lietuvos banko ieškinį, kuriuo prašoma AB bankui SNORAS iškelti bankroto bylą, 2011 m. gruodžio 7 d. bankui SNORAS iškeliama bankroto byla, paskiriamas administratorius ir nustatomas terminas kreditorių finansiniams reikalavimams pareikšti. Šiuo metu vyksta banko likvidavimo procedūra.

AB banko SNORAS draudžiamasis įvykis įvyko 2011 lapkričio 24 dieną, Lietuvos bankui atšaukus AB banko SNORAS veiklos licenciją. Įvykus draudžiamajam įvykiui, VĮ "Indėlių ir investicijų draudimas" (toliau – įmonė) apsaugojo indėlininkų interesus. Įmonė draudimo išmokas pradėjo mokėti 2011 m. gruodžio 14 d., t.y. praėjus 15 darbo dienų nuo draudžiamojo įvykio dienos. Nuo draudimo išmokų mokėjimo pradžios iki liepos 31 d. Įmonė, remdamasi AB banko SNORAS duomenimis, pervedė bankams, per kuriuos yra išmokamos draudimo išmokos, 4041,70 mln. litų. Pagal šių bankų pateiktas ataskaitas yra žinoma, kad nuo draudimo išmokų mokėjimo pradžios iki 2012 m. gruodžio 31 d. apie 210 tūkst. AB banko SNORAS indėlininkų atsiėmė 3 mlrd. 976 mln. litų draudimo išmokų. Pagal LR Indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatymą, teisė gauti draudimo išmoką galioja 5 metus nuo draudžiamojo įvykio dienos. Dėl šio įvykio iš Finansų ministerijos įmonė pasiskolino 2 979,15 mln. litų. Skolą yra planuojama grąžinti per 6 metus iš mokamų draudimo įmokų ir iš AB banko SNORAS gautų lėšų. Apibendrinant Lietuvos banko, Vyriausybės, Indėlių draudimo fondo ir kitų institucijų, kaip Finansinio saugumo sistemos elementų, veiksmus galima teigti, kad nors šalies finansų stabilumui AB banko SNORAS įtaka nežymi, tačiau ne visi veiksmai buvo efektyvūs. Detalesnė apžvalga ir vertinimas pateikiamas 34 lentelėje.

Tarptautinis valiutos fondas, vertindamas poveikio priemones, kurias pritaikė Lietuvos bankas AB bankui SNORAS pažymėjo, kad sustabdant banko veiklą pašalinta viena iš didžiausių grėsmių Lietuvos finansų stabilumui. Šalies bankų sistema po banko veiklos sustabdymo liko stabili. Kai indėlininkams buvo pervestos draudimo išmokos, 77 % lėšų buvo palikta bankuose. Nors didelę dalį išmokų sugėrė užsienio kapitalo bankai, vietos bankai per trumpą laiką irgi pasiekė iki AB banko SNORAS sustabdymo buvusį indėlių lygį. Anot TVF, siekiant išsaugoti sveiką bankų sistemą, būtina ir toliau atidžiai tikrinti bankų veiklą, ypač jų atidėjinius blogosioms paskoloms, tęsti kredito įstaigų

priežiūros stiprinimą (TVF, 2013). Tuo tarpu AB banko SNORAS kreditorių asociacija kritikuoja buvusią Lietuvos banko valdybą ir mano, kad bankroto bylos iškėlimas bankui nebuvo geriausias problemų sprendimas (Vakarų ekspresas (VE), 2013).

34 lentelė. **Finansinio saugumo sistemos veiksmingumas 2011 m.**

Finansinio saugumo sistemos elementai	Veiksmingumas	Aprašymas
Bankų priežiūra	Neveiksmingas	AB banko SNORAS problemos nustatytos ir pirmieji korekciniai priežiūros veiksmai pradėti taikyti jau 2002 m. Tačiau taikomos priemonės buvo neefektyvios, o banko problemos kaupėsi ir gilėjo. Bankas per paskutiniuosius metus pasižymėjo sparčiu augimu, o tai atitinkamai didino riziką Indėlių draudimo fondui. Jeigu priežiūros veiksmai būtų aktyvesni problemų susidarymo metu, bankroto galima būtų išvengti. Priežiūros institucija nesiėmė korekcinių veiksmų tęstinumo, kuris turėjo būti atliekamas keičiant banko veiklos profilį, valdymo organus, akcininkus ir kitomis priemonėmis. Taip pat identifikavus sudėtingą situaciją priežiūros institucija turėjo galimybę pasiruošti banko pertvarkymui.
Indėlių draudimas	Veiksmingas	Indėlių draudimo fondas per įstatymų nustatytą laikotarpį išmokėjo draudimo išmokas banko indėlininkams. Tačiau sukauptas Indėlių draudimo fondas nebuvo pakankamas, todėl buvo reikalinga Finansų ministerijos paskola.
Kapitalo reikalavimai	Dalinai veiksmingas	Formaliai bankas iki bankroto bylos iškėlimo vykdė kapitalo pakankamumo reikalavimus. Tačiau bankas veikė turėdamas aukštą finansinį svertą. Nors po atlikto Lietuvos banko inspektavimo bankas pripažintas nemokiu, tačiau iki veiklos moratoriumo jis įsipareigojimus kreditoriams vykdė.
Paskutinio skolintojo funkcija	Neveiksmingas	Lietuvos bankas nesuteikė bankui jokių gelbėjimo priemonių, nes pagal valiutų valdybos modelį centrinis bankas negali dalyvauti atstatant nemokių bankų mokumą.
Bankų veiklos atstatymas ir pertvarkymas	Dalinai veiksmingas	Nebuvo vientisos sistemos bankų problemų sprendimui ir veiklos atkūrimui. Nors buvo bandoma spręsti banko problemas svarstant banko skaidymo galimybę ir tuo tikslu priimti reikalingi įstatymai, tačiau sprendimas iš esmės buvo pavėluotas, nes banko problemos kaupėsi daugiau kaip dešimtmetį

Šaltinis: Sudaryta autoriaus

Šiuo metu banko bankroto procedūra tęsiasi. Dalis vadinamųjų ketvirtosios eilės indėlininkų iki šiol dar neatgavo 2,4 mlrd. litų. Patenkinus buvusių banko darbuotojų reikalavimus, pirmoji BAB banko SNORAS kreditorių eilėje atsidūrė valstybės įmonė „Indėlių ir investicijų draudimas‘‘. Kaip minėta, šios įmonės teismo patvirtinta kreditorinio reikalavimo suma yra 3,89 mlrd. Lt. Būtent tokia yra BAB banko SNORAS turto vertė, nurodyta banko administratoriaus 2012 metų trečiojo ketvirčio ataskaitoje. Lietuvos Respubliko Konstitucinis Teismas šiuo metu taip pat sprendžia, kas yra pirmesnis bankrutavusio banko kreditorių eilėje ar „Indėlių ir investicijų draudimas‘‘, ar kiti ketvirtosios eilės kreditoriai. Kai kurių ekspertų nuomone, jeigu Konstitucinis Teismas nuspręstų, kad dabartinės Bankų įstatymo nuostatos prieštarauja Konstitucijai ir šis įstatymas būtų pakeistas, tai visi ketvirtosios eilės kreditoriai galėtų tikėtis atgauti apie 1,54 mlrd. litų, t.y. jeigu „Indėlių ir investicijų draudimo‘‘ bei 4-osios eilės kreditorių reikalavimai būtų tenkinami proporcingai, tai visi jie galėtų tikėtis atgauti po 0,615 lito už kiekvieną kreditorinio reikalavimo litą (VE, 2013). Tarp ketvirtosios eilės kreditorių yra įmonių, registruotų Lietuvoje, taip pat ir įmonių, registruotų už Lietuvos ribų, fizinių asmenų. Pavyzdžiui, „Lietuvos dujos" turi 20 mln. litų vertės BAB banko SNORAS indėlio sertifikatą. Bendrovės atstovai teigė, kad ji svarsto visas lėšų susigrąžinimo galimybes.Tokio pat dydžio indėlio sertifikatą tebeturi šiuo metu į dvi įmones daloma investicinė bendrovė „Invalda", AB „Rokiškio sūris" turi įsigijęs 15 mln. litų vertės indėlio sertifikatą, Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija turi 17 mln. Lt vertės indėlio sertifikatą. Rinkoje stebimi ir kreditorių skolų supirkimo atvejai. Atskiri investuotojai savo rizika supirkinėja BAB banko SNORAS reikalavimo teises – indėlių sertifikatus, obligacijas ir indėlius, kurie yra didesni nei 100 tūkst. eurų (345,3 tūkst. litų). Šie investuotojai už savo riziką galėtų tikėtis didelės grąžos, jeigu teismas panaikintų Indėlių draudimo fondo pirmumo teisę prieš kitus kreditorius.

5.3. AB Ūkio bankas bankrotas – naujas požiūris į finansų saugumą

2013 m. vasario 12 d. Lietuvos banko valdyba, atsižvelgdama į akcinės bendrovės Ūkio bankas tikslinio inspektavimo, atlikto 2012 m. gruodžio 12 d.–2013 m. vasario 1 d., metu nustatytus teisės aktų pažeidimus ir banko veiklos trūkumus, iki 2013 m. balandžio 12 d. paskelbė banko veiklos apribojimą (moratoriumą). Tarp nustatytų banko veiklos pažeidimų ir veiklos trūkumų buvo įvardyti:

1) akcinė bendrovė Ūkio bankas nesudaro reikiamų specialiųjų atidėjinių veiklos rizikai mažinti, savo finansinėse ataskaitose neparodo tikrosios banko finansinės būklės;

2) dėl papildomų specialiųjų atidėjinių poreikio paskoloms ir nepripažinto kito turto (investicijų į patronuojamąsias įmones) vertės sumažėjimo yra reali grėsmė, kad akcinė bendrovė Ūkio bankas yra nemoki;

3) audito įmonės „KPMG Baltics“ 2013 m. vasario 11 d. Lietuvos bankui pateiktos ataskaitos duomenimis, nustatytas galimas akcinės bendrovės Ūkio bankas turto vertės sumažėjimas patvirtina grėsmę, kad akcinė bendrovė Ūkio bankas yra nemoki;

4) pagal akcinės bendrovės Ūkio bankas Lietuvos bankui pateiktą informaciją, 2013 m. vasario 12 d. bankas nebevykdo likvidumo normatyvo;

5) banke nustatyti stabiliai ir patikimai banko veiklai užtikrinti reikšmingų teisės aktų reikalavimų pažeidimai, o dėl banko nemokumo ir likvidumo problemų ypač šiurkščiai pažeisti banko indėlininkų, kitų kreditorių ir klientų bei visuomenės interesai;

6) banko veiklos trūkumai ir padaryti teisės aktų pažeidimai nustatomi ne pirmą kartą, bankui dėl to jau buvo duoti raštiški nurodymai, nustatyti papildomi banko veiklos rizikos ribojimo reikalavimai ir taikytos poveikio priemonės;

7) bankas neįgyvendino savo parengto suteiktų paskolų pertvarkymo ir papildomų užtikrinimo priemonių pateikimo veiksmų plano;

8) nėra duomenų apie banko akcininkų ir vadovų veiksmus, kurie rodytų jų pasirengimą ir galimybes užtikrinti patikimą ir riziką ribojantį banko valdymą ir laiku imtis tinkamų veiksmų, reikalingų besitęsiantiems banko veiklos trūkumams ir daromiems teisės aktų pažeidimams pašalinti;

9) bankas užima pakankamai reikšmingą bankų sistemos indėlių rinkos dalį (visi indėliai sudaro 7,2 proc., iš jų fizinių asmenų indėliai sudaro 9,7 proc. šalies bankų sistemos indėlių), todėl turi įtakos šalies finansų sistemos stabilumui.

2013 m. vasario 19 d. Lietuvos banko valdyba AB Ūkio bankas pripažino nemokiu ir visam laikui atšaukė jo veiklos licenciją. Atsižvelgus į laikinojo administratoriaus pateiktą išvadą bei pasiūlymus dėl AB Ūkio bankas veiklos stabilumo ir patikimumo atkūrimo, Lietuvos banko valdyba taip pat nutarė šio banko turtą, teises, sandorius ir įsipareigojimus perduoti kitam Lietuvoje veikiančiam bankui. Sprendimas buvo priimtas įvertinus tai, kad pasiūlytas probleminio banko pertvarkos būdas pareikalautų mažiausiai piniginių išteklių ir leistų daugumai banko indėlininkų per gana trumpą laiką atgauti galimybę disponuoti banke laikomomis lėšomis ir kitomis finansinėmis paslaugomis.

Pagal Lietuvos Respublikos indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatymą, banko pripažinimas nemokiu ir licencijos atšaukimas yra draudžiamasis įvykis, tačiau, įsipareigojimus perkėlus į kitą banką, klientai atgautų galimybę sutartyse nustatytomis sąlygomis disponuoti savo lėšomis (indėliais) įsipareigojimus perėmusiame banke. Iš probleminio banko į kitą banką perduodami įsipareigojimai ar jų dalis, neviršijanti Lietuvos Respublikos indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatyme numatytos draudžiamos sumos.

2013 m. vasario 23 d. Akcinė bendrovė Ūkio bankas, Akcinė bendrovė Šiaulių bankas ir valstybės įmonė „Indėlių ir investicijų draudimas pasirašė AB Ūkio bankas turto ir įsipareigojimų perdavimo sutartį, kurios pagrindu dalis AB Ūkio bankas turto ir įsipareigojimų perduota AB Šiaulių bankas. Pagal Sutartį AB Šiaulių bankas perėmė apytiksliai 1,9 mlrd. Lt vertės AB Ūkio bankas turto (teisių) bei 2,7 mlrd. Lt vertės įsipareigojimų. Skirtumą (apie 0,8 mlrd. Lt) tarp perimamų įsipareigojimų ir perimamo turto padengė Indėlių draudimo fondas.

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos bankų įstatymo 76^1 str. AB Šiaulių bankas buvo perduoti visi AB Ūkio bankas įsipareigojimai Lietuvos Respublikos indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatyme nurodytiems indėlininkams, kuriems, esant draudžiamajam įvykiui, būtų mokamos draudimo išmokos, kurias jiems privalėtų išmokėti Indėlių draudimo fondas. Jei būtų paskelbtas AB Ūkio bankas bankrotas, Indėlių draudimo fondas išmokų nemokėtų tiems AB Ūkio bankas indėlininkams, kurie kartu yra ir AB Ūkio bankas skolininkai ir kurių indėlių banke (įskaitant lėšų sąskaitose) suma yra ne didesnė už jų įsipareigojimus bankui. Tuo atveju, jei indėlis būtų didesnis už indėlininko įsipareigojimus (negrąžintas paskolas su palūkanomis) AB Ūkio bankas, draudimo suma būtų skaičiuojama iš indėlio atimant indėlininko įsipareigojimus bankui, tačiau bet kuriuo atveju negalėtų būti didesnė, negu 345 280 litų. Dėl šios priežasties visi indėlininkai, kurių lėšos po dalies AB Ūkio bankas turto, teisių, sandorių ir įsipareigojimų perdavimo AB Šiaulių bankas yra paliktos AB Ūkio bankas, nuo AB Ūkio bankas bankroto bylos iškėlimo turės teisę kreiptis į bankroto administratorių ir prašyti įskaityti indėlininko ir AB Ūkio bankas priešpriešinius įsipareigojimus, neviršijant 345 280 litų sumos.

Nors Lietuvos banko veiksmus AB Ūkio bankas atžvilgiu teigiamai įvertino Tarptautinis valiutos fondas, tačiau kai kurie Lietuvos ekspertai ižvelgia ir padarytas klaidas. R. Vainienės nuomone, Lietuvos bankas turėjo suteikti bankui likvidumo paskolą, nes bankas buvo mokus, tačiau susidūręs su likvidumo problemomis (Kauno diena, 2013).

Šiuo metu laikinasis administratorius dar neparengė bankrutuojančios AB Ūkio bankas balansinės ataskaitos ir turto vertinimo, todėl realius šio banko bankroto sukeltus nuostolius ekonomikai ir visuomenei kol kas vertinti per anksti.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Saugi, stabili ir patikima bankų veikla teigiamai veikia kiekvienos šalies ekonominį augimą. Šalys, turinčios gerai išsivysčiusį bankų sektorių bei likvidžias kapitalo rinkas, pasižymi spartesniu ekonominiu augimu, nei šalys, kuriose bankų sektorius neišsivystęs. Ryšys tarp bankų sektoriaus ir šalies ekonomikos yra dvipusis. Saugi, stabili ir patikima bankų veikla teigiamai veikia šalies ekonominį vystymasi, tuo tarpu šiame sektoriuje atsiradusios problemos ir jų sprendimas daro tiek tiesioginę, tiek netiesioginę įtaką kitiems šalies ūkio sektoriams, namų ūkiams ir šalies ekonomikai. Taip pat, atskirų ūkio šakų ar visos ekonomikos problemos turi įtakos kredito įstaigų veiklai, jų rezultatams ir perspektyvoms.

2. Tiek atskirų banko bankrotai, tiek bankų sistemos krizės sukelia ne tik didelį neigiamą poveikį šalių ekonomikai ir visuomenei, bet taip pat yra susijusios su didelėmis valstybės išlaidomis. Bankų bankrotų išlaidas galima suskirstyti į dvi pagrindines grupes, tai: fiskalinės išlaidos, kurios pasireiškia mokesčių mokėtojų pinigų naudojimu kredito įstaigų problemų sprendimui, ir šalies bendrojo vidaus produkto sumažėjimas dėl sutrikusios kredito įstaigų veiklos sukeltų pasekmių. Problemos kredito įstaigų sektoriuje taip pat gali skatinti visuomenės pasitikėjimo šiuo sektoriumi sumažėjimą, kuris, atskirais atvejais, gali peraugti į nepasitikėjimą nacionaline valiuta, tuo sukeldamas valiutos krizę ir investicijų sumažėjimą šalyje. Ekonominis nuosmukis, sulėtėjęs bankų kreditavimo procesas, bankų sistemos nuostoliai yra už bankų bankrotą mokama kaina šalies ūkiui.

3. Kadangi problemos kredito įstaigų sektoriuje gali sukelti dideles neigiamas ekonomines pasekmes, o rinka savarankiškai negali užtikrinti bankų sistemos patikimo ir stabilaus funcionavimo, bankų veiklos reguliavimas ir priežiūra yra svarbi šalies ekonominio stabilumo užtikrinimo priemonė. Skirtingose šalyse veikia skirtingos bankų reguliavimo ir veiklos stabilumo palaikymo schemos, tačiau tam tikra priemonių visuma būdinga visoms šiuolaikinėms finansų rinkoms, t.y. taip vadinamos – Finansinio saugumo sistemos. Finansinio saugumo sistema sudaro prielaidas išspręsti bankų problemas ankstyvojoje jų stadijoje ir, jeigu reikia, taikyti alternatyvias bankrotui bankų gaivinimo ir veiklos atstatymo ar pertvarkymo priemones. Bankų bankrotų sukeliami kaštai yra atvirkščiai proporcingi šalies Finansinio saugumo sistemos išsivystymo lygiui.

4. Šalies gyventojai ir ūkio subjektai per bankų bankrotų laikotarpį 1994–1996 m. patyrė 1,2 mlrd. litų nuostolių, o tai sudarė 2,5 procento BVP. Šalies Finansinio saugumo sistema buvo neveiksminga, ypatingai tai susiję su neefektyvia bankų priežiūra, kuri nesugebėjo užkardyti problemų bankų sektoriuje atsiradimo, o joms atsiradus, neturėjo pakankamų svertų jų sprendimui. Bankų problemos buvo sprendžiamos teikiant jiems valstybinę paramą, bet gelbėjami buvo tik valstybiniai bankai. Tačiau 1995 m. bankų krizė davė reikšmingą postūmį Finansinio saugumo sistemos

stiprinimui. Tuo tikslu buvo sustiprinta bankų priežiūra, sukurta indėlių draudimo sistema, padidėjo centrinio banko nepriklausomumas, taip pat sugriežtėjo reikalavimai bankų kapitalui.

5. AB banko SNORAS bankrotas patvirtino, kad šalies finansinio saugumo sistema veikia nepakankamai efektyviai, nes nebuvo rasti sprendimai, alternatyvūs banko bankrotui. Koordinuoti Lietuvos banko veiksmai leido išlaikyti pasitikėjimą šalies bankų sistema, nors bankrutavusio banko įsipareigojimai kreditoriams sudarė 9,3 mlrd. litų. Pastaruosius dalinai kompensavo Indėlių draudimo fondas, tačiau Indėlių draudimo fondo išmoka padidino valstybės skolą 2,9 mlrd. litų. Iš Finansinio saugumo sistemos elementų efektyviai suveikė tik vienas – Indėlių draudimo fondas.

6. AB Ūkio bankas bankrotas parodė, kad Finansinio saugumo sistema tapo efektyvesnė. Bankrutuojančio banko turto ir įsipareigojimų dalis buvo perleista kitam bankui, o tai, tikimasi, leis sumažinti dėl banko bankroto patirtus kaštus. Finansinio saugumo sistemos efektyvumą padidino 2011 m. pabaigoje priimti teisės aktai, leidžiantys atlikti tokias bankrutuojančio banko turto perleidimo procedūras. Siekiant sumažinti bankų bankrotų tikimybę ir dėl to patiriamus kaštus ateityje, būtinas tolesnis Finansinio stabilumo sistemos veiksmingumo didinimas. Tarptautinis valiutos fondas 2013 m. ataskaitoje apie Lietuvą pažymėjo, kad būtina ir toliau stiprinti bankų priežiūros efektyvumą. Bankų priežiūros institucija turi turėti įgaliojimus iš anksto imtis veiksmingų priemonių, kai banko finansinė būklė ar mokumas prastėja.

7. 2011 m. įvykęs valstybės apdraustų 4,0 mlrd. Lt (3,8 % BVP) AB banko SNORAS indėlių kompensavimas patvirtino, kad šiuo metu Lietuvoje galiojanti indėlių draudimo sistema nėra optimali viešojo sektoriaus atžvilgiu. Valstybė susidūrė su įsipareigojimu kompensuoti 100 proc. vieno indėlininko lėšų iki 100 tūkst. eurų sumos per itin trumpą laiko tarpą. Tarptautinės finansinės krizės metu padidintas kompensuojamos sumos dydis, nekeičiant draudimo įmokos, gerokai padidino valstybinės draudimo sistemos finansinius įsipareigojimus įvykus draudiminiam įvykiui. Atsižvelgiant į tai, šalies indėlių draudimo sistemos efektyvumą galėtų padidinti draudimo įmokų peržiūrėjimas ir kiekvienai kredito įstaigai, atsižvelgiant į jos veiklos rizikos įvertinimą, individualaus dydžio įmokų nustatymas . Indėlių draudimo sistema galėtų numatyti, kad draudiminio įvykio išmokų sumai viršijus fonde sukauptas lėšas, trūkstamos lėšos būtų surenkamos iš veikiančių kredito įstaigų, suteikiant joms atitinkamo dydžioVyriausybės obligacijas.

8. Bankų žlugimo riziką ir su tuo susijusius nuostolius galima būtų efektyviai sumažinti reikalaujant iš bankų parengti veiklos gaivinimo planus, kuriuose būtų nustatyta tvarka ir priemonės, kad bankas galėtų imtis ankstyvų veiksmų ilgalaikiam gyvybingumui atkurti finansinei būklei reikšmingai pablogėjus. Šiuos planus turėtų vertinti ir tvirtinti bankų priežiūros institucija. Bankų priežiūros institucija kartu su kitomis Finansinio saugumo sistemai priklausančiomis institucijomis turėtų turėti parengtus banko pertvarkymo planus. Pagal pertvarkymo planus būtų galima pertvarkyti kiekvieną banką maksimaliai sumažinant dėl paramos nemokumo atveju mokesčių mokėtojams

tenkančius nuostolius ir kartu apsaugant gyvybiškai svarbias banko funkcijas. Pertvarkymo planas turėtų numatyti banko pertvarkymo galimybes taikant įvairius scenarijus, įskaitant sisteminę krizę.

9. Stiprinant bankų veiklos atkūrimo priemones, būtinos platesnės galimybės naudoti privačias lėšas banko gaivinimo ar pertvarkymo procese. Tuo tikslu banką pertvarkančios institucijos turi turėti teisę nurašyti žlungančio banko užtikrinimo priemonių neturinčių kreditorių reikalavimus, o skolinius reikalavimus konvertuoti į banko nuosavybės vertybinius popierius. Tokia priemonė gali būti naudojama žlungančiam arba galinčiam žlugti bankui rekapitalizuoti, sudarydama prielaidas per pertvarkymo procesą banką restruktūrizuoti ir po reorganizavimo ir restruktūrizavimo atkurti jo gyvybingumą,

LITERATŪRA

1. **2006 m. birželio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/48/EB dėl kredito įstaigų veiklos pradėjimo ir vykdymo (nauja redakcija) (KRD III).** http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:177:0001:0200:LT:PDF žiūrėta [2012 11 15]
2. **AB bankas SNORAS (Snoras).** AB bankas SNORAS Metinė ataskaita - 2010 m. Vilnius, http://www.snoras.com/files/SNORAS_Metine%20ataskaita_Annual%20Report%202010.pdf [žiūrėta 2013 01 14]
3. **AB bankas SNORAS (Snoras 1).** AB bankas SNORAS 2010 m. atskiros ir konsoliduotos finansinės ataskaitos. Parengtos pagal tarptautinius finansinės atskaitomybės standartus, priimtus Europos Sąjungoje (pateikiamos kartu su nepriklausomų auditorių išvada // Vilnius, 2011. http://www.snoras.com/files/SNORAS_Finansines%20ataskaitos%202010.pdf [žiūrėta 2013 01 14]
4. **Adrian, S., Shin, H.** Financial Intermediares, Financial Stability and Monetary Policy // Proceedings of the 2008 Federal Reserve Bank of Kansas City Symposium at Jackson Hole, August http://www.kansascityfed.org/publicat/sympos/2008/shin.08.06.08.pdf [žiūrėta 2013 01 14]
5. **Allen, F., Santonero, A.F.** What Do Financial Intermediares Do? // Financial Institutions Center. The Wharton School, 1999 http://fic.wharton.upenn.edu/fic/papers/99/9930.pdf [žiūrėta 2011 11 16]
6. **Amel-Zadeh, A., Meeks, G.** Bank failure, mark-to-market and financial crisis // Judge Business School, University of Cambridge, November 1, 2011. http://ssrn.com/abstract=1494452 [žiūrėta 2013 01 14]
7. **Bankrutavusios akcinės bendrovės banko „Snoras‘‘ bankroto administratoriaus ataskaita už III ketvirtį, pasibaigusį 2012 m. rugsėjo 30 d.** http://www.snoras.com/files/tinymce/files/Quarterly%20Report%20-%20September%202012%20(LT).pdf [žiūrėta 2013 03 14]
8. **Lietuvos Respublikos bankų įstatymas.** http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=416815&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2013 03 14]
9. **Basel Committee on Banking Supervision.** International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards // Basel.- July 1988. http://www.bis.org/publ/bcbs04a.pdf [žiūrėta 2011 11 15]
10. **Basel Committee on Banking Supervision.** Supervisory Guidance on Dealing with Weak Banks // Basel. - March 2002,http://www.bis.org/publ/bcbs88.pdf [žiūrėta 2011 11 15]
11. **Basel Committee on Banking Supervision**. Core Principles for Effective Banking Supervision // Basel.- October 2006, http://www.bis.org/publ/bcbs129.pdf [žiūrėta 2011 11 15]
12. **Basel Committee on Banking Supervision, International Assotiation of Deposit Insurers.** Core Principles for Effective Deposit Insurance Supervision // Basel.- June 2009, http://www.bis.org/publ/bcbs156.pdf [žiūrėta 2011 11 15]
13. **Basel Committee on Banking Supervision**. Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems // Basel.- December 2010, http://www.bis.org/publ/bcbs189_dec2010.pdf [žiūrėta 2011 11 15]

14. **Beck, T., Coyle, D., Dewatripont, M., Freixas. X., Seabright, P.** Bailing out the Banks: Reconciling Stability and Competition, 2010, CEPR Report, No. 1-102 http://www.cepr.org/pubs/other/Bailing_out_the_banks.pdf [žiūrėta 2012 08 14]
15. **Benston, G.J., Smith, C.W.** A Transaction Cost Approach to the Theory of Financial Intermediation // The Journal of Finance, Vol. 31, No. 2, Papers and Proceedings of the Thirty-Fourth Annual Meeting of the American Finance Association Dallas, Texas December 28-30, 1975 (May, 1976), pp. 215-231. http://www.jstor.org/stable/pdfplus/2326596.pdf?acceptTC=true [žiūrėta 2011 11 14]
16. **Benston, G.J.**The Appropriate Role of Bank Regulation // The Economic JournalVol. 106, No. 436 (May, 1996), pp. 688-697. http://www.jstor.org/stable/pdfplus/2235577.pdf?acceptTC=true [žiūrėta 2011 01 24]
17. **Blundell-Wignall A., Atkinson P., Lee S. H.**The Current Financial Crisis: Causes and Policy Issues // *Financial Market Trends* Vol. 1, No. 94, OECD 2008. http://www.oecd.org/dataoecd/47/26/41942872.pdf [žiūrėta 2011-10-25]
18. **Bossone B.** What Makes Banks Special? A study on banking, finance, and economic development // The World bank group, Washington, DC, August 2000, WP, No. 2408 http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2000/08/26/000094946_00081406502629/additional/117517322_20041117170044 pdf [žiūrėta 2011 01 15]
19. **Davis, E.P.** Liquidity, Financial Crises and Lender of Last Resort – How Much of a Departure is the Sub-Prime Crisis // Reserve bank of Australia, Publications, Conferences 2008. http://www.rba.gov.au/publications/confs/2008/davis.pdf [žiūrėta 2011 11 16]
20. **Diamond, D.W.** Financial Intermediation and Delegated Monitoring //Review of Economic Studies, 1984, Vol. 51, pp. 393 – 414. http://faculty.chicagobooth.edu/douglas.diamond/research/fidm%20small.pdf [žiūrėta 2011 11 16]
21. **Drūteikienė, G., Marčinskas, A.** Lietuvos bankų įvaizdis ir jo kūrimas // Pinigų studijos, 2000, Nr. 4. http://www.lb.lt/druteikiene [žiūrėta 2012 08 15]
22. **Enoch, Ch. et al.** Banking Crises and Bank Resolution: Experiences in Some Transition Economies // IMF Working Paper, WP/02/56, March 2002 http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2002/wp0256.pdf [žiūrėta 2012 08 15]
23. **Europos Komisija (EK).** Komisijos ataskaita, 2012 m. atnaujinta valstybės pagalbos rezultatų suvestinė, ES valstybių narių skirtos valstybės pagalbos ataskaita // Briuselis, 2012 12 21, COM (2012) 778 final. http://ec.europa.eu/competition/state_aid/studies_reports/2012_autumn_lt.pdf
24. **Europos Komisija (EK1).** Pasiūlymas Europos Parlamento ir Tarybos direktyva, dėl indėlių garantijų sistemų [nauja redakcija] // Briuselis, 2010.7.12 KOM(2010)368 galutinis. http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0368:FIN:LT:PDF [žiūrėta 2013 02 15]
25. **Europos Komisija (EK2).** Pasiūlymas, Europos Parlamento ir Tarybos direktyva, kuria nustatoma kredito įstaigų ir investicinių įmonių gaivinimo ir pertvarkymo sistema ir iš dalies keičiamos Tarybos direktyvos 77/91/EEB bei 82/891/EB, direktyvos 2001/24/EB, 2002/47/EB, 2004/25/EB, 2005/56/EB, 2007/36/EB bei 2011/35/EB ir Reglamentas (ES) Nr. 1093/2010// Briuselis, 2012-06-06, COM (2012) 280 final. http://eur-

lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0280:FIN:LT:PDF [žiūrėta 2013 02 15]

26. **Garbaravičius, T., Kuodis, R.** Lietuvos finansų sektoriaus struktūra ir funkcionavimas // Pinigų studijos, 2002, Nr. 1. http://www.lb.lt/garbaravicius_3 [žiūrėta 2012 08 15]
27. **Helfer, R.T.** What Deposit Insurance Can and Cannot Do // IMF Finance and Development, March 1999, Volume 36, No. 1. http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/1999/03/tigert.htm [žiūrėta 2012 08 15]
28. **Januševičiūtė, A., Jūrevičienė, D.** Bankroto esmė: teorija ir praktika // Mokslas- Lietuvos ateitis. 2009, 1 tomas, Nr. 3. http://www.mla.vgtu.lt/index.php/mla/article/download/147/pdf [žiūrėta 2011 11 16]
29. **Jurgutis, V.** Naujausios bankų įstatymdavystės tendencijos // Pinigų studijos. - Vilnius, 1998, Nr. 3, p. 32-38. ISSN 1392-2637. – URL: http://www.lb.lt/jurgutis
30. **Finansinio stabilumo apžvalga (FSA) 2009** // Lietuvos bankas, Vilnius, 2009. http://www.lb.lt/finansinio_stabilumo_apzvalga_2010_m [žiūrėta 2011 11 20]
31. **Finansinio stabilumo apžvalga (FSA) 2012** // Lietuvos bankas, Vilnius, 2012. http://www.lb.lt/fsa_2012 [žiūrėta 2012 12 20]
32. **Kahn, M.C., Santos, J.** Allocating bank regulatory powers: lender of last resort, deposit insurance and supervision // BIS Working paper No. 102, Monetary and Economic Department, August, 2001. http://www.bis.org/publ/work102.pdf [žiūrėta 2013 01 24]
33. **Kauno diena.** Ūkio banko griūtis: kas smogė kūju?- Kaunas, 2013. http://kauno.diena.lt/naujienos/ekonomika/ukio-banko-griutis-kas-smoge-kuju-478441 [žiūrėta 2013 02 24]
34. **Kuodis, R.** Lietuvos ekonomikos transformacija 1990 – 2008 metais: etapai ir pagrindinės ekonomikos politikos klaidos // Pinigų studijos, 2008, Nr.2. http://www.lb.lt/kuodis_5 [žiūrėta 2013 01 24]
35. **Kuzmickas, D.** Komerciniai bankai ir įmonių valdymas Lietuvoje // Pinigų studijos, 2002, Nr. 3. http://www.lb.lt/kuzmickas [žiūrėta 2013 01 24]
36. **Laeven, L. Valencia,** F. Systemic Banking Crises: A New Database //IMF Working Paper WP/08/224, 2008. https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2008/wp08224.pdf [2011-10-25]
37. **Laeven, L. Valencia, F.** Resolution of Banking Crises: The Good, the Bad, and the Ugly // IMF Working Paper WP/10/146, 2010. http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2010/wp10146.pdf [žiūrėta 2011 01 24]
38. **Latter T.,** Causes and Management of Banking Crises // Bank of England, Handbooks in Central Banking No. 12, 1997. http://www.bankofengland.co.uk/education/ccbs/handbooks/pdf/ccbshb12.pdf žiūrėta [2011-10-25]
39. **Leland, H.E., Pyle, D.H.** Informat ion Asymmetries, Financial Structure, and Financial Intermediation // The Journal of Finance, Vol. 32, No. 2, Papers and Proceedings of the Thirty-Fifth Annual Meeting of the American Finance Association, Atlantic City, New Jersey, September 16-18, 1976 (May, 1977), pp. 371-387 https://www2.bc.edu/~chemmanu/phdfincorp/MF891%20papers/Leland%20and%20Pyle%201975.pdf [žiūrėta 2011 01 15]
40. **Lietuvos banko valdybos 1998 m. gruodžio 17 d. nutarimas Nr. 224 „Dėl Bazelio bankų priežiūros komiteto patvirtintų Pagrindinių efektyvios bankų priežiūros principų įgyvendinimo‘‘.**

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=69916&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2011 01 15]

41. **Lietuvos banko valdybos 2011 m. lapkričio 16 d. nutarimas Nr. 03-186 „Dėl akcinės bendrovės banko SNORAS veiklos apribojimo (moratoriumo)‘‘**. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=411719&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2013 01 24]
42. **Lietuvos banko valdybos 2013 m. vasario 12 d. nutarimas Nr. 03-29,, Dėl akcinės bendrovės Ūkio banko veiklos apribojimo (moratoriumo)‘‘**. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=443091&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2013 03 24]
43. **Lietuvos Respublikos valstybės kontrolieriaus išvada dėl Lietuvos Respublikos 1995 metų valstybės biudžeto įvykdymo apyskaitos.** http://www.vkontrole.lt/auditas_isvados.aspx?tipas=9 [žiūrėta 2013 01 24]
44. **Lietuvos Respublikos valstybės kontrolieriaus išvados dėl Lietuvos Respublikos 1996 metų valstybės biudžeto įvykdymo apyskaitos.** http://www.vkontrole.lt/auditas_isvados.aspx?tipas=9 [žiūrėta 2013 01 24]
45. **Lietuvos Respublikos valstybės kontrolieriaus išvados ,,Dėl Lietuvos Respublikos 1997 metų valstybės biudžeto įvykdymo apyskaitos‘‘.** http://www.vkontrole.lt/auditas_isvados.aspx?tipas=9 [žiūrėta 2013 01 24]
46. **Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl gyventojų indėlių bankrutuojančiuose bankuose dalinio kompensavimo‘‘.** http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=27614&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2013 01 24]
47. **Lietuvos Respublikos akcinės bendrovės Lietuvos akcinio inovacinio banko prievolių banko kreditoriams įvykdymo bei jo turto perėmimo.** http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=37956&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2013 01 24]
48. **Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl akcinių bendrovių ,,Lietuvos akcinis inovacinis bankas‘‘ ir „Litimpeks‘‘ bankas‘‘.** ‘‘http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=23108&p_query=&p_tr2=2 žiūrėta 2013 01 24]
49. **Lietuvos Respublikos Gyventojų indėlių draudimo įstatymas.** http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=23097&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2013 01 24]
50. **Lietuvos Respublikos Vyriausybės vertybinių popierių emisijos bankams restruktūrizuoti įstatymas.** http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=28871&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2013 01 24]
51. **Lietuvos Respublikos įstatymas ,,Dėl priemonių komercinių likvidumui palaikyti‘‘.** http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=23100&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2013 01 24]
52. **Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl neatidėliotinų priemonių bankininkystės problemoms spręsti‘‘.** http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=23111&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2013 01 24]

53. **Lietuvos Rytas.** Buvęs ,,Snoro‘‘ vadovas grumiasi už savo teisybę. -Vilnius, 2013. http://www.lrytas.lt/lietuvos-diena/aktualijos/buves-snoro-vadovas-r-baranauskas-grumiasi-uz-savo-teisybe.htm [žiūrėta 2013 03 24]
54. **Liikanen, E. et al.** Report of the High-level Expert Group on reforming the structure of the EU banking sector // European Commission, Brussels, 2 October 2012, http://ec.europa.eu/internal_market/bank/docs/high-level_expert_group/report_en.pdf [žiūrėta 2013 01 24]
55. **Martinez, J., Rose, T.A.** International Survey of Integrated Financial Sector Supervision. //The World Bank, 2003. http://info.worldbank.org/etools/docs/library/50083/DeLunaMartinez_WB3096.pdf [žiūrėta 2012 01 15]
56. **Mitchener, K.J.**Bank Supervision, Regulation, and Instability during the Great Depression. // The Journal of Economic HistoryVol. 65, No. 1, Mar., 2005, pp. 152-185. http://www.jstor.org/stable/pdfplus/3875046.pdf [žiūrėta 2012 11 24]
57. **Ramonas, K.** Komerciniai bankai ir jų priežiūros raida Lietuvoje // Pinigų studijos, 2002, Nr. 3. http://www.lb.lt/ramonas [žiūrėta 2013 01 10]
58. **Regional Economic Outlook. Europe. Addressing the Crisis** // International Monetary Fund (IMF), Washington DC, May 2009 http://www.imf.org/external/pubs/ft/reo/2009/EUR/eng/ereo0509.pdf [žiūrėta 2013 01 24]
59. **Republic of Lithuania: 2013 Article IV Consultation. IMF Country Report No. 13/081.** – Washiington, March 2013. http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2013/cr1381.pdf [žiūrėta 2013 04 01]
60. **Rugenytė, D ir kiti**. Bankroto prognozavimo svarba ir metodai // Verslas: teorija ir praktika. 2010, Nr. 11 (2) p. 143 – 150. http://www.tpa.vgtu.lt/upload/verslo_zurn/btp_vol11_no2_143-150_rugenyte.pdf [žiūrėta 2011 11 24]
61. **SheilaC. D.** Why the Banking System Should be Regulated. // *The Economic Journal* Vol. 106, No. 436 (May, 1996), pp. 698-707 http://www.jstor.org/stable/2235578.pdf?acceptTC=true [žiūrėta 2011 11 15]
62. **Schich, S.** Financial Turbulence: Some Lessons Regarding Deposit Insurance // OECD Journal Financial Market Trends, Volume 2008/1. http://www.oecd.org/insurance/insurance/41420525.pdf [žiūrėta 2012 01 15]
63. **Schich, S.**Financial Crisis: Deposit Insurance and Related Safety Net Aspects // Financial Market Trends, OECD, 2008 http://www.oecd.org/insurance/insurance/41894959.pdf[žiūrėta 2011 01 15]
64. **Singh, D., LaBrosse, J.R.** Developing a Framework for Effective Financial Crisis Management // OECD Journal Financial Market Trends, Volume 2011 – Issue 2. http://www.oecd.org/finance/financialmarkets/49191776.pdf [žiūrėta 2013 01 24]
65. **Šadžius, L.** Lietuvos šiuolaikinės bankininkystės raidos pradžia (1988 – 1990) // Pinigų studijos, 2002, Nr. 3. http://www.lb.lt/sadzius [žiūrėta 2013 01 10]
66. **Šadžius, L**. Lietuvos komercinių bankų ekstensyvi plėtra ir griūtis (1991 – 1996) // Pinigų studijos, 2004, Nr. 4. http://www.lb.lt/sadzius_1 [žiūrėta 2013 01 10]
67. **Vakarų ekspresas**. ,,Snoro‘‘ bankroto istorijos pabaiga – migloje.- Klaipėda, 2013. http://www.ve.lt/naujienos/ekonomika/ekonomikos-naujienos/snoro-bankroto-istorijos-pabaiga-migloje-944530/ [žiūrėta 2013 04 05]

68. **Vetlov, I.** Lietuvos kainų kitimas ir jo veiksniai // Pinigų studijos, 2002, Nr.2. http://www.lb.lt/vetlov_2 [žiūrėta 2013 01 10]
69. **The World Bank**. Domestic credit provided by banking sector (% to GDP). http://data.worldbank.org/indicator/FS.AST.DOMS.GD.ZS[žiūrėta 2011 01 15]
70. **World Economic Outlook. Financial Crises: Causes and Indicators**// International Monetary Fund, Washington DC, May 1998. http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/weo0598/pdf/0598ch4.pdf [žiūrėta 2011 11 24]
71. **Westernhagen N. et al. //** Bank Failures in Mature Economies **//** Basel Committee on Banking Supervision Working Paper No. 13, April 2004. http://www.bis.org/publ/bcbs_wp13.pdf accessed [2011-10-25]

Girdauskas S. Bankų bankrotų poveikio šalies ekonomikai vertinimas / Finansų rinkų ekonomikos magistro baigiamasis darbas. Vadovas dr. S. Taraila. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2013. – 136 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išanalizuoti bankų bankrotų atvejai Lietuvos bankų sistemoje, atliktas jų poveikio šalies ekonomikai vertinimas. Nustatytos pagrindinės bankų bankrotą lėmusios priežastys, atlikta bankų gaivinimo ir veiklos atkūrimo metodų, taikytų Lietuvos bankų sektoriuje, analizė ir vertinimas. Pateikti pasiūlymai dėl priemonių, kurios būtinos siekiant išvengti bankų bankrotų arba sumažinti šių bankrotų pasekmes ekonomikai. Pirmojoje dalyje nagrinėtas bankų vaidmuo ekonomikoje, jų bankroto pasekmės ir kaštai ekonomikai bei bankų bankroto priežastys. Antrojoje dalyje pateikta Finansinio saugumo sistemos, kuri sudaro prielaidas sumažinti bankų bankrotų kaštus ekonomikai ir visuomenei, elementų apžvalga. Trečiojoje dalyje pateikti tarptautiniu mastu pripažįstami bankų veiklos problemų sprendimo būdai. Ketvirtojoje dalyje nagrinėjami bankų bankrotų, įvykusių Lietuvos bankų sistemoje, objektyvios ir subjektyvios priežastys ir jų pasekmės šalies ekonomikai. Penktojoje dalyje atliktas Lietuvos Finansinio saugumo sistemos ir atskirų jos elementų efektyvumo vertinimas.

Pagrindiniai žodžiai: bankas, banko bankrotas, finansinio saugumo sistema, banko bankroto priežastys, banko bankroto pasekmės, banko gaivinimas, banko veiklos atkūrimas.

Girdauskas S. The Impact Assessment of Bank Bankruptcies to the Economy of the Country / Master's Thesis in Financial Markets. Guide dr. S. Taraila. - Vilnius: Mykolas Romeris University, Faculty of Economics and Finance Management, 2013 - 136 pp.

ANOTATION

Master's Thesis provides an analysis of banks' bankruptcy cases in the Lithuanian banking system and presents an impact assessment to the economy of the country. The main reasons of banks' bankruptcies have been identified, the analysis and assessment of banks' recovery and resolution methods, applied in the Lithuanian banking sector, has been carried out. Proposals provided on the measures necessary to prevent banks' bankruptcies or reduce the economic consequences of bankruptcies. The first part of the Thesis analyses the role of banks in the economy, the effect bankruptcy, costs to the economy and the reasons of banks bankruptcy. The second part provides an overview of the elements of the safety system, making assumptions to reduce banks' bankruptcy costs to the economy and society. The third part presents the internationally recognized techniques used for solving banking problems. The fourth part deals with bank bankruptcies that occurred in the Lithuanian banking system, the objective and subjective reasons and the impact on the country's economy. In the fifth part of the Thesis the assessment of efficiency of Lithuania's Financial safety net and its individual elements was completed.

Key words: bank, bank bankruptcy, financial safety net, causes of bank bankruptcy , consequences of a bank failure, bank resolution, bank restructuring.

Girdauskas S. Bankų bankrotų poveikio šalies ekonomikai vertinimas / Finansų rinkų ekonomikos magistro baigiamasis darbas. Vadovas dr. S. Taraila. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2013. – 136 p.

SANTRAUKA

Finansų sektorius vaidina svarbų vaidmenį kiekvienos šalies ekonominiame gyvenime. Šalys, turinčios išvystytą finansų sektorių, pasižymi didesniu ekonominio augimo potencialu, platesnėmis investicijų pritraukimo ir verslo plėtros galimybėmis. Finansų sektoriaus struktūra gali būti skirtinga, tačiau dažnai bankai joje užima ženklią vietą, ypatingai šalyse, kuriose rinkos ekonomikos santykiai susiformavo pakankamai neseniai, o kapitalo ir pinigų rinkos nėra išvystytos.

Darbo tikslas - nustatyti, ar bankų bankroto procedūra visuomet yra racionaliausia susidariusių problemų sprendimo priemonė ir įvertinti bankroto kaštus šalies ekonomikai, taip pat išnagrinėti alternatyvias bankų problemų sprendimo galimybes.

Šiam tikslui pasiekti iškelti tokie uždaviniai: atlikti bankų bankrotų Lietuvos bankų sistemoje atvejų analizę; nustatyti, ar pasirinktos bankų bankroto procedūros buvo efektyviausias jų problemų sprendimo būdas; įvertinti Lietuvos bankų bankrotų įtaką šalies ekonomikai ir Finansinio saugumo sistemos veiksmingumą sprendžiant bankų problemas.

Atliekant tyrimą išanalizuota ir susisteminta mokslinė literatūra, nagrinėjanti bankų reikšmę ir jų bankroto poveikį ekonomikai. Vertinant bankų problemų atsiradimo priežastis ir jų sprendimo būdus, atlikta Europos šalių bankų sektoriaus krizinių situacijų analizė, atliktas banko bankroto priežasčių reikšmingumo vertinimas, pateikti alternatyvūs bankų problemų sprendimo algoritmai. Tyrimo metu atlikta Lietuvos bankų veiklos klausimus reglamentuojančių teisės aktų analizė, taip pat pateiktas Lietuvos bankų sektoriaus krizinių situacijų ir jų sprendimų įvertinimas. Naudojantis prieinamais statistiniais duomenimis įvertintas bankų bankroto poveikis šalies ekonomikai.

Tyrime detaliai išnagrinėti atskirų Lietuvos bankų bankroto atvejai, jų objektyvios ir subjektyvios priežastys, taip pat šių bankų problemų sprendimui taikytos priemonės. Nustatyta, kad bankų problemos daugeliu atvejų buvo sprendžiamos iškeliant jiems bankroto bylas arba teikiant valstybės paramą. Įvertintas 1995 m. bankų krizės poveikis šalies Finansinio saugumo sistemos formavimuisi. Atliktas tyrimas parodė, kad AB banko SNORAS bankroto atveju Finansinio saugumo sistema neužtikrino alternatyvaus būdo išspręsti banko problemas, todėl būtinos papildomos priemonės šios sistemos veiksmingumui didinti. Nustatyta, kad banko bankroto sukeliami kaštai yra atvirkščiai proporcingi Finansinės saugumo sistemos veiksmingumui. Atsižvelgiant į tai, siūloma įgyvendinti priemones, kurios užtikrintų bankrotui alternatyvius banko problemų sprendimus, arba sudarytų prielaidas bankui bankrutuoti, sukeliant kuo mažesnius kaštus ekonomikai ir visuomenei.

Girdauskas S. The Impact Assessment of Bank Bankruptcies to the Economy of the Country / Master's Thesis in Financial Markets. Guide dr. S. Taraila. - Vilnius: Mykolas Romeris University, Faculty of Economics and Finance Management, 2013 - 136 pp.

SUMMARY

The financial sector plays an important role in the economy of every country. Countries with developed financial sectors have higher growth potential, broader investment and business development opportunities. The financial structure of the sector may be different, but banks often play a considerable role in it, especially in countries where market economy relations developed relatively recently while capital and money markets are not well developed yet.

The objective of the Thesis is to assess whether the bank bankruptcy procedure is always the most rational problem-solving tool and evaluate the bankruptcy cost to the country's economy, as well as explore alternative options of bank resolution.

To reach this objective the following tasks were set: carry out the evaluation of banks bankruptcy cases in the Lithuanian banking system; determine whether the selected banks bankruptcy proceedings were the most effective way of solving their problems.

In carrying out the study the scientific literature was analysed and systematized which approach the role of banks and their bankruptcy impact to the economy. In performing the analysis of the causes of banking problems and their solutions, the study of the European countries' banking sector crisis situation, assessment of the materiality of bank's bankruptcy causes was carried out and alternative bank resolution algorithms were provided. During the study the analysis of the legal acts regulating the Lithuanian banking activities was performed, as well as the evaluation of the Lithuanian banking sector crisis situations and their solutions was presented. With the available statistical data the effect of banks bankruptcies to the country’s economy was estimated.

The study examined in detail the elements of the Lithuanian banking bankruptcy cases, the objective and subjective reasons, as well as the tools used for solving banks problems. It was found that the most of the banks' problems were solved by bringing them to bankruptcy proceedings or through public support. The impact of the 1995 banking crisis to the formation of the country's financial safety net system was assessed. The survey showed that in AB Bank SNORAS bankruptcy case, the financial safety net failed finding the alternative way to solve bank’s problems, therefore the need for additional measures to increase the efficiency of the system are necessary. It was found out that the bank's bankruptcy costs are inversely proportional to the efficiency of the financial safety net. In this context it is proposed to implement the measures which would ensure alternative solutions for banks bankruptcy or make preconditions for bank bankruptcy by causing as low as possible costs for the economy and society.